

MONITOR STRATEGIC

Revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiilor de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, membru asociat al Proiectului de Istorie Paralelă pentru Securitate prin Cooperare.

REDACTOR-ŞEF

- General-maior (r) dr. MIHAILE IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Ministerul Apărării Naționale, România

COLEGIUL DE REDACȚIE

- **Prof. asociat dr. JORDAN BAEV**, Colegiul de Apărare și Stat Major, „G. S. Rakovsky”, Sofia, Bulgaria
- **Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT**, University College London, Marea Britanie
- **SORIN ENCUȚESCU**, Președintele Asociației „Manfred Wörner”, București, România
- **Lector univ. dr. IULIAN FOTA**, Consilier prezidențial, Președinția României
- **Dr. SERGHEI KONOPLIOV**, Harvard University Program for Black Sea Security, SUA
- **Prof. dr. CRAIG NATION**, Department of National Security&Strategy, US Army War College, USA
- **Prof. dr. REINER POMERRIN**, Universitatea din Dresda, Germania
- **Prof. dr. ERWIN SCHMIDL**, Academia Națională de Apărare, Viena, Austria
- **Prof. univ. dr. MICHAEL SCHAFIR**, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, România
- **Colonel (r) dr. SHAUL SHAY**, Senior research fellow, International Policy Institute for Counter-Terrorism at the Interdisciplinary Center, Herzliya, Israel
- **Prof. univ. dr. VASILE SECĂREȘ**, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, România
- **Dr. JEFFREY SIMON**, Senior research fellow, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington D.C., SUA
- **Comandor (r) GHEORGHE VARTIC**, Redactor-șef „Revista de Istorie Militară”, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, România

ADRESA

Str. Constantin Mille nr.6, sector 1, București, cod 010142,
telefon: 0040 21 315.17.00, fax: 0040 21 319.58.01
www.mapn.ro/diepa/ispaim
e-mail:ipsdmh@yahoo.com

Revista a fost inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C”.

SECURITATE EUROATLANTICĂ

Angela Grămadă – Analiza evoluției influenței triadei SUA-UE-Rusia în Asia Centrală, în comparație cu Balcanii de Vest / 5

Ioana - Cristina Mihail – Relația bilaterală Franța – SUA și influența sa asupra evoluției parteneriatului transatlantic UE-SUA / 17

Raluca Răileanu – NATO After Lisbon: A Case Study on NATO's Operation in Libya / 43

POLITICA DE SECURITATE ȘI APĂRARE A ROMÂNIEI

Simona R. Soare – Planul Obama de apărare antirachetă. Implicații pentru strategia de securitate națională a României / 51

Mirel Țariuc – Planificarea strategică a apărării în România, NATO, UE și în unele state aliate – studiu comparativ / 62

GESTIONAREA CONFLICTELOR ȘI CRIZELOR INTERNAȚIONALE

Dragoș Bănescu – Procesul de stabilizare și reconstrucție post-conflict ca instrument de politică externă / 71

Vasile Rotaru – Economic interests, security and power. EU-Russia relations after the Georgian War / 85

Simona Țuțuianu – Imunitatea șefilor de stat și doctrina „responsabilității de a proteja” în contextul mișcărilor revoluționare din MENA / 91

PUNCTE DE VEDERE

Silviu Petre – Stat, știință și societate / 101

Agnes Nicolescu – Obiectivele recente de politică externă a Turciei – o identitate în construcție? / 115

RECENZII

Istoria între știință și pariu – recenzie la volumul *War and peace and war. The rise and fall of empires* de Peter Turchin – **Silviu Petre** / 129

Redactor șef-adjunct: Șerban Filip Cioculescu
Redactor: Simona Soare
Tehnoredactor: Maria Dumitru
Tiparul executat la

B /.....

SECURITATE EUROATLANTICĂ

Analiza evoluției influenței triadei SUA–UE–Rusia în Asia Centrală, în comparație cu Balcanii de Vest

drd. Angela GRĂMADĂ

Ultimul deceniu al secolului XX, Europa l-a trecut sub semnul Balcanilor – regiune de pe continentul european care a trecut prin procese politice dure și conflicte militare – care și-au subordonat atenția opiniei publice internaționale pentru o perioadă destul de însemnată. Destrămarea Iugoslaviei în anul 1991 a condus la apariția unor serii de conflicte etnice, politice, greu de gestionat, cu urmări importante asupra stabilirii agendelor unor mari actori precum sunt Uniunea Europeană, Statele Unite ale Americii și Federația Rusă.

Cei trei mari actori cu interese politice în regiune încercau să redefinească sau să-și mențină influența pe care o aveau anterior procesului de destrămare asupra Balcanilor de Vest. Ascensiunea influenței unora și decăderea altora a schimbat raportul de forțe de-a lungul ultimului deceniu al secolului trecut și chiar și la începutul mileniului al treilea, forțând adoptarea unor strategii speciale pentru această regiune, unde viața politică era destul de tensionată.

Deși Balcanii de Vest au rămas la fel de importanți pentru jocul marilor actori prezenți în regiune prin intermediul diferitor instrumente politice, economice și de securitate, nu putem să nu observăm o strămutare a terenului de confruntare dintre Statele Unite ale Americii, Uniunea Europeană și Federația Rusă. Necesitatea asigurării propriilor economii cu resurse naturale, dar mai ales energetice au stat la baza focusării atenției geopolitice și transformării agendelor de politică externă, mutând interesele naționale într-o

altă regiune – Asia Centrală – bogată în hidrocarburi. Balcanii Mondiali, după cum mai este numită Asia Centrală, trebuiau să devină arena principală de desfășurare a unor modele de confruntare sau cooperare între marile puteri. Administrarea acestei regiuni se transformă în prioritate, chiar dacă niciun element al triadei nu se retrage în întregime din Balcanii de Vest. Dimpotrivă, suntem martorii stabilirii unei noi ierarhizări a influenței, în care Uniunea Europeană, fiind susținută de Statele Unite ale Americii, își acceptă rolul de moderator principal al proceselor politice prin care trec statele din Balcanii de Vest. Casa Albă susține nu doar partea economică a proiectului, lansat sub denumirea „Comunități Europene”, dar și cealaltă componentă – politică – care se lasă mai greu finalizată de către oficialii de la Bruxelles, preocupați, de cele mai multe ori, de evitarea unor confruntări de orice natură intra- și extracomunitare. Orientarea spre evitarea degradării instituționale, protejarea drepturilor omului și implementarea celor mai bune metode și instrumente de acțiune în raport cu mediul extern vor transforma UE într-o comunitate atractivă chiar și pentru actori statali divizați pe criterii etnice.

Succesul înregistrat în politica externă de către Uniunea Europeană reușește să sfideze interesele geopolitice ale Federației Ruse în regiune. Confruntându-se cu suficiente probleme interne, de natură economică și socială, Kremlinul pierde teren politic într-un spațiu pe care anterior îl controla. Singurul instrument de influențare pe care îl mai poate utiliza este ideea de „pan”,

care formează artificial o axă între Moscova și Balcanii de Vest. O singură problemă apărea în cazul utilizării de pan-slavism: efectul era mai mult intern, pentru că mobiliza cetățenii ruși să creadă din nou în măreția statului rus, dar nicidecum nu impresiona state balcanice să se alăture proiectului rus de extindere spre Europa. Oarecum, Balcanii de Vest refuză să devină acea punte de legătură între Kremlin și Bruxelles, lăsând Moscova să lupte de una singură pentru statutul de stat european. În cazul Rusiei, stabilizarea prezenței sale politice a întâmpinat greutăți și din cauza dublelor standarde pe care le aplica în Vecinătatea Apropiată, dar și în interiorul federației. În plus, nu era un model de dezvoltare economică demn de urmat. Fiind incapabilă să acționeze în manieră complexă asupra întregii regiuni, din cauza lipsei de instrumente, resurse, dar și a propriilor probleme cu care s-a confruntat în primul deceniu după destrămarea Uniunii Sovietice, Moscova a mizat de cele mai multe ori spre acțiune separată, adică bilaterală, cu fiecare stat din Balcanii de Vest în parte. Acest comportament a avut efecte pe termen mijlociu. Kremlinul a reușit să se impună cu ajutorul promisiunilor pe care le făcea dar și prin poziția pe care o adopta față de modalitatea de rezolvare a unui anumit conflict etnic.

În ceea ce privește Statele Unite ale Americii, conducerea acestora a preferat să se retragă treptat, încurajând oficialii de la Bruxelles nu doar să-și stabilească priorități de politică externă sau de securitate, ci mai ales să-și asume rolul de administrator al propriului teren de acțiune. Casa Albă avea nevoie de un aliat puternic care-i putea garanta menținerea unei stabilități politice și de securitate pe continentul european. Prezența și implicarea acesteia în conflictul din Kosovo, prin intermediul unor instrumente, care apăruseră la inițiativa sa, asigurau o stabilitate iluzorie, or Uniunea Europeană nu era doar actor important pe scena politicii mondiale, dar și un model de dezvoltare economică, ce oferea o alternativă extraordinară metodelor utilizate anterior pentru soluționarea unui șir important de diferende internaționale.

Elementele triadei geostrategice se transformă la nivel de influență exercitată, dar în mod

diferit, după cum dicta interesul național. SUA ca element al acesteia își reduce ușor prezența în favoarea UE, iar Rusia rămâne, oarecum, la aceeași valoare anterioară – situație care irita, dar pe care nu o putea influența prea mult în propriul avantaj.

Exercițiul de suveranitate și adaptare la condițiile impuse de modulul de dezvoltare spre democrație nu poate dura prea mult. Liderii statelor ori înțeleg acest lucru, ori alunecă spre regimuri autoritare. Majoritatea statelor din Balcanii de Vest au ales să adere la procesele de integrare europeană. Stabilizarea situației în regiune, dar mai ales creșterea necesității de resurse energetice, a condus la strămutarea intereselor celor trei elemente ale triadei în Asia Centrală – o regiune bogată în hidrocarburi, de care avea mare nevoie economia Uniunii Europene și pentru care au decis să lupte și SUA. Liderii de la Moscova au perceput faptul că pierderea influenței în Asia Centrală ar putea însemna colapsul total al geopoliticii sale în spațiul ex-sovietic.

Avantajul pe care îl deținea Moscova în noii Balcani Mondiali (Asia Centrală) avea mai multe cauze. În primul rând prezența istorică: alipirea statelor din Asia Centrală a dus la transformarea societăților acestora, ridicându-le spre o treaptă superioară, în urma cărora au fost create sisteme instituționale, pe care anterior aceste popoare nu le cunoscuseră. Pentru ele modelul sovietic reprezenta ceea ce numim noi astăzi stat ideal, iar când nu este cunoscută o alternativă, atunci este acceptată oferta monopolistului – în cazul statelor din Asia Centrală vorbim de oferta propusă sau impusă de liderii de la Kremlin, chiar dacă ultimii înțelegeau că modelul este învechit și inaplicabil unor societăți în tranziție.

Necesitățile acute de resurse, de care dispune din plin Asia Centrală, crează condiții prielnice pentru apariția diferitor proiecte bi- sau multilaterale pentru cele șase state care o formează. De multe ori, acestora le este asociat și Azerbaidjanul, chiar dacă geografic el face parte din Caucazul de Sud. Specificul său, originea resurselor și politica aparent independentă pe care o promovează guvernul acestui stat face din Baku o punte de legătură între mai multe lumi, pe mai multe axe geostrategice.

Interesele și obiectivele naționale ale elementelor triadei SUA – UE – Rusia, promovate prin diverse acte normative, metode și instrumente politice, au strămutat actori și instituții din Europa spre Asia, lăsând Balcanii de Vest să se confrunte cu problema integrării incerte în Uniunea Europeană. Acest transfer de interes s-a făcut fără un abandon complet al periferiei, tocmai pentru a asigura stabilitatea politică la hotar cu zona de interes geopolitic a Federației Ruse.

1. Studiarea impactului triadei geostrategice Federația Rusă – Statele Unite ale Americii – Uniunea Europeană în Balcanii de Vest

Destrămarea Iugoslaviei este un termen deja consacrat în relațiile internaționale, el caracterizând procesul prin care au trecut Balcanii de Vest după 1991, când pe teritoriul Europei au apărut șase state. Odată cu dispariția Republicii Socialiste Federative Iugoslavia și împărțirea teritorială pe criterii etnice, în această regiune au apărut condiții propice pentru izbucnirea mai multor conflicte. Amestecul dintre factorul etnic și religios a reușit să destabilizeze regiunea pentru o perioadă destul de îndelungată.

La începutul anilor '90 ai secolului trecut, elementele triadei geostrategice Statele Unite ale Americii – Uniunea Europeană – Federația Rusă încercau să-și redefească rolul pe care îl aveau pe continentul european. Balcanii de Vest erau zona și instrumentul favorabil pentru etalarea capacității de influențare a viitoarelor procese politice care aveau să se deruleze în Europa. Situația celor trei actori era, însă, foarte diferită.¹ Uniunea Europeană, pe atunci încă denumită Comunitatea Europeană, se afla în etapa de stabilire a unei agende de politică externă, concentrându-se anterior doar pe progres economic, Federația Rusă traversa o perioadă dificilă – treceră la economia de piață, iar Statele Unite ale Americii erau modelul cel mai puțin agreat de dezvoltare din cauza instrumentelor și metodelor

de acțiune aplicate în Balcani, adică în afara propriilor sale frontiere.

Statele din Balcanii de Vest s-au pomenit într-o situație incertă, care impunea adoptarea unei direcții de dezvoltare economică și politică. Robert Bideleux și Ian Jeffries, autorii lucrării „*The Balkans. A post-communist history*” sunt de părere ca principalul impediment în stabilirea priorităților guvernelor statelor care formează Balcanii de Vest sunt clanurile, care se bazează pe colectivism pe criterii etnice, corupție și ceea ce rușii numesc „*verticala puterii*”, cu instituții guvernamentale slab dezvoltate și putere de acțiune limitată, în care supremația normei de drept este o iluzie. Pe acești actori, pe care în acest studiu îi putem trata în calitate de subiecte ale triadei Federația Rusă – Uniunea Europeană – Statele Unite ale Americii, oportunitatea oferită de către Comunitățile Europene, la sfârșitul secolului XX, de a obține calitatea de state membre ale UE i-a mobilizat să accepte tranziția de la un model de guvernare depășit, dar și să implementeze reforme economice și sociale necesare, astfel încât să-și alinieze nivelul de trai la cel european. Momentul în care aceste state balcanice decid să adopte o traiectorie ascendentă în procesele de integrare europeană este și cel al începutului ascensiunii Uniunii Europene în cadrul triadei Rusia – SUA – UE în Balcanii de Vest.

Imediat după declanșarea conflictului din Kosovo, Rusia a preferat să se plaseze în opoziția oricărei forme de soluționare a conflictului în afara respectării principiului integrității teritoriale a Serbiei.² Acest lucru nu era doar o împotrivire față de procesele prin care treceau Balcanii. Pentru Moscova, recunoașterea independenței Kosovo de către tandemul Uniunea Europeană – Statele Unite ale Americii ar fi însemnat mai mult decât pierderea unei punți de trecere a Rusiei din Asia spre Europa. Apariția unui precedent de acest gen putea avea consecințe dramatice asupra integrității teritoriale a Federației Ruse și asta deoarece există o mulțime de subiecți federativi gata să își exprime voința în favoarea unei autonomii lărgite sau chiar pentru independență. Așadar, pentru Rusia staționarea pe zona dezbaterilor publice și implicarea în stabilirea agendei politice a Balcanilor de Vest era un lucru vital, mai ales că prezența ei în gestionarea conflictului nu era

de ignorat. Dacă Uniunea Europeană doar asista Statele Unite ale Americii în operațiunile de menținere a păcii, atunci Moscova avea în Balcani aproximativ 1200 de militari, care făceau parte din KFOR, aflat sub comandament NATO. „Capitularea Serbiei este percepută ca o capitulare a Rusiei” – așadar eșecul diplomației ruse, care la începutul ultimului deceniu al secolului XX reușea să-și stabilizeze relația cu Occidentul, tocmai din cauza necesității atingerii unui grad suficient de stabilitate pe continentul european, capabil să asigure securitatea tuturor actorilor implicați direct și indirect în confruntările etno-religioase din Balcani. Perioada care a urmat căderii zidului Berlinului poate fi catalogată în cazul Balcanilor de Vest ca perioada de existență inițială a triadei geostrategice care a fost supusă studiului. Este cea mai aproape de starea de echilibru. Ascensiunea ulterioară a Uniunii Europene în calitate de actor politic și implicarea ei în misiuni internaționale de management al crizelor, mai ales în statele din Balcanii de Vest,³ a fost susținută de Statele Unite ale Americii, care conștientizaseră faptul că o Europă puternică din punct de vedere politic este mult mai utilă, decât Uniunea Europeană doar în calitate de lider economic.

Ascensiunea Uniunii Europene, eroziunea rolului Rusiei în negocierea păcii, soluția propusă de către Occident pentru a readuce stabilitatea, transformau poziția Kremlinului, minimizându-l destul de mult. Balcanii deveneau o problemă care se putea extinde, mai ales că Moscova menținea artificial câteva enclave similare în spațiul ex-sovietic. Conflictele menținute de liderii de la Kremlin și posibilele fisuri interne, au determinat Rusia să pledeze chiar și în cadrul Consiliului de Securitate al ONU împotriva majorității soluțiilor propuse de parteneri.

Cu o asemenea poziție ostilă exprimată de către liderii de la Kremlin, Occidentul întâmpina dificultăți în atingerea unui compromis care să convină tuturor. Kosovo era o sursă de instabilitate nu doar pentru regiunea geografică din care face parte, ci devenea mai ales o sursă generatoare de conflict, la nivel de discurs public. Dezbaterile se transformau în diferend, iar Kosovo, la rândul său, se transforma într-un instrument de testare

a calității relației din interiorul triadei compuse dintre mari actori: Rusia, SUA și UE.

Balcanii de Vest nu puteau oferi resurse naturale și nici să asigure minimul de produse energetice necesare pentru nevoile interne ale statelor situate în regiune, dar ele erau prima punte de acces dintre Est și Vest, Nord și Sud. Poziționarea geografică, la intersecția dintre lumea occidentală și cea orientală, îi făceau atractivi pentru marile puteri care aveau interese pe continentul european, iar acest lucru era suficient pentru a forma sau a distruge alianțe și pentru a impune un anumit comportament subiectelor triadei.

2. Analiza potențialului geopolitic, de transformare și regenerare a Asiei Centrale.

Subiecții de drept internațional public care formează Asia Centrală au apărut ca entități statale după anul 1920, atunci când teritoriile lor au fost incluse în componența Uniunii Sovietice. Niciuna dintre ele nu existase anterior acestui proces în formă consacrată deja sub noțiunea de „stat”. Deși astăzi ele sunt state independente și suverane, acțiunile conducerilor acestora sunt coordonate de cele mai multe ori cu Moscova, care încă mai deține pârghiile de influențare a afacerilor interne ale acestora. Interesul deosebit pentru această regiune are două surse: așezarea geografică foarte propice și resursele importante de hidrocarburi, descoperite relativ recent. Cercetătorii de la Institutul de Studii și Analize Strategice din Moscova sunt de părere că:⁴

„Subdezvoltarea economică trezește interesul pieței mondiale pentru această regiune, în primul rând în calitatea ei de furnizor de resurse naturale.”

Celor cinci state care formează Asia Centrală, – Kazahstan, Kârgâzstan, Tadjikistan, Uzbekistan și Turkmenistan le este alăturat adesea și Azerbaijanul:⁵

„Adesea Azerbaijanul este studiat ca parte a Asiei Centrale, chiar dacă în ultima perioadă s-a renunțat la această asociere. Poți să reconstituești o regiune după interesele pe care le ai acolo, iar din acest punct de vedere se poate face afirmația că Baku ar fi parte a Asiei Centrale.”

Petrolul, gazele naturale, uraniul, iar mai recent și plutoniul, care se găsesc din abundență aici – le transformă importanța în cadrul sistemului mondial de relații internaționale. Lupta nu se dă atât pentru schimbare calitativă a sistemelor politice existente în regiune, cât pentru stabilirea unui grad de subordonare politică, pentru a obține un control decent asupra acestor resurse. Din păcate acest lucru va fi recunoscut mai puțin de către actorii statali și non-statali care au interese de politică externă, de securitate și energetice în zona Asiei Centrale.

Dacă se va efectua o monitorizare riguroasă a proceselor prin care a trecut în secolul XX această regiune, atunci se va observa că Asia Centrală a fost subiect al mai multor triade. Anume localizarea geografică și potențialul său geopolitic, - la intersecția dintre lumi, punte între Asia și Europa, au mărit dorința mai multor mari puteri de a și-o supune din punct de vedere politic. La începutul secolului XX triada în care Asia Centrală a fost abordată în calitate de subiect era formată de Rusia, China și Iran. În perioada sovietică Asia Centrală a existat într-o lume cu circuit închis, la care prea puține puteri regionale aveau acces. Abia după destrămarea Uniunii Sovietice „*Noii Balcani Mondiali*” redevin subiecți ai unei triade, dar care are cu totul alte elemente.

Ar fi interesant de menționat aici că aceste cinci state care formează Asia Centrală și care au devenit subiecte ale triadei Federația Rusă – Statele Unite ale Americii – Uniunea Europeană au ales să rămână în zona de influență a aceleiași element al triadei – Federația Rusă, ceilalți doi actori fiind catalogați drept parteneri de încredere, dar nu și prioritari.

După destrămarea Uniunii Sovietice, liderii de la Moscova au creat diferite mecanisme și au utilizat un complex de metode care aveau drept finalitate menținerea în regiune a gradului de influență a proceselor decizionale pe care îl aveau și în perioada comunistă. Comunitatea Statelor Independente, Organizația Tratatului de Securitate și Cooperare sunt doar două forme de manifestare a acestor proiecte pentru fostele republici sovietice. Dar Rusia are o concurență serioasă în zonă și asta în pofida faptului că Asia Centrală formează un spațiu de interes geopolitic natural pentru ea, iar stabilitatea sa politică

influențează destul de mult și securitatea națională a statului rus. Ceilalți actori interesați de procese economice și politice care au loc aici, fac abstracție de obiectivele geopolitice ale Kremlinului și insistă în stabilirea de contacte la diferite niveluri cu actorii care formează regiunea.⁶

„Oricare ar fi problemele social-economice cu care se confruntă statele din regiunea Asiei Centrale, devenind o unitate geopolitică, ea a ajuns în zona de interes sigur nu doar a jucătorilor mondiali: Rusia, SUA, Uniunea Europeană, China dar și a altor state precum sunt Turcia, Iran, Afganistan, India, Pakistan, Japonia. Acest lucru este legat în mare parte de bogăția de materie primă a Asiei Centrale, dar și de așezarea strategică a regiunii, care este plasată exact în mijlocul luptei dintre puterile globale și regionale.”

Statele Unite ale Americii își promovează interesele în regiune prin metode specifice. Deși liderii de la Casa Albă de cele mai multe ori țin să își accentueze prezența prin export de liberalism și democrație, aceștia nu ezită să utilizeze și instrumente de natură militară. SUA este prezentă în regiune prin bazele sale militare din Uzbekistan și Kârgîzstan pentru acțiuni post-război în Afganistan⁷ și prin aceasta irită Rusia. În plus, după revoluțiile portocalii care au cuprins spațiul ex-sovietic după anul 2003 au apărut speculații pe seama susținerii financiare acordată de americani pentru noile guverne democratice. Modelul georgian sau cel ucrainean nu era dorit și pentru statele din Asia Centrală, dar el nu le-a ocolit nici pe acestea. Spre deosebire de Georgia și Ucraina, însă, în statele din Asia Centrală, aceste forme de manifestare a dezacordului față de autorități, intrate în istoria contemporană sub denumirea de „*revoluții portocalii*” au avut caracter violent, foarte greu de calmat. Din anul 2005, când a avut loc prima revoluție portocalie în Kârgîzstan și până în anul 2010, acești actori statali au trecut prin procese de transformare instituțională violentă. Populația manifesta prin instrumente occidentale relativ noi împotriva unor regimuri autoritare învechite. Moscova rămânea în urmă la capitolul inventivitate în privința instrumentelor de influență, fiind obligată să se adapteze la noile condiții de largire a

clientelei pentru produsele energetice ale regiunii. De cele mai multe ori, Kremlinul a preferat să susțină guvernarea care își desfășura mandatul, chiar dacă legitimitatea acesteia era pusă sub semnul ilegalității. Problemele interne cu care se confruntă Federația Rusă, cauzate de o guvernare ineficientă și lacune în funcționarea instituțiilor democratice au permis din nou pătrunderea Statelor Unite în regiune, obligând Rusia să adopte un anumit comportament: ori defensiv, ori de confruntare. Diplomații se întreceau în declarații retorice, acuzându-se reciproc de imixtiune în treburile interne ale unui actor statal. Presa occidentală comenta în anul 2005 în felul următor evenimentele din Asia Centrală:⁸

„În timpul „revoluțiilor portocalii” pe teritoriul rodnic al Kârgîstanului, Occidentul a semănat semințe ale democrației. Sperăm că vom vedea și rodul acestora”.

Majoritatea experților și liderilor politici ruși era ferm convinsă că în spatele acestor mișcări și proteste se aflau Statele Unite ale Americii, care inventaseră o nouă modalitate de export a democrației. Autorii articolului *„Revoluțiile portocalii” și Asia Centrală: alegerea căii*, Cijipin Pani și Hunpin Hu, apărut în numărul 2 al revistei *„Analytic”* din Kârgîzstan, încercau să găsească o legătură între protestele violente postelectorale din Așhabad și *„politica alegerilor”*,⁹ care este cel mai important indicator al democrației vestice. Statele ex-sovietice, adaugă autorii, intră în campanii electorale sub presiunea acestei *„politici a alegerilor”*, ceea ce a condus la apariția fenomenului de *„revoluție portocalie”*. La scurt timp, acest tip de revoluție s-a transformat în *„revoluție a bastoanelor”*, cu consecințe grave și chiar pierderi de vieți omenești.

UE susținea oficial procesele democratice prin care treceau societățile central-asiatice, SUA le alimenta, iar Rusia le condamna. Cam acesta era tabloul general al formelor de condamnare sau susținere a unui nou tip de manifest civil în Asia Centrală. Regiunea se transforma, dar nu după un model prestabilit. În 2011 același stat, Kârgâzstan, avea să repete procedura, dar de această dată mult mai dramatic, pentru a-și crea imunitate împotriva dictaturii.¹⁰ Conform datelor raportului Freedom House, publicat la începutul anului 2011, protestele împotriva regimurilor dictatoriale au condus

inevitabil la apariția unor schimbări calitative în rândul societăților ex-sovietice. Aceste schimbări calitative contravin cel mai mult intereselor Kremlinului, pentru că creșterea nivelului de libertate internă, are consecințe inevitabile și asupra dorinței de independență în procesul de luare a deciziilor externe.

Cu toate acestea, iritarea liderilor de la Kremlin este explicabilă doar în manieră parțială, pentru că Asia Centrală era stabilită drept zonă de importanță strategică pentru Washington încă din ultimul deceniu al secolului trecut. Deci, nu putea fi vorba de luarea prin surprindere a interesului geopolitic rus.

Statele Unite fiind prezente mai mult economic și militar, rolul de model și de susținător al transformărilor calitate spre societăți democratice i-a revenit Uniunii Europene. Deși experții pe regiunea Asiei Centrale susțin că legătura dintre Europa și Asia Centrală este seculară, prezența inițiativelor europene în regiune este încă destul de limitată. Cauzele unui asemenea fenomen sunt multiple, însă trebuie să se recunoască că este destul de dificil să argumentezi necesitatea schimbărilor sociale, a transformărilor instituționale și a reformelor economice în condițiile în care locuitorii regiunii nu au cunoscut anterior un altfel de sistem, mult mai prolific.

Europenii sunt prezenți în regiune printr-o serie de acte normative internaționale semnate de statele care formează Asia Centrală. Printre aceste documente se regăsesc și cele negociate și ratificate ulterior în cadrul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa. Majoritatea documentelor semnate tind să exporte valori și principii democratice către aceste țări. Ele vizează drepturile omului, funcționarea instituțiilor democratice. Atingerea unui parteneriat calitativ, superior celui existent anterior, a fost posibilă prin intermediul instrumentelor puse la dispoziție părților prin intermediul Politicii Europene de Vecinătate.¹¹ Majoritatea actorilor implicați în negocierea unor relații de cooperare cu statele din zona Asiei Centrale sunt de părere că accentul ar trebui să se pună în primul rând pe stabilitatea regiunii. Altfel, niciun interes economic și energetic nu ar putea fi atins. Obiectivul principal rămâne, însă, transformarea calitativă a regiunii, spre norme și valori democratice, unde să pre-

domine normele de drept. În caz contrar siguranța investițiilor, de orice natură, ar putea să fie pusă sub semnul întrebării. Acest raționament a condus la adoptarea de către oficialii europeni a unui comportament diferit față de celelalte mari puteri ale căror interese sunt prezente în regiune. Uniunea Europeană a adoptat o strategie specială pentru zona Asiei Centrale și Caucazul de Sud în anul 2007 pentru a avea argumentul normativ de a-și legitima prezența în regiune. La doi ani de la lansarea acestei strategii, Pierre Morel,¹² reprezentantul Uniunii Europene pentru Asia Centrală, avea să puncteze că este mulțumit de modul în care acest document punctual este implementat. Uniunea Europeană se transformă treptat într-un partener strategic cu interese esențiale, pe care intenționează să și le asigure prin mijloace diferite, cointeressând guvernele celor cinci state care formează regiunea spre reformare și asigurarea nu doar a unei securități politice, dar mai ales economice și sociale.

Pentru a-și atinge obiectivele, Uniunea Europeană va folosi instrumentele NATO, OSCE, ale Politicii Europene de Securitate Comună, recomandările Comisiei de la Veneția, Consiliului Europei, precum și cele puse la dispoziție de un șir de instituții financiare internaționale.¹³ Totodată, oficialii europeni s-au arătat dispuși să facă investiții serioase în infrastructura statelor din Asia Centrală. În comparație cu perioada precedentă adoptării strategiei UE pentru Asia Centrală, între 2007 – 2013 resursele financiare alocate regiunii prin intermediul Politicii Europene de Vecinătate au fost dublate. Asistența financiară pentru regiune va atinge cifra de 750 milioane de euro¹⁴ în această perioadă. UE mizează pe efectele calitative ale colaborării, pe dezvoltarea economică a statelor central-asiatice astfel încât, în timp acestea să obțină o oarecare independență de acțiune față de Moscova. Interesele economice și energetice cereau anume o astfel de atitudine: cea de a fi atractivă și nu imperativă. Se miza pe dorința componentelor regiunii de a-și dori accesul la piețe europene atractive.

În ceea ce privește interesele energetice ale Uniunii Europene, filozofia de acțiune era centrată pe încurajarea dezvoltării infrastructurii, a rutelor de transport, a diferitor proiecte ce susțineau diversificarea portofoliului de consumatori, astfel

încât să fie evitat monopolul asupra resurselor energetice pe care le dețin aceste state. Modelul utilizat de Federația Rusă – cel al dialogului bilateral cu diferite state membre ale UE – a fost aplicat de către Bruxelles în Asia Centrală. Organizarea implementării strategiei pentru această regiune pe două niveluri – bilateral și regional¹⁵ – a fost posibilă în primul rând din cauza lipsei de conflicte pe motive etnice sau religioase, iar în al doilea rând prin condițiile asemănătoare de dezvoltare instituțională și economică între cele cinci țări.

Evident că dincolo de bunele intenții de a exporta și în Asia Centrală principii și valori democratice, tot interesele economice și cele de securitate energetică sunt cele care asigură contunuitate prezenței puterilor mondiale și regionale în zonă. Asia Centrală dispune de un important potențial geopolitic. Adjudecarea acestui spațiu, care se află la intersecția mai multor lumi, este un imperativ pentru actorii care doresc să se afirme sau să se reafirme ca puteri mondiale. Cea mai mare problemă, însă, pentru statele care formează regiunea este recunoașterea faptului că fiecare dintre cele trei elemente ale triadei are interese și obiective politice diferite aici. Adesea interesele se intersectează ca și conținut, însă metoda de acumulare de capital geopolitic diferă de la stat la stat. Fiecare dintre cele trei elemente ale triadei investește capital politic în Asia Centrală. Lupta se dă pentru resurse, pentru spațiu și pentru promovarea propriilor interese.

3. Delimitarea potențialilor factori de degradare a triadei geostrategice în Asia Centrală

Multitudinea de resurse naturale de care dispune Asia Centrală incită puterile mondiale, dar și pe cele regionale, să stabilească legături cât mai eficiente cu statele care formează regiunea. În asemenea condiții, devine clar că există o multitudine de interese care se intersectează și complică destul de mult tabloul geostrategic al regiunii. După cum am menționat mai sus, nu doar statele din vecinătate a zonei supuse analizei

și-au manifestat intenția de a intra pe piețele slab dezvoltate ale Asiei Centrale, dar și alți actori mai îndepărtați. Printre ele sunt Federația Rusă, Uniunea Europeană, Statele Unite ale Americii. Din urmă vin destul de puternic China, Turcia, Iran, Afganistan, India și Japonia. Obiectivele fiecăreia sunt diferite – pentru unele interesele și obiectivele de securitate energetică sunt important de atins, iar pentru altele poziționarea și stabilirea unor alianțe politico-militare, care oferă un teren de cooperare mai complex, sunt mult mai importante.

Destrămarea Uniunii Sovietice a fost fereastră de oportunitate care a permis și altor state să pătrundă pe piețele acestor state care formează Asia Centrală. Capabilitățile de care dispuneau fiecare în parte au stabilit ierarhia, dar și potențialul de acțiune. Este important de menționat aici că la început zona era controlată aproape în întregime de Federația Rusă, moștenitoarea de jure a Uniunii Sovietice. Deși actul destrămării a creat condiții propice pentru apariția și dezvoltarea ulterioară a unor sisteme instituționale democratice, lipsa de experiență și lacuna de existență în calitate de entitate statală democratică nu a condus la progrese însemnate. Ulterior, aceeași disfuncție a institutelor democratice din interiorul Rusiei a permis pătrunderea Statelor Unite ale Americii pe acest teritoriu.

Transformarea continuă a mediului internațional și a raportului de forțe, precum și excedentul de materie primă a atras spre regiune state mai mici, situate în apropiere, pentru care dominarea, sau cel puțin pătrunderea pe piața internă a Asiei Centrale, le-a oferit o șansă unică de a-și crea condiții de acces la explorarea economică a Balcanilor Mondiali, precum și de a-și întări propriile poziții în raport cu alte state.

În majoritatea cazurilor aceste intenții de cucerire a unor nișe pe diferite piețe, sunt catalogate drept intenții de a destabiliza sistemul deja creat sau imixtiune în modalitatea de promovare a intereselor și obiectivelor naționale ale unui actor statal și nu numai.

Dacă vom analiza intențiile de cooperare ale majorității actorilor statali și non-statali care îi fac loc în această regiune, atunci vom observa

că fiecare dintre ele poate fi tratat la un moment dat de către elementele triadei drept factor destabilizator. De cele mai multe ori, însă, politicile și strategiile pentru această regiune au un grad de complexitate sporit pentru că ele trebuie să facă față mai multor provocări.

Pentru a delimita care dintre statele neincluse în triadă pot crea cel mai mare grad de disconfort geostrategic pentru SUA, Rusia și UE este nevoie de a trece în revistă principalele acte de colaborare ale actorilor statali și non-statali din regiune sau din afara acesteia, semnate sau care se află în curs de negociere bi- sau multilaterală cu statele din Asia Centrală.

China este cel de-al patrulea actor important prezent în regiune după Rusia, UE și SUA. Autoritățile chineze încearcă să conecteze câmpurile de petrol din regiunea Atasu la terminalul de la frontiera chino-kazahă lângă Alashankou. De la Uzbekistan China are așteptări ridicate în calitate de furnizor de materii prime valoroase, dar și ca țară de tranzit pentru punerea în aplicare a proiectelor de construire a unor conducte de gaze naturale. Acordurile de furnizare de petrol și gaze dintre China și Uzbekistan implică explorarea în comun a câmpurilor de gaze în regiunea Namangan. Și relațiile cu Turkmenistanul sunt în curs de dezvoltare. În conformitate cu Declarația bilaterală turkmeno-chineză și a Acordului General privind proiectul construcției conductei de gaze Turkmenistan - China va avea loc în viitorul apropiat vânzarea de gaze naturale din Turkmenistan către China.

Rusia a fost și este principalul partener economic al Turkmenistanului. Relația economic bilaterală dintre cele două state se concentra în marea ei parte pe achiziționarea de gaze naturale de la Turkmenistan și apoi reexportarea acestora către alți consumatori occidental. Desigur, nu se poate vorbi aici despre echitatea actului de cooperare bilateral, pentru că Rusia prin aceste contracte pe care le are cu state din Asia Centrală, deținătoare de resurse energetic, reușește să se mențină în topul statelor exportatoare de resurse energetice.

În anul 2010, conducerea de la Așhabad a decis să-și diversifice portofoliul clientelar, punând

accent pe noi parteneriate, după ce în anul 2009 relațiile bilaterale cu Kremlinul se înrăutățiseră considerabil. Aceste schimbări au condus la apariția necesității elaborării unei noi politici energetice turkmene, care ar putea să răspundă noilor provocări prestabilite de către lideri – stat capabil să elaboreze proiecte proprii de transportare a principalului produs destinat exportului. Astfel, principalii potențiali clienți ai gazelor naturale de proveniență turkmenă ar putea deveni în cel mai scurt timp China și Iranul. Cadrul normativ pentru inițiative de acest gen au fost semnate anterior (cu referință aici la Acordul General pentru construirea unei conducte de transport a gazelor naturale semnat cu China). Inițial resursele financiare pentru acest proiect trebuiau să fie alocate de către Federația Rusă și asta deoarece un buget deficitar, precum este cel al Turkmenistanului nu ar fi putut să ofere sustenabilitate proiectului. După degradarea raportului bilateral diplomatic ruso-turkmen, experții prevăd că principalii finanțatori vor fi din afară: China și Statele Unite ale Americii, care de asemenea este unul dintre importatorii de gaze naturale de origine turkmenă.¹⁶ În anul 2010 Rusia, China și Iran au achiziționat o cantitate aproximativ egală de gaze naturale - 10 miliarde de metri cubi pentru fiecare, - ceea ce a condus la pierderea statutului de principal partener energetic al Kremlinului în această țară. Diferă prețul de achiziție însă, ceea ce poate irita conducerea de la Moscova:¹⁷ *“Dacă Gazpromul achiziționează gazele naturale turkmene la prețul de 190 dolari pentru mia de metri cubi, Iranul – cu 170 dolari pentru mia de metri cubi, atunci China – doar la prețul de 120 dolari pentru mia de metri cubi.”*

China încearcă să-și supună din punct de vedere financiar statele din Asia Centrală prin acordarea de credite pentru diferite proiecte energetice: atât extractive, cât și de tranzit.¹⁸ Efectele unei asemenea politici sunt vizibile prin indicatorii macroeconomici, dar mai ales prin succesele politicii externe pe plan mondial.

Dar relația China – Asia Centrală nu se poate reduce doar la cooperarea energetică. De exemplu, între China și Uzbekistan există un acord de colaborare în domeniul securității și de combatere a terorismului. Popoarele uigure, care locuiesc

atât pe teritoriul Chinei, cât și cel al Uzbekistanului au dat și atacatori teroriști. Acestea doreau ieșirea din componența Chinei și crearea unui nou stat cu denumirea de *“Turkestanul Oriental”*.¹⁹ Trasarea liniei de frontieră sau dimpotrivă abandonarea acestui proces era o altă sursă de instabilitate la hotare. Prezența unui arsenal militar puternic, concentrat în regiune încă din perioada sovietică, dar mai ales ideea de apariție a unor noi state independente a creat condiții și premise pentru dezvoltarea unor noi amenințări și pericole la adresa securității Chinei, inclusiv din cauza situației grave din Afganistan:²⁰

“China a încercat să-și asume rolul de garant al formării unui sistem regional de securitate, a mizat pe un tandem strategic cu Moscova, care, spre deosebire de Pekin, avea o prezență istorică unică în regiune.”

Abia în perioada primului mandat de președinte a lui Vladimir Putin a fost posibilă negocierea și apoi semnarea actului de constituire a Organizației de Cooperare de la Shanghai în anul 2001, în cadrul lucrărilor căreia a fost posibilă adoptarea în același an a unui Tratat de luptă împotriva terorismului. Această organizație regională a inclus China, Rusia, precum și statele Asiei Centrale. Oficial, tandemul China – Rusia pare o idee imposibilă, în condițiile unei nevoi tot mai acute de spațiu pentru populația chineză. Cu toate acestea, provocările cu care se confruntă ambele, mai ales cele de natură de securitate, impun necesitatea adoptării unor măsuri și unor acțiuni comune, capabile să țină sub control nu doar securitatea propriilor frontiere, dar și să preîntâmpine consecințe mai grave ale unui regim precum este cel Taliban, care influențează viața politică de la Kabul. Avansarea negocierilor pe mai multe domenii, nu doar de securitate, ci și de natură economică ar putea într-un viitor apropiat să transforme raportul de forțe în interiorul triadei geostrategice Rusia – SUA – UE. Alierea Federației Ruse cu China și elaborarea unor proiecte comune, inclusiv pentru regiunea Asiei Centrale, va sparge rutina din cadrul triumphiului. Scopul unei asemenea acțiuni ar fi egalarea aceluiași raport de forțe, dar deja în defavoarea Occiden-

tului prezent aici prin intermediul UE și SUA (NATO).

Deși pentru Federația Rusă resetarea relației Statele Unite ale Americii este o prioritate a politicii externe actuale, iar Moscova își concentrează din ce în ce mai mult atenția spre procese integraționiste în structuri de cooperare occidentale, liderii de la Kremlin nu pot să ignore importanța continuării unui dialog pe mai multe filiere cu Beijingul.²¹

“În termeni strategici, Rusia vede în Statele Unite și China doi dintre cei mai importanți jucători strategici din lume. Moscova este atentă să evite orice gest ofensator sau neprietenos la adresa chinezilor. Cu toate acestea, comportamentul asertiv al Chinei în anul 2010 a pus Moscova în stare de alertă cu privire la potențiala evoluție pe termen lung a politicii externe a Beijingului.”

Un alt aspect este interesant a fi menționat aici. În anul 2009 Rusia a dat în exploatare oleoductul Siberia Orientală – Oceanul Pacific, unde China apare atât ca investitor, cât și în calitate de client principal ce controlează una dintre arterele acestuia, prin care se efectuează tranzitul de produse petroliere din Rusia către China. Este aceasta doar o formă de cooperare în urma căreia ambele părți vor resimți eficiența actului economic sau este o modalitate de temperare a politicii externe chineze de a se apropia și mai mult de zonele de importanță geostrategică pentru Rusia? Rusia are nevoie, pentru a-și asigura propria dezvoltare economică de parteneri puternici, dar își permite să-și asume costurile prezenței chineze lângă interesele sale geopolitice?

Deși cel mai important actor nou intrat în regiunea Asiei Centrale este China, celelalte interese regionale nu sunt deloc de ignorat. Turcia, spre exemplu, utilizează factorul lingvistic pentru a-și asigura prezența geostrategică. Majoritatea statelor central-asiatice vorbesc limbi turcice. Iranul mizează pe slăbirea poziției Statelor Unite ale Americii în regiune. Acest lucru i-ar permite un acces mai lejer spre resursele de gaze naturale ale Turkmenistanului, care intră în primele cinci state din lume după rezervele de gaze naturale.²² Scopul acestei colaborări bilaterale este de a

organiza transportul resurselor energetice până în raioanele de nord ale Iranului.

Deși Afganistanul în acest moment nu are credibilitate în calitatea sa de jucător regional, există ipoteza conform căreia Statele Unite ale Americii i-ar fi pregătit rolul de țară de tranzit pentru resursele de origine central-asiatică spre Asia de Sud. Tot Casa Albă dorește ca Afganistanul să fie inclus în procese integraționiste asiatice, care ar ordona mai mult sau mai puțin viața politică de la Kabul. Procesele integraționiste pot să prioritizeze interesele și obiectivele naționale. În același timp, conectarea la sistemul regional de relații internaționale și concentrarea atenției spre beneficii ar putea fi într-un final soluția de compromis pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă acest stat problemă al Asiei.

India și Japonia nu au exclus nici ele cooperarea cu zona Asiei Centrale. Conducerile celor două state sunt în căutare de surse de diversificare a complexului lor energetic pentru a-și asigura securitatea economică-socială. Diferența dintre cele două este tipul de energie pe care se mizează. În timp ce India se concentrează spre negocierea unor rute de tranzit pentru resurse energetice tradiționale, precum sunt gazele naturale și petrolul, Japonia pune accent pe energia nucleară, dorindu-și aprofundarea continuă a relațiilor de cooperare cu Kazahstanul și Uzbekistanul.²³

Prin urmare, factori care ar putea conduce la degradarea raporturilor interne ale triadei geopolitice există. Complexitatea raporturilor dintre participanții la viața politică a regiunii nu oferă posibilitatea de a aprecia imediat modul în care un element al triadei poate influența mai mult sau mai puțin evoluția Asiei Centrale. China, totuși, pare să își fi asumat acest rol nu prea agreat de celelalte trei mari puteri. Acceptarea ei și includerea în diferite proiecte regionale ar putea fi garanția unei lungi perioade de exploatare comună a intereselor geopolitice, dar mai ales a resurselor energetice de aici. Toate aceste procese economic-energetice trebuie să fie însoțite și de măsuri optime pentru depășirea situației politice complicate din Afganistan, dar și de trecere a societăților statelor central-asiatice la modele de dezvoltare democratică pentru a evita pe cât este posibil o nouă reacție în lanț de

manifestații împotriva instituțiilor statului. Pentru ca aceste lucruri să fie posibile transformarea trebuie să se facă prin exprimarea liberă a voinței popoarelor, iar ulterior și prin respectarea continuă a acesteia.

Trecerea de la Balcanii de Vest la Noii Balcani Mondiali a triadei geostrategice a avut la bază procese și raționamente de natură energetică în special. Cu toate acestea, toate elementele triadei Federația Rusă – Statele Unite ale Americii – Uniunea Europeană au perceput și importanța geostrategică a regiunii, care unește lumi diferite. Este greu de explicat în acest moment care este elementul cel mai important al triumphiului, chiar dacă nu este exclusă tentația de a atribui acest lucru Moscovei. Dacă Rusia nu se percepe ca atare, atunci cu siguranță avem de-a face cu probleme de identificare a propriilor interese și obiective într-un anumit spațiu geografic. Fiecare element al triadei SUA – UE – Rusia și-a găsit câte o nișă prin care a reușit să-și asigure prezența în regiune. Doar de ele și de capacitatea lor de a se reorganiza rapid în jurul altor necesități interne și externe, atunci când fereastra de oportunitate va fi deschisă, va depinde să își prelungească considerabil prezența.

Bibliografie

1. Antonenko O., *Independența Kosovo: de ce Moscova este împotrivă?* Institut Francais des Relations Internationales, N 21, iulie 2007, http://www.ifri.org/?page=detail-contribution&id=5751&id_provenance=97
2. Beehner L., *ASIA: U.S. Military Bases in Central Asia*, 26 iulie 2005, <http://www.cfr.org/kyrgyzstan/asia-us-military-bases-central-asia/p8440>
3. Cijipin P., Hunpin h., *„Revoluțiile portocalii” și Asia Centrală: alegerea căii*, Așhabad, 05 iunie 2006, <http://www.analitika.org/article.php?story=20060605004325794>
4. Bideleux R., Ian J., *The Balkans. A post-comunist history*, Taylor & Francis e-Library, 2006.
5. Interviu, Leyla Alieva, Phd, președinte al Centrului pentru Studii Naționale și Internaționale din Azerbaijan, Baku, 06 iunie 2011.
6. Emerson M., Gross E., (editors), *Evaluating the EU's Crisis Missions in Balkans*, Centre for European Policy Studies, Bruxelles, 2007
7. *European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership*, Consiliul Uniunii Europene, Bruxelles, octombrie 2007. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf

8. Morel P., *Strategia UE în Asia Centrală înregistrează succese*, 04 septembrie 2009, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1252026060>

9. Paramonov V., Stolpovskii O., *Interesele de securitate ale Chinei în Asia Centrală*, Advanced Research and Assessment Group, nr. 08/20, mai 2008.

10. *Raportul comun al Consiliului și Comisiei Europene pentru Consiliul European cu privire la progresele implementării strategiei UE pentru Asia Centrală*, Bruxelles, pag. 11, http://www.eas.europa.eu/delegations/kazakhstan/documents/eu_kazakhstan/joint_progress_report_eu_ca_strategy_ru.pdf

11. *Revoluțiile portocalii întăresc imunitatea împotriva dictaturilor*, Europa Liberă, Așhabad, 17 ianuarie 2011, http://rus.azattyq.org/content/central_asia_political_rights_civil_liberties/2278509.html

12. Svecinikov A, Ciaplinskii S., *Asia Centrală. Geopolitica și economia regiunii*, Institutul de Studii și Analize Strategice, Moscova, 2010.

13. Șustov A., *Noua politică a gazelor în Turkmenistan*, 22 iulie 2010, <http://www.imperiya.by/economics3-8167.html>

14. Trenin D., Aleksashenko S., Greene S., Vatansever A., *Russia in MID – 2011*, Policy Outlook, Moscova, 22 iunie 2011, pag. 7, http://www.carnegieendowment.org/files/russia_in_2011.pdf

15. Turkmenistan, *The U.S. Energy Information Administration (EIA)*, <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=TX>

16. *UE și Asia Centrală: strategia noului parteneriat*, Consiliul Uniunii Europene, Bruxelles, 01 iunie 2007, http://www.amudarya.net/fileadmin/_amudarya/bs/euca.pdf

Note

¹ Bideleux R., Ian J., *The Balkans. A post-comunist history*, Taylor & Francis e-Library, 2006, pag. 581.

² Antonenko O., *Independența Kosovo: de ce Moscova este împotrivă?* Institut Francais des Relations Internationales, N 21, iulie 2007, pag. 7, http://www.ifri.org/?page=detail-contribution&id=5751&id_provenance=97

³ Emerson M., Gross E., (editors), *Evaluating the EU's Crisis Missions in Balkans*, Centre for European Policy Studies, Bruxelles, 2007, pag. 10.

⁴ Svecinikov A, Ciaplinskii S., *Asia Centrală. Geopolitica și economia regiunii*, Institutul de Studii și Analize Strategice, Moscova, 2010, pag. 3.

⁵ Interviu, Leyla Alieva, Phd, președinte al Centrului pentru Studii Naționale și Internaționale din Azerbaijan, Baku, 06 iunie 2011.

⁶ Svecinikov A, Ciaplinskii S., op. cit., pag. 4.

⁷ Beehner L., *ASIA: U.S. Military Bases in Central Asia*, 26 iulie 2005, <http://www.cfr.org/kyrgyzstan/asia-us-military-bases-central-asia/p8440>

⁸ Cijipin P., Hunpin h., *„Revoluțiile portocalii” și Asia Centrală: alegerea căii*, Așhabad, 05 iunie 2006, <http://www.analitika.org/article.php?story=20060605004325794>

⁹ Ibidem.

¹⁰ *Revoluțiile portocalii întăresc imunitatea împotriva dictaturilor*, Europa Liberă, Aşhavad, 17 ianuarie 2011, http://rus.azattyq.org/content/central_asia_political_rights_civil_liberties/2278509.html

¹¹ *UE și Asia Centrală: strategia noului parteneriat*, Consiliul Uniunii Europene, Bruxelles, 01 iunie 2007, http://www.amudarya.net/fileadmin/_amudarya/bs/eu-ca.pdf

¹² Morel P., *Strategia UE în Asia Centrală înregistrează succese*, 04 septembrie 2009, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1252026060>

¹³ *European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership*, Consiliul Uniunii Europene, Bruxelles, octombrie 2007, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/EU_CtrlAsia_EN-RU.pdf

¹⁴ *Raportul comun al Consiliului și Comisiei Europene pentru Consiliul European cu privire la progresele implementării strategiei UE pentru Asia Centrală*, Bruxelles, pag. 11, http://www.eas.europa.eu/delegations/kazakhstan/documents/eu_kazakhstan/joint_progress_report_eu_ca_strategy_ru.pdf

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Turkmenistan, *The U.S. Energy Information Administration (EIA)*, <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=TX>

¹⁷ Şustov A., *Noua politică a gazelor în Turkmenistan*, 22 iulie 2010, <http://www.imperiya.by/economics3-8167.html>

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Paramonov V., Stolpovskii O., *Interesele de securitate ale Chinei în Asia Centrală*, Advanced Research and Assessment Group, nr. 08/20, mai 2008, pag. 7.

²⁰ Paramonov V., Stolpovskii O., *Interesele de securitate ale Chinei în Asia Centrală*, Advanced Research and Assessment Group, nr. 08/20, mai 2008, pag. 2.

²¹ Trenin D., Aleksashenko S., Greene S., Vatansever A., *Russia in MID – 2011*, Policy Outlook, Moscova, 22 iunie 2011, pag. 7, http://www.carnegieendowment.org/files/russia_in_2011.pdf

²² Turkmenistan, *The U.S. Energy Information Administration (EIA)*, <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=TX>

²³ Svecinikov A, Ciaplinskii S., op. cit., pag. 14.

ABSTRACT

In an era of globalization we are witnessing the migration of foreign policy interests of international actors. Central Asia has become an area where great powers, which include Russian Federation, European Union, United States of America, and China, have common interests. Most times they overlap or intersect, leading to the emergence of dissent diplomatic or economic order. The area is important because of available energy resources, but also because of the trade routes that exist here and unite East and West. What makes the difference between the major interests of these actors is the ability to win the political and economic war in Central Asia being based on their historical presence in those territories. The ultimate objective of this paper is to highlight the objectives of foreign and security policies of great powers that have economic, political and geostrategic interests in Central Asia so that they can reveal the direction of national policies of those countries.

Keywords: Central Asia, China, European Union, Russian Federation, United States of America, triangle, triad, geostrategic, New Western Balkans, Western Balkans

Angela Grămadă is a PhD Candidate with the National School of Political and Administrative Studies, also a researcher at the Center for East-European and Asian Studies, Bucharest, Romania. Her fields of interest: the debate of Russian Federation's interests with the United States and European Union's interests in post-soviet space.

Relația bilaterală Franța – SUA și influența sa asupra evoluției parteneriatului transatlantic UE-SUA

Ioana – Cristina MIHAIL

I. Evoluții ale anti-americanismul european

Sentimentul anti-american se traduce în ostilitate manifestată față de oamenii politici, cultură sau guvernul Statelor Unite¹. O gamă largă de atitudini și acțiuni critice în raport cu Statele Unite ale Americii au fost etichetate ca anti-americanism, iar semnificația precisă și aplicabilitatea acestui termen la cazuri specifice este de multe ori controversată².

Politologul Brendan O'Connor sugerează faptul că termenul a apărut ca un compozit dur de stereotipuri, prejudecăți și critici față de americani sau Statele Unite ale Americii, care evoluează în paradigma criticii preponderent politice și economice³. Cercetătoarea franceză Marie-France Toinet consideră că utilizarea termenului anti-americanism „este pe deplin justificată doar în cazul în care implică o poziție sistematică - un fel de reacție alergică – față de America privită în ansamblu”. În prima ediție a Dicționarului american al limbii engleze Noah Webster (1928), cuvântul „anti-american” a fost definit „în opoziție față de America, și de interesele sau guvernului Statelor Unite, sau opus revoluției americane”⁴. În Franța, utilizarea substantivului *anti-américanisme* a apărut în 1948, dar a intrat în limbajul politic comun în anii 1950⁵. Termenul este introdus pentru prima dată în ediția dicționarului *Petit Robert* din 1968, în contextul Războiului Rece, al opoziției față de războiul din Vietnam și de politica externă americană din acea perioadă.

Interpretările conceptului de anti-americanism au fost adesea controversate. Anti-americanismul a fost descris de către universitarul cu ideologie conservatoare Paul Hollander ca trebuind să fie „un impuls critic neobosit la adresa societății, economiei, instituțiilor politice, tradițiilor și valorilor americane sociale, economice”⁶.

Editorul și analistul Josef Joffe (*Die Zeit*) propune un set de cinci aspecte pentru caracterizarea fenomenului: reducerea la stereotipuri, ideea că Statele Unite sunt marcate de un rău iremediabil, asimilarea cu o putere conspirativă pentru dominarea mondială, responsabilizarea Statelor Unite ale Americii pentru crizele existente și încercarea de a limita influența Statelor Unite prin îndepărtarea față de produse și practici americane⁷.

Markovits tratează anti-americanismul ca un curent ideologic comparabil anti-semitismului⁸. Anti-americanismul a fost descris, de asemenea, ca o încercare de a cataloga anumite acțiuni americane ca un eșec moral, simplificând unele decizii complicate de politică externă specifice unei superputeri⁹.

Politologul american Noam Chomsky, un critic prolific al politicii americane, afirmă că victimizarea prin folosirea termenului anti-americanism în Statele Unite poate fi comparată cu termenul „anti-sovietism”, o etichetă folosită de Kremlin pentru a suprima disidența sau criticile¹⁰.

Academicianul francez Pierre Guerlain a susținut că termenul prezintă două tendințe foarte diferite: „Una reprezentând, o formă de prejudecată față de americani, alta care se referă la etichetarea criticilor Statelor Unite”¹¹. Alți cerce-

tători au sugerat că termenul este polivalent, conținutul său variind în funcție de perioadă și de țară¹². La nivel global, atitudinile anti-americane sunt legate de războaiele din Vietnam și Irak¹³.

Anti-americanismul poate fi și un termen de propagandă, utilizat pentru a prezenta ca iraționale pozițiile critice la adresa politicilor americane.

Peter Katzenstein și Robert Keohane identifică mai multe categorii de anti-americanism în lucrarea *Anti-Americanisms in World Politics*.

1. Anti-americanismul liberal - caracterizat prin respingerea politicii americane de sprijinire a unor dictatori în perioada Războiului Rece și, mai recent, în contextul războiului împotriva terorismului. Obiectivul lor principal nu este acela de a ataca sau de a submina Statele Unite ale Americii, ci își propun să combată poziții considerate ipocrite și să promoveze idealurile și valorile americane.

2. Anti-americanismul suveran-naționalist - această formă de anti-americanism funcționează ca un scut împotriva presupuselor intruziuni ale unei superputeri în aria suveranității diferitelor națiuni. Se manifestă în regiuni precum America Latină și Asia, în state care și-au câștigat cu greu suveranitatea națională și unde influența americană economică și politică poate fi percepută ca o amenințare. Keohane și Katzenstein asociază acestei forme chiar și atitudinile unor state care se vizualizează ca mari puteri - de exemplu, Franța, Germania și China - și, astfel, resping dominația americană pe scena mondială, urmărind să își păstreze statutul și influența în plan internațional.

3. Anti-americanismul radical, în viziunea lui Keohane și Katzenstein, se manifestă prin respingerea oricărei forme de influență americană, considerată nocivă. Marxist-leniniștii se pot încadra în această categorie, la fel și state precum Cuba și Coreea de Nord. Anti-americanismul în această formulare este considerat, în sens mai larg, similar atitudinilor anti-occidentale și antisemite. Anti-americanismul radical poate avea motivații religioase, cum ar fi în Orientul Mijlociu sau Afganistan.

4. Anti-americanismul moștenit este înrădăcinat în resentimente față de gesturi isto-

rice, cum ar fi atacurile SUA asupra Mexicului, intervenția americană în Iran și sprijinul SUA pentru dictatori în America Latină. Acest tip de anti-americanism se manifestă în acțiuni recente, care sunt o continuare a unui comportament din trecut.

Fenomenul anti-americanismului are consecințele legate de o posibilă alimentare a terorismului și a violenței față de Statele Unite sau de cetățenii americani, ca și de influențarea intereselor comerciale ale SUA în străinătate. De asemenea, anti-americanismul poate acționa în dauna intereselor americane de realizare a coalițiilor între state, constituite pentru scopuri legitime comune, precum combaterea terorismului¹⁴.

Anti-americanismul este asociat criticii sistemului economic liberal (economiei de piață) de către anti-capitaliști și comuniști. Pentru aceștia, sistemul liberal american ar fi responsabil pentru sărăcia și dezintegrarea structurilor sociale. În timp ce această critică a dispărut în mare parte odată cu prăbușirea blocului comunist în anii 1989-1991, ea a fost preluată de mișcările anti-mondialiste.

În cartea sa *O altă lume împotriva fundamentalismului de piață*, chiar Joseph E. Stiglitz, laureat al Premiului Nobel în economie în 2001, consideră problemele deficitului comercial din Statele Unite ca sursă de instabilitate financiară internațională. SUA finanțează deficitele sale comerciale din împrumuturile externe, și nu prin economisire. El adaugă că, în timp ce Statele Unite au fost cei mai mari creditori din lume, au devenit în prezent *cei mai mari debitori*.

Totuși, Statele Unite sunt un importator major de produse din lumea dezvoltată și subdezvoltată, stimulând astfel dezvoltarea economică a altor țări. (s.n.)

Țările europene monitorizează evoluția economiei SUA, pentru că sănătatea economiilor proprii depinde de cea a Statelor Unite.

Evoluția economiei globale are inegalități, deoarece țările bogate importă materii prime la prețuri scăzute din țările sărace, în care exportă bunuri de consum de valoare mărită și produse subvenționate.

Această piață a produselor subvenționate denaturează economiile din țările în care acestea

sunt exportate provocând daune unor sectoare ale economiilor statelor importatoare. Statele Unite și Uniunea Europeană sunt de multe ori acuzate că denaturează concurența globală prin subvenții în agricultură, defavorizând țările agricole subdezvoltate sau în curs de dezvoltare.

Criticile anti-americane mai sunt legate de importanța religiei în societatea americană, care nu a fost diminuată ca în Franța revoluționară, la 1789. Separarea Bisericii de stat este consacrată în Primul Amendament al Constituției Statelor Unite, care interzice înființarea unei biserici de stat, dar nu interzice formele de exprimare religioasă în spațiul public, fapt specific, de exemplu, laicității în Franța. Statele-Unite mai sunt acuzate de puritanism, deși: (a) întreruperea de sarcină a fost dezincriminată în SUA înaintea Franței, (b) mișcările anticonformiste hippy din anii 1960 sunt originare din SUA, iar (c) rata divorțurilor este una dintre cele mai ridicate din lume. Internaționaliștii și pacifiștii critică, de asemenea, militarismul americanilor, precum și cultura populară a armelor de foc din SUA.

Anti-americanismul mai este asimilat unei mișcări împotriva ascendentului („imperialismului”) militar, economic sau diplomatic american, văzut ca o nouă formă de „colonialism”.

Intervențiile militare istorice ale SUA, precum utilizarea bombei atomice împotriva Japoniei, distrugerea orașelor germane, de exemplu Dresda (deși aceste acțiuni erau îndreptate împotriva militarismul criminal japonez și german), războaiele Coreean, din Vietnam, Irak și Afganistan, au deteriorat imaginea unei civilizații umaniste a Statelor Unite, deși majoritatea acestor acțiuni militare sunt moralmente justificate.

În timpul Războiului Rece, SUA au luat decizii pentru destabilizarea unor guverne, care aveau tendințe comuniste (cum ar fi în Chile).

Sprijinul Statelor Unite către Israel de la crearea sa ca stat în 1948 și prezența trupelor de „necredincioși” în teritorii ale Islamului (ca în Arabia Saudită, în timpul Războiului din Golf) au condus la dezvoltarea anti-americanismului în lumea arabă. Curentul a fost întreținut de guverne autoritare (precum Siria), pentru a deturna nemulțumirile populare.

Anti-americanismul francez, atât de dreapta, cât și de stânga, a produs numeroase dezbateri în Franța, precum și în Statele Unite ale Americii.

Ambele țări împărtășesc o istorie comună, care datează din războiul franco-amerindian și Războiul de independență al SUA împotriva Angliei, învinsă datorită împrumuturilor financiare franceze, a consilierii militare oferite de ofițeri francezi ca generalul La Fayette și a acțiunilor flotei franceze. Una din cele mai influente cărți scrise despre Statele Unite ale Americii este a politologului francez, Alexis de Tocqueville - *De la démocratie en Amérique*. De asemenea, după evenimentele din 9/11, pe prima pagina a ziarului francez Le Monde a apărut titlul: *Nous sommes tous Américains*¹⁵.

În revanșă, Statele Unite au ajutat Franța în ambele războaie mondiale. Dar în ciuda acestui fapt, au existat și poziții antagonice, cum ar fi retragerea Franței lui de Gaulle din comandamentul militar al NATO sau apelativul francofob american *freedom fries*, după refuzul Franței de a susține războiul din Irak etc.

După perioada vie a anti-americanismului sub guvernarea lui George W. Bush, partidul democrat a lansat, chiar din începutul campaniei prezidențiale a lui Barack Obama, o amplă ofensivă de relații publice cu o miza clară: restabilirea încrederii în America, în politicile și obiectivele sale internaționale. În acest sens, Obama prezintă o imagine a Americii complet diferită de versiunea autosuficienței unipolare din perioada guvernării republicane. Obama dorește restabilirea solidității parteneriatului cu aliații europeni, accentuând o relație reciproc benefică. Totodată, Obama are în vedere crearea unui parteneriat cu întreaga Uniune Europeană, renunțând la politica Administrației Bush de împărțire a Europei în cei care sunt cu SUA și cei care sunt împotriva lor¹⁶. Partea americană consideră cooperarea dintre SUA și Europa ca fiind esențială pentru soluționarea actualelor provocări globale. Deja numit astfel, „fenomenul Obama” a inversat declinul dramatic al imaginii și prestigiului Statelor Unite în Europa din timpul administrației Bush. Acest trend pozitiv se bazează și pe popularitatea personală a lui Obama în Europa. Eforturile de comunicare strategică și diplomatie publică americane, ajutate de pozițiile pro-americane ale unor lideri europeni, au moderat tendințele anti-americane la nivelul opiniei publice europene.

Un sondaj al Transatlantic Trends (lansat în septembrie 2010) realizat de **GMF (German**

Marshall Fund) of the United States în rândul publicului larg din Europa și în Statele Unite, membrilor Parlamentului European și oficialilor Comisiei Europene și Consiliului Uniunii Europene și al liderilor americani a arătat că 76% din liderii americani și 73% din liderii UE susțin că relațiile transatlantice sunt „bune”, iar 54% dintre cetățenii americani și 58% dintre europeni sunt de acord cu această percepție¹⁷. Procentul ridicat de optimism legat de evoluția relației transatlantice este un argument că divizarea comunității nord-atlantice, prin escaladarea retoricii antiamericane, a eșuat. Liderii americani și europeni au în vedere că – pentru crearea marii zone de liber schimb și securitate între cele două continente, prin convergență politică, economică și militară între SUA și UE – este nevoie de sprijin în opinia publică de pe ambele maluri ale Atlanticului.

II. Relevanța relației Franța–SUA în plan internțional

A. Poziționarea celor două state

Pozițiile diferite și fragmentare exprimate de statele membre ale Uniunii Europene și mixtura de interguvernamentalism și supranaționalism ce caracterizează politica externă europeană actuală prezintă un profil greu de privit prin „lentila” benefică a bilateralismului de tip Franța – SUA.

În contextul eforturilor UE de redefinire și întărire a identității sale externe și prin compatibilizarea intereselor și viziunilor de politică externă ale statelor membre, există perspective ca parteneriatul transatlantic să devină o relație între Uniunea Europeană și S.U.A. clădită pe o fundație de tip „voce unică”, trecând prin experiența istorică a relației S.U.A. – Franța.

O relație transatlantică evolutivă, în contextul multiplu al unei agende comune extinse în variate domenii și arii geografice, al schimbării de viziune politică la Casa Albă, al conturării unei politici externe unitare a UE și de securitate europeană și al actualizării strategiei NATO oferă elemente de bază pentru o coaliție SUA-UE eficientă și care să influențeze balanța mondială de putere. Cooperarea în combaterea terorismului interna-

țional, extinderea zonei de democrație și prosperitate, cu precădere în zonele din vecinătatea UE, procesul de pace din Orientul Mijlociu, operațiunile comune NATO-UE din Afganistan, soluții concrete în domenii precum: conflictele înghețate, cooperarea în soluționarea dosarului iranian, coordonarea eforturilor pentru combaterea schimbărilor climatice, identificarea de tehnologii și surse alternative de producere a energiei, în paralel cu diversificarea rutelor de transport a energiei din Marea Caspică și Asia Centrală sunt obiectivele majore urmărite în comun de cele două părți.

Dar, de fapt, așa cum constatăm în cele ce urmează – pe baza analizei istorice a relațiilor transatlantice și a planificării strategice bilaterale, pentru politica externă și de securitate a părților implicate, precum și a efectelor acestora în planuri interne – cooperarea UE-SUA este încă imperfectă și, chiar dacă au interese similare, deseori agendele lor de politică externă sunt dispartate necoordonate.

În actualul context internațional, este evidentă necesitatea consolidării relației UE – SUA și a modernizării mecanismelor de cooperare și dezvoltare de strategii comune, pentru o abordare eficientă a transformărilor lumii contemporane și vizând relații cu noi parteneri.

Deocamdată, în primul rând, se impune o cercetare pentru ameliorarea tabloului transatlantic compus acum preponderent din relații bilaterale între SUA și fiecare dintre cele 27 de state membre ale Uniunii Europene.

În acest sens, studierea aprofundată a relației SUA-Franța este esențială pentru obținerea soluțiilor de revitalizare a parteneriatului strategic transatlantic, în vederea fundamentării deciziilor de politică externă în raport cu binomul UE-SUA și, pe cale de consecință, contribuie la o mai bună înțelegere a mecanismelor și structurilor de cooperare internațională.

Conform studiului Institutului de cercetare strategică al Școlii militare (*Institut de recherche stratégique de l'École militaire - IRSEM*), privind poziția Franței în cadrul structurilor de la Bruxelles¹⁸, Franța are o influență care îi permite să manifeste în ceea ce privește problematica pe agenda PESC (Politica Externă și de Securitate Comună) și NATO și asupra procesului decizional european,

datorată rolului privilegiat deținut de reprezentanții Franței în compartimentele de la Bruxelles.

Franța se bucură de o prezență politică privilegiată la Comisia Europeană, în Consiliul UE și în Consiliul European. Această prezență subzistă încă de la debutul construcției europene, Franța prezidând de două ori Comisia Europeană¹⁹. Franța este stat fondator al Comunităților Europene, jucând, în mod constant, un rol determinant, alături de Germania, în consolidarea procesului de integrare europeană.

Tandemul franco-german s-a dovedit un factor esențial în avansarea construcției europene. Dar, Franța promovează și întâlniri „la vârf” periodic, precum și reuniuni regulate cu membrii guvernelor Italiei, Marii Britanii, Spaniei și Poloniei. Începând cu 2009, Franța a lansat formula parteneriatelor strategice cu noile state membre ale UE din Europa centrală și de est. Între acestea, România este prima dintre noile state membre cuprinse în cea de a 5-a și a 6-a extindere a UE, cu care Franța a stabilit un parteneriat strategic.

În procesul de reformă instituțională europeană, Franța a susținut constant necesitatea stabilirii și prezentării cetățenilor europeni a unui cadru instituțional UE, menit să evite confuziile, promovând o „Europă” rezultată dintr-o Federație de state-națiune. Un exemplu îl constituie rolul ce revine președintelui permanent al Consiliului European și Președinției rotative a acestuia. Franța, în conformitate cu prevederile Tratatului de la Lisabona, a susținut plasarea centrului de greutate decizional la nivelul Consiliului European și al președintelui permanent al acestuia. Din această perspectivă, rolul Înalțului Reprezentant al UE este văzut ca fiind strâns legat de Consiliul European – forul de decizie –, Comisiei Europene revenindu-i o poziție secundară, ca sursă a veniturilor²⁰. Franța atribuie Parlamentului European un rol în obținerea consensului în privința marilor chestiuni europene. Consiliului Afaceri Generale îi revine rolul de coordonator al consiliilor sectoriale în pregătirea reuniunilor Consiliului European. Structurarea și operaționalizarea Serviciului European de Acțiune Externă a constituit, la rândul său, un subiect de interes pentru Franța²¹.

Raportarea Franței la *familia occidentală* este grijulie, pe fondul resimțirii unei dezamăgiri a SUA

în Europa, provocată de reducerea bugetelor alocate apărării de către aliații europeni.

Dar Franța se poziționează într-un cadru multipolar, în care este necesară o reflecție asupra locului Rusiei în logica găsirii unor mijloace pentru ca un pol viitor european să câștige în greutate, în raport cu celelalte: nord-american, chinez, indian, african, sud-american.

Politica Franței de-a lungul timpului exemplifică necesitatea ca statele europene să acționeze coordonat, raliindu-se la o „singură voce”, europeană. Prin politica sa, Franța este: (1) membru fondator al Uniunii Europene, NATO și ONU, (2) unul dintre cei cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU, cu drept de veto asupra deciziilor acestuia și (3) membru G8 și G20; (4) relațiile cu Statele Unite au fost din punct de vedere istoric foarte apropiate, moștenire a ajutorului francez din timpul Revoluției americane; (5) De Gaulle a ales, să ducă o politică „independentă”, retrăgându-se în 1966 din structurile militare ale NATO, dar Franța a revenit sub Sarkozy; (6) Parisul este, în esență, principalul susținător al unei Uniuni Europene puternice.

Prin prisma analizei raporturilor Franța – SUA – UE, care caracterizează peisajul internațional actual, apare, pe de o parte, interesul crescut al UE de a participa, alături de SUA, la definirea agendei internaționale, depășindu-și statutul tradițional de partener-junior; iar pe de altă parte, necesitatea unor abordări parteneriale, bazate și pe mecanisme de cooperare regională.

B. Evoluția istorică a relației franco-americane și impactul asupra relațiilor transatlantice

1. Relația între Franța și America în contextul Războiului American pentru Independență (1778-1783)

Francezii au fost printre primii exploratori ai coastei nord-americane, unde au creat colonii și au început explorarea interiorului continentului american. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, spaniolii au ocupat sud-vestul Statelor Unite și Florida. Aceste evenimente au fost urmate de colonizarea intensă a coastei de est de către Marea Britanie. Prima colonie engleză a fost Jamestown în Virginia, în 1607. Pe parcursul

următorilor decenii, au apărut unele colonii olandeze, ca New Amsterdam, pe teritoriul numit acum New York și New Jersey²². În 1637, suedezii au creat colonia Christina (în Delaware), însă au pierdut-o în favoarea Olandei în 1655. Francezii au navigat în amonte de râul Sf. Lawrence, către interiorul continentului. Spanioli s-au deplasat la nord, din Mexic. În procesul de colonizare s-au dus războaie sângeroase împotriva populațiilor de amerindieni, care au fost exterminați sau împinși, ulterior, în rezervații.

Colonizatorii din Marea Britanie au fost în interdependență față de metropolă până la Războiul de Șapte Ani, în urma căruia Franța a cedat Regatului Unit, Canada și regiunea Marilor Lacuri. Londra a impus atunci impozite asupra celor 13 colonii create²³, pentru a strânge fonduri necesare războiului. Mulți coloniști americani nu au acceptat impozitele, între altele, nefiind reprezentați adecvat în Parlamentul de la Londra. Tensiunile dintre Marea Britanie și colonizatori au crescut, până când cele 13 colonii s-au revoltat contra controlului Marii Britanii, intrând în război prelungit cu aceasta.

Războiul de Independență al Statelor Unite ale Americii s-a desfășurat în părțile estică și nord-estică ale teritoriului de astăzi al Statelor Unite și în sud-estul Canadei actuale, fiind purtat între Regatul Marii Britanii și revoluționarii celor treisprezece colonii britanice din America de Nord, care au declarat independența acestora formând entitatea statală numită Statele Unite ale Americii în 1776.

Revoluția a fost consecutivă mai multor situații. (1) Schimbările social-economice și politice apărute în cadrul coloniilor au condus la conturarea identității unei noi națiuni, cu instituții politice reprezentative. (2) Războiul franco-amerindian (1754-1763) a modificat relațiile dintre colonii și țara lor mamă. (3) Guvernul regal a impus mărirea impozitelor în colonii. (4) Votarea în parlamentul englez a Legii timbrării, prin care redactarea tuturor actelor trebuia făcută doar pe hârtie timbrată britanică. (5) Introducerea de noi taxe și restricții comerciale, în ciuda opoziției coloniilor. Toate acestea au condus la izbucnirea războiului în 1775, la Declarația de Independență din 1776 și la crearea Uniunii Statelor Americane.

Anterior declanșării războiului propriu-zis, cele 13 colonii au declarat pe oficialii monarhului britanic *personae non grata*, apoi au convocat Cel de-al Doilea Congres Continental (Second Continental Congress), care a organizat o armată (Continental Army) și un „embrion” de marină (Continental Navy). La 4 iulie 1776, au declarat independența celor 13 foste colonii britanice din America de Nord.

După circa trei ani de la începutul conflictelor armate propriu-zise, în 1778, puteri europene majore, precum Franța, se alăturaseră coloniștilor împotriva britanicilor, înclinând ulterior decisiv balanța în favoarea americanilor. Diferite triburi de nativi americani au luptat în ambele tabere.

În timpul primei părți a războiului, datorită superiorității navale a Marii Britanii, orașele și zonele de coastă s-au aflat sub ocupația britanicilor. Totuși, zonele de interior ale coloniilor, în care trăiau circa 90 % dintre coloniștii americani, nu se aflau sub control britanic.

După victoria trupelor americane de la Saratoga din 1777, Franța - având ca națiuni aliate Republica Olandeză și Spania - a intrat în război de partea americanilor. Intrarea Franței în război s-a dovedit a fi decisivă pentru soarta acestuia, întrucât după victoria sa navală de la Chesapeake împotriva flotei britanice a urmat capitularea armatei terestre britanice la Yorktown din 1781. Americanii nu vor uita niciodată acest important ajutor al Franței.

Încheierea Războiului de Independență al Statelor Unite, a avut loc la Paris în decembrie 1783. Tratatul de pace încheiat recunoștea Statelor Unite suveranitatea în teritoriul cuprins între Canada la nord, Florida la sud și fluviul Mississippi la vest și a fost ratificat de Congresul american în 1784.

Revoluția americană a avut două componente: Războiul american de independență (1775-1783) și constituirea Guvernului american, așa cum a fost reglementat de Constituția Statelor Unite din 1787. În primul rând, războiul a conferit independența coloniilor față de Marea Britanie. În al doilea rând, nou createle State Unite ale Americii au stabilit o formă de guvernământ republicană, în care puterea aparține poporului prin reprezentanții săi. În 1783, la sfârșitul războiului, Marea Britanie a recunoscut fostelor

colonii statutul de națiune independentă. În 1789 cetățenii statelor nord-americane au ratificat Constituția, pe baza căreia a fost creat un guvern central.

2. Politica internă și externă a SUA după Războiul de Independență

Politica internă americană a fost marcată de constituirea a două formațiuni politice: partidul federaliștilor și partidul republicanilor. Ambele partide erau adeptele dezvoltării social-politice de piață liberă (*free market*) a S.U.A., pe baza principiilor Constituției din 1787. La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, rolul dominant în viața politică a S.U.A. îl jucau federaliștii, care reprezentau, în primul rând, interesele cercurilor comercial-industriale și financiare, mai ales din statele de nord.

Timp de 8 ani (1789-1796) postul de președinte al S.U.A. a fost deținut de eroul Războiului de Independență și părintele-fondator al Statelor Unite ale Americii – George Washington. Nefăcând parte din vreunul din cele două partide, el îi susținea totuși pe federaliști, însă nu împărțea întocmai ideile prea conservatoare ale lui Alexander Hamilton (care a fost numit, totuși, Ministru al Finanțelor) și ale federaliștilor cu tendințe monarhiste, al căror ideal politic era monarhia constituțională din Anglia.

Politica externă a federaliștilor se orienta spre Anglia. Spre deosebire de păturile liberale ale S.U.A., care au salutat și sprijinit revoluția franceză, federaliștii au adoptat față de ea o poziție ostilă, mai ales după căderea monarhiei și executarea monarhului, a membrilor familiei regale și a aristocrației.

Propunerea din anul 1793 a guvernului republican francez de a reînnoi tratatul de alianță franco-american din 1778 a fost respinsă. În schimb, guvernul promova o politică de apropiere cu Anglia - rivala Franței.

În anul 1796, George Washington a renunțat să mai participe la noile alegeri prezidențiale. Din anul 1797 și până în anul 1801, postul de președinte a fost ocupat de federalistul John Adams, care a îndepărtat politica externă de Franța (susținută de republicani, în frunte cu Thomas Jefferson). Sub influența lui John Adams, Congresul a aprobat în anul 1798 „Legea despre dușmanii

străini”, prin care președintele avea dreptul de a expulza din țară revoluționarii emigrați din Europa. A fost limitată libertatea cuvântului și a presei. Această politică era îndreptată mai ales împotriva republicanilor, a căror autoritate creștea treptat.

În legătură cu creșterea pericolului unui război cu agresiva Franță revoluționară, în anul 1798, a fost aprobată legea despre mărirea armatei și flotei americane. Legea prevedea introducerea unui impozit special asupra proprietarilor de pământ, imobile și sclavi (ceea ce a provocat nemulțumirea plantatorilor și fermierilor). În această perioadă, între Franța și SUA a avut loc un cvasirăzboi naval. Napoleon a pus capăt stării de război prin acordul de la Monte Fontaine, din octombrie 1800. În aceste împrejurări au avut loc alegerile prezidențiale din anul 1800. Victoria a fost de partea partidului republican. A fost ales ca președinte Thomas Jefferson.

Politica internă a Republicanilor exprima interesele plantatorilor, fermierilor și micilor proprietari urbani. Fermierii doreau o republică a micilor proprietari agricoli, care în opinia lor ar fi eliminat „viciile” dezvoltării industriale și ar fi limitat influența capitalului comercial-financiar, promovată de federaliști.

Ales președinte, Thomas Jefferson duce o politică economică protecționistă, prin creșterea tarifelor vamale la mărfurile străine. Un stimul important pentru dezvoltarea economică a sud-vestului S.U.A. a avut-o cumpărarea Louisianei de la Franța lui Napoleon (presat de nevoile financiare ale războaielor sale). Acest fapt a dat posibilitatea de a se înfăptui o reformă agrară, prin care se ușura cumpărarea pământurilor de la stat de către agricultori. Republicanii lui Jefferson au înfăptuit și unele măsuri pentru democratizarea societății americane, fiind anulate toate legile cu tente nedemocratice din anii guvernării federaliștilor. S-au micșorat impozitele. În anul 1807 a fost interzis importul sclavilor.

Politica externă în această perioadă a fost caracterizată de acutizarea relațiilor cu Franța și Anglia, deoarece războaiele napoleoniene, mai ales Blocada continentală ca și Contrablocada engleză, lezau interesele americanilor. Politica de neutralitate a S.U.A. în legătură cu războaiele din Europa a dat posibilitatea comercianților

americani să-și mărească considerabil capitalurile, pe baza comerțului cu ambele părți beligerante. S.U.A. profită de evenimentele din Europa pentru lărgirea teritoriilor sale prin metode de cumpărare și întărire a influenței în posesiunile coloniale ale Angliei și Spaniei din America.

După pacea de la Tilsit (1807), prin care Europa era împărțită în două zone de influență, franceză și rusă, se observă apropierea dintre S.U.A. și Rusia, prin stabilirea relațiilor diplomatice dintre aceste țări în anul 1809.

În anul 1809, președinte al S.U.A. devine fostul federalist, apoi republican moderat, James Madison. În interesul comercianților și a proprietarilor de vase maritime, Madison a anulat embargo-ul la importul mărfurilor europene (introdus de T. Jefferson în anul 1807). De greutățile S.U.A. era învinuită Anglia, care într-adevăr urmărea supunerea S.U.A. intereselor sale. Anglia a respins cererea S.U.A. de a anula blocada pentru vasele americane și de a opri capturarea și confiscarea lor. Pe lângă aceasta, englezii duceau o politică de instigare a triburilor băștinașe împotriva americanilor.

Toate acestea au obligat Congresul american să declare la 18 iunie 1812 război Angliei. Războiul a început prin încercarea armatei americane de a cuceri Canada. Americanii mizau pe sprijinul canadienilor, mai ales al celor de origine franceză, dar acest deziderat s-a spulberat, deoarece majoritatea canadienilor au susținut activ metropola engleză.

După invazia și înfrângerea lui Napoleon în Rusia, Anglia a avut posibilitatea de a folosi activ flota sa împotriva americanilor și a blocat total Statele Unite ale Americii. Oștirile engleze din Canada înfrâng rezistența americanilor și la 24-25 august 1814 ocupă Washingtonul. În semn de răzbunare pentru devastările americanilor în Canada, ei au ars Capitoliul, Casa Albă și alte instituții de stat. Pretențiile teritoriale față de S.U.A., insistența ca americanii să nu posede flotă și fortificații militare pe Marile Lacuri, precum și crearea un stat-tampon al indienilor care luptaseră alături de Anglia, au fost primite cu indignare de către poporul american, care a considerat conflictul ca un război vital pentru apărarea Patriei. Zeci de mii de americani s-au înrolat în

detașamente de voluntari, numind acest război "Al doilea Război de Independență".

În cele din urmă, armata americană a respins armata engleză care înainta spre New Orleans, iar apoi a înfrânt-o. Victoria asupra Angliei a consolidat independența S.U.A., a întărit coeziunea poporului american, a creat condiții favorabile pentru dezvoltarea societății americane și a adâncit procesul de formare a națiunii americane. Victoria asupra Angliei a reprezentat totodată și înfrângerea deplină a partidului anglofil al federaliștilor și întărirea partidului republican în viața politică a S.U.A.

3. Vânzarea Louisianei

Conform Tratatului de la Amiens din 1800, Marea Britanie i-a restituit Franței proprietatea asupra insulelor Martinica și Guadelupa. Napoleon I a vrut ca Louisiana să fie un depozit pentru aceste insule producătoare de zahăr și un tampon în fața Statelor Unite. În octombrie 1801, Napoleon a trimis o importantă forță militară să cucerească insula Saint-Domingue și să reintroducă sclavia, care fusese abolită de Revoluția Franceză. Când armata condusă de cumnatul lui Napoleon, comandantul de brigadă Charles Leclerc, a fost învinsă de forțele care s-au opus reintroducerii sclaviei în Saint Domingue, Napoleon s-a hotărât să vândă Louisiana, presat și de nevoia de bani.

Thomas Jefferson a fost deranjat de planurile lui Napoleon de a restabili coloniile franceze în America. Având în posesie orașul New Orleans, Napoleon ar fi putut să închidă accesul Statelor Unite la fluviul Mississippi în orice moment. Jefferson l-a autorizat pe Robert R. Livingston, ministrul Statelor Unite în relația cu Franța, să negocieze cumpărarea orașului New Orleans, a unei părți din malul de est al fluviului Mississippi și libera navigație pe fluviu pentru navele comerciale ale Statelor Unite. Livingston a fost autorizat să plătească maximum 2 milioane de dolari.

La 18 octombrie 1802, Juan Ventura Morales, ca intendent al Louisianei, a făcut publică intenția Spaniei de a revoca dreptul Statelor Unite de a depozita mărfuri la New Orleans. Închiderea acestui port vital pentru Statele Unite a produs

furie și consternare. Comerțul SUA era practic blocat în sud. Președintele Jefferson a ignorat presiunea publicului care cerea un război cu Spania și Franța și l-a împuternicit pe James Monroe, să obțină, pe cale pașnică, orașul New Orleans pentru Statele Unite. Jefferson a autorizat mărirea sumei pentru cumpărarea Louisianei la 10.000.000 de dolari.

Americanii au ajuns să se înțeleagă cu francezii și să cumpere de la aceștia întreaga teritoriu al Louisianei de 2.100.000 km², pentru aproximativ 15.000.000 de dolari. O parte din această sumă a reprezentat compensarea unor datorii pe care Franța le avea către Statele Unite.

O ceremonie oficială s-a ținut în New Orleans, la 29 noiembrie 1803, pentru a marca transferul. Cum teritoriul Louisianei nu a trecut niciodată, în mod oficial, din puterea Spaniei în cea a Franței, spaniolii și-au coborât drapelul, iar francezii l-au ridicat pe al lor. În ziua următoare, generalul James Wilkinson a acceptat posesiunea Louisianei în numele Statelor Unite. O ceremonie similară a fost ținută în St. Louis la 9 martie 1804, când tricolorul francez a fost înălțat, înlocuind drapelul spaniol. A doua zi, căpitanul Amos Stoddard și-a condus compania de artilerie în oraș și a înălțat drapelul american pe catargul fortului. Teritoriul Louisianei a fost obținut fără niciun război (fără ca niciun american să își piardă viața) și a stabilit un precedent pentru cumpărarea de teritorii.

4. Războiul de secesiune

Franța lui Napoleon al III-lea și alte state europene, decid să rămână neutre oficial în războiul civil care a devastat Statele Unite între 1861 și 1865. Neoficial, însă, Napoleon al III-lea și britanicii, susțineau confederația sudistă, cu o mentalitate mai "europeană", decât a acelor "Yankees" din Nord.

Napoleon al III-lea a interzis tuturor cetățenilor francezi care locuiesc în Statele Unite să participe la conflict. Cu toate acestea, s-au format regimente de francezi, dintre care unele s-au distins în ambele tabere, cum ar fi Regimentul 55 de New York, "Garda La Fayette" pentru Yankei, și trupele generalului Camille de Polignac, poreclit "Lafayette du Sud" înregimentate la confederați.

5. Războaiele mondiale

5.1. Primul Război Mondial

La începutul războiului, Statele Unite ale Americii păstrează o politică de strictă neutralitate. Conformându-se tradiției izolaționiste și fiind încă foarte vulnerabili din punct de vedere militar, americanii nu aveau niciun interes pentru a se implica în conflictul care izbucnise. Dar, opinia publică era în favoarea Alianțelor, Germania fiind desemnată ca responsabilă pentru ororile războiului.

Pe parcursul ostilităților, în ianuarie 1915, apoi în ianuarie 1916, Edward M. House, a fost însărcinat de președintele Woodrow Wilson să organizeze o conferință de pace. Misiunile sale nu au avut succes din cauza intransigenței guvernelor, inclusiv al Franței, care solicita retrocedarea Alsaciei și Lorenei de la Germania. În ianuarie 1917, totuși, aliații se înțeleg și își declară acordul pentru tratatele de pace, dar Germania refuză medierea Statelor Unite.

Din punct de vedere economic, războiul permite Statelor Unite să-și exporte produsele. Comerțului transatlantic devine înfloritor, până în 1917, când germanii au decis să reia războiul submarin, care fusese suspendat după scufundarea pachetului de pasageri Lusitania în 1915. Din cauza ravagiilor interminabile produse de submarinele germane în Oceanul Atlantic, Statele Unite ale Americii au rupt relațiile diplomatice cu Germania, iar la data de 2 aprilie 1917, Senatul american, la propunerea avansată de Președintele Wilson, a declarat război Germaniei imperiale/wilhemiene.

În următoarele luni, soldații americani se angajează progresiv pe teritoriul francez. Corpul principal a sosit în tranșeele Primului Război Mondial, în vara anului 1918.

Un episod emoționant s-a produs în 1918, când generalul John Pershing, comandantul corpului expediționar al SUA, punând piciorul pe pământul Franței, a exclamat: „*La Fayette nous y voilà!*” (ia-tă-ne!). O exprimare a recunoștinței Statelor Unite, pentru ajutorul dat de Franța – simbolizat prin generalul marchiz Marie Joseph De La Fayette – în războiul de independență al coloniilor americane față de Anglia.

Imediat după angajarea trupelor americane, Germania învinsă militar solicită armistițiul. Încetarea ostilităților, s-a semnat în noiembrie 1918.

Pacea între principalii beligeranți s-a semnat la Versailles, în 1919, prin care Franța a recâștigat Alsacia și Lorena, iar Germania pe lângă și alte cedări teritoriale, a fost obligată la plăți mari pentru distrugerile de război, către aliați. Ceea ce îi va fragiliza economia, declanșând o hiperinflație cum nu mai fusese văzută și șomajul în masă, care a favorizat venirea la putere în 1933 a partidului de extremă dreaptă naționalistă (criptat ca fiind de stânga): Partidul național socialist german, Naziștii conduși de Hitler.

Tratatul de pace cu unii dintre ceilalți participanți la conflict, precum România și Ungaria, a fost semnat la Trianon (1920). Este recunoscută cererea populației majoritare românești, exprimată prin adunări populare, de alipire a Transilvaniei la Regatul României.

În semn de recunoștință pentru ajutorul SUA, la 19 februarie 1999, Președintele Republicii Franceze, Jacques Chirac, a acordat Legiunea de Onoare veteranilor americani din Primul Război Mondial, în Washington DC; 300 de veterani americani au primit această distincție din partea Franței.

În perioada interbelică, relațiile dintre cele două națiuni sunt încordate, SUA solicitând plata datoriilor la împrumuturile de război, inclusiv dobânda, fără posibilitatea de negociere. Franța, pentru plata datoriilor, decide să invadeze Ruhrul german dorind să obțină banii datorati de Germania drept despăgubiri de război. Tot în perioada interbelică, cultura americană începe să pătrundă în Europa cu jazzul, cinematograful și romancierii ca William Faulkner. În același timp, moda, literatura, filosofia, teatrul, arta și preparatele bucătăriei franceze sunt populare în elitele americane. În 1928, cele două națiuni sunt la originea Pactului Briand-Kellogg, de prevenire a conflictelor armate.

5.2. Al doilea război mondial

La începutul celui de Al doilea război mondial, Statele Unite nu doreau să se angajeze, ca urmare a pacifismului opiniei publice. La 16 iunie 1940, Franklin Roosevelt respinge cererea de asistență militară emisă de către Paul Reynaud,

primul ministru al Franței, de a acorda ajutor pentru a stăvili invazia Franței de către trupele hitleriste. Dar, intuind pericolul hitlerist, la 16 septembrie, Roosevelt a restabilit serviciul militar obligatoriu și a încurajat industria de război a SUA.

În Statele Unite domina izolaționismul, dar pe 11 martie 1941, Congresul se pronunță pentru furnizarea de arme Angliei, greu încercate de armatele germane în Europa și Africa și de cele japoneze în Pacific.

În urma atacului de la Pearl Harbor, de la 7 decembrie 1941, Statele Unite au fost silite să intre în război. Dar, SUA au acordat principalul efort distrugerii pericolului major al hitlerismului în Europa (în comparație cu Japonia). Astfel, în noiembrie 1942, armatele SUA și cele britanice debarcă în coloniile franceze din Africa de Nord (Algeria și Maroc), unde armata franceză petainistă – după ce se opune în mod stupid debarcării – se alătură (reînnarmată de SUA) aliaților, obținându-se capitularea armatelor italiene și ale Africa Korps germane în Tunis, prin „cleștele” închis de trupele britanice conduse de generalul Montgomery, care veneau din est, după victoria asupra germanilor din fața Egiptului.

Roosevelt planificase plasarea Franței după victorie sub administrația guvernării militare franco-britanice pentru teritoriile ocupate, ca în cazul Olandei, Germaniei sau Italiei. Generalul de Gaulle (șeful rezistenței franceze) s-a opus cu tărie și a inițiat administrarea de către Guvernul Provizoriu al Republicii Franceze a întregului teritoriu. Dându-și seama de popularitatea generalului, Roosevelt acceptă situația în iulie 1944 și recunoaște legitimitatea Guvernului Provizoriu al Republicii Franceze (GPRF).

La Conferința de la Yalta, se insistă asupra faptului ca Franța să fie responsabilă de o zonă de ocupație din Germania. Apoi, ea va obține unul dintre cele cinci „scaune” de membru permanent al Consiliului de Securitate al ONU (SUA, Marea Britanie, Rusia, Franța și China).

6. Relația franco-americană în perioada Războiului rece

După 1945, puterile europene își pierd tot mai mult din putere, în timp ce potențialul economic și militar al SUA și URSS crește simțitor. Ambele țări ajung la statutul de superputeri.

La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, Franța, slăbită de război, va primi împrumuturi de la Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional, introduse în conformitate cu Planul Marshall și Doctrina Truman. Tensiunile în creștere între Washington și Moscova, legate de refuzul Moscovei de a accepta beneficul Plan Marshall și, în special, de dreptul de veto al SUA cu privire la deciziile Băncii Mondiale și ale FMI, vor apropia Franța de SUA. Franța va profita de răceala relației ruso-americane și de teama generală de comunism, pentru a câștiga în reconstrucția sa și a obține o rambursare eșalonată a datoriei sale față de FMI și de Statele Unite ale Americii.

Dar, Franța va dori, tot timpul, o politică independentă. Guvernul francez a încercat să-și mențină influența în vechile colonii, din care nu s-a retras decât după presiunile Statelor Unite și silită de rebeliuni populare, ca cele din Indochina și Algeria. O excepție au reprezentat-o coloniile din Africa franceză, care au trecut pașnic la statutul de state independente. Sub președintele Charles de Gaulles, Franța se retrage din Algeria, în circumstanțele procesului decolonizării și al destrămării imperiilor coloniale, încercând totuși să-și mențină influența creând Uniunea Franceză și, mai târziu, Comunitatea Franceză, care include fostele colonii (francofone) ale Franței.

După retragerea lui de Gaulle, relațiile franco-americane se ameliorează. Sistemul parlamentar al celei de-a IV-a Republici este în mod clar pro-american, în ciuda unei reprezentări a Partidului Comunist Francez.

În luna februarie 1948, Parisul autorizase tranzitul și șederea pe teritoriul său a trupelor americane, în contextul în care exista temerea unui atac sovietic asupra Europei. Pentru început, sunt trimise mai multe batalioane americane în Saint-Nazaire și Bordeaux. La data de 4 aprilie 1949, Statele Unite ale Americii, Franța și alte zece state au semnat Acordul militar de instituire a NATO (North Atlantic Treaty Organization).

În timp ce lumea se bi-polarizează în jurul SUA și Uniunii Sovietice, Franța și alte națiuni europene își pierd treptat influența pe scena internațională. În 1954, fără suportul Statelor Unite, Războiul din Indochina a fost pierdut de Franța, care se angajează într-un alt război, în Algeria.

În 1956, criza Suezului (atacarea Egiptului, de către trupe anglo-franceze alături de Israel, împotriva Egiptului, care a naționalizat Canalul de Suez) demonstrează limitele puterii „sateliților” celor două mari puteri. Căci, deși înfrângerea Egiptului a fost totală, intervenția diplomatică vehementă a Moscovei și, în special, a Washingtonului i-a obligat pe englezi, francezi și israelieni să se retragă din teritoriile egiptene. Ceea ce va marca, practic, sfârșitul stăpânirii de peste un secol a celor două state vest-europene în Orientul Mijlociu.

Statele Unite, asumând o poziție anti-colonialistă, critică gestionarea franceză a crizei algeriene, ceea ce este perceput în Franța ca o ingerință în chestiunile de ordin intern și ostilizează opinia publică²⁴.

În 1958, Franța găzduia 100.000 de soldați americani și civili. Populația începe să adopte produse americane (filme, băuturi, hrană, îmbrăcăminte, muzică, etc), dar prezența americană provoacă o mișcare anti-americană. Eliberatorii din iunie 1944 sunt văzuți în unele cercuri ca „imperialiști”. Partidul Comunist, în mod deschis ostil Statelor Unite, amenință cu bascularea Franței în tabăra sovietică.

7. Gaullismul – Politica „Jeannei d’Arc” a celui de „Al doilea război mondial”

Gaullismul este doctrina politică inspirată de ideile și personalitatea lui Charles de Gaulle, chiar dacă el însuși a refuzat utilizarea acestui termen pentru a descrie acțiunile sau opiniile sale²⁵. Sensul termenului a evoluat în timp. În al doilea război mondial, după Apelul său de luptă împotriva Germaniei lansat Franței de la Londra în 18 iunie 1940, – care va salva imaginea Franței – termenul de „gaullist” era un sinonim al „rezistenței” față de Germania și guvernul francez capitular de la Vichy. După Eliberare, termenul are sensul de acum, politic, referindu-se la ideile lui de Gaulle, deosebite de alte partide și mișcări politice²⁶. Constituția celei de-a V-a Republici are la bază principiile gaulliste avansate în discursul de la Bayeux din iunie 1946: separarea puterilor în stat, suveranitatea poporului, parlamentarismul raționalizat și creșterea rolului Executivului, prin rolul important al Președintelui Republicii.

Franța lui de Gaulle încearcă să își aroge independența față de Statele Unite, inclusiv prin ieșirea din comandamentul integrat al NATO, închiderea bazelor militare americane aflate în Franța și o politică de decidență națională, care afectează toate domeniile de la diplomație, prin artă și economie, la apărare.

Pentru a-și câștiga independența de Statele Unite, Franța dezvoltă o politică de înarmare nucleară, care nu va fi integrată unei structuri multinaționale. Astfel, se explică absența Franței de la Conferința de la Geneva pe tema dezarmării și refuzul de a semna, la 4 august 1963, Tratatul de la Moscova pentru interzicerea parțială a testelor nucleare în atmosferă, spațiul cosmic și sub apă²⁷.

Această dorință de autonomie nu va merge până la o ruptură a relațiilor cu SUA și, în momente de tensiune internațională, ca blocada Berlinului și criza rachetelor din Cuba, Franța va reafirma clar alinierea strategică la alianța democrațiilor occidentale.

Dacă de Gaulle a întreținut relații cordiale cu generalul Eisenhower și fost întâmpinat cu onoruri la funeraliile lui John Fitzgerald Kennedy, relațiile franco-americane se vor înrăutăți după alegerea ca președinte a democratului Lyndon Baines Johnson²⁸.

Președintele Charles de Gaulle, deși a refuzat o perioadă decolonizarea franceză în Algeria și Indochina, în final, a condamnat asistența militară acordată de Statele Unite ale Americii în Republica Vietnam (Vietnamul de Sud) împotriva comuniștilor din Viet Minh („Republica Democrată Vietnam”, sau Vietnamul de Nord), precum și atacul israelian în timpul războiului de Șase Zile împotriva Egiptului²⁹.

După o retragere treptată a flotei franceze din comandamentul integrat al NATO, la 21 februarie 1966, de Gaulle a anunțat dezangajarea din comandamentul militar al NATO, precum și decizia ca Franța să rămână doar un membru al Alianței și al Consiliului Nord-Atlantic (ceea ce anulează Tratatul stabilit în 1948 privind libera circulație a trupelor americane pe teritoriul francez). Președintele Statelor Unite a realocat cei 70 000 militari din Franța, în Germania, Regatul Unit, Belgia și Italia.

În același timp, sticlele de Coca-Cola, personaje ca Mickey Mouse și Donald Duck, cultura

pop-art (cu artiști ca Warhol, Lichtenstein și Johns), televiziunea, filmul, benzile desenate și publicitatea sunt adoptate, apreciate sau căutate în Franța.

De Gaulle a condus politica europeană a Franței într-o perioadă de redefinire a integrării europene³⁰. Prioritatea politicii europene a lui de Gaulle era de a asigura Franței o poziție dominantă de mare putere, de a garanta o încredere reciproc acceptabilă între Franța și Germania și de a crea o Europă Occidentală puternică, nucleu al unui tratat internațional care să consacre organizarea unitară a întregului continent european. Când de Gaulle insista pentru o coordonare a politicii externe și a politicii de apărare – ca un preambul al integrării europene sau când se opunea unor proceduri supranacionale – urma faptul că poziția Franței era mai slabă în comparație cu cea a Marii Britanii și S.U.A. El se temea că, printr-o integrare economică supranacională a Europei Occidentale – încorporată într-o cooperare atlantică dominată de aceste puteri – Franța să nu își piardă suveranitatea în materie de politică externă și să se găsească în imposibilitatea de a-și atinge obiectivele în Europa și în lume.

Dacă S.U.A. și Marea Britanie se opuneau atât de puternic politicii lui de Gaulle, era pentru ca să împiedice o integrare politică europeană condusă de Franța alături de R.F.G.³¹. Ceea ce ar fi reprezentat o concurență pentru transatlanticul anglo-saxon.

Totuși, SUA și Marea Britanie aveau concepții diferite privind metodele de instituționalizare a cooperării europene, S.U.A. sprijinind eforturile privind construirea unei Comunități europene supranacionale cu „o singură voce” și care să accepte conducerea Americană în materie de apărare, pe când Marea Britanie, deși era de acord cu al doilea punct, respingea noțiunea de supranacionalitate, excepție făcând câteva sectoare economice³².

Politica europeană a lui de Gaulle poate fi definită în general ca fiind confederală³³, el acceptând un transfer progresiv al autorității către instituțiile comunitare, cu condiția ca această autoritate să fie delegată de guverne în cadrul unei politici externe și de apărare coordonată și ca statele să-și păstreze suveranitatea. Domeniile

în care politica europeană a generalului de Gaulle nu a făcut obiectul unor controverse au fost: acceptarea Pieței Comune în 1958, punerea în operă a politicilor economice comune și înțelegerea franco-germană.

Succesorii la președinția Franței Georges Pompidou și Jacques Chirac au aliniat programul lui de Gaulle la cel al dreptei Europene (piața liberă și atlantismul, Europa supranațională, etc). Acest fenomen este uneori numit „neo-gaullist”. Căci, neo-gaullismul a păstrat doar ideea gaullistă a unei Franțe puternice, într-o Europă unită.

Schimbarea a avut loc sub președinția lui Georges Pompidou și a lui Valery Giscard d'Estaing. Difuzarea modelului britanic și american, în paralel cu confruntarea ideologică cu guvernele socialiste ale președinției lui François Mitterrand (după 1981), a consolidat aderența partidului Rassemblement pour la République (RPR) – de inspirație gaullistă – la liberalismul economic și ideea europeană.

După De Gaulle, s-a putut vorbi de o destindere în relația dintre SUA și Franța. Începând cu 1970, Georges Pompidou a reechilibrat relația cu președintele american Richard Nixon, prin secretarul său de stat francofil Henry Kissinger, iar președintele Nixon a demarat o relație în schimbul sincer de informații pentru domeniul sensibil al energiei nucleare.

În contextul unei ușoare relaxări a conflictului Est-Vest, sub președinția franceză a lui Valery Giscard d'Estaing, relațiile bilaterale cu S.U.A. continuă să evolueze pozitiv. În acest context, Franța demonstrează o solidaritate neclintită cu Statele Unite în timpul crizelor internaționale. Sfârșitul mandatului de șapte ani al lui Giscard d'Estaing este marcat, în relațiile dintre Paris și Washington, de reapariția tensiunilor dintre cele două blocuri militare ale lumii, în urma invaziei Afganistanului de către URSS în 1979.

Ulterior, între 1981 și 1983, Franța socialistă a președintelui François Mitterrand rămâne un aliat solid al Americii sub conducerea președintelui Ronald Reagan.

Președintele Jacques Chirac, fidel gândirii gaulliste, are la început o poziție precaută față de procesul de construcție europeană, pentru ca, pe măsura evoluției mandatului său, să susțină afirmarea Uniunii Europene ca un pol activ și puternic, egal Statelor Unite³⁴.

Votul popular în sprijinul Tratatului de la Maastricht din 1992 a marcat adeziunea unei mari părți din populația franceză la proiectul european³⁵. Astfel, J. Chirac, urmează o politică de austeritate pentru a respecta Pactul de stabilitate și creștere, ca și pentru a îndeplini criteriile prevăzute de Tratatul de la Maastricht, concepute pentru a permite introducerea monedei unice. Participă la proiectul Apărării Europene, în special la Summit-ul franco-britanic de la Saint-Malo în 1998, în care se coordonează cu Marea Britanie pentru ca UE „să aibă capacitatea de acțiune autonomă”.

Jacques Chirac a susținut extinderea UE din 2004 pentru integrarea țărilor din fostul bloc sovietic. El a salutat, cu această ocazie, nașterea unei Europe în cele din urmă „reunite” și „pacificate” (discursul din 1998, la Sarajevo). Sub conducerea lui J. Chirac, Franța a fost, de asemenea, mult mai implicată în restabilirea păcii în fosta Iugoslavie, prin trimiterea de soldați și semnarea acordurilor de pace de la Paris.

În decembrie 1995, Jacques Chirac decide reintegrarea Franței în Consiliul apărării al Alianței atlantice, astfel încât cadre militare franceze vor putea participa la Statul major internațional al Comitetului militar al NATO. Dar Franța condiționează, în continuare, reintegrarea sa în comandamentul integrat, de luarea în considerare a unei reforme a structurilor militare NATO, în sensul creării unor Grupuri de forță interarme multinaționale, care să permită europenilor să desfășoare operațiuni recurgând atât la mijloacele NATO, cât și să-și consolideze o apărare europeană.

După ce François Mitterrand renunțase la testele nucleare în 1992, Jacques Chirac reia aceste teste în 1995, în pofida protestelor internaționale. El spune: „dacă dorim ca siguranța și fiabilitatea forțelor noastre de disuasiune să fie garantate, pentru apărarea și independența noastră, dacă dorim să depășim stadiul simulării în laboratoare, suntem obligați să realizăm această serie de teste”. Acest gest „gaullist” exprimă dorința franceză de a-și păstra independența în domeniul nuclear, în contextul dispariției URSS și al multiplicării conflictelor regionale. Totuși, la 24 septembrie 1996, Franța semnează tratatul pentru interzicerea testelor nucleare.

Poziția comună adoptată de Franța și Germania împotriva războiului din Irak ilustrează acordul dintre cele două țări pentru menținerea unei "lumi multipolare" și a multilateralismului în relațiile internaționale, în opoziție cu unilateralismul exercitat de S.U.A. lui Bush.

8. Criza transatlantică

În perioada războiului din Golful Persic provocat de invazia irakiană în Kuwait (1990-1991), relațiile franco-americane s-au intensificat, în ciuda unor diferențe de orientare politică a președinților francez (socialist) și american (republican).

În 1993, Irakului i s-au impus o serie de sancțiuni din partea Națiunilor Unite, care stabileau, printre altele, obligația ca toate armele de distrugere în masă să fie distruse. Regimul președintelui irakian, Saddam Husein, s-a opus colaborării cu inspectorii ONU, în ciuda atât a consecințelor embargoului asupra exportului de petrol impus Irakului – cu afectarea, inclusiv, a populației – cât și a presiunilor la care era supus Irakul de către forțele coaliției internaționale.

Invadând Irakul în 2003 (Operation Iraqi Freedom), președintele american George W. Bush a situat, ideologic, Irakul pe o așa-numită „axă a răului”, acuzând regimul lui Saddam Hussein că deține cantități mari de arme de distrugere în masă, că are legături cu Al-Qaida și că reprezintă un pericol iminent pentru umanitate. Războiul din Irak, la fel ca și cel declanșat în Afganistan, se caracterizează, în „doctrina” Bush, ca un „război preventiv”³⁶, în cadrul războiului global împotriva terorismului (Global War on Terrorism - GWOT), în răspuns la atacurile Al-Qaida din 11 septembrie 2001.

Franța, împreună cu alte state, ca Germania, Belgia, China și Rusia, s-au opus propunerii americane de adoptare a unei rezoluții în cadrul Consiliului de Securitate al ONU pentru autorizarea operațiunii militare din Irak, în martie 2003³⁷. Astfel, criza relațiilor transatlantice în privința Irak-ului din 2003 a produs un dezacord nu numai între Statele Unite și unele state ale Europei, ci și disensiuni între acestea. Ele au lansat chiar dezbateri interne în privința atitudinii de adoptat față de SUA.

În perioada premergătoare războiului, ministrul de externe francez Dominique de Villepin a criticat vehement politica Administrației George W. Bush privind Irakul. În urma criticilor dure ale opiniei publice franceze față de politica americană și a demonstrațiilor împotriva războiului, Franța a fost acuzată în mass-media americană de ipocrizie, fiindcă ar acționa pacifist din interese economice petroliere în Irak și că în timpul crizei din Irak a intervenit militar în Coasta de Fildeș.

Divergențele internaționale din 2003 nu au generat schimbări structurale în comunitatea transatlantică³⁸.

Criza transatlantică din 2003 a provenit și din evoluția politicii interne de pe ambele părți ale Atlanticului, care a condus la percepții diferite asupra amenințărilor contemporane de securitate și, mai important, a modalităților de gestionare a lor. Cauționată de evenimentele din 11 Septembrie 2001, Administrația americană, dominată de neo-conservatorii lui George W. Bush, a acționat uneori fără a ține cont de sensibilitățile partenerilor sau ale opiniei publice mondiale.

Sub influența curentului pragmatic, politica externă a SUA în acea perioadă a fost gândită în jurul ideii că sursele de putere *hard*³⁹ sunt cele mai potrivite pentru atingerea obiectivelor strategice. Bush a preferat exercițiul unilateral al puterii militare americane, ignorând relația cu partenerii și aliații (unilateralism vs. multilateralism).

Strategia de politică externă a Administrației Obama se concentrează, în vederea combaterii terorismului internațional și a provocărilor actuale de securitate, pe instrumente de *smart power*⁴⁰ - putere militară (*hard power*) plus diplomatie (*soft power*). În comparație cu conceptele strategice ale Administrației Bush, Strategia de securitate a Administrației Obama este un nou început, în sensul abordării complexe a problemelor de securitate ale SUA și ale aliaților⁴¹.

Obama are în vedere necesitatea legăturilor multilaterale construite pe alianțe existente și noi parteneriate, pe informații împărtășite și pe promovarea drepturilor omului. Totul în completarea acțiunilor de forță militară.

III. Evoluții ale relației transatlantice în perioada Nicolas Sarkozy – Barack Obama

Alegerea lui Nicolas Sarkozy ca președinte al Franței a marcat o apropiere a politicii franceze față de Statele Unite, care a venit odată cu anunțarea de către președintele francez a reintegrării Franței în Comandamentul militar al NATO, pe 17 iunie 2008, în cadrul prezentării Cărții albe asupra apărării și securității naționale⁴². Anunțul a fost urmat de reintegrarea efectivă a Franței în NATO în aprilie 2009.

Decizia a fost justificată, în primul rând, prin schimbarea contextului strategic din 1966. Charlotte Leprie⁴³ într-un articol apărut în *Revue internationale et stratégique*, consideră că, referitor la relația cu America, președintele francez urmărește două obiective: (1) să crească rolul Franței pe scena internațională («plasându-se clar în familia sa occidentală, Franța și-a crescut credibilitatea, câmpul de acțiune, capacitatea de influență în interiorul UE și în exterior»⁴⁴) și (2) să relanseze apărarea europeană⁴⁵.

Nicolas Sarkozy consideră că legătura transatlantică, parteneriatul dintre Europa și SUA, reprezintă «elementul fundamental al securității mondiale». În viziunea sa, a considera rivale UE și NATO nu are nici un sens, însă Alianța trebuie să se adapteze noilor misiuni și provocări, pentru că o Europă mai unită presupune o Alianță Nord-Atlantică mai puternică.

În plan european, Președintele Franței a avut un rol crucial în relansarea procesului de reformă instituțională a UE (după eșecurile referendumurilor din Franța și Olanda, din mai, respectiv, iunie 2005, asupra proiectului Constituției Europene) și în acordul care s-a realizat la nivel comunitar privind conținutul Tratatului de la Lisabona.

Analiza pozițiilor asumate de Statele Unite, Franța și Uniunea Europeană în dosare în dezbatere – energie, conflictul israelo-palestinian, problema libiană, securitatea și guvernarea mondială (în care mecanismele politice sunt activate, în mod individual sau coordonat) – va argumenta viziunea necesității unei strategii europene unitare pentru modernizarea siste-

melor și cadrelor de cooperare instituțională transatlantică și parteneriat puternic UE - SUA, în contextul ordinii globale actuale.

1. Politica energetică și nucleară

Transformarea resurselor energetice într-o problemă de securitate, impune din partea guvernelor elaborarea unor strategii și parteneriate în domeniu. În cadrul parteneriatului strategic transatlantic, SUA și UE urmăresc coordonarea pozițiilor față de țările producătoare de energie și creșterea diversității în materie de resurse, aprovizionare și transport. UE și Statele Unite au convenit să dezvolte un dialog transatlantic strategic în domeniul securității energetice, inclusiv prin crearea unui Consiliu UE-SUA în domeniul energiei⁴⁶, în scopul coordonării regimurilor de reglementare și a lansării unor programe de cercetare, pentru a accelera implementarea de noi tehnologii energetice „curate” și eficiente.⁴⁷

În domeniul energetic, Uniunea Europeană se confruntă cu câteva probleme esențiale: (1) dependența de importuri, (2) riscuri energetice interne și externe, (3) schimbările climatice, (4) creșterea consumului și a prețurilor, (5) realizarea unei piețe energetice interne competitive, (6) lipsa diversificării în configurația surselor energetice. În plan extern, UE încearcă să echilibreze, pe de-o parte, consolidarea unui parteneriat atractiv cu Rusia, și, pe de altă parte, coordonarea tot mai strânsă cu alte regiuni petrolifere și participarea la proiecte cu perspective de diversificare a surselor în Zona Caspică - Marea Neagră și Orientul Mijlociu - Nordul Africii.

Uniunea Europeană întâmpină dificultăți în formularea unei politici externe și a unei piețe comune în domeniul energetic, pentru că statele membre formează piețe *naționale* de energie, iar aportul lor energetic este asigurat prin diverse variante („energy mix”). De exemplu, Franța, Belgia și unele țări nordice pun accent pe energia nucleară, în timp ce acest sector lipsește în Spania și Italia; iar Austria și Portugalia folosesc potențialul hidroelectric și al surselor de energie alternativă⁴⁸. Energia reprezintă un sector extrem de sensibil, pe care statele membre încă îl doresc sub controlul suveranității naționale, în

ciuda nevoilor de crearea a unei piețe unice și de multiplicare a surselor, pentru reducerea dependenței Europei de un singur furnizor major (Rusia). În afară de Rusia, Europa primește energie sub formă de petrol și gaze din Norvegia, Africa și Orientul Mijlociu.

Politica energetică franceză se bazează pe: (a) securitatea furnizării proprii de energie, (b) surse de energie alternative, (c) dezvoltare energetică durabilă și (d) un nivel egal al serviciilor energetice, pentru toate teritoriile și toți cetățenii. Guvernul francez a adoptat, în ultimii 5-6 ani, politici în scopul: creșterii securității energetice, reducerii consumului de energie, stimulării utilizării energiilor regenerabile și alinierii la politicile europene. În domeniul securității energetice, politicile acoperă toate sursele de energie: energie nucleară (sub controlul statului), petrol și gaze naturale, precum și îmbunătățirea eficienței energetice și creșterea sprijinului pentru energiile regenerabile. În ultimii ani, mixul energetic francez s-a menținut aproximativ constant, electricitatea fiind obținută 76% din centrale nucleare, 13% din surse regenerabile de energie (în special hidrocentrale, producție eoliană și fotovoltaică) și 11% din centrale termice clasice.

Statul francez controlează sectorul nuclear civil și deține locul 2 la nivel mondial ca număr de reactoare nucleare (după SUA)⁴⁹. Franța nu este favorabilă unui preț al electricității la nivel european, pentru că dorește să continue să ofere cetățenilor ei electricitate la un preț scăzut, obținut grație centralelor nucleare⁵⁰. Statul francez, prin companiile la care este acționar, este implicat în proiecte de diversificare a surselor și a rutelor de transport a gazelor spre Europa (North Stream, South Stream ș.a.), iar cooperarea în domeniul energiei cu Rusia și statele din Asia centrală este în dezvoltare.

Din postura de stat utilizator și producător de reactoare și energie nucleară în scopuri civile, Franța este interesată să participe cât mai substanțial la reglementarea domeniului siguranței nucleare. Astfel, acțiunile sale vizează evitarea delegitării energiei nucleare civile, ce permite Franței să obțină peste 75% din consumul național de electricitate, oferindu-i un nivel maxim de siguranță energetică și menținându-i atu-urile

industriale, conferite de talia și competențele agenților săi economici în domeniu (compania franceză Areva este lider mondial al companiilor nucleare)⁵¹, ale căror tehnologii nu au suferit uzura morală asociată vreunui accident nuclear, ca Cernobil sau Fukushima.

La nivel UE, „securitatea energetică” înseamnă accesul la resurse suficiente, la prețuri rezonabile și presupune o interdependență asumată cu Moscova. Prin „securitatea energetică”, Rusia înțelege accesul liber la piețe solvabile, combinat cu garantarea unor investiții pe termen lung din partea țărilor consumatoare. Pentru Statele Unite, „securitatea energetică” implică, în primul rând, buna funcționare a piețelor energetice mondiale al căror garant se consideră. În plus, ele ar dori să transforme energia în „bun public global”. Astfel, Statele Unite promovează o diplomatie *multi pipeline*, care ar diversifica rutele de export, ocolind țările ale căror regimuri sunt considerate puțin conciliante, ca Rusia ori Iranul⁵².

Prin ezitarea lor în a-și concepe securitatea energetică în termeni geopolitici, europenii sunt într-o poziție defavorizată în raport cu partenerii lor, Moscova și Washingtonul, care își declară intențiile de protejare a intereselor lor, de regularizare a piețelor și de cucerire a unor noi piețe, în concurență cu emergența Chinei și Indiei.

Securitatea energetică transatlantică poate fi asigurată de crearea unor piețe compatibile de energie, printr-o cooperare eficientă la nivel național și multilateral, prin mecanisme de cooperarea politică (eventual, un forumul transatlantic care să includă SUA, UE și NATO, precum și statele membre ale acestor organizații⁵³), în vederea reducerii consumului de energie (de altfel, președintele american Barack Obama a fixat obiectivul de a reduce cu o treime importurile de țiței ale SUA, în interval de 10 ani), dezvoltării de noi tehnologii și stabilirii de reglementări și standarde comune de eficiență (inclusiv pentru emisiile de carbon).

De asemenea, în cadrul dialogului transatlantic pe tema energiei în Consiliul Economic Transatlantic, ar putea fi avansate proiecte comune pentru promovarea tehnologiei energiilor nepoluante⁵⁴, în acord cu prevederile Acordului de la Copenhaga.

2. Procesul de pace din Orientul Mijlociu – conflictul israelo-palestinian

Administrația Obama și-a asumat, chiar de la începutul mandatului, un rol activ în solutionarea conflictului israeliano-palestinian, pe care l-a enunțat ca o prioritate diplomatică („key diplomatic priority from day one”)⁵⁵.

SUA aderă ferm la principiile Cvartetului internațional pentru conflictul din Orientul Mijlociu, alcătuit din SUA, UE, ONU și Federația Rusă, pentru încheierea unui acord de pace cuprinzător, pe baza existenței a două state, israelian și palestinian (conform Strategiei de Securitate Națională din 2010, „The United States seeks two states living side by side in peace and security”)⁵⁶. Astfel, SUA susțin recunoașterea Israelului, renunțarea la violență și respectarea acordurilor precedente, ca unice mecanisme în coordonarea eforturilor diplomatice internaționale pentru sprijinirea guvernului Palestinian⁵⁷. În acest sens, SUA apreciază ca importantă coordonarea cu aliații europeni.

Obligațiile părților în conflict au fost stabilite și agreeate prin „foaia de parcurs” (Road Map) a Cvartetului, stabilite în comun în 2002, SUA fiind în continuare decise să depună, alături de UE și ONU⁵⁸, toate eforturile necesare pentru a ajunge la un acord de pace cuprinzător, pe baza principiului existenței a două state, israelian și palestinian⁵⁹.

SUA încurajează și sprijină aspirația legitimă a palestinienilor la un stat propriu și consideră că Autoritatea Palestiniană trebuie să își dezvolte propria capacitate de a governa prin instituții care să servească nevoilor propriului popor și să respecte angajamentele internaționale asumate. Pe de altă parte, Administrația americană consideră că statele arabe, la rândul lor, trebuie să întreprindă pași semnificativi pentru normalizarea relațiilor cu Israelul, începând cu recunoașterea legitimității acestuia⁶⁰.

Oferta Administrației a fost reiterată și cu ocazia discursului președintelui Obama de la Cairo, din iunie 2009, în care acesta a arătat că este timpul pentru „un nou început al relațiilor între Statele Unite și lumea musulmană” și a atras atenția asupra amenințării nucleare iraniene, îndemnând în același timp Israelul să pună capăt colonizării în Cisiordania⁶¹.

Lansarea oficială a negocierilor directe israelo-palestiniene nu a avut încă loc, existând în prezent doar discuții pentru pregătirea climatului acestora. Casa Albă a cerut Israelului să facă o serie de gesturi, cum ar fi măsuri necesare restabilirii încrederii (eliberarea prizonierilor, încetarea blocus-ului asupra *Fâșiei Gaza*, diminuarea numărului de check-point-uri, încetarea incursiunilor militare). De asemenea, a solicitat abordarea statutului final și a chestiunii frontierelor, în cadrul negocierilor. Pentru SUA, este importantă încetarea anunțurilor privind construirea de noi cartiere în Ierusalimul de Est și oprirea procesului de construcție a noilor imobile de la Ramat Shlomo (discutate cu prilejul vizitei vicepreședintelui american Joe Biden în regiune⁶²).

Propunerea franceză lansată după Summitul G8 de la Deauville din mai 2011, pentru organizarea unei conferințe internaționale privind această regiune, a fost formulată pornind de la constatarea că nu există alternativă la relansarea negocierilor dacă statu quo-ul nu poate fi menținut⁶³.

Franța propune renunțarea la inițiative unilaterale sau la violență, în vederea obținerii unei soluții definitive (end of all claims) pe baza principiului a două state - două popoare, pornind de la frontierele stabilite în 1967 (cu schimburi teritoriale), și angajamente de securitate care să garanteze suveranitatea celor două state, în consens cu poziția exprimată de S.U.A.⁶⁴. De asemenea, Franța continuă să susțină înghețarea completă a colonizării în Cisiordania și Ierusalimul de Est⁶⁵, considerând conceptul „Ierusalimul – capitală a două state”, ca premisă a negocierilor, cheie a soluționării pacifiste în Orientul Mijlociu.

În opinia franceză, reluarea dialogului între israelieni și palestinieni este prioritară, demers în care UE trebuie să-și reafirme poziția de real mediator și nu doar a fi o sursă de asistență financiară⁶⁶. Franța este favorabilă aprofundării relațiilor UE-Israel. Ridicarea nivelului acestei cooperări va depinde de implementarea soluției „celor două state”.

În procesul de Pace, Franța consideră soluționarea israelo-siriană complementară celei israelo-palestiniene și admite posibilitatea ca cele

două demersuri să se desfășoare în paralel, după calendare diferite.

Franța se poziționează ca mediator al conflictului, în condițiile în care angajamentele Administrației Obama în regiune nu s-au materializat, iar demersurile Cvartetului par a fi obstructionate de partea palestiniană, (motivată de atitudinea guvernului israelian). Franța este decisă pentru recunoașterea statului palestinian. Chestiunea este evocată constant cu partenerii europeni, dar și la ONU.

3. Dosarul libian

Dosarul libian a pus Franța într-o situație fără precedent, angajându-și toate resursele politico-diplomatice (în ONU, NATO și UE) și militare.

În cadrul NATO, „exercițiul” libian a scos în evidență necesitatea unei capacități de comandă și de antrenament sporite⁶⁷. De asemenea, a pus în evidență o optică nuanțată între SUA și ceilalți, aliați în termeni de voință politică și utilizarea de capacități comune⁶⁸.

Prezența SUA în teatrul de operațiuni, chiar dacă mai puțin vizibilă, este esențială și de neînlocuit (3/4 din avioanele cisternă, mijloace de recunoaștere și procesare a informației, leadership în comandament), dar există rezerve în acceptarea de către Washington a leadershipului total franco-britanic.

Referitor la Libia, în UE, s-a produs o diviziune între Germania și leadershipul european franco-britanic din NATO⁶⁹. Abținerea Germaniei de a vota pentru operațiunile militare în Libia, ar putea să ridice întrebări asupra măsurii în care viziunea asupra PSAC (Politica de Securitate și Apărare Comună) este generală în rândul europenilor.

Franța este primul contribuitor în teatrul de război din Libia, participă la mai mult de o pătrime din misiuni, cu armament greu, presupunând și expunere politică. Ceea ce o conduce să solicite și aliaților contribuții⁷⁰.

Efortul bugetar implicat în operațiunea din Libia, precum și costul politic al implicării (pentru care susținerea publică s-a diminuat), cresc presiunea asupra autorităților franceze în vederea obținerii unui rezultat rapid și mulțumitor.

Operațiunile militare terestre au fost excluse încă de la început de către Paris, cu referire explicită la prevederile Rezoluției 1973 a CS ONU,

astfel că se utilizează bombardamente aeriene din avioane și elicoptere de luptă (care prezintă avantajul unei precizii sporite a loviturilor, față de avioanele obișnuite).

Franța așteaptă ca ONU să joace un rol catalizator, în sensul unificării și mai bunei concertări a inițiativelor privind Libia (rusă, turcă, Uniunea Africană). SUA își orientează atenția cu precădere către evoluția situației din zona Golfului, dată fiind importanța Arabiei Saudite în ecuația strategică americană. Având în vedere trecutul său colonial, Franța încearcă să protejeze sensibilitățile arabe față de o intervenție care amintește de raporturile colon-colonizat, printr-o atitudine refractară față de expunerea mediatică a misiunii în Libia drept una NATO și dorește ca aceasta să fie privită ca având girul ONU.

În viziunea americană, modul în care s-au inițiat operațiunile împotriva lui Gaddafi, sub forma unei „coalition of the willing”, reprezintă al doilea prost scenariu posibil, după acela în care SUA ar fi condus în mod unilateral operațiunea în Libia.

Astfel că, în dezabaterile Consiliului Nord-Atlantic⁷¹ au prevalat sensibilitățile politice generate de necesitatea păstrării statelor arabe alături de coaliția anti-Gaddafi, parteneri cu care coordonarea ar fi fost foarte complicată dacă NATO ar fi deținut rolul central. În contextul în care rezoluția CS ONU interzice ocuparea teritoriilor, sprijinul statelor arabe este asigurat. În 29 martie 2010, a fost convocat de către Franța și Marea Britanie, la Londra, Grupul de contact pentru Libia, la care au fost invitate și organizațiile internaționale – Uniunea Africană (UA), Liga Arabă (LA), ONU, NATO și Consiliul Național de Tranziție (CNT) libian. Obiectivele conferinței au fost atât marcarea faptului că pilotajul politic nu este în mâinile NATO, ci în cele ale acestui *Grup de contact* cât și reafirmarea unității comunității internaționale pentru punerea în aplicare a rezoluției 1973 a CS ONU, pentru reglementarea conflictului⁷². „Pilotajul” militar este în mâinile NATO⁷³, cele două aspecte (militar și politic) fiind distincte. Însă NATO și Grupul de contact acționează politic împreună pentru punerea în aplicare a rezoluției 1973 a CS ONU.

În ceea ce privește Siria, Franța acționează la nivelurile CS ONU (în încercarea de a obține o

declarație de condamnare) și Consiliului Drepturilor Omului. Având în vedere mizele de stabilitate în regiune, Franța nu dorește căderea regimului Al-Assad. Astfel, a adoptat, împreună cu S.U.A., o poziție de leadership coordonat privind în gestionarea crizei siriene, care nu pare să anvizajeze deschiderea unui nou front militar (pe lângă cel libian).

4. Securitatea transatlantică

Aspecte generale. Asperități între statele membre ale UE și NATO, dar și între acestea și cele două organizații au apărut deoarece guvernele sunt reticente în a ceda din atribuțiile lor de suveranitate în zona cea mai importantă și sensibilă a unui stat: apărarea și securitatea.

Parisul și-a păstrat ambițiile de putere cu anvergură globală, ale cărei atribute în plan militar și strategic sunt direct legate de deținerea armei nucleare și a unei industrii de armament care o situează pe locul patru în ierarhia exportatorilor de armament la nivel mondial⁷⁴. Membru permanent al Consiliului de Securitate, Franța susține reformarea ONU și a Consiliului de Securitate, pentru creșterea gradului de reprezentativitate a acestuia, Franța este și membru și promotor al grupurilor G8 și G20, ale căror președinții le-a deținut în 2011.

Raportarea Franței la NATO. Franța este membru fondator al Alianței Nord Atlantice. După retragerea ei din structurile militare integrate ale NATO, decisă de generalul de Gaulle în 1966, această orientare a politicii externe franceze a fost promovată de ceilalți președinți care i-au urmat: Pompidou, Giscard d'Estaing, Mitterrand și Chirac. Franța a participat la totalitatea instanțelor politice ale NATO, dar nu și la Comitetul Planificării Apărării (instanță responsabilă de structura militară integrată) și nici la Grupul Planificării Nucleare⁷⁵.

Nicolas Sarkozy consideră că legătura transatlantică, parteneriatul dintre Europa și SUA, reprezintă „elementul fundamental al securității mondiale” și se pronunță pentru consolidarea relației UE și NATO, care trebuie să se adapteze noilor misiuni și provocări⁷⁶. Președintele francez a făcut din apropierea de NATO un obiectiv major al politicii externe franceze. Atfel, în martie

2009, la Summit-ul NATO de la Strasbourg-Kehl, președintele Nicolas Sarkozy a anunțat reintegrarea completă a Franței în Organizația Alianței Nord-Atlantice⁷⁷.

Obiectivele pe care Franța dorește să le susțină sunt: (1) rolul primordial al Alianței ca alianță militară menită să își protejeze membrii, (2) apărarea principiului consensului în cadrul Consiliului Nord-Atlantic, (3) simplificarea structurilor actuale ale organizației, (4) posibilitatea ca UE să utilizeze capacitățile NATO în cadrul acordurilor „Berlin Plus”⁷⁸, (5) creșterea influenței Parisului în definirea strategiilor și desfășurarea operațiilor militare, (6) consolidarea dialogului cu Rusia.

Franța, ca și Germania, se opune „extinderilor precipitate” ale Alianței⁷⁹. Franța se opune propunerii americano-britanice privind crearea unui Parteneriat Global⁸⁰, considerând că NATO nu ar trebui să creeze noi categorii de parteneri, ci trebuie să valorifice, cât mai bine, parteneriatele existente.

În procesul de negociere a acestei „depline reveniri”, poziția franceză s-a consolidat prin adoptarea, în luna iunie 2008, a Cărții Albe a Apărării și Securității, prin care și-a asigurat, concomitent, o raționalizare a cheluielilor bugetare alocate apărării și o sincronizare a obiectivelor strategice naționale cu cele incluse în Strategia europeană de securitate (2003).

„Deplina revenire” a Franței în NATO a permis Parisului asumarea unui rol vocal în discuțiile referitoare la reforma Alianței și în negocierile privind conținutul Noului Concept Strategic și al Declarației Summitului de la Lisabona.

Consecințele crizei financiare s-au tradus printr-o intensificare a demersurilor sale vizând eficientizarea contribuțiilor și accentuarea politicii de promovare a vânzărilor de echipament militar și de stabilire de noi parteneriate industriale în acest sector. În cadrul dezbaterilor premergătoare Summitului de la Lisabona din noiembrie 2010⁸¹, preocupările Parisului legate de reforma și eficientizarea structurii Alianței, precum și de importanța acordată ideii de transfer a responsabilităților (și nu retragere completă deocandată) din Afganistan s-au bucurat de ecou din partea Washingtonului și a celorlalți aliați.

Discursul politic al președintelui Nicolas Sarkozy are în vedere și construirea unei Apărări Europene.

În politica externă, Franța a continuat angajarea unor raporturi privilegiate cu puterile emergente – în special China și India, Brazilia – și s-a remarcat prin apropierea față de Rusia, în raport cu care a practicat o deschidere în plan bilateral.

Remarcabilă pentru politica de apărare a Hexagonului a fost apropierea franco-britanică, materializată prin crearea unui corpus militar comun începând cu 2011. Alianța între cele două state nu presupune un transfer de suveranitate către structuri supranaționale, ci punerea în comun și partajarea capacităților militare (pooling and sharing). În acest context, testarea comună a focaselor nucleare a atenuat riscul de singularizare a politicii nucleare a Parisului. Acordul privește testarea comună a focaselor nucleare, cu mențiunea că fiecare dintre cele două puteri își va păstra totala independență asupra propriului arsenal.

Apărarea antirachetă. În privința utilității apărării antirachetă (*missile defense* – MD), poziția franceză a evoluat⁸² în perioada mandatului lui Nicolas Sarkozy de la un discurs care susținea incompatibilitatea dintre MD și disuasiunea nucleară (*force de frappe*), la teza complementarității dintre cele două sisteme, dar respinge orice substituție a disuasiunii nucleare. Astfel, Franța are în vedere că MD consolidează puterea de descurajare nucleară, care rămâne pivotul apărării franceze.

Franța rămâne adepta "excepției franceze" în NATO neparticipând la Grupul Planificării Nucleare. Această abordare reflectă poziția independentă, de esență gaullistă, a participării Franței în NATO.

Apărarea europeană. Momentul critic al crizei economice din 2010, a inversat ordinea priorităților, plasând construcția unei apărări europene pe un plan secund, față de salvarea statelor membre cu dificultăți financiare. Anul 2011 a fost însă marcat de revenirea în discursul oficial francez a Apărării Europene ca prioritate.

Interesul Parisului a fost focalizat asupra dimensionării capacităților de apărare, în căutarea de beneficii pentru industria sa producătoare de armament și echipamente asociate. Astfel, în

scrisoarea Triunghiului de la Weimar (Franța, Germania, Polonia), din 6 decembrie 2010 (către Înalțul Reprezentant Catherine Ashton), privind împărțirea sarcinilor între Germania, Franța și Polonia, în cadrul Apărării europene, oferă Parisului posibilitatea de a-și maximiza influența în sectorul vizat – cel al capacităților militare.

Parisul este favorabil consolidării relației UE-Rusia, în chestiunile de securitate, însă dorește ca UE să-și mențină autonomia decizională asupra misiunilor. Consideră imposibilă asocierea Moscovei la PSAC (Politica de Apărare și Securitate Comună) pe continentul european, însă apreciază colaborarea cu Rusia în teatrele externe, precum operațiunile Eufor Ciad și Eunavfor Atalanta.

În chestiunile de apărare, Franța are așteptări ridicate de la președinția poloneză a Consiliului UE (2011), mizând pe Varșovia pentru o relansare a propunerilor făcute de Paris în perioada președinției franceze (2008), când statele membre se angajaseră într-o serie de proiecte concrete privind: elicoptere, port-avioane, inițiative de interoperabilitate aeronavală, Airbus A400M, etc. În perioada președinției franceze a fost lansată, de asemenea, prima operațiune navală europeană împotriva pirateriei din Golful Aden și bazinul Somali (Eunavfor Atalanta) și misiunea de monitorizare din Georgia (EUMM).

Raportarea Franței la relația NATO-UE. Fiind principalul susținător al consolidării UE în domeniul securității și apărării, Franța dorește ca relația NATO - UE să se dezvolte în cadrul existent (acordurile „Berlin Plus”), în calitate de parteneri egali, cu implicarea tuturor membrilor UE.

Franța dorește un echilibru între UE și NATO, astfel încât, evoluția NATO, prin asumarea de responsabilități în noi domenii, să nu conducă la diminuarea rolului UE. În acest sens, Franța avansează măsuri (fără depășirea cadrului actual al celor două organizații) printre care elaborarea unui nou cadru de cooperare în situațiile în care NATO și UE sunt angajate în același teatru de operații, pentru a nu produce desfășurări paralele. Acest proces de coordonare are deja loc în cadrul unui grup la nivel înalt, care reunește pe Secretarul General al NATO, pe Înalțul Reprezentant pentru PESC al UE și pe comandanții de nivel strategic din UE și NATO, cu sprijinul Comisiei Europene.

Perspective. NATO reprezintă, pentru moment singura organizație pentru securitatea europeanilor, în absența căreia, pe continent, s-ar forma probabil trei conglomerate: grupul franco-britanic, grupul germanic (Germania și statele scandinave) și grupul format de Rusia și țările din vecinătatea ei.

„Deplina revenire” a Franței în NATO are în vedere participarea la precesul decizional militar și, mai ales, la cel legat de aspectele industriale din sectorul Apărării. Pe piețele extra-europene, Franța se găsește cu SUA și Germania în competiție privind industria armamentelor, oricum revenirea Franței în structurile integrate NATO reprezintă o consolidare în PESCE (Politica Externă și de Securitate Comune).

Administrația Obama se plasează într-o logică de intrare în multilateralism după unilateralismul decizional al Administrației Bush. Nu există alte alternative pentru gestionarea crizelor globale, situație ilustrată prin votul de abținere al statelor emergente față de rezoluția 1973 a Consiliului de Securitate ONU.

Astfel, SUA apreciază că, în noul context de securitate, trebuie să se utilizeze combinația (mixul) de capacități de apărare și descurajare SUA – NATO.

Concluzii

Relația între Paris și Washington este prea complexă și multiplă pentru a fi formalizată într-un document propriu-zis. Parteneriatul se regăsește în practică atât la nivel economic (dimensiune substanțială), cât și în cadrul politico-militar.

La nivel economic, principalele domenii de cooperare sunt cele strategice (transporturile și industriile energetice). Cooperarea economică este încă strânsă, în ciuda dezamăgirii Parisului față de atribuirea recentă a contractului de livrare de avioane cisternă pentru aviația militară americană producătorului Boeing, în defavoarea Airbus-EADS. Din perspectiva politico-militară, domeniile de interes pentru cele două state sunt dosarele libian, afgan, iranian și Orientul Mijlociu, Asia și relațiile cu China și Rusia, precum și combaterea terorismului și neproliferarea nucleară.

Franța pare să se afirme ca mare putere în cadrul UE și lider de opinie, atât în cadrul politicilor interne, cât și al acțiunii externe a UE.

Raportarea la *familia europeană* și mai puțin la *comunitatea transatlantică* în ultimele discursuri ale decidenților francezi, față de un început foarte optimist la începutul mandatelor celor doi președinți (Sarkozy și Obama), ilustrează frustrarea provocată la Paris de nereușitele comerciale pe piața americană. Astfel, în contextul pre-electoral din Franța, prietenia cu SUA nu este un subiect care să atragă simpatia unanimă a alegătorilor pentru candidatul Sarkozy, deși în cadrul ultimei vizite a liderului francez la Washington (10 ianuarie 2011), președintele Obama și-a desemnat omologul, drept „remarcabil prieten al poporului american”, S.U.A. neavând un „partener mai puternic decât N. Sarkozy și poporul francez”.

În plan extern, dinamica atitudinii față de mișcările revoluționare din sudul Mediteranei a produs, un oarecare decuplaj al politicilor promovate de Paris și Washington.

La nivelul statelor membre ale UE, se constată o tendință spre bilateralizare a raporturilor Paris – Berlin – Londra, care par să se regăsească într-o dinamică de competiție, în diferite formate: inițiativa bilaterală militară franco-britanică, cooperarea tradițională franco-germană și inițiativa Weimar de consolidare a PSAC. Franța participă la toate configurațiile și încearcă să își păstreze rolul predominant în fiecare format în care se integrează. Ideea unei armate comune europene ar putea fi materializată pe baza dezvoltării capacităților sale militare, dar faptul este frânat momentan de diminuarea bugetelor statelor membre destinate Apărării.

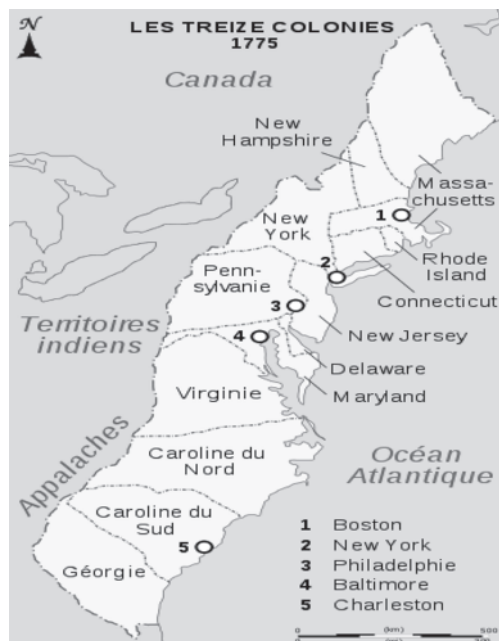
Dar, crizele actuale și noul context strategic solicită o consolidare a PSAC și o coordonare UE-NATO care să depășească cooperarea reglementată de Acordurile Berlin Plus, pentru a forma o structură militară comună cu mecanisme eficiente de acțiune/reacție.

Revigorarea relației transatlantice este legată de consolidarea rolului UE la nivel mondial, care nu se poate realiza în absența unei voințe politice a statelor membre în acest sens (în ciuda depășirii neajunsurilor instituționale, grație ratificării Tratatului de la Lisabona). Evoluția relației

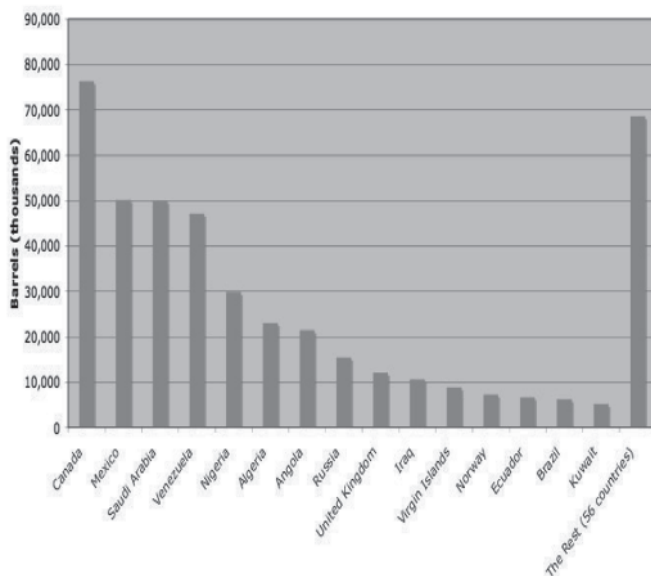
transatlantice depinde, în primul rând, de efortul statelor membre ale UE de a-și acomoda instituțiile și procedurile pentru îmbunătățirea performanțelor Uniunii, prin adoptarea unor măsuri comune, privind: protejarea mai eficientă a intereselor transatlantice; crearea unei strategii eco-

nomice comune, combaterea dumpingului; o politică energetică comună în măsură să asigure securitatea energetică pe termen lung; precum și consolidarea apărării europene în cadrul NATO, dar și în cadrul UE.

Anexa 1 – Cele 13 colonii europene pe Continentul American (1775)

U.S. Oil Imports - May 2007

Source: Energy Information Administration

Anexa 2 – Sursele importurilor de petrol ale Statelor Unite ale Americii

Unfinished business

Nato's active conflicts*

Kosovo
(peacekeeping)
Start date Jun 1999
Troops deployed 6,300

Libya
(civilian protection)
Start date Mar 2011
Total sorties flown to date 12,745

Somalia
(anti-piracy)
Start date Oct 2008
Ships deployed 2 frigates, 1 destroyer, 1 command and support ship

Afghanistan
(International Security and Assistance Force)
Start date Dec 2001
Troops deployed 132,457

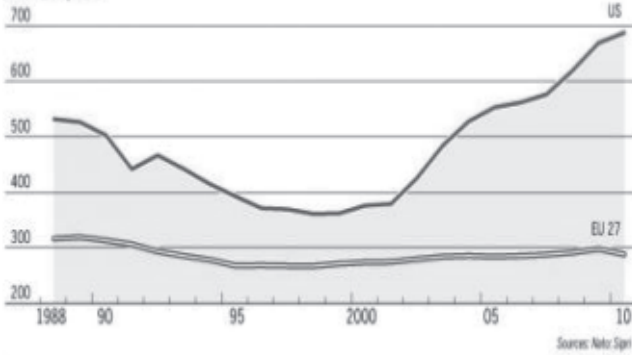
Iraq
(training mission)
Start date Jun 2004
Troops deployed 170

Eastern Mediterranean
(counter-terrorism)
Start date Oct 2001
Naval contributions mainly from Greece, Italy, Spain and Turkey

* All figures show current deployment

Real military expenditure

\$bn, 2009 prices

Anexa 3 - Misiunile NATO aflate in desfășurare. (2010)

Note

¹ Def. Dictionarul Marriam-Webster

² HOLLANDER, Paul *The Politics of Envy*, The New Criterion, nov. 2002.

³ O'CONNOR, Brendan, *A Brief History of Anti-Americanism from Cultural Criticism to Terrorism*, Australasian Journal of American Studies, iulie 2004, p. 77-92

⁴ The ARTFL Project - Webster's Revised Unabridged Dictionary (1913+1928)

⁵ ROGER, Phillipe. *The American Enemy: The History of French Anti-Americanism*, University of Chicago Press, 2005.

⁶ Idem 2

⁷ MEAD, Walter Russell, "Through Our Friends' Eyes - Defending and Advising the Hyperpower". *Foreign Affairs*, recenzia a lucrării lui Josef Joffe - *Überpower: The Imperial Temptation of America*, mai/iunie 2006

⁸ MARKOVITS, Andrei S., *European Anti-Americanism (and Anti-Semitism): Ever Present Though Always Denied*, Jerusalem Center for Public Affairs

⁹ KAGAN, Robert. *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, 2003

¹⁰ CHOMSKY, Noam: «The concept "anti-American" is an interesting one. The counterpart is used only in totalitarian states or military dictatorships. Thus, in the old Soviet Union, dissidents were condemned as "anti-Soviet". That's a natural usage among people with deeply rooted totalitarian instincts, which identify state policy with the society, the people, the culture. In contrast, people with even the slightest concept of democracy treat such notions with ridicule and contempt» (Jacklyn Martin, "Is Chomsky 'anti-American'?" .chomsky.info)

¹¹ GUERLAIN, Pierre, *A Tale of Two Anti-Americanisms*, European Journal of American Studies, 2007

¹² KATZENSTEIN, Peter, KEOHANE Robert (editors), *Anti-Americanisms in World Politics*, Ithaca: Cornell University Press, 2007 - vezi mai ales capitolul "Conclusion: Anti-Americanisms and the Polyvalence of America".

¹³ RODMAN, Peter W., *The world's resentment*, The National Interest, Washington D.C., vol. 601, 2001.

¹⁴ KATZENSTEIN, Peter, KEOHANE Robert, op. cit.

¹⁵ *Le Monde*, 13 septembrie 2001

¹⁶ GLENN, John K., *How "European" is Obama?*, in *The Atlantic Times*, 10.06.2009

¹⁷ Sondajul a arătat, de asemenea, o serie de diferențe importante între liderii transatlantici. Liderii europeni și americani se află în dezacord cu privire la rolul armatei, sondajul dezvăluind un decalaj de 40 de puncte pe această temă (83% dintre liderii SUA, față de 43% din europeni). Sondajul a relevat, de asemenea, un contrast în atitudinile față de schimbările climatice, mai mulți lideri europeni (19%) apreciind acest lucru drept prioritate, în comparație cu omologii lor americani (8%). (http://trends.gmfus.org/?page_id=2971)

¹⁸ Cahier de l'IRSEM, n° 1, *L'influence française dans les structures bruxelloises*, ianuarie 2010

¹⁹ Au existat șase președinți francezi ai Parlamentului European. Franța se regăsește pe primul loc în ceea ce privește experții naționali detașați, cu 212 funcționari puși la dispoziția UE. Reprezentantul Franței, Michel Barnier, este Comisar pentru Piața Internă și Servicii în cadrul Comisiei Europene. 23 de consilieri la cabinetele comisarilor sunt francezi, un număr mai mare decât numărul de reprezentanți germani (22) sau britanici (18).

²⁰ DEMESMAY, Claire, MARCHETTI, Andreas, *Le traité de Lisbonne en discussion: quels fondements pour l'Europe*, Institut français des relations internationales (IFRI), *Les Notes de l'IFRI*, 2009, p.144

²¹ CHALTIEL, Florence, *Le processus de décision dans l'Union européenne, Réflexe Europe*, La Documentation française, 2006, p. 168

²² KASPI, André, *Les Américains – Les Etats-Unis de 1607 à nos jours*, Editions du Seuil, oct.1986

²³ Vezi Anexa 1 - Cele 13 colonii europene pe Continentul American (1775)

²⁴ BERSTEIN, Serge, *La France de l'expansion, I, La République gaullienne – 1958 –1969*, Paris, Éditions de Seuil, 1989.

²⁵ BLOCH – MORANGE, Jacques, *Le Gaullisme*, Paris, Éditions Plon, 1963

²⁶ MAILLARD, Pierre, *De Gaulle et le Gaullism*, Paris, PUF, 1995

²⁷ TOUCHARD, Jean, *Le gaullisme 1940-1969*, Editions du Seuil, 1978, pg.381

²⁸ ROBIN, Emmanuelle, *Les présidents de la Ve République – Charles de Gaulle 1958-1969*, 1999

²⁹ CHARLOT, Jean, *Le Gaullisme d'opposition*, Paris, Fayard, 1983

³⁰ DELORS, Jacques, *L'Europe en tant qu'entité politique: Combats pour l'Europe*, Paris, 1996

³¹ DE LA SERRE, Françoise, *De Gaulle et la candidature britannique aux Communautés européennes*, Paris, 1990.

³² Idem 31

³³ SPIERENBURG, Dirk, POIDEVIN, Raymond, *Histoire de la Haute Autorité, de la Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier. Un experience supranationale*, Bruxelles, Brylant, 1993

³⁴ Idem 33

³⁵ GERBAL, Florence, *Les présidents de la Ve République – Charles de Gaulle 1955, 1999*

³⁶ După cum au precizat Ivo H. Daalder și James M. Lindsay (specialiști din tabăra democratică, care au lucrat pe vremea președintelui Bill Clinton pentru National Security Council), în lucrarea *America Unbound. The*

Bush Revolution in Foreign Policy, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2003 - doctrina de securitate promovată de administrația Bush nu avea în vedere o distincție între: *preemptive war* (războaie inițiate dacă adversarul este clar gata să atace, cum a procedat Israelul în iunie 1967, când țările arabe pregăteau un atac iminent) și *preventive war* (războaiele declanșate de anumite state împotriva altora, înainte ca statele atacate să prezinte o amenințare reală, celebru fiind războiul peloponeziac, descris de Tucidide, când Sparta militaristă a atacat "blânda" și culturala Atenă, precum și atacul Israelului din 1981 împotriva reactorului de la Osirak, din Irak.

³⁷ "CNN.com - White House all but concedes U.N. defeat - Mar. 12, 2003", 11.03.2003

³⁸ BRZEZINSKI Zbigniew, *The Choice: Global Domination or Global Leadership*. New York, Basic Books, 2004, pp

³⁹ În lucrările „*The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*” și „*Soft Power: The Means to Success in World Politics*”, Joseph Nye clasifică puterea, ca eficacitatea obținută prin exercitarea ei, în trei categorii generale, constatănd că, pentru a putea obține rezultatele dorite poți: 1) fie să constrângi prin amenințări, 2) fie să atragi prin recompensă, 3) fie să convingi oamenii să-și dorească același lucru cu tine. Primele două categorii reprezintă *hard power*, a treia este *soft power*.

⁴⁰ Prof. Joseph S. Nye a introdus în dezbatere conceptul de *smart power*, în 2004, în lucrarea *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. El a fost secretar adjunct al Apărării în timpul Administrației Clinton, președinte al Consiliului Național de Informații, șeful Grupului Consiliului de Securitate Națională privind neproliferarea armelor nucleare și este profesor la Universitatea Harvard (din 2002).

⁴¹ COHEN, Craig, NYE, J.S., ARMITAGE, Richard - *Report of the CSIS Commission on Smart Power – A smarter, more secure America*, Center for Strategic & International Studies, noiembrie 2007

⁴² Présidence de la République et ministère de la Défense (France), *Défense et Sécurité nationale: Le Livre Blanc*, La Documentation française, Paris, 2008.

⁴³ LEPRI, Charlotte, *Le paradoxe américain du président Sarkozy Revue internationale et stratégique*, 77, (2010): pp.126.

⁴⁴ SARKOZY, Nicolas, *Voeux aux Corps Diplomatiques*, www.elysee.fr, 18.01.2008,

⁴⁵ În context electoral sunt analizate la nivelul partidului aflat la guvernare temele care ar putea fi abordate în campanie. Tematica securitară ocupă un loc secundar între preocupările francezilor, aceștia fiind preocupați în primul rând de șomaj și de puterea de cumpărare.

⁴⁶ European press release - Coopération transatlantique dans le domaine de l'énergie: l'élan du nouveau Conseil UE-EU de l'énergie, <http://www.europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1674&format=HTML&aged=1&language=FR&guiLanguage=en>, 4.11.2009, consultat iulie 2011.

⁴⁷ Rezoluția Parlamentului European din 11 noiembrie 2010 referitoare la viitorul Summit UE-SUA și la Consiliul Economic Transatlantic, <http://www.europarl.europa.eu/>

sides/getDoc.do?pubRef=-/EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0396+0+DOC+XML+V0//RO, consultat în iulie 2011.

⁴⁸ Despre politica energetică a Uniunii europene, studiu publicat de Institutul European din România, 2003

⁴⁹ US Energy Information Administration, www.eia.gov

⁵⁰ LESOURNE, Jacques, *Y-aura-t-il un jour un marché européen du gaz et de l'électricité?*, L'Expansion, 10-03-2011

⁵¹ RAMSAY, William C., *La Russie et la France: concurrents et partenaires sur le marché mondial du nucléaire*, la Voix de la Russie, 28-03-2011

⁵² Anexa 2 – Sursele importurilor de petrol ale Statelor Unite ale Americii. Sursa: Energy Information Administration

⁵³ KRAMER, Franklin, LYMAN, John, Raportul Transatlantic Cooperation for Sustainable Energy Security-A Report of the Global Dialogue between the European Union and the United States, CSIS, 2009

⁵⁴ *Resetting the Transatlantic Economic Council*, studio publicat la Atlantic Council, 15 octombrie 2009

⁵⁵ Barack Obama's priorities for 2009, BBC News, 5 ianuarie 2009

⁵⁶ Casa Albă - Strategia de Securitate Națională a Statelor Unite ale Americii, Mai 2010, Washington D.C., pp.49, www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/

⁵⁷ Casa Albă - White Paper of the Interagency Policy Group's Report on U.S. Policy toward Afghanistan and Pakistan, 29 martie 2009

⁵⁸ YOUNGMAN, Sam, *Obama asks UN for support in Middle East peace process*, articol publicat în The Hill, 23.09.2010

⁵⁹ Roadmap For Peace in the Middle East:Israeli/Palestinian Reciprocal Action, Quartet Support, U.S.Department of State, Bureau of Public Affairs,16/7/2003

⁶⁰ Remarks at the U.S.-Islamic World Forum, Secretar de Stat Hillary Rodham Clinton, Doha, Qatar, 14.02.2010

⁶¹ TRAUB James, *Cairo 1.5*, articol publicat în *Foreign Affairs*, 4.05.2011

⁶² *Joe Biden attempts to salvage Middle East peace talks*, articol publicat în The Guardian, 11.03.2010

⁶³ Réunion des ministres des Affaires étrangères - Conclusions de la présidence (14-15 mars 2011), reuniune G8, Paris, 14-15 mai 2011

⁶⁴ *Mahmoud Abbas accueille avec prudence la proposition de Paris*, articole publicat în L'Express, 04.06.2011

⁶⁵ Ministerul Afacerilor Externe si Europene francez: Annonce de nouvelles constructions de colonies à Jérusalem Est et en Cisjordanie, 4.04.2011

⁶⁶ Raportul Comisiei pentru Afaceri Externe din cadrul Adunării Naționale Franceze, asupra rolului UE în soluționarea conflictului din Orientul Mijlociu, no.2205, 23 martie 2005

⁶⁷ Anexa 3 - Misiunile NATO aflate în desfășurare. 2011

⁶⁸ *L'UE divisée sur la Libye, le rôle de l'Otan en question*, articol publicat în L'Express, 21.03.2011

⁶⁹ FLANAGAN, Stephan, *Libya: Managing a Fragile Coalition*, CSIS, 24.03.2011

⁷⁰ Operația «Unified Protector» este implementată în baza Rezoluției nr. 1973 a Consiliului de Securitate ONU și are ca scop impunerea embargoului cu arme asupra Libiei, a unei zone de interdicție aeriană asupra teritoriului Libiei și protejarea civililor libieni împotriva atacurilor armate ale forțelor guvernamentale. Operația «Unified Protector» a fost lansată prin decizia adoptată de Consiliul Atlanticului de Nord, forumul decizional al NATO, la 27 martie 2011. La acțiunea NATO participă și o serie de state partenere ale Alianței. (http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_71652.htm)

⁷¹ Department of State, *Teleconference Background Briefing on North Atlantic Council (NAC) Discussions on Libya*, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/03/159100.htm>, 24.03.2011

⁷² Alain Juppé juge «insuffisant» le rôle de l'OTAN en Libye, articol publicat în Le Monde, 12.04.2011

⁷³ Adm. James Stavridis, Commander, U.S. European Command and Supreme Allied Commander, Europe, *Odyssey Dawn, Unified Protector? Here's what it means...*, US EUCOM, 28.03.2011

⁷⁴ Conform raportului asupra exportului de armament realizat de Parlamentul Franței (Rapport au Parlement sur les exportations d'armement de la France en 2009)

⁷⁵ Manualul NATO, Biroul de informare și presă, Bruxelles, 1999

⁷⁶ Aceste idei au reieșit din discursul pronunțat de Președintele Franței la întâlnirea anuală cu ambasadorii (Paris, 27.08.2007) și din interviul acordat publicației New York Times, 23.10.2007 -<http://www.nytimes.com/2007/09/23/world/europe/24excerpts.html?ref=europe>

⁷⁷ Franța a preluat unul din cele două comandamente strategice ale NATO, respectiv ACT- Allied Command Transformation, cu sediul la Norfolk, sub comanda lui Stéphane Abrial. Generalul Philippe Stolz a preluat postul de Comandant al statului major al Forței interarmate, cu sediul la Lisabona. Parisul rămâne al 4-lea contributor net la bugetul Alianței și la operațiunile acesteia. - JOYNER, James, *Does France Deserve NATO Command Role?*, Atlantic Council, 10.10.2009, http://www.acus.org/new_atlanticist/does-france-deserve-nato-command-role

⁷⁸ Pachet de acorduri care s-au bazat pe concluziile NATO din 1999 de la Summitul de la Washington, și care a permis UE să se bazeze pe anumite active militare ale NATO în operațiunile sale de menținere a păcii.

⁷⁹ Anne-Henry de Ruse, *La France dans l'OTAN. La culture militaire française et l'identité stratégique en question*, IFRI, Laboratoire de recherche sur la Defense, iunie 2010

⁸⁰ BRZEZINSKI, Ian, *NATO's Future Involves More Global Partnerships*, Atlantic Council, 26.01.2010

⁸¹ Bilan du Sommet de l'OTAN (Lisbonne, 19-20 novembre 2010), www.diplomatie.gouv.fr

⁸² *La France favorable au projet de bouclier antimissile*, LePoint.fr, 16.10.2010

ABSTRACT

France is an EU and NATO member of the first generation, one of the main western powers and historically an important ally of the USA. In spite of this, France has always aspired to a more balanced international system and it opposed "unilateralist" American policies like the 2003 invasion of Iraq, thus being an example of the proliferation of the anti-americanism with the public opinion. However, new French president N. Sarkozy greatly improved US-France relations and is seen in US as a reliable ally.

Keywords: France, United States, anti-americanism, trans-Atlantic, NATO

Ioana – Cristina Mihail is a diplomat within the Ministry of Foreign Affairs of Romania and a PhD in International Relations within the National School for Political Studies and Administration from Bucharest.

NATO AFTER LISBON: A Case Study on NATO's Operation in Libya

Raluca RĂILEANU

Although the Atlantic charter does not mention anything about NATO involvement outside the member countries area, article 20 of the Strategic Concept adopted in Lisbon mentions NATO engagement beyond NATO borders in article 20. Like it was previously stated, times have changed from 1949. During the time of the Cold War, NATO's enemy was the Soviet Union. The non-aligned countries moved out of the way of the two belligerent superpowers, while the United States and Russia made the rules of the Cold War.

The United States, one of the NATO founding members, followed its interests and brought the NATO allies into areas of interest such as Afghanistan and Iraq. In the Gulf War of 1991, the United States was the leading nation of those fighting against the Iraqi forces led by Saddam Hussein. The war started after September the 11th was named „The War on Terror” because the enemy has changed. The enemy is not exclusively the Soviet Union and its nuclear arsenal, but the enemy transformed itself into asymmetrical threats which NATO cannot tackle on its territory. The era of globalization has come and NATO needs to adapt to meet today's challenges. That is one of the points of the Strategic Concepts adopted in Lisbon 2010 which was entitled „active engagement, modern defence.” The intervention in Libya has already shown us that NATO is capable of facing threats outside its territory, whether those threats are tangible or intangible. For example, tangible threats could be nuclear weapons, weapons of mass destruction, cyberattacks, biological weapons, terrorism and intan-

gible ones would be those threats to NATO member countries democratic values, such as human rights abuses. Those threats could happen anywhere on the globe and they might not be directed towards NATO members territories or citizens, but they might affect NATO members ideological views. In Kosovo, NATO intervened to stop genocide, in Afghanistan and Iraq NATO intervened according to the United States interests and to fight terrorism, and in Libya NATO intervened to remove Colonel Muammar Abu Minyar al-QADHAFI's from power because of serious human rights violations on his Libyan citizens and other interests of the Western powers. Does that mean that NATO will become the watchdog of the planet? Does that mean that if the United States will get into a war with rogue states such as Iran or North Korea, NATO will follow suit to support its ally?

There has been intense speculation about NATO going global, but indeed, what is bound to happen are regional security organizations working closely with each other. Indeed, „the global center of political and economical gravity is shifting away from the North Atlantic towards Asia and the Pacific.”¹ China, Russia, and India are key players in today's international relations scene and they shift the focus away from the United States and the EU. NATO needs to establish good relationships with these key players in order to ensure security and stability. Another aspect that needs to be kept in mind is that the Muslim world has been turned into an enemy of the West in the fight against terrorism, thus bringing NATO right at the forefront in military

interventions in Iraq, Afghanistan, and now Libya. In the long run, NATO needs to iron its wrinkled image in the Middle-East, especially through the help of Muslim NATO-member Turkey, who has the second-largest army, after the one of the United States, in comparison with all NATO members' individual armies. Turkey, alongside Brazil, has been involved in negotiations with Iran regarding its nuclear-arsenal and it could prove a successful mediator between NATO and possible Middle-East partners.

With regards to Russia, the NATO-Russia Council formed in 2002 serves its purpose as forum for dialogue between NATO countries and Russia. Additionally, the Partnership for Peace program has 11 Commonwealth of Independent States members. The Czech Republic, Poland, Hungary, Bulgaria, Estonia, Latvia, Lithuania, Romania, Slovakia, Slovenia, Albania and Croatia were involved in the program before becoming NATO members. Coincidentally, in the same year that the NATO-Russia Council was formed, namely in 2002, „the Collective Security Treaty Organization was formed and it includes includes Armenia, Belarus, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia, Tajikistan, and Uzbekistan.”² This organization is somewhat like NATO, but unlike NATO members, CSTO members are not allowed to join other military and political alliances. NATO needs to effectively deal with these countries so that Russia will not feel threatened, but more so willing to cooperate with NATO.

Another regional security organization that could play a part in NATO's global outreach is the Shanghai Cooperation Organization, comprised of „China, Russia, Kazakhstan, Kyrgystan, Tajikistan, and Uzbekistan.”³ India, Iran, Mongolia and Pakistan have observer status. NATO could get closer to the SCO through bilateral cooperation with its members, especially with Russia. NATO should engage in „joint councils with powerful regional actors such as China, Japan, and India.”⁴ These countries could provide regional stability and security and foster cooperation with NATO.

„NATO's real power derives from the fact that it combines United States military capabilities and economic power with Europe's collective political and economic weight.” (Zbigniew

Brzezinski, „An Agenda for NATO,” Foreign Affairs, September/October 2009, Vol. 88 Issue 5, p. 2-20.)⁵

The US-NATO relationship is of extreme importance to the alliance because it represents the glue that keeps NATO strong. If this euro-atlantic bond creaks, NATO will not be as strong nor as capable to meet future challenges. In addition, the future of NATO is not only shaped by the type of missions it will carry out around the globe and the reasons why NATO will intervene in other countries' affairs, but it is also shaped by the amount of financial assets, military capabilities, and human resources available to do that.

Regarding NATO's future, Defense Secretary Robert Gates delivered a speech at the NATO headquarters in Bruxelles, June 10th, a few days before his retirement. The speech centered around NATO spending and how it relates to NATO's future. It was a stingy speech for some, especially for those allies that have not reached the 2% benchmark that states how much out of each NATO member country's GDP needs to be spent on defense. The only 5 out of the 28 NATO member countries that actually “exceed the 2% benchmark on defense spending are the United States, Britain, France, Greece, and Albania.”⁶

This is painfully true, and what Secretary Gates is referring to is free-riding. Indeed, he pointed out that the „United States accounts for 75% of NATO defense spending.”⁷ The concept of free-riding has been around for quite a while now and the United States was well-aware of it. Europe is indeed grateful the United States helped rebuild Europe through the Marshall Plan after Europe went through two painful World Wars. However, let's not forget that apart from Pearl Harbor and submarine strikes on the East Coast of the United States, the United States territory was not a battlefield of the two World Wars. „In Flanders Fields”⁸ by Canadian Lieutenant Colonel John McCrae, MD was describing the war in Europe, and not the war in the United States. Europeans did not want war to happen again, even though the Yugoslav Wars in the 1990's were an exception which went beyond this European wish. Besides, after World War II,

Western European nations distanced themselves from the American way of administering their wealth. Western European nations chose to increase public spending and invest in public healthcare and public education while the United States privatised healthcare and education. Annual cost of attendance at Harvard University for exemple, hiked up to \$60,200 for the 2011-1012 school year.⁹ Additionally, health insurance coverage is required at a cost of \$1,834 per student if the student is not insured under his or her family's plan.¹⁰ At Berlin-Humboldt University, there are no tuition fees. Another striking difference would be the costs of healthcare in the United States and the costs of healthcare in Western European countries. In the United States, private health insurance companies have to approve patients' application and see if they qualify for health insurance based on their income, while in many Western European countries the costs of healthcare are much lower or cost-free. In 2000, France had "the best healthcare system in the world, according to the World Health Organization."¹¹ Western European nations chose human security over traditional security. Former United Nations Secretary-General Kofi Annan underlined the fact that "human security can no longer be understood in purely military terms and it must encompass economic development, social justice, environmental protection, democratization, disarmament, and respect for human rights and the rule of law."¹² The same former Secretary-General, Kofi Annan, pointed out that human security „encompasses human rights, good governance, *access to education and health care* and ensuring that each individual has opportunities and choices to fulfill his or her potential."¹³ In the United States, around 38.54% of the US population aged 25 and over has a bachelor degree or an Associate's degree, master's degree 7.62%, and a doctorate or a professional degree 2.94%.¹⁴ In 2008, only 26 NUTS-2 regions out of the 271 regions in the European Union recorded a proportion of persons with higher education above 35%.¹⁵ These include large cities such as Brussels, London, Paris, Helsinki, Stockholm and Madrid plus Utrecht in the Netherlands, Oslo, Geneva and Zürich.¹⁶ NUTS-2 is an EU term

that stands for Nomenclature of Territorial Units for Statistics, "a geocode standard for referencing the administrative divisions of countries for statistical purposes."¹⁷ Even though the percentage of higher education attainment is almost the same in the United States as in Europe, graduates have different amount of debt. Students who graduated college in the United States in 2009 left school with "an average debt of \$24,000 according to the Project on Student Debt."¹⁸ The reason for that lies in the fact that the Western European nations subsidize education and healthcare more than the United States does, thus failing to increase their defense spending.

The countries that joined NATO after 2000, the former Soviet Union satellites struggled to transition to democratic forms of governance. The newest NATO members, Albania and Croatia are recovering from the Yugoslav Wars. Even though Albania was not a direct belligerent in the Balkan Wars, it witnessed a bloody rebellion in 1997 that involved foreign intervention. Slovakia's Prime minister, Iveta Radicova, stated that her country's priority is not defense, but raising the standard of living of her constituents by reducing unemployment.¹⁹ She correctly mentions the fact that two-thirds of Slovaks live on less than 500 euros a month but the country actively participates in NATO's missions in Afghanistan, Cyprus, Kosovo, and Bosnia. Slovakia is not the only NATO member in this type of situation. According to Eurostat, Romania's minimum wage in January 2011 was 157.2 Euros and it has a total of 2,196 troops carrying out missions in Libya, Afghanistan, Iraq, Kosovo, Bosnia-Herzegovina, and Georgia.²⁰ Indeed, the Eastern NATO allies need to think twice about their low defense spending because Russia is right next door. Probably also due to historical reasons and proximity to Russia, Poland seems to understand this better than the other Eastern-European allies, as it welcomed the US F-16 planes on its territory this spring.

There are several facts about Russia that could be of consideration to the eastern European NATO members. Russia conducted military exercises in which it simulated invading the Baltic Countries in the summer of 2009. Additionally, nuclear-armed "Russia's defense budget is also

three times higher than that of the new members combined.”²¹ Russia may not be perceived as the big enemy that it once was, but it did go to war with Georgia in 2008 and won it in less than a week and a half. However, Europe poses no direct threat to Russia as long it does not take any aggressive steps towards it. Furthermore, in light of cooperation, “the NATO-Russia Council Cooperative Airspace Initiative (CAI) coordinated a joint NATO-Russia military exercise of a simulation of hijacked planes in Poland and above the Black Sea.”²² Terrorism is indeed a common threat for both partners and cooperation could prepare them to face this challenge more effectively. There are also other factors which bring Europe and Russia closer, such as Europe’s dependency on Russia’s energy. Russia needs the economic gains from the selling of energy resources to European countries, even though Russia has also used it as a coercive power tool in instances such as the Russia-Ukraine gas crisis of 2009. Germany, a key NATO member, “decided to give up nuclear power by 2022,”²³ thus implying that it will rely more heavily on Russian energy sources such as gas and oil, as well as renewable energy produced in Germany. As long as Europe needs Russia energetically and Russia needs Europe financially, and dialogue is happening in formal forums such as the NATO-Russia Council, the likelihood of conflict is reduced.

After taking a brief look at these facts, there are some points to be made. The point is discrepancies will always exist between those who have more and those who have less to give. There needs to be a balance between ensuring traditional security and assuring human security. United States Defense Secretary Robert Gates speech urged the 23 remaining NATO allies to spend more on defense and reach that 2% defense spending benchmark so that NATO does not become irrelevant. He is right that the power of will could help the NATO allies reach that goal. However, a more imminent factor would be the United States’ attitude and its concrete decision not to spend its taxpayer’s money on 75% of NATO defense budget. Until then, the 23 Alliance members have time to reflect and think twice about European security when drafting the defense budgets.

The chances of NATO becoming a global alliance or a global alliance of democracies are dim, especially after briefly looking at alliances such as the Shanghai Cooperation Organization, which have Islamic countries such as Iran as observers or communist countries such as China as members. It is very hard to establish a connection with states such as Iran that are considered rogue states by NATO-member countries such as the United States. If NATO was able to create a joint-council with a former enemy, namely Russia, then it should be able to do so with other countries, as well. That way, there would be dialogue with the other regional security organizations without the need of an expanded global NATO alliance.

On April 4th, 1949, a new alliance was born in Washington, D.C. Those twelve NATO founding members signed the North Atlantic Treaty to optimize security after two long World-Wars. And they succeeded. Sixty-one years later, the North Atlantic Treaty Organization drafted a new strategic concept to adapt to today’s times. Involved in two missions outside its member-states territory, and enlarged to 28 member-states, the North Atlantic Treaty Organization has grown up and it expanded in scope and mission. Whether or not NATO will become a global alliance remains to be seen.

What has not changed since 1949 is the fact that each NATO member country has its own interests and those interests are exposed in the North Atlantic Council, at the decision-level and then in the field. The new strategic concept adopted in Lisbon in November 2010 coherently describes the new threats that face the Alliance today, and the intervention in Libya put into practice several ideas mentioned in the document.

The operation in Libya has shown the interests of many NATO-members, and Operation Unified Protector has demonstrated several discrepancies in allied actions. Some members chose to intervene in Libya, some did not. The point is the Alliance did face some internal difficulties in effectively carrying out Operation Allied Protector due to divergent interests. However, the alliance did not give up. Despite internal struggles, NATO will continue to provide

security and cooperation for its members and beyond. To conclude, NATO is the prime security provider in the world, but it needs to protect this status by solidifying its internal cohesion and reflecting that in its missions. It is reassuring that France has joined NATO military command and that the United Kingdom is so close to the United States and implicitly a very reliable member. But the fears are about the United States not contributing as much to NATO as it does today. Will there be a Euro-Atlantic rift? Only time can tell, but for the time being NATO will continue to do what it knows best, "ensuring common defense and security."²⁴

Note

¹ Zbigniew Brzezinski, "An Agenda for NATO," *Foreign Affairs*, September/October 2009, Vol. 88 Issue 5, p2-20, available online at <http://ehis.ebscohost.com.proxy.lib.odu.edu/ehost/detail?vid=3&hid=4&sid=7781f568-96f4-484d-a0d4-52258bc85974%40sessionmgr10&bdata=JnNpdGU9ZWZwvc3QtbG12ZQ%3d%3d#db=bth&AN=43785383>, accessed June 12, 2011.

² Zbigniew Brzezinski, "An Agenda for NATO," *Foreign Affairs*, September/October 2009, Vol. 88 Issue 5, pg. 2-20, available online at <http://ehis.ebscohost.com.proxy.lib.odu.edu/ehost/detail?vid=3&hid=4&sid=7781f568-96f4-484d-a0d4-52258bc85974%40sessionmgr10&bdata=JnNpdGU9ZWZwvc3QtbG12ZQ%3d%3d#db=bth&AN=43785383>, accessed June 12, 2011.

³ Shirley A. Kan, "U.S. China Counter-terrorism Cooperation: Issues for US Policy," *Congressional Research Service*, July 15th, 2010, pg. 30.

⁴ Zbigniew Brzezinski, "An Agenda for NATO," *Foreign Affairs*, September/October 2009, Vol. 88 Issue 5, pg. 2-20, available online at <http://ehis.ebscohost.com.proxy.lib.odu.edu/ehost/detail?vid=3&hid=4&sid=7781f568-96f4-484d-a0d4-52258bc85974%40sessionmgr10&bdata=JnNpdGU9ZWZwvc3QtbG12ZQ%3d%3d#db=bth&AN=43785383>, accessed June 12, 2011.

⁵ Idem.

⁶ "The Security and Defense Agenda (Future of NATO)," *As Delivered by Secretary of Defense Robert M. Gates, Brussels, Belgium, Friday, June 10, 2011*, US Department of Defense, available online at <http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1581>, accessed June 11th, 2011.

⁷ Idem.

⁸ Lt. Col. John McCrae, MD, "In Flanders Fields," available at <http://www.arlingtoncemetery.net/flanders.htm>, accessed June 11th, 2011.

⁹ Harvard College Financial Aid Office, Cost of Attendance, <http://isites.harvard.edu/icb/icb.do?keyword=k51861&pageid=icb.page246752>, accessed June 11th, 2011.

¹⁰ Idem.

¹¹ "Europe's Free Healthcare has a hefty price tag," *USA Today*, July 6th, 2011, available online at http://www.usatoday.com/news/health/2009-07-05-europe-health_N.htm, accessed June 11th, 2011.

¹² Kofi Annan, "Towards a Culture of Peace," August 22nd, 2001, available online at

<http://www.unesco.org/opi2/lettres/TextAnglais/AnnanE.html>, accessed June 11th, 2011.

¹³ Kofi Annan. "Secretary-General Salutes International Workshop on Human Security in Mongolia." Two-Day Session in Ulaanbaatar, May 8-10, 2000, Press Release SG/SM/7382, available at <http://www.un.org/News/Press/docs/2000/20000508.sgsm7382.doc.html>, accessed June 11th, 2011.

¹⁴ "Educational Attainment in the United States: 2009," *U.S. Census Bureau*, 22 September 2010, available at <http://www.census.gov/hhes/socdemo/education/data/cps/2009/tables.html>, accessed June 11th, 2011.

¹⁵ "Education statistics at regional level," March 2010, European Commission Eurostat, available at http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Education_statistics_at_regional_level#Tertiary_educational_attainment.C2.A0, accessed June 11th, 2011.

¹⁶ Idem.

¹⁷ Indermit Gill, Chor-ching Goh and Mark Roberts, "E CAK NOW LEDGEBRIEF: Reshaping Economic Geography: Implications for New EU Member States," *The World Bank*, available online at <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/0,,print:Y~isCURL:Y~contentMDK:22171133~pagePK:146736~piPK:146830~theSitePK:258599~isCURL:Y,00.html>, accessed June 11th, 2011.

¹⁸ Blake Ellis, "College Grads: \$24,000 in debt," *CNNMoney.com*, October 22nd, 2010, available online at http://money.cnn.com/2010/10/22/pf/college/student_loan_debt/index.htm, accessed June 11th, 2011.

¹⁹ "Defence spending in eastern Europe: Scars, scares, and scarcity," *The Economist*, May 12th, 2011, available online at <http://www.economist.com/node/18682793>, accessed June 11, 2011.

²⁰ Official data obtained from the Romanian Ministry of Defense, last updated June 1st, 2011, available at <http://www.mapn.ro/smg/misiuni-internationale/>, accessed June 12, 2011.

²¹ "Defence spending in eastern Europe: Scars, scares, and scarcity," *The Economist*, May 12th, 2011, available online at <http://www.economist.com/node/18682793>, accessed June 11, 2011.

²² Chuck Penfold, "NATO and Russia conduct first joint-counter terrorism exercise," 7.06.2011, *Deutsche Welle*, available at <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15139961,00.html>, accessed June 12, 2011.

²³ "Germany: Nuclear power plants to close by 2022," *BBC News*, 30 May 2011, available at <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-13592208>, accessed June 12, 2011.

²⁴ *Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation*, available online at <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>, accessed June 16, 2011.

ABSTRACT

To further understand the theoretical implications of the NATO Strategic Concept adopted in Lisbon in 2010, a case study regarding the military intervention in Libya in March 2011 shall expose the allies' different approach to conflict based on their interest.

Starting by briefly analyzing NATO's strategic concept, the interests of various NATO members shall be examined to prove that the alliance works predominantly according to realist principles, while trying to convey idealistic goals and community-oriented behavior.

The future of NATO shall also be discussed keeping in mind the recent developments in Libya and the allies' behavior towards solving this conflict.

Keywords: NATO, the responsibility to protect, democratization, airstrikes, allies

Raluca Raileanu holds a Bachelor of Arts in International Studies and Business Administration studies from Old Dominion University, in Norfolk, Virginia. She continued her studies with a Master of Arts in International Relations, Analyzing and Solving Conflicts at the National School of Politics and Administration. Apart from her studies, the author also took part in internships at the Joint Forces Staff College, in Norfolk, VA, a branch of the National Defense University in Washington, D.C., the United Nations Development Program, and the Center Conflict Prevention for Early Warning. Her interests include security studies, development studies and human rights advocacy.

POLITICA DE SECURITATE ȘI APĂRARE A ROMÂNIEI

Planul Obama de apărare anti-rachetă în Europa. Implicații pentru securitatea națională a României

dr. Simona R. SOARE

Președintele american, Barak Obama, a anunțat pe 17 septembrie 2009 că administrația de la Casa Albă reformulează așa-numitul "Plan Bush" privind dislocarea sistemului de apărare anti-rachetă în Europa.¹ Anunțul a provocat o serie de reacții negative ale unora din aliații estici ai Statelor Unite – în speță, Polonia – care au văzut în noua strategie Obama o concesiune făcută rușilor, binecunoscuți pentru opoziția față de instalarea scutului anti-rachetă american în Europa.² În contextul noii politici de resetare a relațiilor cu Federația Rusă, aceste critici și suspiciuni au căpătat o credibilitate aparte, în ciuda faptului că administrația Obama le-a negat cu vehemență susținând că decizia strategică a fost luată strict pe baza considerentelor de apărare comună - și anume faptul că planul Obama "va furniza capabilitățile mai rapid, va utiliza sisteme a căror utilitate și operabilitate au fost dovedite și va constitui o apărare mai bună împotriva amenințării atacului cu rachete balistice decât programul de apărare anti-rachetă european din 2007."³

În plan strategic, discuția în Europa a tins să se concentreze asupra a două mari direcții de analiză: pe de o parte, aceasta s-a axat pe intențiile și interesele Statelor Unite de a rămâne angajate în Europa în contextul puternicei recesiuni care afectează profund economia și puterea americană; iar pe de altă parte, analiza a vizat impactul de securitate al sistemului de apărare anti-rachetă care urma să fie dislocat în Europa, impactul asupra relațiilor cu Federația Rusă, impactul asupra NATO, etc. Majoritatea analizelor au în vedere strict schimbările de poziționare

și planificarea dislocării sistemului în Europa, fără a surprinde însă o serie de alte aspecte de substanță ale modificărilor induse de planul Obama asupra apărării anti-rachetă în Europa.

Marea majoritate a analizelor are ca punct de pornire conceptul de „Războiul Stelelor” al administrației Reagan în analiza sistemului de apărare antirachetă american de la începutul secolului al-XXI-lea, prezumând implicit o continuitate a unui sistem specific acelei perioade strategice adesea considerat ca jucând un rol esențial în înclinarea balanței în favoarea Occidentului. Apărarea antirachetă are însă o tradiție mult mai îndelungată în gândirea strategică americană și originile sale se regăsesc inițial în tentativele americane de a contracara rachete germane⁴ și abia ulterior rachetele balistice sovietice.⁵ Întreaga perioadă a Războiului Rece a fost martora unei dezvoltări în etape succesive a conceptului de apărare antirachetă, Războiul Stelelor fiind cea mai cunoscută dintre aceste etape.⁶

Planul Bush de Apărare Anti-rachetă

Doctrina Bush din 2002 și 2006 prevedea o sporire a amenințării reprezentate de capabilitățile ofensive de tipul rachetelor balistice.⁷ Ca o continuare a sistemului prevăzut la sfârșitul Războiului Rece, administrația Bush a prevăzut un sistem global și stratificat de apărare anti-rachetă - denumit *Ground-based Midcourse Defense* - bazat pe dislocarea de radare terestre fixe sau amplasate pe platforme maritime de mare

capacitate și pe rachete interceptoare de patru tipuri: interceptoare amplasate în silozuri terestre, interceptoare amplasate pe platforme maritime, interceptoare cu laser aeropurtate și chiar interceptoare amplasate în spațiu. În plus, fiecare dintre aceste tipuri de interceptoare urma să asigure o protecție completă împotriva întregului spectru de amenințări prezente și mai ales viitoare – rachete cu rază scurtă, cu rază medie, cu rază lungă de acțiune și rachetele balistice intercontinentale.⁸ Totodată, interceptoarele vizau întregul spectru de zbor al unei rachete balistice, de la faza de inițiere și decolare, la cea mediană și până la cea terminală.^{9,10}

Planificarea strategică a amplasării și componentelor scutului anti-rachetă avea la bază principiul stratificării – dacă unul dintre nivelurile scutului eșua în a opri o rachetă balistică inamică, aceasta putea fi doborâtă folosind capabilitățile de la celelalte niveluri. Având în vedere testele efectuate în 2002-2008 utilizând sistemul de apărare anti-rachetă avizat de administrația Bush – în care numai trei din opt rachete inamice au fost doborâte de interceptoarele americane, planificarea sistemului în multiple straturi de apărare părea rațională ca măsură de siguranță pentru un sistem care avea numai capacitate operațională inițială, care prevedea dezvoltarea unui sistem global de apărare anti-rachetă bazat pe achiziții de capabilități și platforme evolutiv, fără un termen precis și fără un plafon al costurilor.¹¹

Planul Bush de amplasare a unor elemente ale scutului american global de apărare anti-rachetă în Europa, lansat public în 2007¹², prevedea amplasarea de interceptoare și radare de mare capacitate menite să prevină, descurajeze și să ofere protecție împotriva unui atac cu rachete balistice provenit din partea Iran-ului și Coreei de Nord. Sistemul prevedea amplasarea unei stații radar fixe în Cehia și a zece rachete interceptoare terestre în Polonia; acest sistem urma să devină operațional până cel târziu în 2011-2013, potrivit declarațiilor Casei Albe, precum și tratatelor semnate de Statele Unite cu cele două state gazdă, Cehia și Polonia. Costul total al sistemului global de apărare anti-rachetă angajat de administrația Bush s-a ridicat între 2002-2008 la valoarea record de 57 miliarde dolari.¹³

Planul Bush, bazat pe o estimare alarmantă a tehnologiei de care dispuneau Iranul și Coreea de Nord în privința construcției de rachete balistice (îndeosebi cele intercontinentale), precum și a ritmului alert al dezvoltării programului lor militar nuclear, s-a confruntat cu o multitudine de critici din partea Rusiei care a pretins că sistemul de apărare anti-rachetă este îndreptat împotriva propriului său armament nuclear, întrucât Iran-ul nu dispune de rachete balistice intercontinentale.¹⁴ Într-adevăr, diferența de percepție și orientare dintre Moscova și Washington a determinat neînțelegerile și tensiunile dintre cele două capitale: pe de o parte, Washington-ul era interesat de planificarea și amplasarea unui sistem care să contracareze o amenințare pe termen lung,¹⁵ în timp ce Moscova se raporta la capabilitățile existente în posesia statelor – a Iranului în particular – la momentul respectiv. În realitate, politica americană în acest sens se concentra asupra amenințării viitoare și posibile, pe baza unei estimări de tipul spiralei escalatorii, cu măsuri de contracarare determinate de principiul achizițiilor bazate pe capabilitățile existente.

Aliații au criticat, de asemenea, Washington-ul în repetate rânduri, îndeosebi datorită faptului că, sistemul anti-rachetă oferit de Statele Unite nu acoperea flancul de sud al alianței – Ungaria, România, Grecia și Turcia, Croația și Albania – ceea ce pune sub semnul îndoielii însuși conceptul de indivizibilitate a apărării și securității aliaților. În plus, aliații din NATO nu au fost de acord cu retragerea unilaterală a Statelor Unite din tratatul AMB în 2001 – Marea Britanie și Germania în particular s-au opus vehement acestei inițiative a Casei Albe pe care o considerau destabilizatoare.¹⁶ Totodată, aliații europeni, precum și rușii nu au sprijinit modul în care administrația Bush a decis să repudieze inclusiv prevederile Declarației Comune a Tratatului de la Moscova – Tratatul de Reducere a Armelor Strategice Ofensive (SORT, 2002) – prin care Statele Unite și Rusia se angajau să se angajeze împreună în cercetare și dezvoltare în domeniul sistemelor de apărare anti-rachetă, un domeniu în care NATO înregistrase unele succese limitate din 1994 și până la acel moment în relațiile cu Rusia.¹⁷ Mai mult decât atât, sistemul propus de președintele Bush nu integra și nu făcea uz de tehnologia și sistemul

dezvoltate de aliați în cadrul NATO, ceea ce trezea nemulțumiri unora dintre aliații europeni și lăsa loc interpretărilor potrivit cărora noul sistem al administrației Bush reprezenta o inițiativă unilaterală menită să perpetueze hegemonia americană asupra Europei.

Planul Obama de Apărare Anti-Rachetă

Odată ajunsă la Casa Albă, noua administrație Obama a modificat însă planul Bush de amplasare a sistemului de apărare anti-rachetă în Europa. Noua propunere a administrației Obama pune accentul pe adaptabilitate și flexibilitate fiind denumit *Phased-Adaptive Approach*. Modificările aduse de Planul Obama sunt strategic și politic profunde, fără ca ele să fie dublate însă de o modificare sau mai degrabă reducere bugetară semnificativă în comparație cu strategia administrației Bush jr.

Abordarea *Phased Adaptive Approach* lansată în septembrie 2009 are la bază o nouă estimare a capacităților nucleare și ale dezvoltării programului nuclear militar iranian, dar și al celui nord-coreean, și propune o soluție bazată pe adaptarea treptată a elementelor sistemului de apărare anti-rachetă la necesitățile impuse de aspectele concrete ale amenințării din partea Iranului. Potrivit Secretarului Apărării, Robert Gates, «comunitatea [americană] de intelligence estimează în prezent că amenințarea provenită din partea rachetelor balistice cu rază mică și medie ale Iranului... se dezvoltă într-un ritm mai alert decât se prevedea inițial» în timp ce amenințarea provenită de la rachetele balistice intercontinentale de care Iranul nu dispune încă «se dezvoltă mai lent decât s-a estimat în 2006.»¹⁸ Totodată, planul Obama presupune un ritm treptat al dislocării elementelor scutului de apărare în Europa, într-o manieră eficientă din punct de vedere al costurilor și adaptabilă amenințării. În speță, spre deosebire de planul Bush care adopta o abordare bazată pe dislocarea unui sistem care să asigure preponderența americană în domeniu, planul Obama leagă amplasarea scutului anti-rachetă în Europa de existența și proliferarea amenințării iraniene: „Atâta timp cât amenințarea iraniană persistă, noi (SUA) vom

continua planul de amplasare a unui sistem de apărare anti-rachetă care este eficient și a cărui operativitate a fost dovedită. *Dacă amenințarea iraniană este eliminată, vom avea o bază mai solidă a securității iar forța motrice a construcției de apărare anti-rachetă în Europa va dispărea.*”¹⁹

Noul Plan Obama urma să se desfășoare pe parcursul a patru faze în decursul a zece ani și presupunea inițial dislocarea unor stații radar și rachete interceptoare fixe și mobile Standard Missile-3 (SM-3)²⁰ (vezi Fig. 1), care să contracareze prezenta amenințare iraniană prin amplasarea lor în proximitatea sursei amenințării. Cele patru faze ale sistemului de apărare anti-rachetă propus de președintele Obama au fost făcute publice de Secretarul Apărării, Robert Gates și constau în:

1. dislocarea, până în 2011, unor sisteme testate de apărare anti-rachetă disponibile în următorii doi ani, inclusiv a unor sisteme Aegis, a rachetelor interceptoare Standard Missile-3 (SM-3 Block IA) și a unor senzori precum sistemul de supraveghere prin radar portabil, atât pe platforme terestre, cât și maritime (AN/TRY-2);

2. dislocarea, până în 2015 și în urma unor testări adecvate, a unei versiuni avansate a rachetelor interceptoare SM-3 (versiunea Block IB) deopotrivă pe platforme maritime și terestre, precum și a unor sisteme radar avansate care să lărgască zona protejată împotriva rachetelor balistice cu rază medie și mică;

3. dislocarea, până în 2018 și în urma unor testări adecvate, a unei versiuni avansate a rachetelor interceptoare SM-3 (versiunea Block IIA aflată în prezent în curs de dezvoltare);

4. dislocarea, până în 2020 și în urma unor testări adecvate, a unei versiuni avansate a rachetelor interceptoare SM-3 (versiunea Block IIB aflată în prezent în curs de dezvoltare, pentru mai multe detalii vezi Fig. 2) în vederea îmbunătățirii apărării împotriva posibilelor rachete balistice intercontinentale dezvoltate de Iran;

Dincolo însă de aspectele tactice referitoare la amplasarea scutului anti-rachetă în Europa, detaliile tehnice ale acestuia reprezintă una dintre principalele modificări aduse de administrația Obama planului de amplasare a capacităților americane de apărare anti-rachetă. Astfel, o primă și puțin comentată modificare substanțială

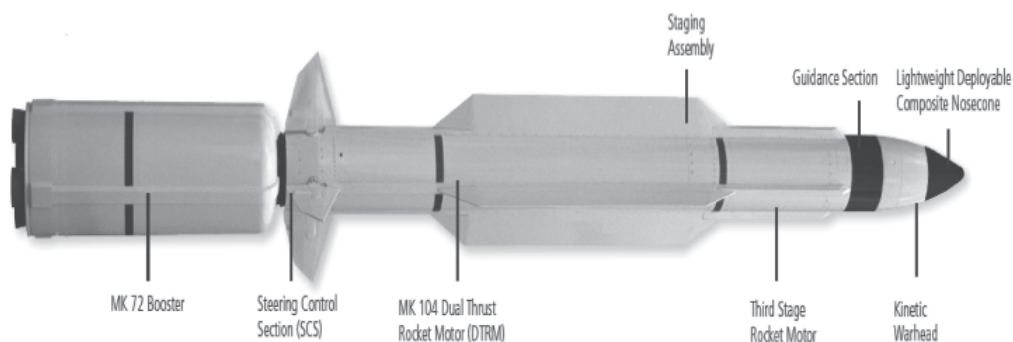

Fig. 1. Rachetă interceptoare Standard Missile 3 (SM-3)²¹

a planului Bush constă în renunțarea de către administrația Obama la o serie de componente ale planului inițial. Secretarul pentru Apărare, Robert Gates a argumentat în fața Comisiei pentru Forțele Armate a Senatului american necesitatea renunțării la trei mari componente ale scutului anti-rachetă în versiunea promovată de administrația Bush: programul KEI (Kinetic Energy Interceptor), programul ABL (Airborne Laser Interceptor) și programul MKV (Multiple Kill Vehicle). Referitor la programul ABL, Secretarul Apărării, Robert Gates a declarat că acesta nu avea șanse de a fi operațional întrucât „[r]ealitatea este că ar fi necesar un laser de 20-30 de ori mai

puternic decât laser-ul chimic folosit pe avioane acum [pentru a fi capabil să distrugă o rachetă balistică]... Astfel, în prezent programul ABL ar trebui rulat pe orbită în interiorul granițelor iraniene pentru a putea folosi cu succes laserul să distrugem o rachetă în faza sa de inițiere.”²²

În ceea ce privește programul KEI, această rachetă interceptoare era deopotrivă lungă și grea, făcând dificilă amplasarea acesteia pe platforme militare existente. „Ar trebui să dezvoltăm o nouă platformă pentru a putea disloca [această rachetă interceptoare KEI] (...) care ar trebui să opereze în proximitatea apelor teritoriale ale statelor [axeii răului].”²³ Ambele pro-

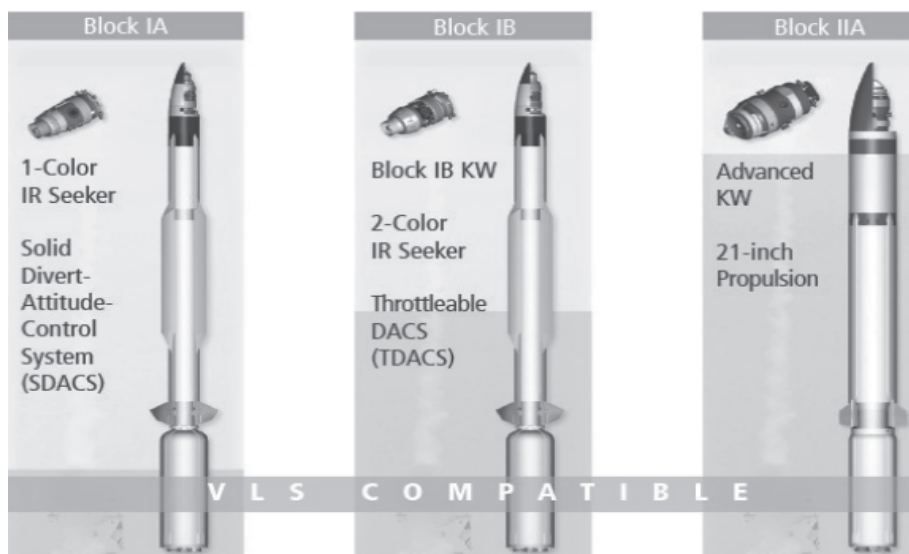

Fig. 2. Dezvoltarea SM-3 în Phased-Adaptive Approach²⁵

grame ABL și KEI vizau distrugerea rachetelor balistice inamice în faza de inițiere a zborului acestora - în care de altfel racheta este și cea mai vulnerabilă.

În cele din urmă, referitor la programul MKV, Secretarul Gates a declarat: „MKV, pe lângă problemele de calendar, costuri și tehnologie... a fost dezvoltat împotriva unui inamic mult mai capabil decât vor fi Coreea de Nord sau Iranul... în următorii 10-15 ani.”²⁴ În plus, racheta interceptoare nu a trecut nici unul dintre cele trei teste organizate de Armata Americană până în 2008, ceea ce făcea puțin probabilă și foarte costisitoare dislocarea acesteia pe platforme militare operaționale.

Aceste modificări au fost promovate și ca o modalitate de reducere a bugetului sistemului de apărare anti-rachetă²⁶ în administrația Obama, însă în realitate acesta a înregistrat un crescendo continuu, ajungând să egaleze între 2009-2012 bugetul cerut de președintele Bush între 2002-2008. Numai în 2012 administrația Obama a solicitat un buget de 8.4 miliarde de dolari pentru fazele 1-2 ale amplasării sistemului de apărare anti-rachetă.²⁷ De asemenea, programele eliminate au fost înlocuite cu programe noi la fel de costisitoare sau au suplinat prin sporirea bugetelor unor programe mai vechi precum Patriot PAC-3, Medium Extended Air Defense System (MEADS), Joint Land Attack Cruise Missile Defense Elevated Netter Sensor (JLENS), Joint Integrated Air and Missile Defense Organization (JIAMDO), Space-Based Infrared System-High (SBIRS-High) și multe altele al căror cost a crescut cu 3 miliarde de dolari care nu erau însă incluși în bugetul Agenției americane pentru Apărare Anti-Rachetă (MDA). Totodată, bugetul MDA a crescut cu 1 miliard dolari în 2010 ca urmare a sporirii bugetului pentru programele Theater High-Altitude Area Defense (THAAD) cu 700 milioane dolari și Standard Missile-3 (SM-3) cu peste 200 milioane dolari; totodată, bugetul a inclus în 2010 și o sumă considerabilă de 200 milioane dolari pentru convertirea a șase nave AEGIS pentru dislocarea în cadrul componentei maritime a sistemului de apărare anti-rachetă. Astfel, în 2010 administrația Obama a cerut un buget pentru apărarea anti-rachetă care se ridica la suma de 7.8 miliarde dolari, o creștere față de bugetul de 7 miliarde dolari al administrației

Bush în 2008.²⁸ Însă aceste creșteri bugetare erau justificate prin amplasarea unui sistem de apărare anti-rachetă care să fie „cel puțin la fel de eficient din punct de vedere al costurilor, solid tehnologic și disponibil din punct de vedere operațional pentru apărarea Europei și a Statelor Unite de amenințările provenite de la rachetele cu rază lungă de acțiune precum era și sistemul [Bush] *ground-based midcourse defense system*.”²⁹

Propunerea Obama presupunea, totodată și mai mare o implicare a aliaților europeni (și posibili ai unor parteneri strategici, precum Federația Rusă, prin intermediul cooperării dezvoltate în cadrul Consiliului NATO-Rusia asupra problematicei apărării anti-rachetă) din cadrul NATO în operarea sistemului de apărare anti-rachetă american în Europa prin integrarea tehnologiilor și sistemelor dezvoltate de aceștia în cadrul *Active Layered Theater Ballistic Missile Defense System (ALTBMD)*. Însă administrația Obama a optat pentru un grad mai mare de independență și flexibilitate în operarea locațiilor europene ale scutului anti-rachetă.

Noua abordare a administrației americane presupunea o garanție de securitate a cărei credibilitate și potențial de descurajare erau sporite datorită faptului că sistemul prevedea dislocarea timpurie a sa (urmând să devină operațional în 2011³⁰) și datorită faptului că, începând cu faza a doua (din 2015), sistemul urma să acopere teritoriul tuturor statelor membre NATO, soluționând astfel problema indivizibilității securității aliaților și extinzând umbrela apărării anti-rachetă în egală măsură asupra tuturor aliaților.

În cele din urmă, planul Obama permitea detensionarea relațiilor cu Federația Rusă care putea deveni chiar un participant activ în cadrul acestui sistem de apărare anti-rachetă european, conducând astfel la sporirea cooperării (fie ea și sectoriale) între Statele Unite și Rusia. Negocierile cu Federația Rusă asupra utilizării în comun a radarului de la Gabala din Azerbaijan, sau a unor facilități mai noi din sud-vestul Rusiei nu au înregistrat progrese, iar Consiliul NATO-Rusia a decis ca sistemul aliaților să fie diferit de, dar să funcționeze complementar cu un sistem similar rusesc - considerat de analiști a fi alcătuit din platforme de apărare anti-aeriană și anti-rachetă S-400.

Impactul asupra securității naționale a României

Securitatea este unul dintre cele mai complexe concepte din domeniul relațiilor internaționale, unul a cărui definiție este departe de a se bucura de un consens general. În esență, există două modalități principale de a defini securitatea. Prima definiție este una holistă și bazată pe negație: securitatea reprezintă starea actorilor marcat de lipsa amenințărilor la adresa intereselor și existenței acestora. Cea de-a doua se referă la existența și menținerea riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților de securitate ale unui actor în limite tolerabile.³¹ Ca atare, opinia publică și expertii în securitate națională din România au accentuat cele două dimensiuni în interpretările pe care le-au dat participării României în sistemul de apărare anti-rachetă.

Astfel, pe de o parte s-a accentuat dimensiunea de securitate de care se bucură România prin participarea la sistemul american. În speță, s-au pus în evidență elemente care țin de sporirea securității României care devine astfel parte a unui sistem continental și global de apărare anti-rachetă. La prima vedere, planul Obama se bucură de mai multe avantaje în comparație cu planul Bush. Cu toate acestea, avantajele și dezavantajele par mai degrabă a fi echilibrate.

Pe de o parte, planul presupune într-adevăr o abordare secvențială a apărării anti-rachetă în Europa care să se modeleze și să se adapteze intensității și iminenței amenințării (prin respectarea principiului flexibilității și proporționalității în apărare) astfel încât sistemul în sine să nu se transforme într-o sursă de amenințare pentru cei din partea cărora se presupune că descurajează amenințări la adresa securității Europei, evitând sau diminuând astfel consecințele dilemei de securitate.

Pe de altă parte, rațiunile pentru care au fost făcute aceste modificări țin în egală măsură de necesitatea echilibrării costurilor în ceea ce privește acest angajament american pe vechiul continent, de evitarea unui angajament oficial permanent și inflexibil față de apărarea Europei și de echilibrarea împărțirii costurilor sistemului cu aliații europeni – teme vechi ale politicii ex-

terne și de securitate americane față de continentul european.

Aceste aspecte capătă însă o importanță sporită în contextul mai larg al crizei economice internaționale care afectează în mare măsură economia americană, în contextul fiscal intern determinat de legea de amendare a constituției americane din 2 august 2011 cu privire la ridicarea plafonului datoriei naționale și a tăierilor automate care se vor aplica din ianuarie 2012 bugetului federal american - deopotrivă cheltuieli discreționare și non-discreționare; acestea reduceri automate se aplică în condițiile eșecului unui soluții identificate de super-comisia senatorială americană însărcinată cu dezvoltarea unui plan sustenabil de reducere a deficitului bugetar federal american în medie cu 1 miliard de dolari anual în următorul deceniu. Astfel, participarea României în sistemul anti-rachetă european capătă o importanță deosebită în ceea ce privește garanțiile de securitate americane în condițiile în care impactul crizei economice și al declinului relativ de putere al Statelor Unite determină o reorganizare și o regândire a prezenței militare americane anticipate în Europa, precum și probabil o reducere a efectivelor militare americane dislocate în vechiul continent în viitorul apropiat.

Considerentele financiare actuale determină o alegere foarte dificilă pentru Casa Albă și pentru Pentagon: păstrarea nivelului actual și structura trupelor americane în detrimentul reducerii programelor de înzestrare strategică sau reducerea nivelului trupelor în favoarea menținerii unor programe de înzestrare strategică a Armatei americane. Având în vedere că programele de înzestrare nu au reprezentat centrul menținerii puterii americane după Războiul Rece - fiind încetinite în anii 1990 și 2000 pe fondul unei disparități de putere militară copleșitoare a Statelor Unite în raport cu alte state din sistemul internațional - cel mai rațional ar fi ca Pentagonul să aleagă menținerea programelor de înzestrare și reducerea numărului de trupe - în speță, de trupe terestre. Totodată, Pentagonul va regândi cu certitudine distribuția trupelor sale la nivel sistemic, cu o tendință de reconcentrare în Asia de Est. Este deja cunoscut și discutat în cercurile americane și europene planul Pentagonului de reducere a nivelului prezenței militare americane

în Europa de la nivelul de 4 divizii la cel mult 2 divizii – plan dezvoltat după ce Pentagonul a cochetat inclusiv cu reducerea prezenței sale strategice în Europa sub nivelul diviziei. Impactul unei asemenea decizii strategice nu poate fi egalat decât în mod simplist cu o retragere strategică și cu o politică izolaționistă (deși fără îndoială există facțiuni ale partidului Republican din SUA care favorizează o asemenea direcție pe fondul problemelor economice majore ale Americii). Mai degrabă, impactul acestei decizii se va resimți în reducerea semnificativă a nivelului prezenței militare anticipate americane în Europa și o modificare a raporturilor acesteia cu NATO. Astfel, în mod predictibil, apetitul pentru angajamente terestre îndelungate al Statelor Unite va scădea considerabil. Combinat cu reticența unor aliați vest-europeni - precum Germania - de a participa la operațiuni militare terestre, este probabilă o reducere a disponibilității alianței pentru operațiuni "în afara ariei de responsabilitate." Totodată, este probabilă o modificare a cerințelor și așteptărilor Statelor Unite de la Alianța Nord-Atlantică, care se va dori a fi mult mai rapidă și eficientă în luarea deciziilor și mult mai solidară cu Washington-ul în confruntarea unor noi riscuri în regiuni non-europene - cum ar fi Asia - în care se re-concentrează în prezent puterea la nivel sistemic. În acest context, nu este exclusă repunerea pe tapet în cadrul NATO a unor probleme pe care nu le-am mai vazut discutate în ultimele două decenii: postura strategică și regimul factorului aliat de descurajare nuclear în cadrul următoarelor summit-uri ale Alianței.

În plus, este neîndoienic faptul că planul Obama propunere sporește rolul NATO în construcția și operarea sistemului de apărare anti-rachetă european, însă acesta va genera prin ambiguitatea – la acest stadiu – responsabilității diferiților participanți la operarea sa chestiuni legate de luarea deciziei la nivel politic în cazurile în care acest sistem este folosit. Practic, responsabilitatea ar urma – potrivit planurilor prezentate de președintele Obama – între Washington și Bruxelles, dar Washington-ul poate căuta un drept de preempțiune decizională și acțională datorată faptului că, în esență, planul este unul american. Cel mai probabil acesta este sensul

dat de Washington faptului că acest plan sporește implicarea și rolul Statelor Unite în apărarea Europei.

Totodată, Casa Albă pretinde că noua abordare a sistemului de apărare anti-rachetă european oferă posibilitatea monitorizării efectelor descurajării asupra Iran-ului în timp real, însă interpretarea acestora va fi una pur subiectivă. Comportamentul Iranului de până în prezent din acest punct de vedere vădește sfidare și o tentativă/amenințare de escaladare ca mijloc de descurajare. Mai mult decât atât, un astfel de demers presupune o cunoaștere în amănunt a preferințelor comunității politice și de securitate iraniene (bazată pe o interpretare de tip actor rațional a comportamentului acesteia) ceea ce – așa cum reiese din diferențele majore identificate între rapoartele din 2006 și 2008 privind estimarea amenințării din partea Iranului – reprezintă o asumție hazardată având în vedere gradul redus de acces la intelligence relevant și credibil. În plus, Planul Obama pornește de la premisa, parțial greșită, cu privire la faptul că Iran-ul dezvoltă capabilități nucleare ca o contra-măsură față de amenințarea occidentală (la nivel generic) și ignoră din acest punct de vedere considerentele balanței de putere din Orientul Mijlociu, mai ales în contextul Primăverii Arabe, ca stimulent al acestei inițiative iraniene. Din acest punct de vedere însă, observăm o schimbare a abordării descurajării la nivelul factorilor de decizie de la Casa Albă, de la o abordare bazată pe ambiguitate și pe răspuns flexibil, la una bazată pe identificarea deopotrivă clară și secvențială a factorului de descurajare și negare a obiectivelor inamicului, precum și pe o strategie foarte clară de escaladare a conflictului, abordare adesea utilizată de marile puteri în raport cu puterile medii.

Toate aceste considerente conduc la aprecierea conform căreia în prezent România se bucură de cel mai înalt grad de securitate (militară) din istoria sa ca stat independent care are la bază trei dimensiuni esențiale: Parteneriatul Strategic cu Statele Unite care este consolidat prin participarea României la sistemul de apărare anti-rachetă amplasat de Washington în Europa, statutul de membru al României în NATO și dimensiunea de securitate a Uniunii Europene în care România este de asemenea membră.

Planul Obama de apărare anti-rachetă accentuează dimensiunea de adaptabilitate și flexibilitate a sistemului propus de apărare anti-rachetă în Europa, și deși prevede o posibilitate a retragerii acestuia în cazul dispariției amenințării iraniene (încetarea programului militar nuclear, etc), instalarea unor facilități și platforme militare rareori se schimbă radical în perioade scurte de timp, mai ales în contexte fluide în care amenințările și riscurile (precum și percepția acestora) evoluează rapid.

Pe de altă parte, există și voci care exprimă îngrijorarea cu privire la faptul că participarea României la sistemul de apărare anti-rachetă american în Europa poate să determine o intensificare și o multiplicare a amenințărilor la adresa securității naționale prin faptul că România ar putea deveni ea însăși o țintă prin prezența acestor instalații pe teritoriul său național. Planul Obama accentuează ideea de flexibilitate – de dislocarea a capabilităților anti-nucleare deopotrivă pe platforme maritime și terestre, fixe și mobile – parțial și ca urmare a amenințărilor venite din partea Federației Ruse de vizare a locațiilor sistemului de apărare anti-rachetă din Europa de Est ca ținte ale arsenalului său tactic și strategic. Din acest punct de vedere, Planul Obama prevede unități mobile, terestre și maritime care să acopere întreg teritoriul Europei pentru a spori șansele ca posibilele rachete balistice lansate să fie interceptate fără a fi simultan și ținte sigure. Din acest punct de vedere, dislocarea și traseele mobile ale acestor platforme pot solicita neînțelegeri între statele europene aliate, îndeosebi în ceea ce privește prima fază în care proximitatea devine factor primordial ceea ce determină o proporție mai mare a prezenței acestor sisteme pe teritoriul aliaților est-europeni și în Marea Neagră (ceea ce ar putea determina opoziția Turciei în baza convenției de la Montreux din 1936).³² În acest caz, ideea de indivizibilitate a apărării aliaților capătă un alt înțeles dat fiind faptul că în contextul prezentelor capabilități de care dispune Iran-ul numai o anumită parte a aliaților (respectiv flancul sudic și median-estic) sunt practic amenințați.³³ Ca atare, planul Obama urmărește consolidarea prezenței și influenței americane în Europa de Est și de Sud-Est ca mijloc de control sporit în privința apărării continentale (fie ea în

cadru NATO, sau în cadrul PESA), ceea ce ar putea da naște unor alte dezbateri conflictuale în sânul alianței, mai ales în condițiile în care Washington-ul este perceput ca facilitând sau susținând o consolidare a dimensiunii regionale centrale și est-europene sub un leadership polonezo-ceh.

Cu toate acestea, planul Bush avea și el valențele sale negative în măsura în care la nivel simbolic acesta putea reprezenta deopotrivă pentru iranieni și pentru ruși o linie roșie dincolo de care comportamentul lor asertiv devenea intolerabil pentru Occident. Mai mult decât atât, o serie de analiști și experți internaționali se îndoiesc de posibilitatea ca ceea ce apare drept o concesiune făcută Moscovei să sporească șansele unui acord ruso-american în privința programului nuclear militar iranian, a neproliferării sau a tratatului CFE printre altele.³⁴ Iar reacțiile profund emoționale ale statelor est-europene la noua propunere Obama vădesc faptul că acestea nutresc sentimentul unei abandonări de către Statele Unite și a unei temeri de a nu face obiectul unei înțelegeri între Washington și Moscova, reacție într-o oarecare măsură nu este justificată având în vedere că președintele Obama a anunțat astfel de modificări încă din timpul campaniei electorale.

În ceea ce privește România, planul Obama oferă un rol mai proeminent țării noastre și Bulgariei care nu figurau în planul Bush, precum și Turciei căreia i se confirmă astfel rolul de pivot strategic la nivel regional. Autoritățile de la București s-au declarat îngrijorate în ceea ce privește posibila pierdere a relevanței strategice a României pentru Washington, precum și pierderea relevanței regiunii Mării Negre pentru Statele Unite, lucru care pare improbabil în noul plan Obama pentru care Marea Neagră va fi din ce în ce mai importantă strategic, ea reprezentând una din regiunile fundamentale pentru implementarea acestuia – o importanță strategică cu atât mai însemnată în perspectiva retragerii treptate a Statelor Unite din Europa.

Note

¹ Vezi discursul președintelui american, Barack Obama cu privire la noul plan al instalării celei de-a „treia locații” a scutului de apărare anti-rachetă din 17 septembrie 2009 disponibil online la http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-on-Strengthening-Missile-Defense-in-Europe/.

² Într-adevăr, criticile nu erau lipsite de substanță, având în vedere faptul că la scurt timp după ce s-a instalat la Casa Albă, în 2009, președintele Obama, la recomandarea Biroului pentru Buget al Congresului American, îi scrie o scrisoare președintelui rus, Vladimir Putin în care îi propune renunțarea la instalarea scutului anti-rachetă european în Cehia și Polonia în schimbul încetării sprijinului acordat de Moscova programului nuclear iranian. Scrisoarea a fost transmisă în timpul unei vizite la Moscova de către sub-secretarul de stat pe probleme politice, William J. Burns. Vezi Laura Rosen, „U.S. missile-defense policy under review,” *Foreign Policy*, „The Cable,” 3 martie 2009. Scrisoarea avea la bază o serie de recomandări ale Biroului pentru Buget al Congresului american publicate într-un raport din februarie 2009 în care erau prezentate patru opțiuni pentru sistemul de apărare american în Europa, iar toate aceste patru opțiuni implicau o apropiată cooperare tehnică și strategică între Washington și Moscova. Pentru mai multe detalii vezi Richard Dean Burns, *The Missile Defense System of George W. Bush: A Critical Assessment*, Santa Barbara (California): Praeger Security International, 2010, pp. 136-7.

³ *Remarks by the President on Strengthening Missile Defense in Europe*, 17 septembrie 2009, disponibil online la http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-on-Strengthening-Missile-Defense-in-Europe/.

⁴ Richard Dean Burns, *The Missile Defense System of George W. Bush*, p. 1.

⁵ *History of Strategic and Ballistic Missile Defense*, vol. 1. 1945-1955, US Army Center on Military History, noiembrie 2010.

⁶ *History of Strategic and Ballistic Missile Defense*, vol. 2. 1956-1972, US Army Center on Military History, noiembrie 2010.

⁷ Vezi *Strategia de Securitate Națională a Statelor Unite ale Americii* din 2002 și 2006.

⁸ Rachete balistice cu raza scurtă de acțiune au capacitatea de a parcurge distanțe de până la 1000 km, cele cu rază medie de acțiune parcurg între 1000-3000 km, cele cu rază lungă între 3000-5500km, iar cele intercontinentale (ICBM) parcurg peste 5500km.

⁹ Rachetele balistice au trei faze de zbor: faza de inițiere – care durează între 3-5 minute în funcție de rachetă și care începe odată cu decolarea rachetei până în momentul în care motoarele rachetei se opresc. Faza mediană a zborului este cea mai lungă, putând să dureze până la 20 de minute pentru ICBM-uri, și este fază în care racheta se angajează pe traseul său balistic către ținta programată, separându-se propriu-zis de motoarele propulsatoare și vehiculul său de transfer. Ultima fază a zborului rachetei balistice este faza terminală, în care focusul rachetei reintră în atmosfera terestră și se în-

dreaptă către țintă; această ultimă fază durează, în funcție de tipul rachetei, maxim 1 minut datorită vitezei cu care se deplasează aceasta.

¹⁰ Pentru o perspectivă comprehensivă asupra sistemului de apărare anti-rachetă propus de administrația Bush, vezi *National Security Presidential Directive 23, National Policy on Ballistic Missile Defense*, Washington, DC, 16 decembrie 2002. Pentru mai multe detalii cu privire la planul Bush de apărare anti-rachetă vezi Richard Dean Burns, *The Missile Defense System of George W. Bush*, pp. 138-9.

¹¹ Această particularitate a sistemului aprobat și implementat de Casa Albă și de Pentagon în perioada 2002-2008 reprezenta și una dintre principalele sale vulnerabilități: bazându-se pe platforme și capabilități diferite, aflate în diferite stadii de dezvoltare (PAC-3, THAAD, MKV, ABL, etc) și construcție, a căror funcționare independentă se dovedea deficitară – conform testelor efectuate între 2002-2008 – iar funcționarea sistemului în mod comprehensiv nu fusese niciodată testată, sistemul de apărare anti-rachetă american al administrației Bush reprezenta și o mare povară asupra bugetului federal american, cu costuri estimate a se dubla în perioada 2009-2014. Însă „atunci când un program necesită atât de mulși ani pentru dezvoltare, producție, instalare și operare, costurile estimate la începuturile lui vor fi înșelător de mici în raport cu costurile finale ale sistemului. Pe măsură ce sistemele de arme au devenit mai sofisticate și mai complicate, această disparitate dintre costurile inițiale și finale au crescut. Dar puține, dacă există asemenea sisteme militare sau de altă natură egalează natura pe termen lung a angajamentelor presupuse de sistemul de apărare anti-rachetă.” Vezi Robert Kaufman, *The Full Costs of Ballistic Missile Defense*, Center for Arms Control and Non-Proliferation, Washington D.C., ianuarie 2003.

¹² În realitate inițiativa sistemului de apărare anti-rachetă a administrației Bush ia naștere în 2002 când președintele american George W. Bush ordonă amplasarea unui sistem de apărare antirachetă în Alaska și în California în vederea protejării teritoriului american de amenințările reprezentate de rachetele balistice ale statelor din axa răului – Iran, Irak, Coreea de Nord. În aceeași perioadă sunt lansate neoficial și negocierile cu Polonia și Republica Cehă în Europa pentru amplasarea celei de-„a treia locații.” Pentru mai multe detalii vezi *Ballistic Missile Defense: Actions Needed to Improve Planning and Information on Construction and Support Costs for Proposed European Sites*, United States Government Accountability Office, GAO-09-771, august 2009.

¹³ Richard Dean Burns, *The Missile Defense System of George W. Bush*, p. 3. De asemenea, datele sunt coerente cu valoarea cumulată a bugetelor solicitate pentru apărarea anti-rachetă de administrația Bush jr. între 2002-2009, așa cum reiese din planificările bugetare anuale FY2002-2009.

¹⁴ Într-adevăr, aproape un deceniu mai târziu, Iran-ul nu este mai aproape de a dezvolta rachete balistice intercontinentale sau focuase nucleare.

¹⁵ Politica Statelor Unite față de Iran a reprezentat un element-cheie al strategiei cu privire la amplasarea scutului de apărare anti-rachetă, întrucât motivul politic

de existență al sistemului de apărare anti-rachetă depindea de existența și proliferarea amenințării iraniene și de menținerea relației tensionate cu Iran-ul. 2006-7 când au fost transmise presei americane planurile de contingentă americane pentru o operațiune împotriva Iran-ului – planuri nerecunoscute oficial de administrația Bush sau de Pentagon – a fost prima ocazie de a pune sub semnul îndoielii planul american de apărare anti-rachetă: dacă Washington-ul era dispus să folosească forța militară pentru a înlătura amenințarea iraniană, atunci care era utilitatea sistemului de apărare anti-rachetă pentru amplasarea căruia Washington-ul purta la momentul respectiv negocierii secrete cu Polonia și Cehia de aproximativ 5 ani?

¹⁶ Pentru mai multe detalii, vezi CRS Report for Congress, RL31111, "Missile Defense the Current Debate," Washington, DC: Congressional Research Service, 23 martie 2005 și CRS Report for Congress, RL34051, "Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe," Washington, DC: Congressional Research Service, 23 septembrie 2009.

¹⁷ Richard Dean Burns, *The Missile Defense System of George W. Bush*, p. 80.

¹⁸ Robert Mackey, 30 Obama and Gates on Missile Defense, 3 *New York Times*, online edition, September 17, 2009.

¹⁹ *Remarks by President Obama*, Hradcany Square, Praga, Cehia, 5 aprilie 2009, disponibil online la http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-As-Delivered. Desigur, administrația Obama modifica substanța și înțelegerea amenințării iraniene per se, ceea ce asigura o existență a locației europene teoretic indefinită.

²⁰ Rachetele interceptoare Standard-Missile 3 (SM-3) sunt dezvoltate pe baza platformei AEGIS, configurată deopotrivă pentru platforme maritime și terestre și pot intercepta și distruge rachete balistice cu rază scurtă și medie de acțiune în faza lor mediană de zbor. O descriere pertinentă a acestui interceptor este disponibilă online la http://www.raytheon.com/newsroom/rtnwcm/groups/rms/documents/content/rtn_rms_ps_sm3_datasheet.pdf.

²¹ *Ibidem*.

²² Secretarul american al Apărării, Robert Gates, Audiare în Sub-Comisia pentru Achiziții a Congresului Statelor Unite, Washington D.C., 20 mai 2009.

²³ Secretarul american al Apărării, Robert Gates, Audiare în Sub-Comisia pentru Achiziții a Congresului Statelor Unite, Washington D.C., 20 mai 2009.

²⁴ Secretarul american al Apărării, Robert Gates, Audiare în Comisia pentru Forțele Armate a Senatului Statelor Unite ale Americii, Washington D.C., 14 mai 2009. Secretarul Gates a precizat însă că acest sistem, care poate distruge MIRV-uri nu a fost dezvoltat împotriva Rusiei și/sau Chinei; acesta a repetat vehement că politica administrației Bush și cea a administrației Obama nu avea în vedere dezvoltarea MKV ca mijloc de distrugere a MIRV-urilor rusești și chinezești.

²⁵ http://www.raytheon.com/newsroom/rtnwcm/groups/rms/documents/content/rtn_rms_ps_sm3_datasheet.pdf.

²⁶ Secretarul american al Apărării, Robert Gates, Audiare în Comisia pentru Forțele Armate a Senatului Statelor Unite ale Americii, Washington D.C., 14 mai 2009 anunță o reducere a sistemului de 283 milioane dolari.

²⁷ Pentru mai multe detalii consultați *Fiscal Year 2012*.

²⁸ *Fiscal Year 2008 Department of Defense Budget Overview for the Missile Defense Agency*, February 2007.

²⁹ Frank Oliveri, "GOP Provision Aided Obama Missile Plan," *CQ Today Print Edition*, 2 octombrie 2009.

³⁰ În realitate, Planul Obama promite același stadiu de operabilitate inițială până la sfârșitul anului 2011 pe care îl promitea și Planul Bush – care numai în ultimele luni ale administrației Bush specificase un program exact al dislocării și funcționării sistemului est-european de apărare anti-rachetă: 2011 – operabilitate inițială; 2013 – operabilitate completă. Din acest punct de vedere, analizele care sugerează că Planul Obama va grăbi angajarea americană pe continent sunt prezumtive și incomplete.

³¹ Pentru o analiză foarte bună a conceptului de securitate vezi Barry Buzan and Lene Hansen (eds.), *International Security*, vol. I-III, Los Angeles, SUA: Sage Publications, 2007 and Barry Buzan and Lene Hansen (eds.), *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009. O buna analiză română a conceptului de securitate este în Radu Sebastian Ungureanu, *Securitate, Suveranitate și Instituții Internaționale*, Iași: Polirom, 2010.

³² În noiembrie 2011, Turcia și-a anunțat intenția de a participa la sistemul de apărare anti-rachetă american în Europa, ceea ce ar putea soluționa, cel puțin parțial aceste aspecte. Însă există în continuare o mare suspiciune cu privire la noua orientare de politică externă a Turciei, un actor pivot în NATO, dar și în Mediterana de Est și Orientul Mijlociu.

³³ Iran-ul nu dispune în prezent de rachete balistice care să poată lovi ținte de pe întreg teritoriul Europei, și mai ales din Europa Occidentală.

³⁴ Așa cum decizia unilaterală a Rusiei de a se retrage din CFE în 2008-2009, după ce suspendase pentru un an implementarea prevederilor tratatului au fost un prim semn în această direcție. Vezi *Russia suspends arms control pact*, BBC Online, 14 iulie 2007. Pe 22 noiembrie 2011, Statele Unite a anunțat, împreună cu o serie de alți aliați europeni, că suspendă implementarea tratatului CFE, șansele de revenire la acesta fiind în prezent destul de mici. Vezi Comunicatul de Presă al Departamentului de Stat al Statelor Unite din 22 noiembrie 2011, disponibil online la <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/11/177630.htm>.

ABSTRACT

Sistemul de apărare anti-rachetă propus de administrația Obama, în care participă și România, reprezintă una dintre cele mai cuprinzătoare modificări ale raporturilor militare strategice în Europa - și la nivel global - după sfârșitul Războiului Rece. În ce măsură acesta afectează securitatea statelor mici și mijlocii precum România? Care sunt principalele câștiguri și riscuri de securitate asumate de România prin decizia de găzduire a unor elemente ale sistemului american de apărare anti-rachetă? Acest articol încearcă să se oprească asupra și să răspundă pragmatic, cu aplecare asupra aspectelor strategice, a acestor întrebări fundamentale pentru securitatea națională a României.

The Obama administration's missile defense system in Europe, of which Romania is a part, is one of the most comprehensive of change of strategic military relations in Europe - and worldwide - after Cold War. How does this affect the national security of small and medium-size like Romania? What are the main gains, vulnerabilities and risks faced by Romania in deciding to host elements of the American missile defense system? This article try to look upon and answer pragmatically - emphasizing the strategic aspects of it - to these fundamental questions relations regarding Romania's national security.

Cuvinte cheie: sistem de apărare anti-rachetă, planul Obama, locația europeană, securitate națională, parteneriat strategic, NATO, puteri minore

Simona R. Soare holds a Ph.D. in Political Sciences - International Relations from the National School of Political Studies and Public Administration in Bucharest. She was Executive Director of the *Center for East European and Asian Studies* (CEEAS – www.cseea.ro) and editor of the *Journal for East-European and Asian Studies* (JEEAS – www.jeeas.org). She is also researcher with the Institute for Political Studies of Defense and Military History and a teaching assistant at the National School for Political Studies and Public Administration (NSPSA).

Planificarea strategică a apărării în România, NATO, UE și în unele state aliate – studiu comparativ

Mirel ȚARIUC

ARGUMENT

Ne aflăm într-o perioadă fierbinte, în care lumea arabă este zguduită de un val de revolte populare, menite a schimba conduceri ce durează de decenii întregi. Ce se va întâmpla după reșezarea acestei lumi? Se va schimba semnificativ tabloul puterii la nivel internațional? Se vor schimba oare riscurile și amenințările asupra țării noastre și asupra aliaților? Nu încercăm să dăm un răspuns aici, dar este evidentă îngrijorarea mondială, după cum este strict necesară monitorizarea acestor transformări. Cu siguranță, această stare de lucruri va influența politicile de apărare la nivel mondial.

NATO a aprobat Noul Concept Strategic¹, documentul ce fundamentează procesul de planificare a apărării la nivel aliat. La nivel național se așteaptă dezbaterile și aprobarea Strategiei Naționale de Apărare, care a fost deja adoptată de Consiliul Suprem de Apărare a Țării². Carta Albă a Apărării a fost elaborată și a fost transmisă Guvernului spre a fi însușită, fiind avizată de către CSAȚ. Se lucrează intens la noua Strategie Militară. Așadar, este un moment în care este potrivită o rememorare a modelului de elaborare și aprobare a documentelor naționale de planificare a apărării, comparativ cu modelele existente în alte țări.

Planificarea strategică

În introducerea unei lucrări editate de Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces³ (DCAF), Hari Bucur-Marcu descrie trei nivele de planificare (strategic, operațional, curent) într-o matrice în care coloanele reprezintă esența activităților necesare (politici, planuri, management). În ceea ce ne privește, evidențiem faptul că, la nivel strategic, autorul consideră că avem politici de tipul strategiilor naționale de securitate și al conceptelor strategice de apărare dar și planuri propriu-zise cum sunt directivele de planificare a apărării sau planul capabilităților strategice. Managementul apărării se ocupă, la acest nivel, de modul de implementare a politicilor și planurilor și de identificarea și rezolvarea problemelor strategice.

În viziunea aceluiași autor, strategia militară (alături de politicile executive și de doctrinele de armă) este o politică operațională, subsecventă

politicilor strategice, căreia îi corespund, din punct de vedere al planificării planurile operaționale, programele de dezvoltare a capabilităților, programele de înzestrare și cele de instruire. Nivelul operațional se ocupă cu implementarea politicilor operaționale, strategiilor militare și doctrinelor categoriilor de forțe, identificând și rezolvând problemele de natură operațională. Matricea prezentată de Hari Bucur-Marcu face astfel o demarcație cât se poate de clară între nivelul politic (care exercită controlul civil) și cel militar (destinat execuției procesului de apărare), demarcație necesară și foarte utilă pentru simplificarea modelului. Astfel, în conformitate cu condiționările fixate de vârful sistemului prin documentele strategice, organismul militar se organizează pentru a-și îndeplini misiunea.

Lucrurile nu sunt atât de simple la noi, din moment ce, conform legislației în vigoare⁴, Armata și Ministerul Apărării sunt identice, reunind într-o unică organizație organismul militar și o

parte importantă a celor îndrituiți să exercite controlul civil asupra organismului militar. Această situație creează evident unele probleme, a căror identificare și rezolvare se lasă așteptate, după cum vom arăta.

În ceea ce ne privește, vom considera ca documente strategice documentele descrise de legea planificării apărării: Strategia Națională de Apărare a Țării, Carta Albă a Apărării și Strategia Militară. Vom vedea mai departe că acest model seamănă destul de bine cu modelele folosite de alte țări și organizații.

Modele de planificare strategică

România este membru al Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și al Uniunii Europene (UE), fiind beneficiar și furnizor de apărare colectivă. Evident, ambele organizații amintite își planifică apărarea conform unui model propriu, diferit de modelele naționale, în primul rând din cauza felului în care sunt identificate, atrase și alocate resursele. Astfel, este relevant faptul că bugetul NATO nu înseamnă un volum de resurse imens, așa cum ar putea părea la prima vedere, ci unul echivalent cu un procent de 0.3% din totalul bugetelor de apărare ale Aliatilor. În Alianță, resursele sunt (în majoritate) naționale, dar existența acestor resurse este esențială pentru coeziunea organizației și pentru integrarea capacităților de care dispune. Pe de altă parte, *„planificarea apărării are ca obiect să vegheze ca Alianța să dispună de forțele, mijloacele, instalațiile și capacitățile necesare pentru a-și îndeplini sarcinile, pentru toată gama de misiuni, în conformitate cu Conceptul Strategic. În acest mod, ea cuprinde atât propriile capacități ale NATO, cât și pe cele ale aliaților”*⁵.

„Conceptul Strategic” este documentul oficial care fundamentează planificarea apărării în cadrul NATO, prezentând natura și obiectivele organizației, precum și sarcinile esențiale pentru securitate. Pe de-o parte, Conceptul Strategic descrie trăsăturile principale ale mediului internațional de securitate și modul în care Alianța urmează să le abordeze, iar pe de alta stabilește direcțiile principale pentru adaptarea eficientă a forțelor la noile riscuri și amenințări. Intitulat

„Angajament active, apărare modernă”⁶, noul concept strategic a fost semnat de reprezentanții țărilor aliate la 19 noiembrie 2010, cu prilejul summit-ului de la Lisabona. El succede conceptelor strategice din anii 1950, 1952, 1957, 1968, 1991, 1999. De remarcat faptul că, după terminarea războiului rece, conceptele strategice au fost declassificate (1991, 1999, 2010).

Un alt document fundamental este Directiva Politică, document semnat de către șefii de stat și de guvern cu prilejul summit-ului de la Riga din 2006. Acest document a fost determinat, în parte, de evenimentele din 11 septembrie 2001, care au schimbat suficient de dramatic tabloul general al mediului de securitate.

În ceea ce privește Uniunea Europeană, documentul politic de nivel înalt este „strategia de securitate”. Documentul care fundamentează planificarea apărării în Uniunea Europeană a fost elaborat sub coordonarea Înalțului Reprezentant pentru PESC, Javier Solana, fiind adoptat cu prilejul întâlnirii la vârf din decembrie 2003. Intitulată „O Europă mai sigură, într-o lume mai bună”, Strategia Europeană de Securitate (SES) constituie dovada că Uniunea a reușit să depășească ceea ce „criticii proceselor de integrare europeană în domeniile securității și apărării marcau ca pe o limitare serioasă: incapacitatea de elaborare și adoptare a unei strategii de securitate”⁷. SES devenea astfel un „concept strategic european”, un ghid pentru decidenți cu privire la oportunitatea intervențiilor militare sau a acțiunilor non-militare referitoare la gestionarea situațiilor de criză. Evident, punerea de acord a statelor membre cu privire la textul strategiei nu a fost facilă și, ca urmare, documentul pare a avea un caracter foarte general și emanant politic. Pe de altă parte, el conține prevederi foarte importante pentru dezvoltarea politicii de apărare și, în consecință, pentru procesul de planificare a apărării.

Trecând la documente naționale, să începem cu Statele Unite ale Americii, actor strategic al cărui model de planificare a stat, credem noi, la baza modelului autohton. La prima vedere, sistemul este relativ simplu: Președintele prezintă Strategia Națională de Securitate, Departamentul Apărării prezintă Strategia Națională de Apărare, Comitetul Șefilor de State Majore

Strategia Militară, după care urmează documentele de planificare specializată, pentru diversele subsisteme. Mai concret, în primele luni ale mandatului, președintele american își prezintă viziunea sa privitoare la securitate într-un document numit Strategia Națională de Securitate⁸, pe baza căruia Secretarul Apărării dezvoltă Strategia Națională de Apărare⁹, care apare cam la mijlocul mandatului unui președinte. Barack Obama a prezentat Strategia Națională de Securitate în 27 mai 2010, insistând mai mult decât predecesorul său, asupra aspectelor de natură economică. În anul 2012 este așteptată apariția unei noi strategii de apărare a Statelor Unite. Documentul precedent a fost prezentat în iunie 2008 și se baza pe strategia de securitate a președintelui Bush din 2006. Ultima Strategie Militară a Statelor Unite¹⁰ a fost prezentată în februarie 2011, fiind fundamentată pe Strategia Națională de Securitate a președintelui Obama și fiind legată de obiectivele de apărare precizate de analiza strategică din 2010. Spre deosebire de cele două documente politice, strategiile militare nu sunt periodice, ci apar atunci când se consideră a fi necesare. Astfel precedentele documente de acest tip au fost prezentate în 1995, 1997, 2004. Actuala strategie militară are 24 de pagini și este completată de o mulțime de alte documente de planificare strategică.

La aceste documente adăugăm și *Quadrennial Defence Review Report* (QDR)¹¹, document elaborat la solicitarea Congresului SUA care reflectă modul în care Pentagonul își corelează procesele interne pe termen mediu și lung în acord cu obiectivele derivate din interesele naționale. El este destinat să stabilească un cadru de transformare – dezvoltare a forțelor armate ale Statelor Unite, în acord cu strategia națională de securitate și cu strategia națională de apărare. Secretarul Apărării, în colaborare cu Șeful Comitetului Întrunit al Șefilor Statelor Majore ale armatei SUA coordonează elaborarea QDR. În aceste condiții, avem un tip de document asumat de Președinte (strategia de securitate), două tipuri elaborate de Departamentul Apărării (strategie de apărare, respectiv raportul QDR), și un document elaborat de Comitetul Întrunit al Șefilor de State Majore (strategia militară).

Consecventă cu ea însăși, Franța dezvoltă un sistem de planificare a apărării diferit de modelul clasic, pornind de la propriile necesități de securitate și apărare, folosind metode particulare și mijloace care aduc un caracter de noutate în domeniu. Interesul deosebit pe care îl purtăm modelului francez se justifică atât prin tradiția autohtonă de a prelua astfel de modele, cât și, mai ales, în contextul modului democratic și consensual prin care se stabilește strategia franceză. Principalul document de planificare la nivel înalt este Cartea Albă a Apărării și Securității¹². Documentul a fost elaborat ca urmare a participării reprezentanților principalelor segmente ale societății: armată, partide politice, societate civilă, presă, la care se adaugă reprezentanți de frunte ai Uniunii Europene și specialiști în problematica securității din întreaga lume. Cartea albă a fost publicată în 2008, la un interval de paisprezece ani de la strategia precedentă. În 17 iunie 2008, Președintele N. Sarkozy a prezentat Carta Albă în fața a nu mai puțin de 3500 de militari, polițiști și alți reprezentanți ai autorităților.

Modelul britanic de elaborare a documentelor de planificare este descris de Planul de Apărare 2010-2014, publicat sub egida Ministerului Apărării¹³. Analiza apărării (SDR – Strategic Defence Review) este punctul de plecare în modelul britanic. O Cartă Verde a Apărării a fost publicată în luna februarie a anului 2010, ca un fel de document pregătit pentru analiza apărării ce va fi aprobată de noul Parlament britanic. Pe baza acestui document se elaborează Carta Albă, care la rândul său fundamentează Strategia Apărării. Ea are rolul de a articula căile prin care se vor realiza obiectivele strategice, armonizând cerințele Strategiei Naționale de Securitate și prioritățile stabilite de Ministerul Apărării. Strategia Apărării este un document nou în sistemul britanic, primul de acest tip fiind publicat în octombrie 2009. Spre deosebire de QDR, analiza britanică nu se face periodic, ci numai atunci când se simte nevoia unor schimbări. Ca urmare, după primul SDR prezentat de Secretarul Apărării din Guvernul Majestății Sale în iulie 1998, al doilea document a fost prezentat în iulie 2002 ca urmare a evenimentelor din 11 septembrie 2001, iar următorul este în curs de elaborare în momentul redactării acestui studiu.

Planificarea strategică în România

În România, planificarea apărării este reglementată de Legea planificării apărării¹⁴, care prevede în conținutul său atât principalele documente strategice, cât și procedura pentru elaborarea și adoptarea acestora. De remarcat faptul că, în această perioadă, se află în derulare procesul de înlocuire a legii amintite cu un nou text legislativ, care să reflecte modificările legislative înregistrate în ultimii ani. Conform legii în vigoare, documentele care fundamentează planificarea apărării sunt Strategia Națională de Apărare a Țării și Programul de Guvernare.

În acest moment, situația este mai complexă, existând o Strategie de Securitate Națională a României,¹⁵ o Strategie Națională de Apărare a Țării¹⁶ prezentată Parlamentului, dezbătută și aprobată de acesta¹⁷, precum și o nouă Strategie Națională de Apărare, asumată de Președinte, propusă spre promovare de către CSAȚ¹⁸ și care așteaptă îndeplinirea procedurii parlamentare. Subliniem că acest ultim document a devenit instrument de lucru pentru instituțiile statului, ca urmare a hotărârii CSAȚ. Desigur, actuala situație conduce la controverse de natură teoretică în sistem, mai ales în condițiile în care, din orice unghi ar fi privită, noua strategie fundamentală diferă semnificativ de documentele pe care le înlocuiește.

După părerea noastră, confuzia este cauzată de folosirea neuniformă a conceptelor, pornind chiar de la textul constituțional și continuând în diversele legi care guvernează domeniul. Ceea ce ne interesează acum este faptul că există documentul strategic de referință, adică strategia propusă de vârful puterii executive, așa cum se întâmplă în majoritatea statelor lumii. Considerăm că documentele care sunt fundamentate de acest tip de document trebuie să fie elaborate pornindu-se de la noua strategie care, cu modificări nesemnificative, va fi aprobată de Parlament într-un anumit moment.

Noua Strategie Națională de Apărare a Țării pornește de la definirea conceptului de apărare în consonanță cu textul constituțional, cu alte cuvinte stabilind o echivalență relativă între securitate și apărare. Pentru a marca domeniul securității militare, este introdus un nou concept – apărare armată. Punând între paranteze punctul

de vedere conform căruia această nouă definire punctuală a conceptelor fundamentale nu este binevenită¹⁹, subliniem faptul că acest document îndeplinește toate condițiile necesare unui document strategic de cel mai înalt nivel.

Un al doilea document fundamental este Programul de Guvernare. Motivul pentru care programul de guvernare deține o astfel de calitate se datorează vocației Guvernului de a administra resursele la nivelul statului, deci și resursele alocate domeniului apărării. Actualul Program de Guvernare specifică punctul său de vedere în capitolul XXIII. Dependența documentelor de planificare din aval de aceste două documente fundamentale introduce probleme noi, cauzate pe de-o parte, de posibilitatea schimbării frecvente a programelor de guvernare și, pe de alta, de diferențierea calendarului alegerilor parlamentare de al celor prezidențiale. Concret, experiența ultimilor ani ne arată că apar diverse piedici care întârzie semnificativ procesul de elaborare a documentelor strategice la nivel departamental, în speță a Cartei Albe a Apărării și a Strategiei Militare. Consecința, care poate părea greu de crezut, este că ultima Cartă Albă aprobată de Parlament datează din anul 2004, iar ultima Strategie Militară aprobată de Guvern, din 1999.

Legea planificării apărării fixează următoarele termene pentru elaborarea și adaptarea Strategiei Naționale de Apărare a Țării, a Cartei Albe a Apărării, a Strategiei Militare: 1) “Președintele României, în termen de cel mult 6 luni de la data depunerii jurământului, prezintă Strategia națională de apărare Parlamentului, care o dezbate și o aprobă, prin hotărâre, în cadrul unei ședințe comune.”²⁰; 2) “După ce este înusă de Guvern și avizată de Consiliul Suprem de Apărare a Țării, Carta albă a apărării se supune spre aprobare Parlamentului în termen de cel mult 6 luni de la acordarea încrederii Guvernului.”; 3) “După ce este avizată de Consiliul Suprem de Apărare a Țării, Strategia militară se supune spre aprobare Guvernului în termen de cel mult 3 luni de la aprobarea Cartei albe a apărării”.

Comparații

Este evident că modelul folosit pentru planificarea apărării în România este inspirat din

modelele folosite în cadrul alianțelor din care România face parte. Atât legislația din domeniu, cât și documentele de planificare strategică sau metodele de aplicare a planificării au asemănări consistente cu modelele ce au servit la construcția sistemului de apărare autohton.

Astfel, în ciuda unor opinii contrare, Sistemul de Planificare, Programare, Bugetare și Evaluare (PPBES) este aproape identic cu cel folosit în Statele Unite încă de acum patru decenii. Mai mult, acest tip de sistem de planificare multianuală pe niveluri demarcate de complexitate și specializate este folosit de către cei mai mulți dintre aliații și partenerii NATO. Mergând mai departe, împărțirea planificării pe domenii (discipline) este preluată în legea planificării apărării (aproape identic – lipsește planificarea nucleară, din motive lesne de înțeles) din planificarea NATO, în ciuda caracteristicilor diferite dintre filozofia de planificare națională și cea de planificare în cadrul alianțelor.

Ne-am propus însă să acordăm o atenție deosebită nivelului de planificare strategică, a celui nivel care se limitează la fixarea cadrului general în care funcționează sistemul de apărare. Din acest punct de vedere, observăm că nivelul de vârf al planificării se concretizează în toate cazurile într-un document strategic a cărui adoptare revine politicului. Indiferent că se numește concept strategic, strategie de securitate și/sau apărare, cartă albă a apărării sau altfel, documentul de vârf fixează, pe de-o parte, trăsăturile relevante ale mediului actual și al celui viitor și creionează acțiunile și măsurile necesare pentru asigurarea securității și apărării la nivel național și internațional.

Din acest punct de vedere, o particularitate a țării noastre constă în existența mai multor documente strategice de vârf: Strategia de Securitate Națională a României, Strategia Națională de Apărare a Țării, Carta Albă a Apărării, Strategia Militară, la care se adaugă, cu pretenții discutabile, Strategia de Transformare a Armatei României, care se referă la un orizont de timp extins. Realitatea arată că există strategii pentru fiecare categorie de forțe, pentru fiecare domeniu important al apărării, chiar și pentru domenii care nu par să aibă vreo importanță deosebită.

După cum se poate vedea, modelul autohton imită modelul american, cu diferența că modelul nostru funcționează mult mai greoi decât cel care l-a inspirat. Principalele motive ale acestei situații ni se par legate de „complexitatea” exagerată a legislației românești în domeniu, complexitate ce a condus la absența strategiei militare mai bine de un deceniu și a Cartei Albe mai bine de șapte ani. Din fericire, sistemul a putut funcționa în parametri normali, direcțiile principale nefiind prea diferite în acest răstimp, politica de apărare bazându-se pe apartenența la NATO și Uniunea Europeană.

Note

¹ Noul Concept Strategic - *Angajament activ, apărare modernă* – semnat la Lisabona în 19 noiembrie 2010

² Strategia Națională de Apărare a fost asumată de Președinție încă de anul trecut

³ Bucur-Marcu, H., Fluri, P., Tagarev, T.: *Defence Management – An Introduction*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Geneva, 2009

⁴ Este vorba de Legea nr. 346/2006 privind organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale

⁵ www.nato.int

⁶ *** *Engagement actif, défense moderne*, www.nato.int

⁷ Tibil, G.: *Politica Europeană de Securitate și Apărare*, 2009, pag.4

⁸ *** *National Security Strategy*, Washington, 2010

⁹ *** *National Defense Strategy*, Washington, 2008

¹⁰ *** *The National Military Strategy of the United States of America*, 2011

¹¹ *** *Quadrennial Defence Review Report*, Department of Defence, 2010

¹² *** *Defence et securite – Le livre blanc*, 2008

¹³ *** *Defence plan 2010-2014*, London, 2010

¹⁴ *** *Legea 473/2004 privind planificarea apărării*

¹⁵ aprobată de CSAȚ prin Hotărârea nr.62 din 17 aprilie 2006 și publicată în 2007

¹⁶ adoptată de CSAȚ în ședința din 19 martie 2007

¹⁷ aprobată de Parlament prin Hotărârea nr. 30 din 4 noiembrie 2008

¹⁸ adoptată de CSAȚ în ședința din 22 iunie 2010

¹⁹ punct de vedere la care achiesăm, considerând că introducerea titlaturii „Strategie Națională de Securitate și Apărare a Țării” ar fi fost mult mai normală

²⁰ *** *Legea 473/2004 privind planificarea apărării*, art.5., alin.(1)

ABSTRACT

The Romanian defence planning is under common logic, containing a strategic document emanating from the top of the state (National Security / Defence Strategy), an intermediate document developed at departmental level and undertaken by the Government (Defence White Paper) and a departmental document presented by the military establishment (Military Strategy). As shown in the article, the model is similar to the U.S. model consisting of National Security Strategy (the President's view), National Defence Strategy (a document assumed by the Defense Secretary) and National Military Strategy. In fact, these documents can be found in almost any country of the world.

Characteristic of our country is the difficulty of how these documents are issued, which led to a situation where the last Military Strategy dates from 1999 and the last White Paper was issued in 2004. But this year is expected that all these documents to be approved by the authorities and we believe that the new law of the defense planning will streamline the process of development and adoption of strategic documents.

Keywords: Romania, defense, security, strategic planning, armed forces

Mirel Țariuc este directorul Departamentului Studii de Securitate din cadrul ISPAIM, MAPN.

GESTIONAREA CONFLICTELOR ȘI CRIZELOR INTERNAȚIONALE

Procesul de stabilizare și reconstrucție post-conflict ca instrument de politică externă

Drd. Dragoș Alexandru BĂNESCU

I. Marea Britanie: implicarea în procesul de reconstrucție din Afganistan. Factorul contribuției militare semnificative ca instrument de politică externă

După Statele Unite ale Americii, Marea Britanie este statul cu cele mai însemnate contribuții din punct de vedere militar în Afganistan. Începând cu noiembrie 2009, data ultimei suplimentări a forțelor în Afganistan, contribuția militară britanică s-a ridicat la aproximativ 9500 de militari, reprezentând 7,2% din totalul forțelor celor 48 de state contribuitoare la ISAF¹.

Trecutul de mare imperiu colonial face ca interesele Marii Britanii în regiune să aibă un caracter specific, comparativ cu alți actori majori implicați în Afganistan, cum ar fi Franța sau Germania.

Intervenția americană în Afganistan a readus Asia de Sud în prim-planul agendei politicii externe britanice. Relațiile cu Pakistanul ocupă un loc crucial pe această agendă, în primul rând datorită conexiunilor de securitate dintre Pakistan și Afganistan.

Viziunea Marii Britanii privind Afganistan și Pakistan pornește de la premiza că, deși cele două state sud-asiatice „sunt foarte diferite, ele au nevoie de politici complementare”². Această evaluare britanică este deosebit de importantă, întrucât este în asertimentul viziunii americane privind Afganistan și Pakistan, prezente în Strategia Administrației Obama din martie 2009.

Principalele elemente ale viziunii Marii Britanii privind Afganistan și Pakistan se bazează pe nevoia celor două state asiatice de a coopera mai strâns pentru combaterea amenințărilor comune, în primul rând cele privind fundamentalismul religios manifestat prin existența unor grupări insurgente și teroriste, inclusiv Al-Qaida, pe teritoriul ambelor state.

Obiectivele strategice ale Marii Britanii privind Afganistanul și Pakistanul sunt abordate în mod comun, date fiind sursele de insecuritate existente în cele două state³. Aceste obiective se referă la:

- împiedicarea activității Al-Qaida pe teritoriul Afganistanului și înfrângerea organizației teroriste pe teritoriul Pakistanului;
- reducerea fenomenului insurgent, astfel încât acesta să nu pună în pericol progresul în cele două state;
- acordarea de sprijin Afganistanului și Pakistanului pentru combaterea terorismului și extremismului, și construirea capacității de a combate riscurile la nivel intern;
- sprijinirea celor două state în combaterea traficului de droguri, inclusiv pentru a separa traficul de droguri de activitățile de insurgență;
- constituirea unor forțe de securitate puternice, o mai bună guvernare și dezvoltare economică, pentru un progres ce poate fi susținut în timp.

Obiectivele Marii Britanii care se referă exclusiv la Afganistan:

1. asistență pentru ca Afganistanul să devină un stat funcțional, capabil să asigure securitatea și să ofere servicii de bază către propria populație;

2. oferirea de sprijin pe termen lung pentru Strategia Națională de Dezvoltare a Afganistanului, în mod particular în domeniile guvernării, aplicării legii, drepturile omului și reducerea sărăciei.⁴

Viziunea Marii Britanii privind implicarea în procesul de stabilizare și reconstrucție din Afganistan pune accent pe o abordare de tip comprehensiv, în care sunt luate în considerare dimensiunile internațională, regională, precum și cea privind coordonarea între componenta civilă și cea militară a reconstrucției post-conflict. Practic, strategia Marii Britanii corespunde, în linii mari, strategiei similare a Statelor Unite.

Influența procesului de stabilizare și reconstrucție post-conflict din afganistan asupra parteneriatului strategic SUA – Marea Britanie:

Ca dovadă a contribuției majore britanice la eforturile de reconstrucție din Afganistan, Londra a simțit nevoia elaborării unei strategii proprii pentru Afganistan și Pakistan. Strategia revizuită a Marii Britanii a fost elaborată în aprilie 2009, la scurt timp după anunțarea Strategiei SUA pentru Afganistan și Pakistan în martie 2009. Această coordonare temporală privind strategiile privind Afganistan între SUA și Marea Britanie indică nivelul ridicat al coordonării politico-strategice dintre cele două state, și mai ales faptul că dialogul dintre Londra și Washington pe această temă reprezintă una din principalele componente ale agendei bilaterale în ceea ce privește cooperarea în domeniul securității.

Cooperarea anglo-americană (atât în plan militar, cât mai ales la nivel politic) în Afganistan reprezintă un exemplu elocvent al evoluției relațiilor transatlantice în domeniul securității în perioada post-2001. Această perioadă poate fi caracterizată printr-o slăbire a prestanței globale a Statelor Unite caracterizate prin unilateralism, consecința majoră fiind o afirmare mai vizibilă a multilateralismului.

Cooperarea SUA – Marea Britanie este și un exemplu al modului în care un dosar de maximă importanță pentru securitatea transatlantică, cum este cel afgan, poate fi gestionat de state pentru a da un impuls parteneriatelor bilaterale.

În fapt, se poate afirma că, prin nivelul deosebit de ridicat al implicării în Afganistan pe dimensiunea civilă dar mai ales militară, Marea Britanie încearcă să își mențină profilul de principal aliat politic și militar al Statelor Unite. Acest statut al Marii Britanii a fost consfințit nu doar în Afganistan, dar și în cazul intervenției din Irak, din 2003. Acest aspect merită o evaluare mai amănunțită, dat fiind faptul că Marea Britanie și-a construit în timp profilul de principal partener politico-militar al SUA, încă din timpul Războiului Rece, continuând în perioada de după căderea URSS cu episodul Războiului din Golf (1991). Susținem, așadar, că implicarea Marii Britanii în Afganistan este menită să mențină acest statut obținut cu greu de către ea însăși.

Comisia de Politică Externă a Parlamentului britanic identifica cooperarea cu SUA în Afganistan, dar și în Pakistan, drept studii de caz pentru relația specială dintre Londra și Washington.⁵ Același document consideră că problema Afganistanului (și Pakistanului) reprezintă una din ariile-cheie de cooperare între Marea Britanie și SUA, luând în calcul faptul că „Foreign Commonwealth Office (n.n. – Ministerul britanic al Afacerilor Externe) consideră că există puține arii de politică externă contemporană în care SUA și Marea Britanie cooperează mai îndeaproape decât în cazul Afganistanului și Pakistanului, în termeni diplomatici, militari și ai politicii de dezvoltare”⁶.

În plan militar, cooperarea anglo-americană în Afganistan a fost accentuată începând cu 2009, când forțele americane și britanice au lansat operațiuni militare comune în provincia Helmand, pentru anihilarea centrelor insurgente și crearea unui mediu stabil de securitate pentru alegerile prezidențiale de la sfârșitul anului 2009. Există, de asemenea, o foarte pronunțată cooperare la nivelul C2 (comandă și control) între forțele americane și cele britanice din cadrul ISAF: Comandamentul Regional Sud și Comandamentul Regional Sud-Vest au fost, prin rotație, sub comandă britanică și americană⁷. Forțele americane și britanice cooperează la nivel de comandă în cele mai dificile regiuni din Afganistan din punct de vedere al provocărilor de securitate.

În plan politic, convergența viziunilor americane, respectiv britanică privind Afganistanul,

observabilă prin analiza strategiilor celor două state pentru regiune, denotă o bună comunicare pe axa Londra – Washington în dosare de securitate de maxim impact. Convergența viziunilor celor două state reprezintă, de asemenea, un catalizator al parteneriatului special anglo-american, și, mai ales, oferă perspective de consolidare relației bilaterale tradiționale.

Implicarea Marii Britanii în procesul de reconstrucție din Afganistan este un exemplu elocvent de utilizare bazată pe dimensiunea militară a unui instrument de politică externă. Este sugestiv faptul că un raport recent al Comisiei de Politică Externă a Parlamentului Marii Britanii privind relația Marea Britanie – Statele Unite ale Americii menționa că, în operațiunile comune cu forțele americane (inclusiv în Afganistan), partea britanică a urmărit „să trimită trupe la un nivel de cel puțin 15% din contingentul american (...) și a încercat să se asigure că ofițeri britanici sunt numiți în poziții de adjuncți pe linie de comandă, cum este în prezent cazul în Afganistan, în acest fel fiind asigurată influența britanică la nivel operațional (...) Marea Britanie a fost forța principală în ISAF în provincia Helmand în perioada 2006-2008 și a avut o pondere în consecință în procesul de stabilire a politicilor din respectiva provincie”⁸. O prezență militară însemnată asigură inclusiv acces direct proporțional la procesul de luare a deciziilor în privința strategiilor utilizate în procesul de stabilizare și reconstrucție post-conflict.

Același document afirmă că o percepție pozitivă a SUA asupra capacității Marii Britanii de a fi principalul aliat în operațiuni militare (inclusiv cele subsumate proceselor de stabilizare și reconstrucție) reprezintă unul din avantajele strategice ale Londrei în relația cu Washington. Pentru Marea Britanie, menținerea și consolidarea acestei percepții pozitive privind capacitatea sa de implicare militară în teatre de operațiuni post-conflict este imperios necesară pentru statutul de principal aliat (politic și militar) al Statelor Unite. Acest statut a permis Marii Britanii, și îi va permite și pe viitor, să își asigure „așteptări de influență” („expectations of influence”), potrivit opiniei unui expert în studii strategice⁹.

II. FRANȚA – Angajarea în procesul de reconstrucție din Afganistan ca element de susținere a noii agende de politică externă a președintelui Nicolas Sarkozy

Franța și-a asumat un rol substanțial în Afganistan în privința acordării de asistență pentru reconstrucție. Încă din anul 2002, Parisul a creat un program de acțiune pentru reconstrucția Afganistanului, iar în 2004 Afganistanul a fost inclus în „Zona de Prioritate a Solidarității”, ceea ce a permis ca Afganistanul să primească din partea Franței fonduri suplimentare prin intermediul Agenției Franceze pentru Dezvoltare (AFD)¹⁰. În cadrul Conferinței de la Londra privind Afganistanul (2006), Franța a anunțat un nou angajament financiar acordat Afganistanului, în valoare de 33 milioane de euro.

Complementar asistenței financiare pentru reconstrucție, Franța s-a implicat într-un proiect comun cu Germania, prin care judecători și magistrați de la Curtea Supremă de Justiție afgană urmau să fie pregătiți de specialiști francezi și germani.

Contribuția militară a Franței în Afganistan se ridică, la nivelul anului 2011, la aproximativ 4000 de militari, una din cele mai însemnate prezențe militare ale statelor aliate în cadrul ISAF, din punct de vedere numeric. Important de menționat este și faptul că, pe lângă trupe angajate în procesul de pregătire a Armatei Naționale Afgane (Franța are cinci Echipa Operaționale de Pregătire și Legătură - OMLT), contingentul francez din Afganistan include și o brigadă combatantă („task force La Fayette”, operațională începând cu 1 noiembrie 2009¹¹) în cadrul Comandamentului Regional Est. Franța este, de asemenea, unul din statele aliate cele mai active în susținerea procesului de instruire a forțelor de poliție afgane, prin intermediul Echipelor Operaționale de Poliție de Pregătire și Legătură (POMLT)¹².

Însă contribuția militară a Franței în Afganistan nu a fost la fel de însemnată la începutul procesului de stabilizare și reconstrucție din Afganistan, după înlăturarea regimului taliban, în 2001-2002. Această contribuție a crescut progresiv începând cu anul 2008 (vezi Tabelul 1), dar numai

ca urmare a adoptării unor noi linii directoare în politica externă și de securitate a Franței, ceea ce sugerează utilizarea de către Franța a implicării în procesul de reconstrucție din Afganistan drept un vehicul de susținere a unor noi obiective de politică externă.

Aceste noi direcții de politică externă au intervenit odată cu preluarea mandatului prezidențial francez de către Nicolas Sarkozy, în 2007. Nu întâmplător, intensificarea angajamentului militar al Franței în Afganistan, care trebuie plasat într-un context mai larg al modificărilor agendei politice externe și de securitate a Franței, a avut loc începând cu mandatul președintelui Sarkozy.

Președintele Sarkozy și-a propus, încă de la preluarea funcției, impunerea unei agende de politică externă „internaționaliste”¹³, deosebit de ambițioasă, însemnând, în fond, asumarea a unui rol mai pregnant de către Franța în afacerile globale. Angajamentul militar crescut în Afganistan trebuie plasat tocmai în acest context, în care a putut fi observată hiperactivitatea Franței atât la nivel european, cât și în afacerile globale:

- rolul deosebit de activ asumat de președintele Sarkozy în gestionarea crizei ruso-georgiene din august 2008 (negociere directă cu președintele Federației Ruse, D. Medvedev, pentru încheierea unui acord în opt puncte care să pună capăt conflictului militar);

- susținerea Uniunii pentru Mediterana ca macro-inițiativă politică menită să relanseze un rol mai substanțial al Uniunii Europene în relația cu statele din nordul Africii și din Orientul Mijlociu;

- reintegrarea Franței în structurile de comandă ale NATO, o decizie menită să asigure un profil consolidat al Franței în politica de securitate euro-atlantică.

Comentatori francezi de politică externă au evidențiat că „politica externă a Franței gândită de Nicolas Sarkozy se dorește a fi o ruptură (față de trecut – *n.n.*), în privința a cel puțin cinci elemente: [relația cu] SUA, Orientul Mijlociu, Europa, drepturile omului și Africa. Activitatea diplomatică intensă a lui N. Sarkozy la un an și jumătate după preluarea mandatului prezidențial se traduce printr-o reîntoarcere a Franței în NATO, prin relansarea relațiilor cu SUA și Israel,

prin Tratatul de la Lisabona și Uniunea pentru Mediterana”¹⁴.

Necesitatea relansării relației strategice cu SUA a fost generată de momentele tensionate din cadrul relației bilaterale generate de episodul intervenției SUA în Irak, în 2003. Atunci președintele Jacques Chirac a adoptat o atitudine deosebit de critică la adresa politicii intervenționiste a lui George Bush. În fapt, președintele Chirac era considerat un continuator al tradiției politicii anti-americane de origine gaullistă¹⁵, care caracterizase relațiile franco-americane timp de decenii. Preluarea președinției de către „*Sarkozy l'Américain*”, sintagmă de presă menită să sugereze afinitățile atlantiste și pro-americane ale noului președinte francez, coincide cu relansarea relației Franța – SUA, după „ruptura” produsă în relațiile bilaterale ca urmare a intervenției americane în Irak, în 2003¹⁶. Nicolas Sarkozy și-a propus ca pe timpul mandatului său să refacă riftul în relația bilaterală cu SUA și, mai mult decât atât, să creeze imaginea unei Franțe care reprezintă cel mai stabil partener european al SUA. În cadrul unui raport intern din 2010, Comisia pentru Afaceri Externe a Camerei Comunelor din Parlamentul britanic sublinia (cu o oarecare îngrijorare) că „în mod sigur, absența unei relații cordiale între primul ministru britanic și Președintele Statelor Unite, a reprezentat o breșă pe care președintele francez, Nicolas Sarkozy, a reușit să o ocupe rapid. Sarkozy a devenit în viziunea americană „noul Blair”. În turneul său european de rămas-bun, președintele George Bush a numit Franța ca fiind „primul prieten al Americii”.”¹⁷ Același document al Parlamentului Marii Britanii sublinia faptul că „transformarea pe care Sarkozy a reușit-o în relațiile franco-americane este, de asemenea, o remarcabilă ilustrare a impactului pe care îl poate avea o schimbare de leadership”¹⁸.

Creșterea semnificativă a contribuției militare a Franței în Afganistan (anunțată cu ocazia Summit-ului NATO de la București, din aprilie 2008) a fost în opinia noastră unul din elementele esențiale pentru punerea în operă a relansării relației franco-americane.

Anterior desfășurării Summit-ului NATO de la București, în cadrul căruia problema Afganistanului a avut un rol primordial pentru trasarea noilor linii directoare de politică globală de securitate ale Alianței, SUA au lansat apeluri mai

mult sau mai puțin voalate cu privire la necesitatea asumării de către aliații europeni a unui rol mai pregnant în cadrul misiunii ISAF din Afganistan, în încercarea de echilibrare a procesului de împărțire a sarcinilor (*burden-sharing*) în cadrul Coaliției internaționale: președintele Sarkozy „a fost de acord să crească contribuția Franței la efortul de război din Afganistan prin suplimentarea cu 1700 de soldați a contingentului francez existent, de 1600 de soldați, și prin trimiterea de trupe combatante care să acționeze în estul Afganistanului”¹⁹.

Un alt element esențial pentru relansarea relației Paris – Washington, a reprezentat-o decizia lui Nicolas Sarkozy de reintegrare a Franței în structurile de comandă ale NATO, o decizie anunțată cu ocazia Summit-ului NATO de la București, din aprilie 2008²⁰. Această decizie coincidea, practic, cu asumarea de către un partener european a unui rol mai pregnant în cadrul politicii de securitate a NATO, ceea ce reprezenta, în fapt, una din „cerințele” SUA ca bază pentru consolidarea relațiilor trans-atlantice.

În pofida presiunilor opiniei publice franceze care vizau retragerea trupelor franceze din Afganistan, ca urmare a incidentului din august

2008 în care zece soldați francezi și-au pierdut viața în confruntarea cu elemente talibane, totuși președintele Nicolas Sarkozy a menținut linia de politică externă adoptată de Franța în privința angajării militare în Afganistan. Episodul tragic, cu un impact deosebit de puternic asupra opiniei publice franceze, a reprezentat un test serios pentru implicarea Franței în Afganistan, în condițiile în care diferite sondaje de opinie indicau faptul că opinia publică franceză dorea ca Președintele Republicii să decidă dezangajarea dintr-un conflict ce părea a fi imposibil de câștigat²¹. Se poate afirma că președintele Sarkozy a optat pentru menținerea unei relații consolidate cu SUA, asumându-și riscul pierderii de capital politic la nivel intern.

Cu toate acestea, este destul de neclar felul în care tendințele intervenționiste ale Franței în timpul mandatului lui Nicolas Sarkozy – la nivelul anului 2011 Franța este angajată militar în Afganistan (reconstrucție post-conflict), Coasta de Fildeș (în războiul civil) și Libia (Parisul a fost unul din inițiatorii intervenției) – reușesc să acomodeze interesele de politică externă ale Franței: întrebările fundamentale care apar sunt:

Tabel 1: Participarea unor state cu trupe în cadrul ISAF-NATO (2007-2011)

		Feb. 2007	Feb. 2008	Feb. 2009	Feb. 2010	Feb 2011	Tendință
1	Canada	3079	2500	2830	2830	2903	Creștere
2	Olanda	1341	1650	1770	1885	196	Creștere
3	România	544	535	900	1010	1693	Creștere
4	Slovenia	72	70	120	230	301	Creștere
5	Germania	2908	3210	3460	4665	4922	Creștere
6	Franța	978	1515	2780	3750	4000	Creștere
7	Spania	705	740	780	1270	1472	Creștere
8	UK	6678	7800	8300	9500	9500	Creștere
9	Australia	883	1070	1090	1550	1550	Creștere
10	Turcia	1215	675	700	1795	1823	Creștere
11	Georgia	-	1	1	175	924	Creștere
12	Polonia	943	1100	1590	2515	2490	Creștere
13	SUA	15154	15000	24900	62415	90000	Creștere

Surse: ISAF Placemats, februarie 2007-februarie 2011, <http://www.isaf.nato.int/isaf-placemat-archives.html>

„avântul expediționar al Franței este rezultatul unui plan bine pus la punct sau este un răspuns la circumstanțele internaționale? Aceste tendințe ale Franței în politica externă sunt generate de factori geopolitici sau de considerații ce țin de politica internă?”²² Cert este faptul că intervenția în Afganistan a creat un precedent deosebit de important pentru tendințele intervenționiste ale Franței și nu numai, astfel încât intervențiile din Coasta de Fildeș și Libia (state în care interesele de securitate ale Franței sunt mult mai ușor de identificat decât în cazul Afganistanului) s-au produs numai după o analiză minuțioasă de tip cost-beneficii. Un rol important în aceste analize l-a reprezentat, în opinia noastră, factorul intern, devenit cu atât mai important cu cât anul 2011 reprezintă o perioadă de pregătire a campaniei electorale pentru Nicolas Sarkozy.

Posibilele răspunsuri la aceste întrebări pot oferi detalii legate de felul în care Franța utilizează implicarea în procesul de stabilizare și reconstrucție din Afganistan ca pe un instrument de politică externă. Indiferent de caracterul politicii externe franceze – activ sau reactiv (ca răspuns la condițiile impuse de climatul global de securitate), se poate concluziona că implicarea franceză în Afganistan a reprezentat, în special la nivelul anului 2008, anul de afirmare a noilor linii directoare de politică externă impuse de Nicolas Sarkozy, un instrument prin care Parisul a reușit să îndeplinească două obiective importante de politică externă: 1) relansarea relației bilaterale cu SUA și 2) revirimentul Franței în afacerile globale de securitate, complementar cu asumarea unui rol mai pregnant în cadrul NATO și obținerea unui acces suplimentar la procesul de decizie la nivel înalt în cadrul Alianței Nord-Atlantice.

III. Necesități impuse actorilor internaționali de realitățile procesului de stabilizare și reconstrucție din Afganistan:

Din punct de vedere al strategiilor de politică externă, implicarea în procesele de stabilizare și reconstrucție post-conflict poate fi generată de

necesitatea de adaptare a statelor la noile principii ale multilateralismului.

Multilateralismul poate fi definit drept „acțiune colectivă instituționalizată de către un set determinat de state independente”²³. O altă definiție generală a multilateralismului „limitează conceptul la acțiunea dintre trei sau mai multe state, pe baza unor principii generale de conduită”²⁴.

Multilateralismul secolului al XXI-lea este considerat de unii autori drept fundamental diferit de cel al secolului trecut. După cum argumentează Robert O. Keohane, multilateralismul secolului al XX-lea a presupus „acțiune colectivă instituționalizată a statelor”, un multilateralism „cu cerințe scăzute de legitimitate”, în timp ce multilateralismul secolului al XXI-lea „implică mult mai multă intervenție intruzivă în ceea ce anterior fusese considerat apanajul afacerilor interne ale statelor”²⁵.

Caracterul pronunțat intervenționist la care se referă Keohane este observabil începând cu intervenția din Kosovo (1999), Afganistan, continuând cu Irak (2003) și, recent, Libia – în toate cazurile citate, a fost necesară intervenția unei alianțe sau coaliții de state, acționând în cadru multilateral. Statele, care promovează multilateralismul drept una din prioritățile lor de politică externă, sunt nevoite să se adapteze cerințelor în schimbare ale acestuia. Implicarea în procese de reconstrucție post-conflict reprezintă un instrument de politică externă adecvat pentru acest proces de adaptare.

Din perspectiva dimensiunii militare și de securitate, lecțiile învățate indică necesitatea adaptării, a creșterii nivelului de pregătire și a modificării înzestrării militare pentru forțele plasate în teatrul de operații în care au loc misiuni de stabilizare și reconstrucție post-conflict. Accentul crescut asupra caracterului expediționar al forțelor armate plasate în operațiunile de stabilizare și reconstrucție este o necesitate stringentă. Eșecurile la nivel tactic²⁶ și strategic înregistrate în operațiunile de contra-insurgență din Afganistan sunt o dovadă a acestei necesități. Identificarea unui echilibru între procesele de stabilizare și reconstrucție post-conflict și operațiunile de contra-insurgență²⁷ inerente procesului

de restabilire a securității în zonele afectate de un conflict devine un imperativ.

Necesitatea pregătirii unor forțe flexibile, capabile să acționeze în spațiul deosebit de fluid din punct de vedere tactic și operativ, cum este cel în care acționează grupări de insurgență. Caracterul asimetric al operațiunilor de contra-insurgență creează presiuni de adaptare forțelor armate regulate.

Identificarea dificultăților în cadrul procesului de stabilizare și reconstrucție post-conflict din Afganistan este în măsură să clarifice necesitățile politice, strategice și de securitate cu care se confruntă actorii internaționali. Unele dintre aceste dificultăți se referă la:

- Lipsa de viziune strategică (respectiv absența planificării pe termen lung a operațiunilor de stabilizare și reconstrucție post-conflict).

- Dificultatea definirii și a cuantificării succesului în procesele de reconstrucție: acest element contribuie la crearea unei imagini difuze cu privire la perspectivele procesului de reconstrucție și generează confuzii în procesul de coordonare a asistenței pentru stabilizare, reconstrucție și dezvoltare. Tendința comunității internaționale în momentul în care se confruntă cu o astfel de dificultate este de a fixa termene temporale care nu întotdeauna pot fi respectate. 2014, este o limită temporală decisă la nivelul statelor NATO pentru încheierea procesului de reconstrucție din Afganistan. Rămâne de văzut în ce măsură acest termen poate fi respectat, date fiind realitățile din teren, cel puțin la nivelul anului 2011: progrese neclare ale procesului de reconciliere, situație de securitate precară, în ciuda declanșării procesului de transfer al atribuțiilor în asigurarea securității de la forțele internaționale către cele afgane, funcționare greoaie a instituțiilor afgane etc.

- Mecanismele excesiv de birocratice care gestionează problemele subsumate proceselor de stabilizare și reconstrucție, atât la nivel național (al statelor implicate) cât și la nivel internațional (coalitia internațională) – este sugestiv faptul că, la nivelul statelor implicate în procesul de reconstrucție din Afganistan există cel puțin 2-3 ministere (în mod uzual ministerul apărării și ministerul afacerilor externe) care își împart atribuțiile în implementarea deciziilor privind

stabilizarea și reconstrucția post-conflict. Acest fapt și-a pus amprenta asupra eficienței eforturilor de reconstrucție din partea actorilor internaționali, în condițiile în care între instituțiile implicate există o anumită „conurență” și „dorință de afirmare” în implementarea programelor și strategiilor pentru reconstrucție.

- Fixarea priorităților („*where everything is a priority, nothing is a priority*”): este crucială pentru buna desfășurare a procesului de reconstrucție întrucât identificarea priorităților presupune o alocare eficientă a resurselor, precum și o împărțire a sarcinilor care să ducă la obținerea unor rezultate concrete în procesul de reconstrucție. Fixarea priorităților trebuie să reflecte un raport echilibrat între resurse și obiective, astfel încât acestea din urmă să fie realiste.

IV. Perspective politico-strategice ale procesului de stabilizare și reconstrucție:

Una din premisele esențiale privind procesele de stabilizare și reconstrucție post-conflict în care comunitatea trans-atlantică a fost implicată este aceea că statele europene au o abordare diferită a procesului de stabilizare și reconstrucție față de cea a SUA. Există o „disonanță strategică”²⁸ SUA - Europa, adică diferențe în modul de percepere a realităților impuse de procesul SRPC în Afganistan, ceea ce a afectat nivelul de eficiență al procesului în ansamblu.

Între SUA și statele europene există, de asemenea, „niveluri diferite de ambiție”²⁹ cu privire la stabilizare și reconstrucție. Aceste diferențe se manifestă nu numai la nivelul resurselor alocate – umane (trupe), financiare, logistice – dar și în privința unor elemente esențiale în procesul SRPC, cum ar fi regulile de angajare³⁰.

Nivelurile diferite de ambiție între SUA și Europa sugerează existența în Afganistan a unui proces de stabilizare și reconstrucție post-conflict cu două viteze.

Obținerea unei „acoperiri politice” (*political top cover*) este esențială pentru SRPC, ea urmărind obținerea legalității intervenției internaționale, în conformitate cu principii de

drept internațional. Pentru statele europene, „acoperirea” politică este mult mai dificil de obținut decât în cazul SUA, din motive diverse ce țin de resorturi politice interne:

- un eșichier politic mult mai divers decât cel american, în care clivajul clasic stânga-dreapta (Partidul Democrat – Partidul Republican) are un rol important;

- modele diferite de luare a deciziilor de politică externă (inclusiv cele care privesc angajarea statelor într-o intervenție într-un stat străin) în funcție de tipul de regim politic – prezidențial, semi-prezidențial sau parlamentar; în cazul Statelor Unite, „autoritatea executivă este mult mai formal centralizată în instituția Președintelui și mai clar separată de puterea legislativă decât în majoritatea statelor democratice”³¹, după cum afirmă Charles Yost. Acest fapt „este valabil în mod special în implementarea afacerilor externe, unde autoritatea Președintelui a fost serios contestată numai în rare ocazii, cum ar fi Tratatul de la Versailles sau în Războiul din Vietnam, unde se pare că Președintele a ignorat în mod grosolan atât opiniile Congresului cât și ale opiniei publice”³².

Mecanismele instituționale care influențează luarea deciziilor majore de politică externă – inclusiv acea privind implicare în operațiuni SRPC – sunt mai complexe în cazul statelor europene, unde acel sistem de „check and balances” cunoaște o tradiție și un caracter esențialmente diferite de cel americană. Un exemplu deosebit de ilustrativ poate fi cel al Franței, unde funcționează sistemul prezidențial *par excellence*, în cadrul căruia, Președintele este cel care ia deciziile de politică externă. În septembrie 2008, Adunarea Națională a decis (343 voturi pentru și 210 împotriva) prelungirea mandatului contingentului francez din Afganistan (aproximativ 3000 de militari). Președintele Franței, Nicolas Sarkozy, a fost nevoit să obțină aprobarea Adunării pentru menținerea prezenței militare franceze în Afganistan, ca urmare a introducerii, cu câteva luni înainte, a unui amendament constituțional care statua că Guvernul trebuie să obțină aprobarea Parlamentului pentru orice angajare militară a Franței în afara granițelor, care depășește o perioadă de patru luni³³, fiind pus astfel capăt

unei tradiții specifice sistemului prezidențial instituit din perioada lui Charles de Gaulle.

Dimensiunea angajării unui stat în procesul de reconstrucție din Afganistan depinde și de „spațiul de manevră” de care leadership-ul politic dispune la nivel intern. Regimurile parlamentare, de exemplu, oferă un spațiu mai limitat de manevră, în sensul menționat anterior. Regimurile parlamentare presupun existența unui proces deosebit de complex de adoptare a unor decizii de politică externă (negocieri între partidele parlamentare etc.) care implică utilizarea unor forțe armate în misiuni din afara granițelor statului.

Acest „spațiu de manevră” este sensibil la ciclurile electorale, în condițiile în care „războiul din Afganistan” poate constitui o însemnată temă de campanie electorală³⁴. Politicienii europeni cu precădere au tratat cu maximă precauție orice aspect legat de implicarea în procesul de reconstrucție din Afganistan, în condițiile în care costurile de imagine la nivelul electoratului pentru orice eșec al implicării în procesul de reconstrucție pot fi însemnate.

Există, de asemenea, o cultură politică a intervenționismului fundamental diferită în Europa Occidentală de cea a SUA, mai sensibilă la elemente istorice precum tradiția colonialistă a marilor puteri europene. În fapt, „acoperirea politică” pe care statele europene occidentale o urmăresc nu vizează numai obținerea unei legitimări prin intermediul principiilor de drept internațional, ci și evitarea oricărei asocieri negative cu ideea unui neocolonialism european. Curentul pacifist atât de înrădăcinat la nivelul mentalului european este un element de care conducătorii politici europeni sunt nevoiți să țină seama atunci când decid implicarea în procesele de stabilizare și reconstrucție post-conflict. Cazul Afganistanului este un bun exemplu în acest sens.

Diferențele de cultură strategică între statele europene și SUA cu privire la modul de desfășurare și implementare a deciziilor strategice privind reconstrucția post-conflict au un rol primordial în proiectarea strategiilor și a politicilor care vizează procesele de stabilizare și reconstrucție. Europeanii au tendința de a manifesta un pesimism accentuat cu privire la succesul operațiunilor SRPC³⁵, ceea ce generează și o

atitudine ezitantă pentru implicarea în procesele de reconstrucție.

Problemele de natură politică, generate de **diferențele de cultură de securitate între Europa și Statele Unite** trebuie luate în considerare pentru o analiză aprofundată a procesului de stabilizare și reconstrucție. Un studiu privind perspectivele eficientizării operațiunilor de stabilizare și reconstrucție evidențiază că „prea multe state europene consideră SUA ca fiind prea cinetice în abordarea lor privind reconstrucția post-conflict, ceea ce generează eșecul în înțelegerea modului în care interacționează operațiunile de stabilizare și cele de contra-insurgență (COIN), în timp ce SUA așteaptă ca europenii să transforme acest tip de retorică în capacități civile și militare pentru operațiunile de stabilizare și reconstrucție post-conflict”³⁶. Caracterul cinetic se referă, în contextul dat, la faptul că statele europene au uneori nemulțumiri legate de faptul că SUA au o abordare axată prea mult pe factorul militar al reconstrucției, în detrimentul celui civil. Este o problemă observată mai ales începând cu 2009, când în dezbaterile la nivel internațional privind cazul Afganistanului a fost promovată ideea că este nevoie de o abordare axată pe utilizarea mai pronunțată a factorului civil în procesul de reconstrucție – asistență pentru dezvoltare, programe de pregătire pentru formarea de specialiști implicați în procesul de guvernare ș.a.

V. Tendințe la nivelul actorilor internaționali în utilizarea angajării în procesele de stabilizare și reconstrucție post-conflict ca instrument de politică externă:

Utilizarea de o manieră extensivă a implicării statelor în procesele de reconstrucție post-conflict determină apariția unor *trend-uri* privind comportamentul statelor în cazul apariției unor noi cazuri de intervenții. Din această perspectivă, se poate afirma că dosarul Afganistan și strategiile statelor de implicare în reconstrucție post-conflict este un *trend-setter* pentru cazuri similare.

Cazul intervenției comunității internaționale în conflictul din Libia, prin intermediul mandatului ONU (Rezoluția 1973) este simptomatic pentru reflectarea acestor tendințe. Ele se referă la apariția unor dezbateri deosebit de complexe între diverșii actori internaționali cu privire la oportunitatea și mai ales legalitatea unei intervenții, din punct de vedere al dreptului internațional. Mai mult decât atât, ca și în cazul Afganistanului, intervenția NATO în Libia a dezvăluit dificultățile de ordin militar-strategic la nivelul statelor membre ale Alianței, legate în primul rând de faptul că unele state aliate „cu greutate”, cum ar fi Polonia, au evitat o angajare substanțială în efortul comun de impunere a rezoluțiilor ONU.

- Un grad ridicat de precauție față de implicarea în operațiuni de reconstrucție post-conflict, mai ales în regiuni afectate de conflicte, care nu sunt stabilizate din punct de vedere politic și de securitate. Cazul conflictului dintre rebeli și forțele loiale lui Muammar Gaddafi în Libia poate servi drept un exemplu elocvent în acest sens.

- Această precauție se va manifesta pe mai multe paliere:

- la nivelul luării deciziei la nivel politic: pe viitor, deciziile de politică externă privind implicarea în operațiuni de reconstrucție vor fi rezultatul unor dezbateri intense la nivel politic intern, date fiind costurile umane, financiare și politice pe care cazul Afganistan le-a produs.

- la nivelul discursului politic intern și extern: oamenii politici vor fi mult mai atenți la tipul de discurs pe care îl vor adopta în legătură cu procesele de reconstrucție post-conflict. Este deosebit de sugestiv în acest sens cazul președintelui Germaniei, Horst Koehler, care în mai 2010 a fost nevoit să demisioneze după ce a făcut unele remarci considerate „nepotrivite” în legătură cu motivele implicării Germaniei în Afganistan. El a declarat că „în cazuri de urgență, intervenția militară este necesară pentru protejarea intereselor noastre (n.n. – ale Germaniei), cum ar fi pentru rute comerciale libere, pentru a preveni instabilitatea regională care ar putea avea un impact negativ asupra șanselor noastre în termeni de comerț, locuri de muncă și venituri”³⁷. Potrivit presei germane, gestul lui Horst Koehler a reprezentat prima demisie din funcție a unui președinte al Germaniei.

– la nivelul planificării militare a operațiunilor: „lecțiile învățate” în Afganistan vor servi drept principii de ghidare pentru viitoare operațiuni de stabilizare și reconstrucție post-conflict.

- Un proces mult mai complex de consultare inter-statală în formatele de cooperare regională sau internațională (în special la nivelul ONU). Orice viitoare rezoluții privind inițierea unor procese de reconstrucție post-conflict care presupun plasarea în dispozitiv a unor forțe militare vor fi, probabil, produsul unor negocieri și dezbateri intense între membrii Consiliului de Securitate al ONU. Similar, dialogul inter-aliat la nivelul NATO va cunoaște nuanțe și elemente de complexitate pe viitor. Putem vorbi, așadar, de consecințe în cultura instituțională internațională.

- Consecințe vor exista și la nivelul culturii instituționale interne: procesul de luare a deciziilor, precum și coordonarea inter-instituțională (ministere, agenții și servicii guvernamentale) se va concentra mai mult asupra lecțiilor învățate în Afganistan.

- Statele și organizațiile internaționale vor acorda o mai mare atenție dimensiunii civile a proceselor de stabilizare și reconstrucție post-conflict, în special întrucât creșterea contribuțiilor pe dimensiunea civilă a reconstrucției poate oferi unui stat argumente pentru reducerea contribuției militare.

Afganistanul reprezintă una din componentele subcomplexului regional de securitate sud-asiatic, din care mai fac parte India și Pakistan. Acest lucru presupune ca interdependențele de securitate la nivel regional să fie foarte pronunțate³⁸, antrenând o atitudine pro-activă a actorilor regionali față de chestiunea afgană. Analiza tipurilor de motivații pentru implicarea în Afganistan a statelor limitrofe/din regiune (vezi ANEXA), indică faptul că actorii regionali – Iran, India și China – nu își pot permite adoptarea unei atitudini pasive față de desfășurarea proceselor subsumate eforturilor de reconstrucție și stabilizare post-conflict. Implicarea lor în Afganistan este dictată nu numai de interese economice (mult mai pregnante decât în cazul actorilor internaționali extra-regionali) dar mai ales de interese directe de securitate.

Statele membre NATO au contribuții care variază în cadrul ISAF, dar în cazul lor, principalul considerent pentru implicarea în Afganistan rezidă din obligațiile internaționale asumate în calitatea lor de stat membru NATO. La acestea se adaugă interesele specifice fiecărui stat, de construire sau proiectare a influenței de politică externă prin participarea la eforturile de reconstrucție din Afganistan (Canada, Olanda).

Statele utilizează implicarea în procesele de reconstrucție post-conflict ca instrument de politică externă în funcție amplitudinea și caracterul intereselor de politică externă. Acestea determină și structura implicării practice a statelor în procesul de reconstrucție: statele influente în plan internațional (Franța, Germania, Marea Britanie, Italia ș.a.) pot participa cu întreaga gamă de instrumente specifice reconstrucției post-conflict – trupe combatante, fonduri de asistență pentru dezvoltare, proiecte de investiții, personal calificat pentru antrenarea forțelor de securitate etc.

Alți actori internaționali majori (Japonia) sau cu influență medie (statele scandinave) preferă să se concentreze pe anumite componente de asistență pentru reconstrucție (consolidarea profilului de donator internațional) asumându-și principiul „diviziunii muncii” în domeniul reconstrucției pentru particularizarea propriei contribuții în cadrul eforturilor internaționale comune.

Statele mici pot profita de pe urma participării la procesele de stabilizare și reconstrucție și prin intermediul componentei de diplomatie militară. Participarea într-un teatru de operațiuni oferă statelor ocazia să ia parte la procesul de luare a deciziilor în domeniul militar și de securitate, fiind astfel favorizate contactele pe linie militară (*mil-to-mil*) la nivel înalt.

Implicarea statelor în procesele de stabilizare și reconstrucție post-conflict are un caracter selectiv, fiind rezultatul unor analize de tip cost-beneficii, precum și o reflectare a raportului resurse – obiective ale statului respectiv. Cu alte cuvinte, în cazul reconstrucției post-conflict, statele adoptă principiul angajării selective.

Statele gestionează implicarea în reconstrucția post-conflict și prin raportare la posibilitățile reale de proiectare a intereselor lor de

politică externă. Statele mici, cu influență redusă de scena internațională preferă să participe cu contribuții de tip militar (cu trupe combatante), chiar dacă acestea au un caracter mai degrabă simbolic (cazul Albaniei, Muntenegrului, Bosniei – Herțegovina, spre exemplu). Componentele

civile ale reconstrucției post-conflict – asistență financiară, specialiști civili în reconstrucție post-conflict, constituirea unor echipe provinciale de reconstrucție – sunt instrumente de care dispun, ca regulă aproape generală, doar statele mari, cu resurse însemnate.

ANEXĂ³⁹

Motivațiile utilizării implicării în procese de reconstrucție post-conflict ca instrument de politică externă		
Tipuri de state în funcție de influența la nivel internațional		
MARI PUTERI	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Menținerea parteneriatului strategic cu Statele Unite ✓ Protejarea statutului de mare putere prin exercitarea capacității de proiectare a influenței externe 	Marea Britanie Franța Germania
PUTERI MEDII	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Promovarea diplomației militare ca instrument de politică externă 	Italia, Spania, Polonia, Turcia, Canada, Australia
STATE MEDII	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Asumarea obligațiilor din postura de membru al unei alianțe militare/politice (în speță NATO) ✓ Consolidarea și substanțierea Parteneriatului Strategic cu SUA 	România, Olanda
STATE CU INFLUENȚĂ REDUSĂ LA NIVEL INTERNAȚIONAL	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Construirea unei reputații internaționale ✓ Creșterea vizibilității internaționale ✓ Vector de PR politic la nivel internațional ✓ Crearea unui element de dialog în relația bilaterală cu mari puteri sau cu Statele Unite ✓ Dezvoltarea unei rețele de contacte la nivel internațional prin inițierea unui dialog multisectorial (securitate, economic, politic, politici de asistență și dezvoltare) cu state occidentale cu experiență în domeniile politicilor de asistență pentru dezvoltare și reconstrucție post-conflict. 	Muntenegru, Bosnia și Herțegovina, Slovacia, Georgia

Bibliografie

Weaver, Ole, Buzan, Barry, de Wilde, Jaap, *Security – a New framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, UK, 1998

Ruggie, John Gerard, „Multilateralism: the anatomy of an institutional form” in Ruggie, John, *Multilateralism matters: the Theory and Praxis of an Institutional Form*, New York, NY: Columbia University Press, 1993

Keohane, Robert O., „The Contingent Legitimacy of Multilateralism”, in *Multilateralism Under Challenge: Power, International Order, And Structural Change*, E. Newman, R. Thakur, J. Triman (eds.), The United Nations University 2006, ed. Academic Foundation, New Delhi, India, 2009

Cody, Edward, „Sarkozy Wins Approval for French Role In Afghanistan”, *Washington Post*, 23 septembrie 2008

Charles W. Yost, „The Instruments of American Foreign Policy”, *Foreign Affairs*, octombrie 1971

Lindley-French, Julian, *Enhancing Stabilization and Reconstruction Operations*, Center for Strategic & International Studies, ianuarie 2009

Karim Pakzad, „Il faut que la France redéfinisse sa stratégie en Afghanistan”, interviu în *L'Express*, 22 august 2008

Taylor, Claire, *Afghanistan: Timetable for Security Transition*, up-datat 15 aprilie 2011, House of Commons Library

„German president resigns over criticism of comments about military”, CNN, 31 mai 2010

Borger, Julian, Willsher, Kim, „Sarkozy's motives under intense scrutiny. Analysts disagree on what drives France's interventions in Afghanistan, Libya and Ivory Coast”, *The Guardian*, 6 aprilie 2011

Global security: UK-US relations, sixth report of session 2009-10, Great Britain: Parliament: House of Commons: Foreign Affairs Committee

Gilles, Andréani, *La politique étrangère de Nicolas Sarkozy*, Annuaire Français de Relations Internationales, vol.X, 2009, 19 ianuarie 2010

Lepri, Charlotte, „Le paradoxe américain du président Sarkozy” *Revue internationale et stratégique*, 77, 2010: 120

Fischer, Gaelle, „Sarkozy l'Américain?”, *Atlantic Community*, 30 aprilie 2008.

Note

¹ Date preluate de la Misiunea NATO în Afganistan, în Taylor, Claire, *Afghanistan: Timetable for Security Transition*, up-datat 15 aprilie 2011, House of Commons Library, p. 13, document disponibil la <http://www.parliament.uk/briefingpapers/commons/lib/research/briefings/snia-05851.pdf>

² *UK Policy in Afghanistan and Pakistan: the way forward*, document oficial al Guvernului Marii Britanii, aprilie 2009, p. 6

³ *Ibidem*, p. 13

⁴ *UK Policy in Afghanistan and Pakistan: the way forward*, document oficial al Guvernului Marii Britanii, aprilie 2009, p. 13.

⁵ *Global Security: UK-US Relations*, Foreign Affairs Committee - Sixth Report, Parlamentul Marii Britanii, document disponibil la <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200910/cmselect/cmaff/114/11402.htm>, 2010.

⁶ Idem, pct. 52.

⁷ Taylor, Claire, *Afghanistan: Timetable for Security Transition*, up-datat 15 aprilie 2011, House of Commons Library, pp.6-7

⁸ *Global Security: UK-US Relations*, Foreign Affairs Committee - Sixth Report, Parlamentul Marii Britanii, document disponibil la <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200910/cmselect/cmaff/114/11402.htm>, 2010, pct. 60

⁹ Lord Wallace of Saltaire, profesor emerit de relații internaționale, London School of Economics, citat în Al VI-lea Raport al Comisiei de Politică Externă al Parlamentului Marii Britanii, 2010, disponibil la <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200910/cmselect/cmaff/114/11402.htm>, pct. 80

¹⁰ *L'aide à la reconstruction depuis 2002 en Afghanistan*, site-ul oficial al Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Franceze (<http://www.diplomatie.gouv.fr/>).

¹¹ *The international and French military presence in Afghanistan*, site-ul oficial al Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Franceze (<http://www.diplomatie.gouv.fr/>).

¹² Idem.

¹³ Sintagmă utilizată de Comisia pentru Afaceri Externe a Parlamentului Marii Britanii pentru a caracteriza politica externă a Franței după preluarea mandatului prezidențial de către N. Sarkozy. Vezi *Global security: UK-US relations, sixth report of session 2009-10*, Great Britain: Parliament: House of Commons: Foreign Affairs Committee, p. Ev. 135, disponibil prin intermediul google books.com

¹⁴ Gilles, Andréani, *La politique étrangère de Nicolas Sarkozy*, Annuaire Français de Relations Internationales, vol.X, 2009, 19 ianuarie 2010, disponibil la <http://www.afri-ct.org/La-politique-etrangere-de-Nicolas?lang=fr>

¹⁵ Gaelle Fischer, „Sarkozy l'Américain?”, *Atlantic Community*, 30 aprilie 2008, disponibil la http://www.atlantic-community.org/index/items/view/Sarkozy_%27_Am%E9ricain%3F. Vezi și Lepri, Charlotte, „Le paradoxe américain du président Sarkozy” *Revue internationale et stratégique*, 77, 2010: 120

¹⁶ Poziția tranșantă a Franței, susținută de Germania, împotriva unei intervenții militare internaționale în Irak a creat la momentul respectiv falii geo-strategice importante la nivelul relațiilor transatlantice. Statele sud-est și central europene, nou integrate în structurile euro-atlantice de securitate au susținut intervenția americană, ceea ce a creat o ruptură între „Noua Europă” și „Vechea Europă”.

¹⁷ *Global security: UK-US relations, sixth report of session 2009-10*, Great Britain: Parliament: House of

Commons: Foreign Affairs Committee, p. Ev. 135, disponibil prin intermediul google.books.com

¹⁸ *Global security: UK-US relations, sixth report of session 2009-10*, Great Britain: Parliament: House of Commons: Foreign Affairs Committee, p. Ev. 135.

¹⁹ Gaelle Fischer, *op.cit.*

²⁰ Idem.

²¹ Un sondaj de opinie din august 2008 indica faptul că 55% dintre francezi doreau retragerea trupelor din Afganistan, ceea ce putea afecta capitalul politic al președintelui N. Sarkozy. Vezi Sage, Adam, „Pressure grows on Nicolas Sarkozy for Afghanistan pullout”, *The Times*, 23 august 2008.

²² Julian Borger, Kim Willsher, „Sarkozy’s motives under intense scrutiny. Analysts disagree on what drives France’s interventions in Afghanistan, Libya and Ivory Coast”, *The Guardian*, 6 aprilie 2011, disponibil la <http://www.guardian.co.uk/world/2011/apr/06/sarkozy-motives-under-intense-scrutiny>

²³ Keohane, Robert O., „The Contingent Legitimacy of Multilateralism”, in *Multilateralism Under Challenge: Power, International Order, And Structural Change*, E. Newman, R. Thakur, J. Triman (eds.), The United Nations University 2006, ed. Academic Foundation, New Delhi, India, 2009, p. 56

²⁴ Ruggie, John Gerard, „Multilateralism: the anatomy of an institutional form” in Ruggie, John, *Multilateralism matters: the Theory and Praxis of an Institutional Form*, New York, NY: Columbia University Press, 1993, p.11 citat în Keohane, Robert, *op.cit.* p.56

²⁵ Keohane, Robert O., „The Contingent Legitimacy of Multilateralism”, in *Multilateralism Under Challenge: Power, International Order, And Structural Change*, E. Newman, R. Thakur, J. Triman (eds.), The United Nations University 2006, ed. Academic Foundation, New Delhi, India, 2009, pp.73-74

²⁶ Unul din cele mai elocvente exemple în acest sens este cel am ambuscadei din august 2008, din regiunea Surobi, în cadrul căreia zece soldați francezi și-au pierdut viața în confruntarea cu insurgenții talibani. Unii comentatori au relevat că lipsa de experiență a forțelor franceze în teatrul de operațiuni din Afganistan a fost unul din factorii care au contribuit la astfel de catastrofe din punct de vedere militar (vezi Karim Pakzad, „Il faut que la France redéfinisse sa stratégie en Afghanistan”, interviu în *L’Express*, 22 august 2008).

²⁷ Lindley-French, Julian, *op.cit.*, p.13.

²⁸ Lindley-French, Julian, *op.cit.*, p. 4.

²⁹ Idem.

³⁰ Este notabil faptul că unele state aliate, cum ar fi Germania, au preferat adoptarea unor reguli de angajare deosebit de stricte, ceea ce a restricționat, în mod voit, capacitatea trupelor germane din cadrul ISAF de a se angaja în misiuni de luptă/de contrainsurgență împotriva elementelor talibane din Afganistan.

³¹ Charles W. Yost, „The Instruments of American Foreign Policy”, *Foreign Affairs*, octombrie 1971, p.59.

³² Idem.

³³ Cody, Edward, „Sarkozy Wins Approval for French Role In Afghanistan”, *Washington Post*, 23 septembrie 2008.

³⁴ Tema angajării în operațiuni de reconstrucție post-conflict peste hotare este o temă importantă de campanie mai ales în statele în care politica externă este o componentă majoră a platformelor politice în cadrul actului de guvernare. Există state în care elementului de politică externă nu îi este acordată o atenție deosebită de către electorat, a cărei atenție este concentrată mai ales pe teme de politică internă: politici economice și de protecție socială, siguranța cetățeanului, piața forței de muncă, politici în domeniul sănătății și educației ș.a. La nivelul statelor membre NATO, acesta este mai degrabă cazul statelor centraș și est-europene, cum ste și România.

³⁵ Lindley-French, Julian, *Enhancing Stabilization and Reconstruction Operations*, Center for Strategic & International Studies, ianuarie 2009, p.2.

³⁶ Lindley-French, *op.cit.* p.16.

³⁷ „German president resigns over criticism of comments about military”, CNN, 31 mai 2010, disponibil la http://articles.cnn.com/2010-05-31/world/germany.president.resigns_1_deutsche-welle-chancellor-angela-merkel-german-president-horst-koehler?_s=PM:WORLD

³⁸ Weaver, Ole, Buzan, Barry, de Wilde, Jaap, *Security – a New framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, UK, 1998, și Bănescu, Dragoș, *Modele explicative ale dinamicii de securitate regională în era post-Război Rece*, în „Strategii de apărare și securitate la frontiera răsăriteană a NATO și UE” – a VI-a Sesiune anuală internațională de comunicări științifice, Centrul de Studii Strategice și de Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, noiembrie 2006

³⁹ Evaluările din prezenta anexă se bazează pe concluziile unui alt raport de cercetare („Implicații politico-strategice ale eforturilor internaționale în domeniul stabilizării și reconstrucției - strategiile actorilor internaționali și impactul lor asupra evoluției situației de securitate din Afganistan”), martie 2011

ABSTRACT

The author thinks that states use their involvement in the process of post-conflict reconstruction as an instrument of foreign policy, depending on the size and features of the foreign policy interests and visions.

Keywords: security, conflict, reconstruction, Afghanistan, military, powers.

Dragos Banescu works within the Ministry of Foreign Affairs of Romania. Currently he is a PhD candidate within the National School for Political Studies and Administration. He is specialized in security studies and conflict-resolution theories.

Economic interests, security and power. EU-Russia relations after the Georgian War

Vasile ROTARU¹

The Georgian war demonstrated that Russia is incomparably more open for the mediation by and in cooperation with the European Union, than any other international structure or external player (in particular NATO, OSCE, United States). Moscow has positively reacted to the proposal of Nicolas Sarkozy, and at the end of the day agreed to solution of the August 2008 war². The decision to accept France as an interlocutor conformed to Russia's overall approach toward the EU as a counterweight to the USA. Moscow suffers from a security deficit in relations with NATO and the United States and considers the EU a potential pole in the new multipolar order³. Russia does not want, that somebody again takes the decision for Europe⁴. That is why Russia wants to create a counter-balance to "the NATO-centrism" in Europe, by establishing a pan-European security system.

Russia thinks that after the collapse of the Soviet Union the West took advantage on its weakness in order to enlarge the EU and extend NATO toward Central and Eastern Europe, reconfiguring the continent by West interests⁵. Moscow wants now to be treated again as a superpower and to regain its influence in the former soviet republics. According to the National Security Strategy of the Russian Federation until 2020 (NSS), ratified by Dmitri Medvedev in May 2009, Russia aims to play an important role together with the US, China and other great powers and to act as a hegemon in the post-Soviet space.

On the other side, Moscow is afraid of remaining alone on the international arena and

needs good relations with the EU for its economic development, credibility of its foreign policy and the security of the region. The Mistral deal demonstrates that Russia has opened a new stage of relations with the Western Europe. The cost of the Mistral ships seems to be a low price that Russia is willing to pay for its political success, in the context of the atmosphere of mistrust in its relations with the West⁶.

After the Georgian war, Russia needed to improve its image and its relations with Brussels. And within this context, Moscow decided to reassure first Central and Eastern Europe EU members about its intentions, what was not at random, considering the fact that in 2008 it was Poland and Lithuania that blocked the negotiations of the EU-Russia new Partnership and Cooperation Agreement⁷. Putin seems to have realized that without normal Polish-Russian relations there can not be normal relations with the EU as a whole⁸. Therefore, the Russian prime-minister came to Poland in 2009 to attend the solemn ceremony of the 70th anniversary of the start of World War II. After that, Putin invited Tusk to come to Katyn in April 2010 for a joint ceremony to honor the death of the Polish officers, 70 years ago. Putin even kneeled, briefly, while laying a wreath to the memorial, a gesture which was much appreciated⁹.

The Polish-Russian relations were put to the severest test three days later, when the Polish presidential plane crashed at Smolensk. For the first time in living memory, Russia declared a national day of mourning to honor the foreign

dead¹⁰. The president Medvedev went to the funeral and clearly named Stalin as responsible for the murders at Katyn. Moscow did not react to the accusations made by some Poles that it might have been involved in the Smolensk air crash. And, eventually, Russia was pleased with the last Polish elections results.

In its improving image demarche, Moscow has made progress in other domains too. The most important issues of disagreement between Russia and the EU, human rights and the energy, are getting improved. Russia has recently ratified Protocol 14 of the Convention of the European Court of Human Rights. (Of the 47 member state of the Council of Europe, Russia has been the last to ratify, after four years of hesitation. The delay was widely interpreted as a blocking tactic, undermining the Court from functioning effectively, which would mean undermining the cause of human rights in Europe¹¹).

When we talk about energy, in this sector, the EU-Russia relations are characterized by a strong mutual dependence. Russia is the EU biggest energy supplier and the EU is Russia's biggest trading partner. However, Russia needs the EU more than Brussels needs Moscow. Whilst some member states are unduly dependent on Russian energy, and a few alarmingly so, the EU as a whole does not suffer from excessive dependency upon Russia. In 2007, natural gas accounted for 24 % of overall EU energy consumption, and Russian deliveries accounted for 29 % of that¹². If there is an interruption of import of crude oil or natural gas from Russia, the vulnerability of the EU would be relatively less, because the EU energy consumption can be replaced by other energy sources (nuclear, renewable, liquefied gas) or suppliers (increased import on Norwegian and North African gas or increase import of Saudi oil). The vulnerability of Russia would be more affected if the EU does not buy its oil and gas, since financial income would not be replaced and Russia would be threatened by financial collapse¹³.

There is no doubt that January 2009 Ukrainian gas crisis, Russia's withdrawal from the Energy Treaty, the Arab revolts in North Africa and the Japan earthquake, which questioned the reliability of nuclear energy, put pressure on the European

energy security. However, the EU is trying to overcome these challenges.

The Ukrainian gas crisis and Russia's withdrawal from the Energy Charter made the EU to develop an energy security policy in order to decrease its imports vulnerability. In November 2010, the European Commission published the ten-year Energy plan entitled, *Energy 2020: A strategy for competitive, sustainable and secure energy*. The objectives for 2020 are to increase the share of renewable energy to 20% and to make a 20% improvement in energy efficiency. Certainly, the large EU members of Western Europe are less dependent on Russian imports, while the countries of Eastern and Central Europe have fewer alternatives and are from 70 to 99% dependent on gas and oil imports from Russia.

Thus the strategy involves the obligation of solidarity among member states and internal infrastructure and interconnectors across external borders and maritime areas, so that the gas could circulate in case of crisis, in order to be able to be transferred from a country to another. EU will put an important accent on the modernization of the existent infrastructures, with specific emphasis on the Southern corridor, in particular Nabucco and ITGI. Europe has also found different sources of energy in Qatar or even the USA, countries which could export liquefied gas. In January 2011, the EU and Azerbaijan signed the agreement on natural gas supplies, which commits Azerbaijan to selling "substantial volumes of gas over long term" to the EU¹⁴. The agreement represents the first firm commitment from a Caspian Basin country to provide gas for the EU's Southern Corridor.

Moscow perceives this EU policy as a threat to its energy security¹⁵ and reacts defensively. The termination of Russia's provisional application of the Energy Charter Treaty came two weeks after the signing of the Nabucco Intergovernmental Agreement. (Moscow is afraid of losing its gas transportation monopoly, the ratification would have undercut Gazprom's position on European market by forcing Russia to open up its network for cheaper gas from Central Asia). A week after the signing of the EU-Azerbaijan agreement on the Southern Corridor, Gazprom announced that it will increase

the amount of gas it purchases from Azerbaijan, in order to make the European project nonviable because of lack of sufficient hydrocarbons reserves.

Russia has been also trying to diversify its energy exportations and reduce its dependence on the European Union by opening an Asian route to Chinese, Korean and Japanese markets. Gazprom is trying to sell gas to China, the negotiations on exports having been taking place for several years without success though. The deputy chairman of Gazprom's management committee stated that the chances of agreement have risen recently and that the two parts have agreed on all basic terms for gas supply except for prices¹⁶.

However, the perspective of China market encounters more problems. Vladivostok is already a Chinese city both economically and culturally¹⁷. Russia now seems understandably to be more preoccupied with the exposure of the thinly populated Far East to the rising power of China. Furthermore, Beijing's growing involvement in Central Asia (including the launch of a gas pipeline from Turkmenistan to China via Uzbekistan and Kazakhstan) and Turkmenistan's thriving cooperation with Iran, have seriously limited Gazprom's ability to have Central Asian gas at its disposal¹⁸. Furthermore, Moscow fears of being marginalized in the world where power and wealth oscillate between Asia and Pacific and needs powerful allies as a counter-balance to Chinese power.

Within this context, we might assist to improving relations between the EU and Russia in energy issues. Brussels has already made the first step. The EU gave Russia signals that is prepared to cooperate. On 25 January 2011, the EU energy commissioner Gunter Oettinger declared that the EU's financial involvement in the modernization of Ukrainian gas pipelines depends on whether Russia can offer guarantees that the network will be used for shipments of gas to Europe. He advised Ukrainian officials to try to convince Moscow to abandon its South Stream project and to use those funds to modernize the Ukrainian gas network.

On the other side, because of the economic crisis, gas consumption on European market has

decreased by 10% in 2009, comparing to 2008¹⁹. Gazprom's sales on the European market shrank 39% in the first half of 2009²⁰. According to the International Energy Agency, in the coming years the demand for gas in Europe will grow by maximum of 0,7% a year. In 2012-2015 gas consumption in Europe is likely to grow only insignificantly²¹. Suffering from the financial crisis, Russia has begun to show signs of a more conciliatory energy policy, including opening its energy market to foreign investors²².

The EU is the most important Russian commercial partner, while Russia is ranked third among the EU's trade partners, immediately after the USA and China. More than half of Russia's trade is conduct with EU states, and 75% of foreign direct investments in Russia comes from the EU²³. It is obvious that Russia is dependent on the EU and not vice versa²⁴. This dependency on trade, especially trade with energy with the EU will increase, given future projects (North Stream to Germany, South Stream to the Balkans).

Russia considers itself a great power, though, during economic crisis it realized that its economy, based on raw materials export (oil, gas, steel), cannot be sustainable. The global economic crisis, which hit Russia hard, made Moscow to look for ways of modernizing the economy. The Russian economy is inefficient, it consumes as much as three times more energy for production than the EU or Japan. To develop its economy, Russia needs advanced machinery and technology for extraction of raw materials which could be found in the West and predominantly in Europe. Within this context, the importance of Russia's relations with the EU grew.

As a response to Moscow's needs, during the EU-Russia summit at Rostov-on-Don, May 31-June 1st 2010, was launched the Partnership for Modernization. The agreement promotes a sustainable low-carbon economy and energy efficiency, cooperation in innovation, research and development etc. The EU hopes that the Partnership will produce also political liberalization in Russia not only economic growth. The EU needs Russia, to be prosperous, stable and at peace with itself and its neighbours. A chaotic, angry and unstable Russia is a risk to EU security

and prosperity²⁵. For the EU only a democratic and rule of law Russia, can be a reliable partner. That is why the EU's interests toward Russia lies in the spheres of deep transformation, Westernisation and cooperation²⁶.

Both the EU and Russia are aware of the importance of a stable and prosperous common neighbourhood for their own security. Moscow, however, mistrusts EU. Russia is still trapped in the old ways of thinking, perceiving the West as a threat²⁷. The traditional approach of Russian security thinking reflects Russia's fears that the country is encircled by enemies and generate a need to seek allies and create buffer zones against dangers²⁸. Within this context can be explained the declaration of the Russian president, Dmitri Medvedev, about "privileged interests" in the aftermath of the Georgian war and the adoption by Russian Duma, in October 2009, of the law which allows force to be used outside Russian territory to "protect Russian citizens".

Russia is trying to maintain or re-create a traditional "sphere of influence", that gives Moscow a *droit de regard* over its former republics. However, it is certainly the case that the fourth EU-Russia Common Space – the Common Space of External Security – is contested²⁹ (at the Sankt Petersburg summit, in May 2003, the EU and Russia decided to enhance their cooperation on "Four Common Spaces"). This can be seen better in the Commonwealth of Independent States (CIS) and the near abroad (ex. 2009, Ukraine gas crisis, and then, the Kharkov agreement in 2010, cheaper gas in exchange for stationing of the Russian Black sea fleet in Crimea until 2042).

Brussels rejects the idea of "privileged sphere of interests" in region for Russia. EU needs Russia to accept that the countries of the shared neighbourhood have the right to choose their own way and foreign policy. The EU seeks to a European 'postmodern' security community across the wider Europe and to create a 'ring of well governed countries' to the East, without offering them the prospect of accession³⁰. The EU is doing this through "soft and smart power", projecting security and creating prosperity.

The prove of this policy is the Eastern Partnership, launched on 7th May 2009 and which

promotes democracy, rule of law, economic stability, people mobility and respect for human rights in the common EU-Russia neighbourhood (Belarus, Ukraine, Moldova, Georgia, Armenia and Azerbaijan). Evenif it was not created as a reaction to the Georgian war, it was accelerated as a response to the August 2008 events and suggests a greater role for the EU in regions of 'strategic importance' for it³¹.

Moscow seems to have understood that Brussels foreign policy becomes more firm and tried to adapt its policy to the new context. This way could be explained the Comission President Jose Manuel Barroso's characterization of EU-Russia November 2009 summit: "one of the best we ever had". And evenif Brussels lost some battles, since the launching of the Eastern Partnership (the violent post-election crackdown in Belarus, Ukrainian gas-for-fleet deal), the "war" for democratization of the common EU-Russia neighbourhood has much more chances to be won by the European Union than by Russia.

Conclusions

After Georgian war, Russia has been concerned with improving its relations with the European Union and it was not just because of the need to change its image after the August 2008 events. The world economic crisis hit hard Russia's economy based on raw material exports, highlighting the need for advanced machines and technology, available in the West, especially in the EU. On the other hand, the Eastern Partnership and the ratification of the Lisbon treaty made EU foreign policy more stable, determining Russia to reevaluate its foreign policy toward the European Union.

As a result, Moscow looked for reconciliation with Poland, ratified Protocol 14 of the Convention of the European Court of Human Rights, signed the Partnership for Modernization and made progress on the way towards membership in the World Trade Organization. All these demonstrate a preoccupation of Moscow for better relations with the European Union.

However, is this a long term policy or just a provisional "retreat" after the Georgian war?

Anyhow it would be, the EU should keep its advantage in relation with Moscow and consolidate the solidarity of its members, becoming a single entity at least in energy matters.

Notes:

¹ „Beneficiary of the „Doctoral Scholarships for a Sustainable Society” project, project co-financed by the European Union through the European Social Fund, Sectoral Operational Programme Human Resources and Development 2007-2013”

² Irina Kobrinskaya, Russia and the European Union. A keystone relationship, Documentos Cidob Europa 6, ed. Cidob, Barcelona 2009, p.21

³ Jakub Kulhanek, “The fundamentals of Russia’s EU policy”, Problems of post-communism, vol.57, no. 5, September/October 2010, p.55

⁴ Doris Wydra, Helga Puzl, “Democracy, security and energy: the Russian-EU relationship”, SGIR 7th Pan-European International Relations Conference: September 9-11, 2010

⁵ Marc-Antoine Eyl-Mazzega, “Les relations entre l’Union Europeene et la Russie: l’amorce d’un partenariat de raison?”, January 2010, www.ceri-sciences-po.org

⁶ Piotr Zochowski, “Russia’s interest in the Mistrall: the political and military aspects”, OSW Commentary, issue 41, October 2010, Centre for Eastern Studies, Warsaw, p.4

⁷ The EU-Russia relations are based on the Partnership and Cooperation Agreement signed in 1994 and which expired in 2007, being automatically renewed every year.

⁸ Дмитрий Тренин, “Как менялась внешняя политика современной России, 1992-2010”, <http://russia-2020.org/2010/10/06/russian-foreign-policy-perspective-2020/>

⁹ Dmitri Treni, “Russia and Poland: a friendship that must not fail”, December 2010, <http://www.cdi.org/russia/johnson/russia-poland-friendship-dec-446.cfm>

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ Michael Emerson, “Russia in Europe and the West”, 1 april 2010, Centre for European Policy Studies, <http://www.ceps.eu/book/russia-europe-and-west>

¹² James Sherr, “The Russia-EU energy relationship: getting it right”, The international Spectator, June 2010, p. 58

¹³ Lukas Tichy, “Energy security in the EU-Russia relations”, Institute of International Relations, Prague, 2010, p.6

¹⁴ Bruce Pannier, “Azerbaijan supply agreement pumps new life into EU’s energy plans”, Radio Free Europe, January 13 2011, <http://www.rferl.org>

¹⁵ Lukas Tichy, “Energy security in the EU-Russia relations”, p.21

¹⁶ David Blair, “Gazprom and Europe are trying to end their interdependence” February 16, 2011

¹⁷ Katinka Barysch, Christopher Cocker, Leszek Jesien, EU-Russia relations. Time for a realistic turnaround, Centre for European Studies, Brussels, 2011, p.25

¹⁸ EwaPaszyz, “Nord and South Stream won’t save Gazprom”, OSW Commentary, issue 35, 28.01.2010, Centre for Eastern Studies, p.3, www.osw.waw.pl

¹⁹ *Ibidem*

²⁰ James Sherr, “The Russia-EU energy relationship: getting it right”, The international Spectator, June 2010, p. 62

²¹ EwaPaszyz, “Nord and South Stream won’t save Gazprom”, OSW Commentary, issue 35, 28.01.2010, Centre for Eastern Studies, p.5, www.osw.waw.pl

²² Jakub Kulhanek, “The fundamentals of Russia’s EU policy”, Problems of post-communism, vol.57, no. 5, September/October 2010, p.61

²³ Jaroslaw Cwiek-Kaprovicz, “Russia’s vision of relations with the European Union”, Bulletin n. 82, mai 2010, The Polish Institute of International Affairs.

²⁴ Katinka Barysch, Christopher Cocker, Leszek Jesien, EU-Russia relations. Time for a realistic turnaround, Centre for European Studies, Brussels, 2011, p.30

²⁵ *Ibidem*, p.58

²⁶ Scott Nicholas Romaniuk, “Rethinking EU-Russia relations: ‘modern’ cooperation or ‘post modern’ strategic partnership”, CEJISS, col 3, issue 2, 2009, <http://www.cejiss.org/issue/2009-volume-3-issue-2/rethinking-eu-russian-relations-%E2%80%98modern-cooperation-or-%E2%80%98post-modern-str>, p.71

²⁷ Katinka Barysch, Christopher Cocker, Leszek Jesien, EU-Russia relations. Time for a realistic turnaround, Centre for European Studies, Brussels, 2011, p.14

²⁸ Marcel de Haas, “Medvedev’s Security policy: a provisional assessment”, Russian analytical digest, nr. 62, June 2009, p.4

²⁹ Derek Avere, “Competing rationalities: Russia, the EU and the ‘shared neighbourhood’”, Europe-Asia Studies, vol. 61, no.10, Ed. Routledge, December 2009, p.1702

³⁰ *Ibidem*, p.1690

³¹ Brussels European Council Presidency Conclusions 19/20 March 2009, 7880/09, annex 2

ABSTRACT

Russia thinks that after the collapse of the Soviet Union the West took advantage on its weakness in order to enlarge the EU and extend NATO toward Central and Eastern Europe, reconfiguring the continent by West interests⁵. Moscow wants now to be treated again as a superpower and to regain its influence in the former soviet republics. According to the National Security Strategy of the Russian Federation until 2020 (NSS), ratified by Dmitri Medvedev in May 2009, Russia aims to play an important role together with the US, China and other great powers and to act as a hegemon in the post-Soviet space.

Keywords: Russia, European Union, foreign policy, security, economy, democracy

Vasile Rotaru is a PhD candidate with the National School for Political Studies and Administration. He is beneficiary of the „Doctoral Scholarships for a Sustainable Society” project , project co-financed by the European Union through the European Social Fund, Sectoral Operational Programme Human Resources and Development 2007-2013.

Imunitatea șefilor de stat și doctrina „responsabilității de a proteja” în contextul mișcărilor revoluționare din MENA

Mr. dr. Simona ȚUȚUIANU

Recentele explozii „revoluționare” din Orientul Mijlociu și Africa de Nord (MENA) sunt o dovadă a faptului că niciun șef de stat nu se poate prevala de suveranitate „totală”, spre a produce fărădelegi contra propriei populații. La începutul anului 2011, izbucnirea revoltelor populare din MENA, pentru alungarea de la putere a unor lideri dictatoriali, cu siguranță va produce consecințe majore în plan juridic. Cele mai importante se referă la intervenția comunității internaționale în scop umanitar, dar și la scenariul conex al recurgerii la forță.

De la bun început, trebuie făcută precizarea că tentativa de a înlătura șefii de stat acuzați de crime împotriva umanității și genocid nu se regăsește, deci nu e legitimată, în Carta ONU, schimbarea de regim nefiind o formă de apărare individuală (*self-defense*) sau de apărare colectivă (*collective defense*). În martie 2003, când Marea Britanie se implicase alături de SUA în campania contra Irakului condus de Saddam Hussein, Procurorul General britanic, lordul Peter Goldsmith, i-a trimis un memorandum secret premierului Tony Blair în care afirma că intenția de a schimba regimul în Irak nu are acoperire în dreptul internațional, așadar acțiunea militară britanică nu este legală. Se preciza că era nevoie de o a doua rezoluție a Consiliului de Securitate al ONU în care să se indice faptul că Irakul nu a respectat faimoasa rezoluție 1441.¹

Dar mediul regional de securitate se modifică nu doar prin acțiuni ale unor actori externi, ci și prin dinamica internă specifică societăților umane. Mult timp considerați prea supuși sau, din contră, extremiști, arabii au reușit să spulbere,

prin revoluții pacifiste, stereotipurile și să-și regăsească mândria rănită de decenii de opresiune. După căderea președintelui tunisian Ben Ali, a celui egiptean Hosni Mubarak și moartea liderului libian, Muammar Gaddafi, mii de internaui, de la Tunis la Sanaa, își proclamă astăzi entuziasmul pentru apartenența la lumea arabă liberă.

Asistăm la tranziția de la o națiune arabă mută și calificată drept umilită, la o națiune ale cărei revoluții sunt comentate în lumea întreagă. Analști de seamă vorbesc chiar de debutul unei revoluții sociale și culturale asemănătoare, păstrând proporțiile, Revoluției franceze.

În evenimentele din spațiul arab din 2011 sunt prezente toate păturile sociale, toate generațiile. Este o mare inovație în istorie, cel puțin în cea contemporană, susține istoricul și economistul Georges Corm care evocă o constructivă interacțiune între drepturile omului și tehnologiile moderne.²

Problema de fond este că revoluțiile victorioase se confruntă cu marea provocare de a trata în mod echitabil abuzurile comise în trecut. Foștii președinți Hosni Mubarak și Zine El Abidine Ben Ali au fost nevoiți să abdice, în timp ce excentricul dictator libian Muammar Gaddafi a fost implicat într-un război civil care i-a adus sfârșitul. Președintele sirian Bashar al Assad încă supraviețuiește, amenințând liderii din Vest că, dacă îndrăznesc să intervină militar, așa cum au făcut-o în Libia, va transforma Siria într-un nou Afganistan.³

Hosni Mubarak este cel de-al doilea lider arab răsturnat de la putere în revoltele care au cuprins Africa de Nord și Orientul Mijlociu, la începutul anului 2011. Președintele tunisian Zine El Abidine

Ben Ali, care a fugit din țara sa în ianuarie 2011, în timpul revoltei populare, a fost de două ori condamnat în absență pentru posesie de arme, droguri, artefacte arheologice și pentru deturnare de fonduri publice. Cu toate acestea, comunitatea internațională pare să fie nemulțumită de verdictul-fulger pronunțat de instanțele naționale tunisiene și pentru perspectivele reduse de a-l vedea pe fostul despot în închisoare, ispășindu-și pedeapsa pentru faptele comise.

Egiptul nu trebuie să facă această greșală.⁴ Mubarak a apărut deja în boxa acuzațiilor, astfel că asistăm la primul proces intentant împotriva unui lider arab înlăturat de la putere prin revolta populară a maselor. Procesul, care se dorește a fi unul transparent și echitabil, prezintă o oportunitate istorică a Egiptului de a trage la răspundere un fost lider național și alcoliiți acestuia pentru abuzurile săvârșite în timpul unei guvernări despotice.

Dacă în cazul Tunisiei și al Egiptului tranziția către democrație s-a făcut prin intermediul unor pârghii interne, în cazul Libiei, violarea gravă de către regimul colonelului Muammar Gaddafi a normelor de drept umanitar a antrenat intervenția promptă a comunității internaționale. Rezoluțiile 1970 și 1973 ale Consiliului de Securitate al ONU au permis impunerea embargoului cu privire la vânzarea de armament către Libia și instituirea unei zone de interdicție aeriană asupra teritoriului acestei țări. A avut loc o intervenție militară, asumată de NATO, al cărei scop nu a fost, din păcate, foarte clar: răsturnarea dictatorului, alungarea sa din țară (eventual uciderea lui) sau obligația de a negocia cu rebelii.

Dar episodul libian a arătat, cu supramăsură, o realitate a lumii post-westphalice în care intrăm tot mai adânc: *"Suveranitatea statului nu este o licență pentru crimă. Niciun stat nu poate abdica de la responsabilitatea de a-și proteja poporul de crime împotriva umanității(...). Atunci, când în mod evident eșuează să ofere această protecție, este responsabilitatea comunității internaționale să o furnizeze, acționând decisiv prin intermediul Consiliului de Securitate."*⁵

Asfel începe un editorial-pledoarie pentru o intervenție în Libia publicat de *Financial Times* la sfârșitul lunii februarie. Autorul său, Gareth Evans, fost ministru de externe al Australiei și

președinte al *International Crisis Group*, este „arhitectul” intelectual al doctrinei „responsabilității de a proteja” (R2P), devenită între timp cadrul normativ din spatele intervenției ONU în Libia. Rezoluția 1973, adoptată la 17 martie 2011, autorizează statele membre ONU „să ia toate măsurile necesare...pentru a proteja civilii și zonele locuite de civili” din Libia. Din această perspectivă, intervenția a fost o premieră, fiind pentru prima dată când o rezoluție a Consiliului de Securitate, sub capitolul VII, autorizează explicit o coaliție de state membre să folosească „toate măsurile necesare” (inclusiv forța militară) pentru a implementa doctrina R2P.

Dacă ar fi să urmărim cum a ajuns acest „mindset” să devină parte a conștiinței globale, trebuie să ne raportăm observațiile la evenimentele din 1999 și la „războiul” aerian al NATO împotriva Serbiei lui Slobodan Miloșevici. Atunci s-a conturat o veritabilă doctrină a comunității internaționale axată pe implicarea activă în conflictele intrastatale și pe “externalizarea” genocidului ca amenințare la adresa securității și stabilității internaționale.

Tragediile din Ruanda, Somalia și Kosovo au amplificat procesul reinterpretării suveranității naționale, în sensul unei tranziții dinspre logica tradițională „westphalică” (în sens de imunitate juridică în raport cu orice tip de interferență externă) către suveranitatea post-westphalică, contractuală, bazată pe interdependențe. Sfârșitul anilor '90 a marcat *saltul conceptual de la suveranitatea ca drept la suveranitatea ca responsabilitate*. Suveranitatea westphalică este reinventată, în măsura în care optica de înțelegere a normei pivot a sistemului de relații internaționale tranzitează dinspre suveranitatea concepută ca drept de jurisdicție absolută, exclusivă și totală asupra propriului teritoriu - suveranitate concepută ca inviolabilitate, suveranitate în sens de imunitate juridică - spre suveranitatea post-westphalică care, în mod esențial, promovează o etică a exercițiului de suveranitate. Statele - conducătorii acestora - nu devin numai beneficiarii privilegiilor, drepturilor și imunităților garantate de suveranitate, ci și posesorii responsabilităților atașate acesteia.

Un rol decisiv în coagularea unui consens al comunității internaționale privind asumarea con-

ceptului “*responsibility to protect*” (R2P) l-a avut fostul Secretar General al ONU, Kofi Annan, care a susținut energic că esența acestuia constă în faptul că un stat suveran are responsabilitatea primară de a asigura securitatea propriilor săi cetățeni, iar în cazul în care autoritățile suverane nu au capacitatea instituțională sau voința politică de a-și îndeplini această obligație fondatoare, responsabilitatea de a proteja revine comunității internaționale. În acest context, Consiliul de Securitate poate decide în baza Cartei Națiunilor Unite, inclusiv “*enforcement action*”. Această dublă responsabilitate a fost ridicată la rang de doctrină de către Adunarea Generală a ONU, în timpul summitului aniversar din septembrie 2005. Mai mult, a fost recunoscută responsabilitatea fiecărui stat de a-și proteja populația de genocid, crime de război, epurări etnice și crime împotriva umanității.

La începutul lunii martie a anului 2011, în „*The Independent*”, reputatul jurist internațional Geoffrey Robertson, în articolul său intitulat „*Using force to stop slaughter is lawful*” („Folosirea forței pentru a opri masacrul este legală”) afirma: „*Pentru a fi legală, intervenția trebuie să aibă loc la cererea potențialelor victime, în scopul de a pune capăt crimelor împotriva umanității și fără vreun interes ulterior, cum ar fi obținerea de teritorii sau de petrol. Trebuie să fie bine proporțională – adică să nu fie mai mare decât e necesar. Date fiind aceste precondiții, intervenția NATO în Libia este legală, atât timp cât nu este denunțată prin vot majoritar în Consiliul de Securitate*”.⁶ În viziunea expertului, există un drept internațional al statelor de a oferi asistență civililor nevinovați care luptă pentru viețile lor. Acest drept la intervenție umanitară, care își trage rădăcinile din teoriile „războiului just” ale lui Grotius și Vattel din secolul al XVII-lea, devine un subiect controversat, punând bazele unui noi ordinii juridice cu valențe noi pentru suveranitatea națională.

Rezoluția 1973 privind situația din Libia este una istorică, dat fiind că instituie și exprimă principiul responsabilității de a proteja. Ceea ce s-a petrecut în Libia creează jurisprudență.⁷

Războiul din Libia a fost mai mult decât o simplă confruntare militară a unui regim care preconiza genocidul propriului popor cu forța

legitimă a comunității internaționale. Au fost purtate lupte la sol și lansate atacuri aeriene din partea NATO, urmare a rezoluției Consiliului de Securitate al ONU. Deopotrivă, s-a evidențiat utilizarea mijloacelor de manipulare a opiniei publice interne și internaționale, precum și fuga de responsabilitate publică. Desigur, principalul responsabil a fost guvernul libian. Marile puteri, de la SUA și Federația Rusă, au relevat un comportament ambiguu în ecuația războiului din Libia, reflectat, într-un mod paradoxal, prin implicări cât mai reduse. Deosebirea dintre cele două mari puteri este esențială în raport cu exigențele sistemice post-westphalice.

Astfel, SUA, care au participat masiv inițial la implementarea *no-fly zone* (zona de interdicție aeriană), au făcut tot posibilul ca intervenția să treacă sub conducerea NATO, asumându-și statutul de membri egali în cadrul coaliției. Motivația poziției americane derivă lesne din analiza dezbaterei interne privind intervenția masivă la începutul aplicării rezoluției ONU. Este vorba atât de fenomenul supraextensiei imperiale - forțele militare americane fiind deja implicate în două războaie în țări musulmane -, dar și de exigența reclamată de Washington privind “împărțirea poverii” (*burden-sharing*) cu aliații în misiunile comunității internaționale pentru aplicarea principiului legalității. Așadar, în acest caz este vorba de un complex de probleme legate de mărimea efortului financiar și de costurile gestionării sistemice fără sprijinul și contribuția echitabilă a întregii comunități internaționale.

Federația Rusă a afirmat însă că rezoluția Consiliului de Securitate al ONU ar permite doar atacarea avioanelor lui Gaddafi care se ridică de la sol, nu și atacarea aeroporturilor militare, a pieselor de artilerie, a tancurilor și a unităților militare care asediază orașe civile. În realitate, jocul de imagine al acestei țări este unul dual, având în vedere faptul că nu s-a opus în Consiliul de Securitate al ONU intervenției propriu-zise, deși o putea face. Cel mai probabil, din rațiuni legate de contractele de miliarde cu Gaddafi sau de politica lor tradițională referitoare la suveranitate sau neintervenție, decidenții de la Moscova au ales, totuși, să pretindă că nu știau unde se va ajunge și care vor fi consecințele în

teren, atunci când s-au declarat de acord cu rezoluția 1973.

În acest context, nu par deloc surprinzătoare declarațiile oficialilor de la Moscova imediat următoare știrii că tiranul paranoic care terorizase Libia timp de 42 de ani a murit. Însăși ministrul de externe, Serghei Lavrov a afirmat că Moscova are numeroase întrebări, în special privind "legalitatea" atacării convoiului cu care Gaddafi încerca să fugă din Sirte, de către aviația militară a NATO.

Una din explicațiile care au stat la baza deciziei de impunere a zonei de excludere aeriană în Libia a fost teama că, dacă liderul de la Tripoli reușește să zdrobească revolta populară și rămâne la putere, acesta ar trimite un mesaj puternic altor dictatori arabi. Și totuși, în mod paradoxal, tocmai după rezoluția ONU, regimurile confruntate cu proteste pro-democrație s-au simțit suficient de amenințate pentru a reprimă mișcărilor democratice.

Pentru a lua exemplul Siriei, Consiliul de Securitate al ONU ar putea deferi situația din această țară procurorului Curții Penale Internaționale (CPI), după modelul Darfur și, mai recent, cel al Libiei, în temeiul Rezoluției 1970. Consiliul ONU pentru Drepturile Omului a respins, deocamdată, o cerere înaintată de Înalțul Comisar pentru Drepturile Omului pentru desfășurarea unei anchete internaționale de anvergură. În schimb, a fost agreeată o misiune "de constatare a faptelor".

Abordarea ONU în cauză, în opinia lui Geoffrey Robertson, nu este conformă cu doctrina "responsabilității de a proteja". Fără a sugera o intervenție în forță în Damasc, acesta este de părere că instrumentarea cazului de către CPI ar însemna colectarea de probe de către anchetatori profesionali, a căror activitate va permite punerea sub acuzare a lui Assad și a comandanților săi. Mai mult, existența unei anchete a CPI ar pune presiune asupra regimului pentru a renunța la politici represive extreme și, în cazul în care actul de acuzare este emis, s-ar stabili un precedent important pentru dreptul de a protesta pașnic, în prezent greu încercat în Yemen, Bahrain, și nu numai.⁸

Intervențiile militare în scop umanitar se extind și în Africa sub-sahariană. Franța, acționând sub mandat ONU, împreună cu forțele organizației au răsturnat în luna aprilie a anului curent,

regimul lui Laurent Gbagbo din Coasta de Fildeș. Operațiunea de capturarea a fostului lider ivoirian a reprezentat un succes, acesta aflându-se în custodia forțelor guvernamentale locale, urmând a fi deferit justiției. Nu se știe, însă, în fața cărui tribunal va răspunde acesta acuzațiilor ce i se aduc.

Foarte relevant pentru doctrina R2P este faptul că, în contextul evoluțiilor din Libia, Consiliul de Securitate al ONU a stabilit un precedent important prin sesizarea Curții Penale Internaționale în legătură cu atrocitățile din această țară, instanță menită să consolideze mai vechea paradigmă a relațiilor internaționale *Nemo este supra leges!* Procurorul CPI, Luis Moreno-Ocampo, a solicitat mandate de arestare pentru crime împotriva umanității comise în Libia, numele lui Muammar Gaddafi aflându-se, bineînțeles, pe listă. Procurorul a afirmat că dovezile strânse sunt suficiente pentru a demonstra că atacuri extinse și sistematice împotriva populației civile au fost și continuă să fie comise în Libia, inclusiv omoruri și persecuții, care sunt crime împotriva umanității.

Stephen Walt a ridicat, într-un articol apărut doar cu câteva zile înainte de uciderea lui Gaddafi, posibilitatea eliminării acestuia printr-o operațiune fulger de asasinare a dictatorului, după modelul Osama bin Laden, care ar fi stopat un război civil și uciderea de oameni nevinovați, pe lângă distrugerile materiale colaterale. Analistul se întorce în timp și se întreabă care ar fi fost consecințele unei astfel de intervenții, în anii '30, care l-ar fi avut ca subiect pe Adolf Hitler.⁹

A fost unul din semnalele pentru o întreagă dezbatere pe marginea normelor și practicilor internaționale privind eliminarea evoluțiilor maligne, care au evoluat, de-a lungul timpului, de la instrumente uzuale de politică externă, la norme de drept umanitar axate pe interdicția uciderii liderilor de stat, inclusiv în perioade de război. Această schimbare a avut loc deoarece a fost preferabil să se limiteze conflictul la confruntarea armată pe câmpul de luptă și, parțial, datorită consacrării ideii potrivit căreia războiul este purtat de state și nu de persoane individuale, abordare care a condus la consolidarea legitimității politice a statului. Totuși, norma pare a se eroda din trei motive distincte. În primul rând, dat fiind că răz-

boiul a devenit din ce în ce mai distructiv, statele au început să caute alternative mai ieftine. În al doilea rând, grupările teroriste se folosesc de practica asasinatului împotriva anumitor state considerate dușmane care, la rândul lor, răspund prin uciderea liderilor de rețele teroriste. În al treilea rând, și poate cel mai interesant, în mediul post-Nürenberg, liderii naționali sunt ținuti responsabili, individual și moral, pentru fapte comise la inițiativa lor. Crearea Curții Penale Internaționale este un alt semn de schimbare a contextului moral și juridic în care *raison d'etat* nu mai protejează liderii naționali de responsabilitate. Pe cale de consecință, liderii pot deveni ținte legitime pe timp de război.

Intrăm acum într-o nouă eră morală, în care tiranii, rudele și acoliții acestora sunt, sau cel puțin ar trebui să fie expediați la Haga pentru procese echitabile în numele standardelor internaționale privind drepturile omului. Justiția internațională este singura formă de justiție disponibilă în context post-revoluționar. Este singura formă de justiție adecvată atunci când crimele fostelor regimuri sunt catalogate drept crime împotriva umanității.

Au existat dezbateri serioase privind soarta lui Gaddafi și a acoliților săi, privită fiind fie ca o chestiune în sarcina exclusivă a poporului libian, fie ținând de justiția internațională. Prima abordare vine în concordanță cu ceea ce s-a întâmplat după capturarea lui Saddam Hussein și pedeapsa acestuia cu moartea, impusă de judecătorii irakieni. Ar fi fost însă naiv să se creadă că Gaddafi ar fi putut fi beneficiarul justiției într-un sistem judiciar corupt pe care el însuși l-a controlat timp îndelungat, un sistem care are nevoie de reconstrucție radicală.

Dorința unui proces echitabil pare să fi fost inițial împărțită de către liderul rebelilor libieni Mustafa Abdel Jalil, care a declarat în Benghazi, faptul că spera să-l captureze pe Gaddafi în viață tocmai pentru acest scop. Dar conotațiile acestui "proces echitabil" erau greu de anticipat deoarece, potrivit reprezentanților Consiliului Național al rebelilor, Muammar Gaddafi trebuia să facă față unui proces în Libia înainte de a fi transferat la Curtea Penală Internațională.

Este crucial pentru libieni să înțeleagă faptul că eliberarea lor a survenit prin mecanismele

dreptului internațional, astfel încât ei au acum datoria reciprocă de a le respecta, prin capturarea și predarea inculpaților CPI. "Gaddafi la Haga" ar fi transmis un semnal clar pentru toate celelalte guverne tentate să abuzeze de propriul popor.¹⁰

Cum ar fi decurs procesul lui Gaddafi? Acest lucru este greu de spus acum, când Gaddafi nu mai există, iar alternativa CPI, în mod cert cea mai eficientă, nu s-a materializat.

Chiar dacă există asumția că numai justiția internă este satisfăcătoare pentru libieni, CPI a emis mandate de arestare, astfel că, în mod legitim, își dorea să-i judece pe fostul dictator și pe acoliții acestuia pentru atrocitățile comise. Este puțin plauzibil că CPI ar fi deferit cazul autorităților libiene în cazul în care acestea erau dispuse și chiar capabile să-l judece pe colonelul Gaddafi în instanțele de judecată libiene. În acest context, singura soluție care să-i mulțumească atât pe partizanii CPI, cât și pe noii lideri din Libia era de a permite CPI să-l judece pe inculpat, dar în Libia. CPI dispune de experiența, expertiza și infrastructura juridică pentru a judeca crimele comise împotriva umanității. În plus, statutul CPI – Statutul de la Roma – lasă deschisă posibilitatea desfășurării proceselor în alte locații decât Haga.

Beneficiile practice ale acestei opțiuni ar fi constat în faptul că mai mulți cetățeni libieni ar fi fost implicați în proces, iar avocații libieni ar fi câpătat experiența unui sistem modern de justiție. Ar fi existat o oportunitate pentru CPI să se implice în mod direct în societatea pentru care acționează, servind în același timp drept platformă pentru comunitatea internațională de sprijinire a Libiei în reconstruirea statului de drept. Pe de altă parte, pentru libieni, un proces derulat de CPI în Tripoli ar fi constituit o punte de legătură spre asumarea *ownership*-ului asupra viitorului lor.

În acest moment, CPI se regăsește în poziția dificilă de a gestiona consecințele mandatelor de arestare emise împotriva fiului lui Muammar Gaddafi, Seif al-Islam Gaddafi, și a șefului serviciilor de informații din epoca Gaddafi, Abdullah al-Senussi, ambii încă în libertate și dorind să ajungă în custodia Curții din motive lesne de înțeles legate de propria lor siguranță, precum și ale revendicărilor unor membri ai familiei Gaddafi, care au ales să fugă în Algeria și Niger.

Dacă există șanse reale ca fiul lui Gaddafi să ajungă la Haga, CPI își va dovedi cu siguranță utilitatea și relevanța internațională. Pe de altă parte, în mod paradoxal, familia lui Muammar Gaddafi pare decisă să depună o plângere împotriva NATO, la Curtea Penală Internațională, acuzând Alianța de crime de război după moartea fostului lider libian. Astfel, avocatul francez al familiei, Marcel Ceccaldi, a declarat că decesul a fost provocat de faptul că elicopterele NATO au tras asupra convoiului lui Muammar Gaddafi, iar conform articolului 8 al Statului de la Roma al CPI, omuciderea voluntară este definită drept *crimă de război*.

Capcanele justiției internaționale vor fi relevante de pledoarii ale acuzării care vor susține faptul că uciderea lui Gaddafi arată că statele membre ale Alianței nu au avut ca scop protejarea populației, ci înlăturarea regimului. De aici, o serie întreagă de speculații conform cărora plângerile vor viza organele executive ale NATO, care au decis condițiile intervenției în Libia, precum și lanțul de responsabilități, până la șefii de stat ai țărilor membre ale coaliției.

Sarcini deloc ușoare pentru CPI, o instanță care promite să vină în întâmpinarea dilemelor legate de conceptul R2P ce poartă povara nesiguranțelor în ceea ce privește subconceptele și consecințele practice pe care le implică. Statutul de obligație internațională, deși efectiv la nivel teoretic, va mai dura până să fie recunoscut pe deplin și la nivel practic, doar de evoluțiile particulare din teren depinzând în viitor soarta acestui concept.

Dacă comunitatea internațională salută la unison căderea regimului libian și impulsul pe care-l va avea asupra "primăverii arabe", ea trebuie, în schimb, să fie mult mai prudentă cu privire la viitorul țării. Un viitor în care Europa are un rol important de jucat.

Perioada care urmează în Libia va fi marcată de incertitudine și nimeni nu își poate permite greșeli: nici liderii rebeli, nici comunitatea internațională care, după decenii de politici nu tocmai eficiente în regiune, are acum oportunitatea de a contribui la progresul libertății.

Eliminarea dictatorilor cere mai puțin timp decât restabilirea normalității. Judecata dictatorului Gaddafi – dacă ar fi avut loc – nu ar fi cons-

tituit decât un mic pas spre obiectivul unei Libii pașnice, stabile și integre teritorial, un exportator credibil de petrol și un centru politic important în Maghreb. O reconstrucție pe care libienii nu o vor putea realiza numai cu ajutorul SUA, NATO și al UE. Țări precum China, Rusia, Turcia și celelalte țări arabe și africane vor trebui de asemenea să participe.

UE poate sfătui libienii despre cum să organizeze alegeri libere, cum să creeze un sistem de partide politice și cum să le susțină financiar, dar mai devreme sau mai târziu, consilierii se vor întoarce la Bruxelles, fondurile se vor epuiza și Libia va rămâne singură. Va fi un proces foarte dureros, deoarece, ca și Afganistanul, Libia este un stat compozit, o constelație de 150 de triburi, fiecare cu propriile lor interese. O Libie democratică și pacifică este o perspectivă atractivă, dar îndepărtată.

În plus, Libia nu va fi ultima țară care să experimenteze efectele "Primăverii arabe". Bahrain, Arabia Saudită, Iordania, Yemen și mai ales Siria, sunt următoarele la rând.

Succesul european al operațiunii libiene este incontestabil: faptul că Paris și Londra au înlocuit pentru prima oară Washington în conducerea unei operațiuni NATO nu poate rămâne fără consecințe pentru viitorul Alianței Nord-Atlantice. În ciuda reticențelor Germaniei, și datorită determinării franco-britanice, Europa a demonstrat faptul că este capabilă să acționeze în vecinătatea ei imediată.

*
*   *

Un motiv major al contestării ideii de suveranitate westphalică clasică e determinat de terorismul transnațional. Cazul tipic este ilustrat de gruparea teroristă Al-Qaida. Liderul Osama bin Laden, căutat de întreaga comunitate internațională, a fost finalmente înlăturat de un comando american acționând pe teritoriul Pakistanului. Probleme juridice se leagă aici de intervenția pe teritoriul altui stat (deși există un acord bilateral americano-pakistanez de cooperare, informațiile privind participarea pakistaneză la uciderea lui bin Laden sunt încă confuze) și de opțiunea de

lichidare fizică, în locul capturării și judecării de către o instanță, fie ea națională sau internațională.

Operațiunea în cursul căreia Osama bin Laden a fost ucis a fost "absolut legală și reprezintă un act de legitimă apărare națională", a declarat secretarul american al Justiției, Eric Holder.

Experți juridici, precum Claus Kress, profesor de drept internațional la Universitatea din Köln, susțin că este discutabil dacă Statele Unite mai pot pretinde în continuare că sunt angajate într-un conflict armat cu Al-Qaida.¹¹ Sunt aduse tot mai mult în discuție statutul de combatant, dar și autoritatea lui bin Laden de a emite comenzi în calitate de șef al unei organizații cvasi-militare.

Foarte interesantă este analiza lui Geoffrey Robertson privind operațiunea forțelor americane de eliminare a faimosului terorist internațional și implicațiile sale în plan juridic. Fără a contesta legalitatea operațiunii, Robertson este de acord că bin Laden nu ar fi putut fi judecat de Curtea Penală Internațională, dat fiind că jurisdicția acesteia a fost posibilă la nouă luni după atentatele din 11 septembrie, însă este de părere că ONU ar fi putut institui un tribunal internațional ad-hoc la Haga, format inclusiv din judecători musulmani, care să asigure un proces echitabil. Convingerea reputatului expert în domeniul drepturilor omului este că "uciderea lui bin Laden, în locul capturării sale, a reprezentat o ocazie pierdută de a dovedi că acest lider carismatic a fost un criminal vicios ce merita să moară în închisoare și nu ca un martir al cauzei sale inumane".¹²

Scurte concluzii

În contextul globalizării, evoluția dinamică a relațiilor internaționale a impus, și impune în continuare, o diminuare a constrângerilor inerente sistemului westphalic de state.

Așa cum au demonstrat recente mișcări revoluționare din MENA și, în ansamblul său, războiul global împotriva terorismului, exigențele securității internaționale – condiție obligatorie a fiabilității sistemice -, au determinat progrese însemnate în ceea ce privește consolidarea doctrinei R2P.

Din punct de vedere juridic, suntem, probabil, martorii cristalizării unei noi norme de *jus cogens* – ingerința umanitară – care ar putea, treptat, modifica sau chiar înlocui clasică normă a non-ingerinței în afacerile interne ale statelor. Aceasta este de natură să-i responsabilizeze pe liderii de stat, descurajându-i să comită crime împotriva umanității.

Pe de altă parte, un alt eveniment recent – lichidarea lui Osama bin Laden – arată o altă direcție de evoluție a depășirii clasice neintervenții în afacerile interne ale statelor. Atunci când exigența unui efort internațional, aplicat în beneficiul sistemului, cere o intervenție în cadrul unui stat suveran, eventuala complicitate a conducerii acestuia din urmă cu perturbatorul sistemic (în cazul de față liderul unei organizații teroriste) legitimează acțiunea comunității internaționale pe teritoriul statului respectiv.

Drumul către un sistem post-westphalic care să conducă la diminuarea conflictelor pe scena mondială a fost deja antamat, iar omenirea pare decisă să se anjazeze activ în parcurgerea acestuia și în asigurarea tranziției spre o nouă ordine internațională, mai bună, în beneficiul unei societăți mondiale în expansiune.

Note

¹ Goldsmith, P., *Memorandum to the Prime Minister: Iraq: Resolution 1441*, 7 martie 2003. Disponibil online: http://www.ico.gov.uk/upload/documents/library/freedom_of_information/notices/annex_a_-_attorney_general's_advice_070303.pdf

² Georges Corm, "Threats to the Arab Spring", *middle east online*, 6 aprilie 2011; <http://www.middle-east-online.com/english/?id=45369>; "Is this an Arab spring?", în *Le Monde Diplomatique*, aprilie 2011.

³ Interviu acordat de președintele sirian Bashar al-Assad pentru *The Daily Telegraph*: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8858667/Bashar-al-Assad-I-wont-waste-my-time-with-Syrian-opposition.html>, accesat la 9 noiembrie 2011.

⁴ Vezi articolul "Seeking justice for despots", în *The Calgary Herald*, 7 august 2011, disponibil la: <http://www.calgaryherald.com/news/Seeking+justice+despots/5218406/story.html>.

⁵ Gareth Evans, "No-fly zone will help stop Gaddafi's carnage", în *Financial Times*, 27 februarie 2011; [State sovereignty is not a licence to kill. No state can abdicate the responsibility to protect its people from crimes against humanity, let alone justify perpetrating such crimes itself. When it manifestly fails in that protection, it is the

responsibility of the international community to provide it, if necessary – should peaceful means be inadequate – by taking timely and decisive collective action through the United Nations Security Council.]

⁶ Geoffrey Robertson, „Using force to stop slaughter is lawful”, în *The Independent*, 5 martie 2011; [To be lawful, the intervention must be at the request of potential victims, for the purpose of stopping crimes against humanity and with no ulterior motive, eg obtaining territory or oil. It must be proportionate – no greater force than necessary. Subject to these preconditions, Nato’s intervention in a Libyan emergency would be lawful, unless or until it was denounced by majority vote in the Security Council.]

⁷ De menționat și precedentul Darfur și rezoluția CS ONU nr. 1701 care autorizează în mod expres o forță a Națiunilor Unite să folosească toate mijloacele necesare pentru protejarea populației civile sudaneze. Pentru prima dată, într-o rezoluție a Consiliului de Securitate, operând sub Capitol VII, este asumată și codificată implicit „responsabilitatea de a proteja”.

⁸ Geoffrey Robertson, „Assad should face international justice”, în *The Independent*, 13 mai 2011.

⁹ Stephen M. Walt, “Taking Qaddafi out (and not for dinner)”, în *Foreign policy*, 25 aprilie 2011.

¹⁰ “Assad la Haga” este un slogan recent folosit pe străzile din Siria, demonstrând așteptările de înfăptuire a justiției, devenite simboluri ale “primăverii arabe”.

¹¹ Vezi, în acest sens, articolul lui Thomas Darnstädt, “Justice, American Style: Was Bin Laden’s Killing Legal?”, în *Spiegel Online International*, 3 mai 2011; <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,760358,00.html>.

¹² Geoffrey Robertson, “Bin Laden Should Have Been Captured, Not Killed”, în *The Daily Beast*, 3 mai 2011; <http://www.thedailybeast.com/blogs-and-stories/2011-05-03/osama-bin-laden-death-why-he-should-have-been-captured-not-killed/>; [*Killing bin Laden instead of capturing him was a missed opportunity to prove this charismatic leader was a vicious criminal, who deserved to die in prison, not as a martyr to his inhuman cause.*]

ABSTRACT

The recent “revolutionary” explosions in the Middle East and North Africa prove once again that sovereignty cannot be absolute and the leader’s impunity tends to become a fiction. In early 2011, the outbreak of popular unrest in the Middle East and North Africa (MENA) to chase dictatorial leaders from power will certainly produce major legal consequences.

This Paper addresses the most important ones concerning the international community’s intervention for humanitarian purposes, but also the related scenario of the use of force.

Keywords: Middle East, Africa, intervention, responsibility, international law, immunity

Simona Țuțuianu serves as a legal adviser and expert researcher with the Institute for Political Studies of Defense and Military History of Romania. She holds a Ph.D. in International Relations from the National School of Political Science and Public Administration in Bucharest. She demonstrated experience and exposure at the international level related to security issues as a diplomat with the Permanent Mission of Romania to the United Nations. Simona Țuțuianu served on the First Committee to the General Assembly and two Security Council subsidiary bodies that Romania chaired during its non-permanent membership, namely the 1540 Committee on non-proliferation of WMD and the 1518 Committee on Iraq.

PUNCTE DE VEDERE

Stat, știință și societate

Corporația RAND și politica americană din timpul Războiului Rece (1948-1962)

Silviu PETRE*

O trăsătură a secolului al-XX-lea și, implicit un corolar al modernității a fost creșterea statului. Ca ansamblu coerent de instituții care reglementează viața unei colectivități statul a cunoscut o expansiune fără precedent în domeniul prerogativelor sale. Odată cu decolonizarea și globalizarea, statul european, westphalian s-a extins la scară planetară. Concretizat într-o paletă extrem de largă de variații, modernizant sau conservator, laic sau cu ambiții teocratice, ca releu al tuturor grupurilor sociale sau ca joc de sumă nulă al dominației unui grup asupra celorlalte, statul actual și-a consacrat misiunea unificatoare asupra întregii societăți aflate sub incidența sa. Dacă unii au văzut în această creștere chezașia progresului și a asigurării echității sociale, alții, (fie ei marxiști: Rudolf Hilferding¹ sau libertarieni: Murray Rothbard, Robert Nozick, F. Hayek sau L. von Mises) au criticat procesul ca un opresor al libertății individuale, societății civile sau inițiativei private.²

În studiul de față ne propunem să prezentăm două studii de caz ce tratează dilemele etice care apar la întâlnirea dintre expertiza științifică și factorul politic. Metodologia noastră va consta în utilizarea concepțiilor lui Murray Rothbard (1926-1995) asupra relației dintre stat, societate și știință. Studiul nostru se referă la relația dintre comunitatea științifică și complexul militar-industrial din America cu o focalizare pe think-tankul RAND, de la formarea sa în 1948 până în 1962.

Motivația de a scrie un asemenea studiu are în vedere o anumită simetrie simbolică a aniversărilor. 2011 împlinește un număr rotund de ani

față de o serie de evenimente factual-intelectuale ale modernității: 250 de la Declarația de Independență americană și publicarea operei lui Adam Smith, *Bogăția națiunilor* (1776); 85 de ani de la nașterea lui Murray Rothbard (1926); 50 de ani de la discursul de adio al lui Dwight Eisenhower (1961) prin care avertiza asupra pericolului creat de complexul militar-industrial asupra misiunii americane în lume; 40 de ani de la publicare cărții lui Graham Allison, *Esența deciziei* (1971) - un punct de vedere parțial opus celui expus de Rothbard; 30 de ani de la venirea la putere a lui Ronald Reagan, un președinte din multe puncte de vedere opus lui Eisenhower și care a fost favorabil complexului militar-industrial (1981) și 70 de ani până la acțiunea romanului SF Harrison Bergeron a lui Kurt Vonnegut (publicat în 1961) - o temă de reflecție asupra tensiunii dintre egalitate și libertate, atât explorată de libertarieni.

Stat și modernitate la Murray Rothbard

Situându-se în rama mai amplă a libertarismului, pentru Murray Rothbard secolul al-XX-lea și modernitatea, începând de la revoluția industrială nu pot fi concepute fără a lua în calcul creșterea puterii statului.³ Pentru unele școli de gândire (intelectualii americani progreștiști din anii 1880-1910 sau 1929-1940) societatea modernă

* Silviu Petre este beneficiar al Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, program co-finanțat de Fondul Social European.

devenise mult prea complexă pentru a se reglementa singură, așa cum susținuse teoria liberală clasică și deci avea nevoie de un coordonator. Acesta urma să fie statul, cu misiunea paternalistă de a asigura bunăstarea cetățenilor săi și a ține în frâu inegalitățile inerente dintre membrii societății. Cerința unor inginerii sociale de proporții care să amelioreze viața oamenilor nu putea fi realizată decât prin expansiunea administrației, a fiscalității, a unui învățământ de masă sau a unui sistem de sănătate centralizat.

Aici intervine critica libertariană, anti-etatismă. Pentru libertarieni în general și pentru Rothbard în special, extinderea statului nu vine fără costuri, consecința fiind aceea a diminuării libertății societății și a indivizilor. Ducând mai departe teoriile economistului german Franz Oppenheimer, Murray Rothbard se situează într-o poziție destul de anti-hobbesiană: Leviathanul nu aduce securitatea subiecților săi, cât îi oprimă. Opresiunea se realizează printr-o serie de măsuri legalizate (armată, fiscalitate, poliție, mijloace de supraveghere) cât și prin hipnotizarea minților.⁴ Aceasta din urmă se realizează în epoca modernă cu ajutorul intelectualilor, continuatorii preoțimii medievale și ai alianței dintre Tron și Altar. Asemenea lui Hayek, Rothbard înțelege intelectualitatea într-un mod destul de amplu și flexibil: intelectualii nu sunt numai aceia care posedă diplomă și eventual își încheagă cercetările într-o operă scrisă cât și învățătorii, profesorii sau formatorii de opinie.⁵

Eseul său: *“Primul război mondial ca împlinire. Intelectualii și puterea”* este o istorie intelectuală a modului cum experții și condeierii (economisti, sociologi, statisticieni) s-au înrolat în cadrul administrației americane mânați de ideea excepționalismului american și a credinței în etatism și nevoia planificării sociale.⁶

De ce o fac? Explicația lui Rothbard are o tonalitate oarecum anti-intelectuală: cum oamenii ideilor fac parte dintr-un cerc restrâns cu un limbaj ermetic, ei se simt izolați de majoritatea societății și nesiguri pe o piață a muncii mereu instabilă. De aceea, pentru a-și asigura un trai stabil și a avea un rol/prestigiu asupra semenilor lor, fac o alianță cu statul. Așa ajung să devină ideologii factorului politic cu sarcina de a modela mințile oamenilor și a legitima Puterea. Rezumând ideile

rothbardiene, putem spune că procesul modern de *nation-building* este o inducere la scară colectivă a „Sindromului Stockholm”.⁷

Într-un alt eseu – „Wall Street-ul, băncile și politică externă americană” – Rothbard, chiar mai ilustrativ decât cel mai sus amintit pentru gândirea sa, unifică temele creșterii statului și a corporațiilor de politică externă expansionistă, respectiv a înregimentării intelectualității.⁸ Dacă în primele decenii ale existenței republicii americane expansiunea avea loc mai degrabă datorită coloniștilor, fără prea multe stimulente din partea statului, odată cu anii 1890, solidificarea instituțiilor federale se cuplează cu interesele marilor industriași, precum J.P.Morgan sau Rockefeller. Politică externă americană, de la președintele McKinley trecând prin Theodore Roosevelt și Woodrow Wilson până la FDR este un exemplu de aservire sau colaboraționism între elitele politice și cele financiare americane, conform lui Rothbard. Un loc special în explicația sa i se acordă dezvoltării ideologiei/viziunii hegemoniste americane care își extrage sevele din creștinism, iluminism, darwinismul social glazurate de credința în superioritatea rasei britanice.

Un episod marcant în această istorie politico-intelectuală îl constituie apariția CFR- *Council for Foreign Affairs*. Rădăcinile acestuia pot fi găsite în Societatea Mesei Rotunde (*Round Table Society*) creată de Cecil Rhodes cu scopul de a promova expansiunea britanică și reîncorporarea Americii în cadrul Commonwealth-ului. Ulterior grupul, condus de lordul Alfred Milner, va deveni un influent club de reflecție, mulți dintre diplomații britanici trimiși în 1919 la Versailles fiindu-i membri. Influența sa a radiat de asemenea peste ocean. Primul american care s-a alăturat grupului a fost George Louis Beer cunoscut pentru cărțile sale în care ataca Revoluția Americană, laudând în schimb modelul britanic. Beer, alături de alți doi prieteni istorici filo-britanici, George Burton Adams de la Harvard și cu James T. Shotwell de la Columbia și totodată ziarist la Inquiry, au început să pună bazele unei societăți asemănătoare Mesei Rotunde în America. Noul grup, Institutul de Afaceri Internaționale s-a născut pe 30 mai 1919 la Paris. În 1921 va fuziona cu un alt institut stipendiat de oamenii de afaceri newyorkezi preocupați de pacea postconflict. Așa a luat

naștere CFR care va avea un cuvânt greu de spus în șlefuirea politicii externe americane de-a lungul secolului al-XX-lea până în secolul al-XXI-lea.⁹

Intellectualii între diferența opiniei și dispersia puterii

Semănând izbitor de mult cu noțiunea blocului hegemonic al lui Antonio Gramsci,¹⁰ ideea rothbardiană a înfeudării intelectualității de către stat și burocratie săvârșește aceeași eroare de compoziție. Deși de la nivelul bunului simț se poate concede că neutralitatea axiologică este mai degrabă un deziderat iar fiecare discurs științific este mai mult sau mai puțin organic (adică dependent de contextul în care este realizat, de comunitatea științifică ce îl evaluează, de biografia cercetătorului) nu putem vedea intelectualitatea unui stat ca un tot unitar, o falangă ce acționează sincron sub aceleași impulsuri. Mai ales în condițiile în care Rothbard definește intelectualitatea foarte lax, introducând aici, după cum aminteam mai sus atât pe sociologi, economiști, oameni de litere, jurnaliști sau formatori de opinie.

Două aspecte trebuie în continuare apăsate în privința temei rothbardiene a creșterii statului și înregimentării intelectualului. Una istorică și contextuală și alta metodologică.

În ceea ce privește prima, avem nevoie să citim critica rothbardiană în cadrul mai larg al polemicii americane privind rolul științelor sociale (mai ales) în perioada interbelică. Statutul lor mereu incert prin raportare la cele naturale și exacte, care se traduc mult mai ușor în tehnică, a fost și mai puternic atacat odată cu venirea la putere a regimurilor totalitare în Europa. Acuzația că științele sociale servesc legitimării tiraniilor a determinat o contra-ofensivă a multor sociologi americani care au început să emită ideea transformării științelor sociale în factori de pedagogie civică și democratică. Lucrarea lui Robert Lynd: "Știință în vederea a ce?/*Science for what?*" devine o pledoarie pentru ca științele sociale să formeze conștiința interesului public între cetățeni.¹¹ Dilema va deveni încă mai acută sub presiunea Războiului Rece, așa cum se va vedea în părțile următoare.

A doua considerație, de natură metodologică, are în vedere paradigmele alternative care pot fi contrapuse expozeului rothbardian despre creșterea statului. Două avem în vedere. Una ar fi teoria deciziei. Așa cum a arătat temeinic Graham Allison în studiul său din 1971, *Esența deciziei*, hotărârile nu sunt secretate de un stat unitar ci în urma unui proces de negociere între variile ramuri administrative, rivalitățile fiind nu odată prezente. Ideea înfeudării complete a intelectualității și științei față de mai marii zilei trebuie nuanțată chiar și pentru regimurile totalitare. Așa după cum arăta și Slava Gerovich în studiul său despre știința sovietică a anilor '50, relațiile dintre partid și Academie sau laboratoarele științifice nu au fost netede. Comunitatea științifică a fost împărțită: dacă unii precum Lysenko au achiesat liniei partidului, alții au încercat să își negocieze insule de libertate.¹²

Cealaltă abordare avută în vedere este teoria plurală asupra statului. Venind ca o critică la adresa teoriei elitelor inițiată de sociologi precum C.Wright Mills, aceasta consideră că societatea nu este acaparată de un singur pol de putere iar elitele și factorii de decizie nu constituie un tot unitar.¹³

Un foarte bun exemplu a aceea ce înseamnă diferențele dintre intelectuali, unele chiar în interiorul aceluiași grup este disputa iscată de cartea lui Stephen Walt și John Mearsheimer: *Lobby-ul israelian și politica externă a SUA*.¹⁴ Pentru a para eventualele acuze de anti-semitism cei doi nu definesc lobby-ul într-un mod etnic (ethnically based) ci îl consideră drept un spectru larg de organizații unite nu atât prin solidaritatea etnică, cât prin credința în ajutorarea statului Israel. Criticii lor, precum istoricii Niall Ferguson și Walter Russell Mead le reproșează tocmai ceea ce Walt și Mearsheimer încercaseră să evite: eroarea de compoziție. Astfel Ferguson și Mead arată că însăși credința comună în cadrul lobby-ului este departe de a fi unitară, omogenă și lipsită de divergențe.¹⁵

Acesta este doar un exemplu, relativ recent și vocal al unei dezbateri în sociologia americană legată de structura de putere și unitatea grupurilor aflate la putere.

Reîntorcându-ne la tema principală studiată, dacă ne-am ocupa de relația dintre intelectualitate

și putere având în minte accepțiunea rothbardiană, profunzimea și amploarea ar trece dincolo de ceea ce își propune textul prezent. Astfel că vom descrie razant peisajul a ceea ce James Der Derian numește MIME-Net (Military-Industrial-Media-Entertainment)¹⁶ Network pentru a zăbovi mai mult asupra a rolului avut de Corporația Rand în timpul Războiului Rece.

Creșterea guvernului american

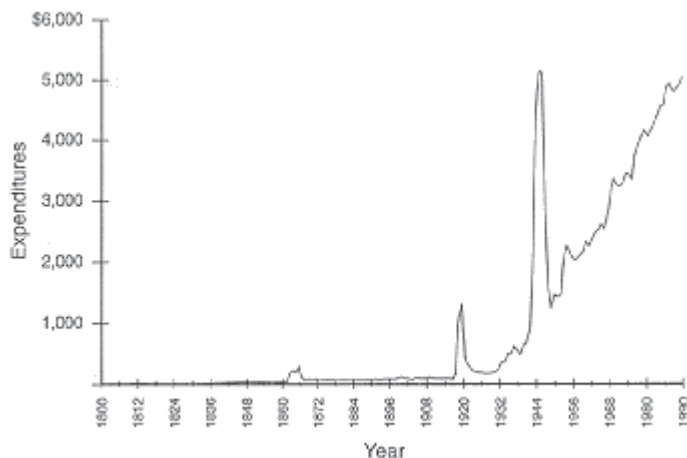
Deși a avut la baza o mentalitate anti-etatistă, istoria americană a găzduit recurent tensiunea dintre libertatea individuală și autonomia statelor versus cea a guvernului federal. Modernitatea ca proces și modernizarea ca imperativ au înlocuit tema guvernului minimal cu cea a statului intervenționist chemat să joace un rol în bunăstarea socială a cetățenilor.¹⁷ Epoca progresivistă, New Deal-ul rooseveltian ca și programul Marea Societate a lui Lyndon Johnson au consacrat sectorul public ca un vehicul de schimbare socială, stârnind deopotrivă apreciere cât și dezaprobare.

Astfel, dacă la începutul secolului XX cheltuielile guvernamentale se ridicau la 3% din PIB,

cheltuielile domestice ale guvernului se ridicau la aproape 7 mld.\$. Ele nu vor ajunge la 12 mld.\$ decât în 1952, pentru ca suma să devină 131 mld.\$ în 1972.¹⁹

În termeni de multiplicare efectul este încă și mai impresionant. În prima parte a secolului al-XX-lea cheltuielile dedicate bunăstării au crescut de 40 de ori, adică de aproape trei ori mai mult decât venitul total al Statelor Unite. Conform lui Roger A. Freeman cheltuielile guvernamentale ajunseseră în 1972 la 40% din buget și la 30% din venitul american.²⁰

Structura pieței muncii nu va rămâne nici ea neschimbată. Deși aparent sectorul bugetar a crescut în primele decenii postbelice doar cu 8% față de cel civil (+39%) la un surplus demografic de 33%, în realitate numărul angajaților pentru guvern a înregistrat o cotă de expansiune superioară celui civil (139% față de 35-40% între 1952-1972).²¹ Într-o lucrare ulterioară, același Roger A. Freeman chestionează zăgrăvind modul cum, deși la nivel federal numărul angajaților din sectorul public s-a menținut relativ (mai ales în perioada supusă studiului: 1952-1978), sectorul public la nivel local a fost cel care a cunoscut

Randall G. Holcombe, The growth of the Federal Government in the 1920s, The Cato Journal, Vol.16, No.2, <http://www.cato.org/pubs/journal/cj16n2-2.html>

în 1990 ele ajungeau deja la 22,5% pentru a se situa astăzi în jurul la 33%.¹⁸ Alte surse dau realitatea de mai jos:

Zăgăzul cheltuielilor bugetare s-ar rupt de abia odată cu anii '50 și începutul Războiului Rece. Chiar și pe vremea New Deal-ului din anii '30

adevărata explozie numerică. Din 8.881.000 angajați în sectorul bugetar între anii 1952-1978, doar 660.000 au primit funcții la Washington, cei mai mulți dobândind posturi în state și în administrațiile locale²² (în provincie cum am spune în România.)

MIME-Net și statul american

Pentru mai multe voci ale sociologiei istorice (Charles Tilly, Bertrand de Jouvenel, A.Giddens, Robert Gilpin sau Ulrich Beck) dezvoltarea statului-națiune în secolele al-XIX-lea și al-XX-lea a avut drept scop principal optimizarea purtării războiului.²³ Înaintea lor, Friedrich Engels însuși, fascinat de chestiunile militariste afirma că *"armata a devenit rațiunea de a fi a statului, posedând în plus o rațiune de existență proprie."* Mai târziu, în perioada interbelică, teoreticianul sovietic Aleksandr Svechin găsea că tehnologia militară modernă servește la menținerea ordinii sociale și la creșterea moralului populației prin faptul că mecanizează munca.²⁴ Cerințele unui război tot mai complex în care tehnologia evolua rapid a creat necesitatea unui întreg eșafodaj logistic care să poată susține efortul marțial al claselor de la putere (rege, junkeri, aristocrați etc). Măsurile uzitate pentru susținerea acestui efort (infrastructură, poșta, industrie vestimentară, alimentară), departe a de rămâne provizorii s-au permanentizat. Dincolo de factorii strict materiali, un aspect crucial al unității sociale și voinței de a lupta a fost moralul, pentru care o întreagă componentă științifică, educațională și ideologică s-a montat cu ajutorul sistemului de învățământ, mass-media, expertizei științifice sau marilor universități.

În ceea ce privește statul american, de care ne ocupăm, edificarea a ceea ce numim complexul militar-industrial are loc odată cu Primul Război Mondial și se structurează definitiv în timpul anilor '40, pe timpul administrației Roosevelt.

Filmul „O minte scilipitoare”, ecranizare a cărții omonime a Sylviei Nassar²⁵ este deopotrivă o metaforă și o mostră a interdependenței strânse dintre mediul academic, intelectual/științific și factorii politico-militari în cadrul Războiului Rece.²⁶

Sindromul Kissinger, cum a ajuns să fie cunoscut în epocă-adică pendularea între cariera academică și cea politică - a ajuns o condiție esențială a funcționării acestei alianțe. Pe de altă parte, fuzionarea universitaro-politică va afecta obiectivitatea expertizei generând un adevărat proces de disonanță cognitivă: cu alte cuvinte, pentru a obține bani și recunoaștere consilierii au ajuns să îi șoptească Principelui ceea ce acesta

își dorea să audă, până într-acolo încât ei înșiși au ajuns să își însușească drept credințe ideile politicianilor.²⁷

În cele ce urmează vom trata cele două componente - militară și educațional-științifică.

Industrializarea războiului

Spre deosebire de epoca ante-industrială când atelierele de armuri ale Europei manufacturau echipament pentru microsocietatea regilor, nobililor și mercenarilor implicați în activitățile marțiale, odată cu Revoluția Franceză și statul-național, industria a fost tot mai intens înregistrată efortului de război. Chiar și în America unde tradiția liberală, anti-etatistă se împotriva unei armate permanente (*standing army*), Amendamentul 2 (ca fundament legal) și cucerirea Vestului sălbatic (ca proces factual) vor solicita inventivitatea americană. Creșterea aparatului militar s-a realizat treptat între Războiul de Secesiune și perioada postbelică din secolul XX. Dacă între 1902-1911 armata permanentă însemna 75.000 oameni (sub plafonul de 100.000 stipulat de o lege a Congresului) în 1916 o nouă lege creează o armată permanentă de 300.000 pe timp de război și 175.000 pe timp de pace. Necesitățile conflictului în Europa s-au concretizat într-un număr de 3.685.458 soldați în 1919, cifră eclipsată de cele 16 milioane soldați americani în 1945.²⁸

Guvern, știință și educație. O nouă alianță dintre Tron și Altar?

Impresia contrastantă pe care învățământul american o are în lume se întinde între cultura de masă, superficială și producția celor mai bine finanțate universități din lume. Începând cu anii New Deal-ului și continuând cu epoca postbelică, învățământul a fost o preocupare centrală a statului bunăstare american. Ideea că bunăstarea socială și primatul pe plan internațional nu pot fi susținute decât printr-un învățământ de calitate nu avut oponenți.

Cifrele sunt grăitoare (0,3% din PIB): dacă în 1940 bugetul alocat cercetării și dezvoltării (C&D/

engl. R&D) era de 345 milioane\$ în 1960 cifrele au crescut la 1,64 mld. (3% din PIB). Tot ca o dovadă a implicării statului vedem ponderea guvernului federal în sprijinul științei în 1961-1962: 57% față de 12% sectorul industrial și 7 procente provenite din alte surse (donații, acte filantropice șamd).²⁹

Nevoile învățământului nu au fost nici ele trecute cu vederea: din cei peste 8 milioane de angajați publici (1952-1978) mai sus menționați peste 6 milioane erau profesori, o creștere cu 4.702 mii (4,72 milioane.) locuri de muncă față de 1952 (puțin peste 1,8 milioane). O cotă remarcabilă dacă ne gândim la faptul că numărul de studenți din această perioadă abia s-a dublat (de la 27 milioane la 53 milioane)!³⁰

Cât despre finanțarea universitară găsim o oligarhie piramidală în care se reflectă diferențele de sponsorizare din partea statului. Din 2100 de universități existente în America lui 1964, 10 au obținut 38% din fonduri, restul împărțindu-se între cele 2090: MIT, University of California, Columbia, Michigan, Harvard, Illinois, Stanford, Chicago, Minnesota și Cornell. Pe o bună cotă parte din alumni produși de către aceștia îi vom regăsi în diferite funcții guvernamentale servind drept cureauă de transmisie între știință și decizie în cadrul noii politici a științei.³¹

Cifrele contractelor de afaceri ale unora dintre universități și industria de apărare sunt o dovadă în sine. În 1946 contractele guvernamentale ale universității Stanford se cifrau la 127.599\$ pentru ca în 10 ani să ajungă la 4,5 mil. \$ iar în anii '60 să atingă plafonul de 13 miliarde \$. Ralierea instituțiilor de învățământ superior la presiunea Războiului Rece a avut consecințe duale: pe de-o parte campusurile au devenit locuri de protest intens, mai ales în anii 1966-1968 iar pe de altă parte mulți tineri savanți au găsit în contractele guvernamentale și militare o bună ocazie de împlinire profesională. Seymour Melman, cunoscut sociolog și economist dedicat problemelor militarismului considera că în 1965 două treimi din cercetătorii americani lucrau pentru industria defensivă.³²

Evident, nu trebuie să cădem în capcana erorii de compoziție. La fel ca multe alte medii sau ca societatea în sine, lumea universitar-științifică a fost și este divizată de numeroase opinii. Mai ales

în domeniul cercetării polemica este o condiție sine qua non a asigurării obiectivității. Nu odată critica și protestul au venit din interior. Robert Oppenheimer, unul dintre stâlpii Proiectului Manhattan, era situat de cunoscuții săi în zona socialismului vag definit iar după 1945 își va canaliza eforturile spre obținerea unui statut autonom al științei americane și oamenilor de știință americană. El va face parte de asemenea din comisia care a întocmit după 1945 raportul Acheson-Lilienthal prin care se cerea un control civil asupra armelor nucleare.

Leo Szillard, colegul său s-a alăturat luptei pentru controlul arsenalului atomic. Lor li s-au alăturat fizicieni de la eşaloanele inferioare ale Proiectului Manhattan: William A. Higinbotham și Katherine Way - uniți în dezacordul față de legea May-Johnson care ar fi supus comanda vectorului nuclear militarilor și nu oamenilor politici.

Deja în octombrie 1945 oameni de știință organizați în forumuri ca: *Atomic Scientists of Chicago*, *Association of Oak Ridge Scientists*, *the Association of Manhattan Project Scientists* de la Columbia au început să trimită petiții sau să facă lobby la Washington pentru a cere crearea unei Fundații Naționale de Știință (NSF) care se le asigure autonomie în paralel cu finanțare din partea statului dar fără o înfeudare totală.³³

..Politica științei..

Dacă în Primul Război Mondial relația dintre știință și necesitățile militare fusese modestă și cu sincope, odată cu al Doilea Război Mondial mediului științific i-a fost acordată o mult mai însemnată importanță. Alături de proiectul Manhattan care va conduce la fabricarea primei bombe atomice, o serie de multe alte departamente au fost creat drept cureauă de transmisie între savanți și armată.³⁴ Un foarte important rol îl va deține Vannevar Bush, matematician strălucit dotat cu abilități de manager. Puternic implicat în activitatea politică, el va fi desemnat în 1940 de către Roosevelt drept șef al nou înființatului Comitet pentru Cercetări legate de Apărarea Națională (NRDC). Odată cu atacul de la Pearl Harbour și intrarea SUA în război, NRDC-ul va fi subsumat Oficiului pentru Știință, Cercetare și

Dezvoltare (*Office of Scientific Research and Development*-OSRD; 28 iunie 1941). Mai târziu, în primii ani ai Războiului Rece, prin eforturile aceluiași V.Bush și altor savanți și vizionari se creează în 1950 NSF: Fundația Națională de Știință iar în 1951 PSAC: *President's Science Advisory Committee*. Conform unui studiu din 1964 se cunoștea că 29 din 41 de persoane care deținuseră funcții în PSAC absolviseră unele dintre universitățile de prestigiu mai sus menționate: California, Caltech, MIT, Chicago, Columbia, Princeton. Dintre aceștia 41, 28 continuau să fie angajați ai universităților respective, îmbinând cariera academică cu cea de consilieri politici.³⁵

Nașterea RAND

Sub nou întocmită armătură instituțională se vor dezvolta în timpul anilor '50 o serie de grupuri de expertiză cu relevanță militară. Fiecare ramură militară a dezvoltat cel puțin unul: Marina avea la MIT Grupul de Evaluare al Operațiunilor; Aviația - Grupul de Analiză al Operațiilor iar Armata - Oficiul de Cercetări al Operațiilor alături de Grupul de Evaluare al Sistemelor de Arme (creat în 1948). Unul dintre acestea a fost și Corporația RAND/Rand, abrevierea de la Research and Development. Inițial o entitate subsumată forțelor aeriene, va deveni în 1948, cu banii obținuți de la Fundația Ford un corp de sine stătător. Ieșirea sa de sub pulpana forțelor aeriene nu a fost întâmplătoare. Dacă la începutul războiului forțele aeriene erau o ramură a marinei, începând cu 1946 aviația devine independentă. Prestigiul căpătat în atacurile contra Germaniei și mai ales asupra Japoniei în 1945 se va prelungi prin necesitatea de a putea proiecta amenințarea nucleară la distanțe foarte mari. Sarcină pe care numai avioanele o puteau îndeplini. Ulterior, când marina își va dezvolta propriul arsenal nuclear între cele două se va desfășura o rivalitate serioasă. Apariția Rand se datorează unui grup de trei oameni: generalul Henry 'Hap' Arnold, un vizionar care credea în sinergia apărare-cercetare; Arthur Raymond, important inginer la Douglas Aircraft și Frank Collbohm, asistentul celui de-al doilea. După ce în anii imediat postbelici cei trei vor lucra împreună la îmbunătățirea bombardierului B-29,

ei vor dori continuarea și extinderea relației militar-științifică atât de benefică. Grație lui Raymond, directorul Douglas Aircraft, Donald Douglas a fost de acord cu crearea organismului germinal devenit în scurt timp Rand.³⁶ Despărțirea din 1948 a fost de comun acord. Din punctul de vedere al Rand, nevoia de a fi perceput/ă drept un focar de talente academice cerea menținerea unei reputații de autonomie sau chiar independență față de industria militară.³⁷ O altă situație care dovedește încăpățânarea RAND de a-și menține neatințarea are loc la începutul anilor '60 când se pune problema unor reduceri bugetare din zona consultanței științifice. Secretarul pe chestiunea forțelor aeriene, Eugene Zuckert va face presiuni asupra RAND pentru a se lavi de protestul președintelui acesteia, Frank Collbohm. Acesta din urmă îi va răspunde într-o scrisoare lui Zuckert anunțându-l că modul de lucru al corporației nu poate fi negociat iar oricărui compromis i se va prefera demisia.³⁸ Vedem astfel că ipoteza subscrierii necondiționate a intelectualilor față de stat, așa cum afirmase Murray Rothbard trebuie nuanțată.

Pentru autorii care s-au aplecat asupra problematicii, RAND a căpătat o gamă contrastantă de roluri și conotații. Pentru istorici precum David Hounshell sau Mai Elliott corporația nu a fost niciodată o academie a imperialismului așa cum o acuză detractorii săi iar influența de care s-a bucurat a fost o funcție a ecuației politice în care prejudecățile sau rivalitățile liderilor de la Casa Albă și Pentagon au reprezentat parametri schimbători. Pentru demersuri jurnalistice cum este acela al lui Alex Abella în *Soldiers of reason/ Soldați ai rațiunii*, RAND capătă un contur demonic, conspiraționist, fiind responsabilă de tot ce s-a întâmplat în America în ultimii 50 de ani. "*Cu toții suntem copiii nelegitimi/bastarzii RAND*" înscrie afirmația în diapazonul conspiraționist.³⁹

Anii '50, ani de definire a relației *frère-en-nemi* din următoarele decenii precum și noile arme postbelice vor cere o reevaluare conceptuală a modului de a gândi marea strategie. În cazul activității RAND, ea va avea loc sub spectrul încercării de a-și diversifica clienții și a ieși din monopsonul contractelor cu aviația. Încercare mai degrabă lipsită de succes. Un astfel de episod care vorbește despre rivalitatea Marină-Aviație

s-a derulat în 1959 când US Navy cere celor de la RAND un raport evaluator al noii rachete de atunci: Polaris. Raportul a fost unul favorabil, găsind trăsăturile rachetei invulnerabile față de tehnică de atunci a sovieticilor. Tot în aceeași perioadă un alt raport RAND emite un verdict nefavorabil la adresa bombardierelor B-70 și a metodologiei de folosire a acestora concepută de generalul Curtis LeMay.

Domenii de expertiză..

Inițial organigrama grupului cuprindea șapte departamente principale, dintre care cele mai importante erau: Balistica, Aviația, Tehnologia Nucleară și Electronica. Primele ei vor consacra reputația RAND ca un templu al preoțimii nucleare americane din epoca Războiului Rece.

O realizare remarcabilă a fost crearea de către aviație cu ajutorul muncii celor de la RAND a ICBM-ului (*intercontinental ballistic missile*) capabil să transporte vectori nucleari la mii de kilometri distanță. Efortul s-a coagulat în jurul a două rapoarte redactate în 1945 și 1947 sub supravegherea lui James E. Lipp, șeful departamentului balistic la cererea forțelor aeriene. Rapoartele, scrise la presiunea concurenței din partea Marinei ce folosea savanți precum Werner von Braun, demonstau posibilitatea SUA de a lansa sateliți în spațiu încă de la începutul anilor '50. Studiile s-au concretizat în proiectul Feed-Back desfășurat în Insula Samos în 1954.

O muncă similară realiza și departamentul nuclear. Acesta s-a exersat în desenarea machetelor pentru avioane supersonice echipabile cu focos atomic. Un asemenea proiect a devenit 'Percojet' - un avion camuflat capabil să poarte încărcătură nucleară oriunde pe teritoriul URSS. Din păcate pentru RAND, rezultatul a fost un eșec întrucât materialul radioactiv nu era bine etanșeizat putând să ducă la moartea pilotului înainte de a lovi ținta.

Dincolo de interesele strict tehnice, cercetătorii RAND s-au profesionalizat în domenii precum matematica și economia perfectând noi abordări precum teoria jocurilor. Rezultatele unor matematicieni eminenți precum: Kenneth Arrow, Thomas C. Schelling, John F. Nash Jr, Lloyd

Shapley, Melvin Dresher, Merrill Flood, J.C.C McKinsey s-au revărsat în numeroase domenii civile mai târziu.⁴⁰

Pentru scopurile imediate ale Războiului Rece, teoria jocurilor va contribui la definirea doctrinei distrugerii mutual asigurate (MAD). Pivot paradigmatic, MAD stipula că paritatea nucleară dintre Statele Unite și Moscova este cheazășia stabilității și a menținerii unui comportament rațional și moderat între cei doi hegemoni.⁴¹

Vietnamul intră în scenă

În altă ordine de idei, teama de efectul teoriei dominoului făcuse victime și printre cercetătorii think-tankului, cu atât mai mult cu cât aceștia erau pătrunși de un 'zel misionar' (Mai Elliott) în ceea ce privea munca lor în interesul național și contra sovieticilor.⁴² De aceea corporația se va concentra pe studiul unor posibile intervenții militare americane în Lumea a Treia. Proiectul SIERRA al matematicianului Alex George Paxson avea în vedere teatre de operațiuni din America Latină și Asia de Sud-Est. Un moment de cotitură pentru utilitatea RAND în războiul din Vietnam de mai târziu ține de venirea lui George Tanham. Unul dintre puținii specialiști în zona respectivă, fost pilot în războiul mondial și cu un doctorat la Stanford, Tanham va deveni cercetător plin la RAND în 1965.⁴³ El intră în contact cu proiectul SIERRA tocmai prin criticile aduse modelelor elaborate de Paxson. Tanham îi reproșă primului că elaborările sale se bazau pe premiza că trupele vietnameze luptau precum cele americane. Raportul său corector va fi ignorat mai mulți ani de decidenții politici până la venirea la putere a lui JFK în 1961. Este și anul când RAND se va începe să se ocupe serios și concentrat pe insurgența din Indochina. În august același ani, adjunctul de la Departamentul de Apărare (DoD), Rosswell L. Gilpatrick va veni la RAND cu oferta unei colaborări cu ISA: Institutul de Studii Internaționale pentru a produce materiale despre conflictele din Lumea a Treia. Cum la acea dată președintele RAND, Frank Collbohm, nu credea în reușita unei intervenții în Vietnam, colaborarea nu s-a realizat. Însă faptul marchează creșterea vizibilității RAND în sfera publică. În ciuda episodului din

august, în noiembrie 1961 RAND va deschide totuși un birou în Saigon. Un nou înființat birou pentru studiul conflictelor din Lumea a Treia (*Third Area Conflict Board*) reflecta schimbarea de direcție. Din componența lui vor face parte: Albert Wholstetter, Charles Wolf, Terry Greene și consultantul Guy Parker.⁴⁴ Lipsa inițială a oamenilor cu expertiză asiatică va fi în curând compensată de legăturile cu lumea academică. Venirea unor condeie precum Gerry Hicker și John Donnell va avea un impact în creșterea gradului de aprofundare a cunoștințelor despre Asia sud-estică.⁴⁵

În contextul intensificării conflictului bipolar odată cu venirea la Casa Albă a administrației Kennedy și a crizei rachetele din Cuba, RAND va avea ocazia să se apropie și mai mult de scaunul puterii. Numirea lui Robert McNamara ca Secretar al Apărării va determina o remorcare a intelectualității și tehnicienilor în posturi de vârf. McNamara va avea grijă să numească pe lângă el o serie de economiști de la RAND, așa-ziii 'whizkids': Charles Hitch, Harry Rowen, Alain Enthoven.⁴⁶

Concluzie

După 11 Septembrie, în condițiile unei critici masive în privința administrației Bush II, RAND devine ținta de interes a mai multor studii legate de ascensiunea grupului neoconservator.

Cum unele dintre figurile marcante ale administrației Bush II: Donald Rumsfeld, Condoleeza Rice alături de constelația de condeieri din presă: Robert Kagan, David Frum, Francis Fukuyama, Charles Krauthammer fuseseră cercetători RAND, săgețile împotriva administrației au fost ațintite și asupra lor. Cum mulți dintre cei de mai sus își puseseră semnătură pe documentul PNAC (*Project for a New American Century: Rebuilding America's Defences*), până la etichetarea RAND drept o academie a imperialismului (Chalmers Johnson) nu a mai fost decât un pas.⁴⁷ (Ruptura dintre ultimii doi, Fukuyama și Krauthammer după 2005 arată că și aici ca în oricare alt grup uman există divergențe).⁴⁸

Studiul de față s-a dorit în primul rând o istorie intelectuală din perspectiva libertariană a lui

Murray Rothbard a rolului intelectualității din perioada postbelică a statului – bunăstare american. Studiul de față nici nu a zăbovit foarte mult asupra diferitelor teorii ale statului și nici nu s-a dorit o examinare generală a ideilor libertariene. De asemenea nu a avut în vedere o aprofundare a efectelor militarismului asupra relației public-privat sau a rolului tehnologiei în America postbelică. Interesul a fost în primul rând asupra verificării afirmațiilor rothbardiene având drept studiu Corporația RAND între 1948 și venirea la putere a administrației Kennedy.

Evident că implicarea RAND în Vietnam sau în deceniile următoare, mai ales contribuția la Războiul Stelelor pot fi subiecte de studiu de sine stătătoare.

Critica rothbardiană a creșterii statului american în secolul al-XX-lea și relația intimă dintre bunăstare și militarism nu este lipsită de fundament. Însă anumite predispoziții ideologice specifice libertarianismului (ca de altfel fiecărui -ism) simplifică realitatea și redau anatomia birocratică într-un mod unitar, fără fisuri, asemeni teoriei blocului hegemonic al lui Gramsci.

Ca un total însă, meritul lui Murray Rothbard rămâne acela de a fi adus în lumină dilemele spinoase pe care știința modernă le are de străbătut între cele două extreme ale sale: puterea și libertatea umană.

Bibliografie (selectivă)

- Alex ABELLA, *Soldiers of Reason: The RAND Corporation and the Rise of the American Empire*, Houghton Mifflin Harcourt, 2009
- Anthony GIDDENS, *The consequences of modernity*, Stanford University Press, 1991
- Anthony Giddens, *A contemporary critique of historical materialism, Volume 1*, Stanford University Press, 1995
- Ulrich BECK, *The risk society: Towards a new modernity*, SAGE Publications Ltd, California 2005
- James DER DERIAN, *Virtuous war: mapping the military-industrial-media-entertainment network*, Perseus Publishing Books, 2001 (II edition 2009)
- Peter B. EVANS, *Embedded autonomy: states and industrial transformation*, Princeton University Press, 1995
- Christine BUCI- GLUCKSMANN, *Gramsci and the state*, Lawrence and Wishart, London, 1980
- Daniel S.GREENBERG, *The politics of pure science*, University of Chicago Press, Chicago, 1999

Anexă

US Government Spending As Percent Of GDP

Fiscal Years 1903 to 2010

Year	GDP-US \$ billion	Total Spending - total pct GDP	
1903	25.9	6.80	i
1904	25.681	7.29	i
1905	28.788	6.90	i
1906	31	6.81	i
1907	33.9	6.61	i
1908	30.133	7.89	i
1909	32.2	7.84	i
1910	33.4	8.03	i
1911	34.343	8.30	i
1912	37.4	8.09	i
1913	39.14	8.21	a
1914	36.5	9.55	i
1915	38.7	9.80	i
1916	49.638	8.21	i
1917	59.702	9.49	i
1918	75.835	22.11	i
1919	78.333	29.37	i
1920	88.4	12.81	i
1933	56.4	22.38	i
1934	66	19.40	a
1935	73.3	20.17	i
1936	83.8	20.00	a
1937	91.9	18.74	i
1938	86.1	20.53	a
1939	92.2	20.66	i
1940	101.4	20.14	a
1941	126.7	19.22	i
1942	161.9	28.15	a
1943	198.6	46.68	i
1944	219.8	50.02	a
1945	223	52.99	i
1946	222.2	35.87	a
1947	244.1	23.65	i
1948	269.1	20.47	a
1949	267.2	23.47	i
1950	293.7	23.95	a
1990	5800.5	36.01	i
1991	5992.1	37.22	i
1992	6342.3	37.04	a
1993	6667.4	36.31	a
1994	7085.2	35.38	a
1995	7414.7	35.54	a
1996	7838.5	34.69	a
1997	8332.4	33.77	a
1998	8793.5	33.24	a
1999	9353.5	32.65	a
2000	9951.5	32.56	a
2001	10286.2	33.38	a
2002	10642.3	34.75	a
2003	11142.1	35.28	a
2004	11867.8	34.82	a
2005	12638.4	34.79	a
2006	13398.9	35.06	a
2007	14077.6	34.98	a
2008	14441.4	36.94	a
2009	14119	41.76	e
2010	14508.2	39.97	g

Sursa: US Government Spending as percent of GDP, http://www.usgovernmentspending.com/us_20th_century_chart.html

Daniel S. GREENBERG, *Science, money, and politics: political triumph and ethical erosion*, University of Chicago Press, Chicago, 2001

David H.GUSTON, *Between politics and science: Assuring integrity and productivity of research*, Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge, 2000

William D.HARTUNG, *Prophets of war.Lockheed Martin and the making of the military-industrial complex*, Nation Books/Perseus Books, New York, 2001

Isabel V. HULL, *Absolute destruction: military culture and the practices of war in Imperial Germany*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 2006

Bertrand de JOUVENEL, *Du pouvoir. Histoire naturelle de sa croissance*, Hachette, Paris, 1972

Bertrand de JOUVENEL, *Progresul în om. Pentru o critică a civilizației puterii*, Editura Politică, București, 1983

Jytte KLAUSEN, *War and Welfare: Europe and the United States, 1945 to the Present*, Palgrave, New York, 2001

Gabriel KOLKO, *The age of war. The United States confronts the world*, Boulder, London/Colorado, 2006

Maurice MATLOFF, *American military history*, US Government Printing Office, Washington, 1969

John MEARSHEIMER, Stephen WALT, *Lobby-ul israelian și politica externă a SUA*, Antet, Prahova, 2006

Sylvia NASSAR, *A beautiful mind: the life of mathematical genius and Nobel Laureate John Nash*, Simon & Schuster, 2001

Daniel R.SAREWITZ, *Frontiers of illusion: Science, technology, and the politics of progress*, Temple University Press, Philadelphia, 1996

Mark C. SMITH, *Social science in the crucible: the American debate over objectivity and purpose, 1918-1941*, Duke University Press, 1994

James T. SPARROW, *Warfare State: World War II Americans and the Age of Big Government*, Oxford University Press, New York, 2011

Jessica WANG, *American science in the age of anxiety: scientists, anticommunism, and the Cold War*, University of North Carolina Press, USA, 1999

- Alex Abella: Inside The RAND Corporation (Full Length • HD), Dec 20, 2010, <http://www.youtube.com/watch?v=mYrkLwLTrIg>

- Antonio Gramsci, *The Modern Prince*, International Publishers, New York, 1971, Antonio Gramsci Internet Archive (marxists.org) 2000, http://www.marxists.org/archive/gramsci/prison_notebooks/modern_prince/index.htm

- Ulli Diemer, *Anarchism vs Marxism: A few notes on an old theme*, *The Red Menace*, Vol.2, No.2, Spring 1978, <http://www.connexions.org/RedMenace/Docs/RM3-AnarchismvsMarxism.htm>

- Rudolf Hilferding, *State Capitalism or Totalitarian State Economy*, The Modern Review, June 1947, pp. 266-71, 1940?, <http://www.marxists.org/archive/hilferding/1940/statecapitalism.htm>

- Robert Locke, *Marxism of the Right* (A paleo-conservative pot pontificates on libertarian kettles), The American Conservative, March 14, 2005, <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1357936/posts>

- Robert Nozick, *Why Do Intellectuals Oppose Capitalism?*, Cato Policy Report, January/February 1998, http://www.cato.org/pubs/policy_report/cpr-20n1-1.html

- Murray N. Rothbard, *The Anatomy of the State*, Mises Institute, an?, <http://www.lewrockwell.com/rothbard/rothbard62.html>

- Murray N. Rothbard, *World War I as Fulfillment: Power and the Intellectuals*, Mises Institute, -Murray Rothbard Archive, 2007, <http://www.lewrockwell.com/rothbard/rothbard156.html>

- Robert Higgs, *Contra Conventional Measures of the Growth of Government*, Mises Daily, 26 July 2011, <http://mises.org/daily/5485>. Inițial publicat în *Independent Review* Vol. 9, No. 1, Summer 2004

- Andras Szalai, PhD Candidate, (Central European University), *A Sole Group of 'Superscientists' - Explaining RAND's Role in the Cold War US Military Bureaucracy 1946-1960*, Paper Submitted for the 2009 Annual Doctoral Conference

- Trevor J. Barnes, *Geography's underworld: The military-industrial complex, mathematical modelling and the quantitative revolution*, *Geoforum* 39 (2008) 3-16 http://www.geog.ubc.ca/~tbarnes/pdf/PAPER_Geography_underworld.pdf

Note

¹ Rudolf Hilferding, *State Capitalism or Totalitarian State Economy*, The Modern Review, June 1947, pp. 266-71, 1940?, <http://www.marxists.org/archive/hilferding/1940/statecapitalism.htm>

² Pentru cei interesați mai mult de asemănările dintre marxism și libertarianism vezi și Ulli Diemer, *Anarchism vs Marxism: A few notes on an old theme*, *The Red Menace*, Vol.2, No.2, Spring 1978, <http://www.connexions.org/RedMenace/Docs/RM3-AnarchismvsMarxism.htm>

Robert Locke, *Marxism of the Right* (A paleo-conservative pot pontificates on libertarian kettles), The American Conservative, March 14, 2005, <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1357936/posts>

³ Pentru o idee asemănătoare vezi și Peter B. EVANS, *Embedded autonomy: states and industrial transformation*, Princeton University Press, 1995, p.4

⁴ "It is evident that the State needs the intellectuals; it is not so evident why intellectuals need the State. Put simply, we may state that the intellectual's livelihood in the free market is never too secure; for the intellectual must depend on the values and choices of the masses of his fellow men, and it is precisely characteristic of the masses that they are generally uninterested in intellectual

matters. The State, on the other hand, is willing to offer the intellectuals a secure and permanent berth in the State apparatus; and thus a secure income and the panoply of prestige. For the intellectuals will be handsomely rewarded for the important function they perform for the State rulers, of which group they now become a part." Murray N. Rothbard, *The Anatomy of the State*, Mises Institute, an?, <http://www.lewrockwell.com/rothbard/rothbard62.html>

⁵ Hans-Hermann Hoppe, *Elitele naturale, intelectualii și statul*, Cuvânt rostit în 1995, la întrunirea susținătorilor Institutului Ludwig von Mises din Auburn, Alabama, desfășurată la San Francisco, California. Translation of *Natural Elites, Intellectuals and the State*, Auburn, Alabama, 1995, Institutul Ludwig von Mises - Romania, <http://mises.ro/248/>

⁶ Trebuie făcută precizarea că Rothbard se referă în scrierile sale la cazul american și mai ales la intelectualii progresiviști descriși ca adepții extinderii mari guvernării și ai marelui capital: "I regard progressivism as basically a movement on behalf of Big Government in all walks of the economy and society, in a fusion or coalition between various groups of big businessmen, led by the House of Morgan, and rising groups of technocratic and statist intellectuals. In this fusion, the values and interests of both groups would be pursued through government."

Big business would be able to use the government to cartelize the economy, restrict competition, and regulate production and prices, and also be able to wield a militaristic and imperialist foreign policy to force open markets abroad and apply the sword of the State to protect foreign investments. Intellectuals would be able to use the government to restrict entry into their professions and to assume jobs in Big Government to apologize for, and to help plan and staff, government operations." Murray N. Rothbard, *World War I as Fulfillment: Power and the Intellectuals*, Mises Institute, Murray Rothbard Archive, 2007, <http://www.lewrockwell.com/rothbard/rothbard156.html>

^{*} Un punct de vedere destul de asemănător, scris tot de pe poziții libertariene este cel al lui Robert Nozick. Pentru filozoful american, ostilitatea intelectualilor față de capitalism în favoarea unui sistem distributiv bazat pe statul central are la bază nu atât teama de instabilitatea pieței muncii, cât dorința de afirmare. Formați în sentimentul că reprezintă avangarda/elita societății, în momentul în care părăsesc universitatea pentru o piață a muncii prozaică care nu înțelege să îi stimeze și să îi suie pe un piedestal, intelectualii ajung să viseze la un sistem în care cunoștințele lor sunt prețuite și au șansa de a lua decizii. Robert Nozick, *Why Do Intellectuals Oppose Capitalism?*, Cato Policy Report, January/February 1998, http://www.cato.org/pubs/policy_report/cpr-20n1-1.html

⁷ Ulterior am găsit sintagma folosită într-o serie de studii, unele în diapazon libertarian:

Paul Krugman, „Stockholm Syndrome”, *The New York Times*, October 1, 2008, <http://krugman.blogs.nytimes.com/2008/10/01/stockholm-syndrome/>

Russell D. Longcore, *The Stockholm Syndrome For States*

September 11, 2009, <http://www.lewrockwell.com/orig9/longcore5.1.1.html>

Neville Kennard, *Stockholm Syndrome and our Love-Hate Relationship with Government*, Economics.org, 2

Sept 2010, <http://economics.org.au/2010/09/stockholm-syndrome-and-our-love-hate-relationship-with-government/>

Tom Engelhardt, *The Pentagon Triumphant on the Media Battlefield*, *The Nation*

September 7 2010, <http://www.thenation.com/article/154548/pentagon-triumphant-media-battlefield>

Richard Schwartzman, Stockholm and the Kidnapped Citizenry, The Future of Freedom Foundation, Setpember 8, 2011, <http://fff.org/comment/com1109i.asp>

Sau cu referință la sistemul de sănătate American: Marie Gottschalk, US health reform system and the Stockholm Syndrome, *Socialist Register*, 2010, pp. 104-124, <http://www.polisci.upenn.edu/faculty/MGSR.pdf>

⁸ Murray N. Rothbard, Wall Street, Banks, and American Foreign Policy, apărut in *World Market Perspective (1984) și apoi in Center for libertarian Studies (1995)*, <http://www.lewrockwell.com/rothbard/rothbard66.html>

⁹ *Ibidem*

¹⁰ Christine BUCI- GLUCKSMANN, *Gramsci and the state*, Lawrence and Wishart, London, 1980

Antonio Gramsci, *The Modern Prince*, International Publishers, New York, 1971, Antonio Gramsci Internet Archive (marxists.org) 2000, http://www.marxists.org/archive/gramsci/prison_notebooks/modern_prince/index.htm

¹¹ Mark C. SMITH, *Social science in the crucible: the American debate over objectivity and purpose, 1918-1941*, Duke University Press, 1994, pp.120-130 și *passim*

Cameron Fincher, recalling Robert S.Lynd's: Knowledge for what?, *Institute of Higher Education (IHE)*, Oct.2001

Mark Solovey, *Riding natural scientists' coattails onto the endless frontier: The SSRC and the quest for scientific legitimacy*, *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, Vol. 40(4), Fall 2004, 393-422, esp.400-403

¹² Slava Gerovitch, "Mathematical Machines' of the Cold War:Soviet Computing, American Cybernetics and Ideological Disputes in the Early 1950s", *Social Studies of Science* 31/2(April 2001) 253-287, esp.253-260 și *passim*

¹³ G.D. H. COLE, J.N. FIGGIS and H.J. LASKI, *The pluralist theory of the state: selected writings*, Routledge, London, New York, 1994

G. William Domhoff, Alternative Theoretical Views, Who rules America forum, April 2005, http://sociology.ucsc.edu/whorulesamerica/theory/alternative_theories.html

¹⁴ John MEARSHEIMER, Stephen WALT, *Lobby-ul israelian și politica externă a SUA*, Antet, Prahova, 2006

¹⁵ R. T. Curran, Israel Lobby and its Discontents, *Foreign Affairs*, January/February 2008, <http://www.foreignaffairs.com/articles/63063/r-t-curran/israel-lobby-and-its-discontents>

Walter Russell Mead, The Israel Lobby and Gentile Power, *The American Interests*, March 11, 2010, <http://blogs.the-american-interest.com/wrm/2010/03/11/the-israel-lobby-and-gentile-power/>

¹⁶ James DER DERIAN, *Virtuous war: mapping the military-industrial-media-entertainment network*, Perseus Publishing Books, 2001 (II edition 2009)

Thivai Abhor, "Virtuous War?": Interview with James Der Derian, *The Asrudian center*, 26/11/2008 <http://asrudiancenter.wordpress.com/2008/11/26/%E2%80%99>

9Cvirtuous-war%E2%80%9D-interview-with-james-der-derian/

¹⁷ From Liberty to Democracy: The Transformation of American Government. By Randall G. Holcombe. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002, *Journal of libertarian studies*, Volume 20, No. 4 (FALL 2006): 79-87, http://mises.org/journals/jls/20_4/20_4_6.pdf

Tema nu este specific americană ci se referă la cele mai multe state ale lumii. Mai mult decât Statele Unite, țările nordice, Uniunea Europeană și Japonia au alocat sume tot mai mari din bugetul național programelor de securitate socială. În statele OECD europene, cheltuielile guvernamentale au sporit de la 26% la 50% din PIB, iar în Japonia au ajuns la 26,6%. Douglas J. Besharov, Social welfare's twin dilemmas vs. Targeting" and "Support vs. Dependency", Edited version of plenary address prepared for the Annual Meeting of the International Social Security Association, Jerusalem, Israel (January 25-28, 1998), p.2, <http://umdcipe.org/Journal%20Articles/twindil.pdf>

Numărul de angajați la stat a urmat și el tendința procentajului din buget alocat sectorului public. Conform unui studiu din 2000 realizat de Tanzi and Schuknecht între 1937-1960-1994 procentajul cetățenilor angajați la stat în 17 țări ale OEC a crescut de la 5,2% spre 12,3% și respectiv 18,4%. Odată cu anii '80-'90 procesul a fost oarecum inversat. Robert Higgs, *Contra Conventional Measures of the Growth of Government*, *Mises Daily*, 26 July 2011, <http://mises.org/daily/5485> . Inițial publicat în *Independent Review* Vol. 9, No. 1, Summer 2004

¹⁸ US Government Spending as percent of GDP, http://www.usgovernmentspending.com/us_20th_century_chart.html

Vezi și tabelul din Anexă.

¹⁹ Roger A.FREEMAN, *The growth of the American government. A morphology of the welfare state*, Hoover Press, 1975, p.7

²⁰ *Ibidem*, p.xiii și 3. Într-o altă lucrare Roger A. Freeman arată că între 1952-1978 cheltuielile bugetare au crescut de 7 ori, în timp ce produsul intern brut (GNP) doar de 6 ori! Roger A.FREEMAN, *The wayward welfare state*, Hoover Press-Business & Economics, 1981, p.xx

²¹ Roger A.FREEMAN, *The growth of the American government...op.cit*, p.3

²² Roger A.FREEMAN, *The wayward welfare state*, *op.cit.*, pp.19-20 și *passim*. În alt loc, la pagina 3 afirmă că în perioada menționată, 1952-1978 creșterea numărului de birocrați a fost de la 4,5 milioane (1952) către 12 milioane în 1978 (+182)

²³ Bertrand de JOUVENEL, *Du pouvoir. Histoire naturelle de sa croissance*, Hachette, Paris, 1972. Vezi și Bertrand de JOUVENEL, *Progresul în om. Pentru o critică a civilizației puterii*, Editura Politică, București, 1983,

Anthony GIDDENS, *The consequences of modernity*, Stanford University Press, 1991, pp.8-10 și *passim*

Anthony Giddens, *A contemporary critique of historical materialism, Volume 1*, Stanford University Press, 1995, pp.180-230

Ulrich BECK, *The risk society: Towards a new modernity*, SAGE Publications Ltd, California 2005

Jytte KLAUSEN, *War and Welfare: Europe and the United States, 1945 to the Present*, Palgrave, New York, 2001

Isabel V. HULL, *Absolute destruction: military culture and the practices of war in Imperial Germany*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 2006

James T. SPARROW, *Warfare State: World War II Americans and the Age of Big Government*, Oxford University Press, New York, 2011

Pentru o critică și o nuanțare a ideii cum că statul-națiune are doar rațiuni militariste (critica este îndreptată mai ales contra lui Gilpin) vezi Peter B. EVANS, *op.cit.*, pp.5-8 și *passim*

²⁴ Geoffrey JENSEN, Andrew WIEST, *War in the age of technology. Myriad faces of modern armed conflict*, New York University Press, New York/London, 2001, pp.5-6

²⁵ Sylvia NASSAR, *A beautiful mind: the life of mathematical genius and Nobel Laureate John Nash*, Simon & Schuster, 2001

²⁶ Vezi și scrierile Jessicai Wang despre politica științifică. "Following a path with few antecedents for American science, ordinary scientists turned to the political realm, where they explored a new synthesis of science, mass-based politics and the legislative process in order to shape the contours of science. As they did so, scientists began to recast their own political identity, pursue fundamental changes in science-government partnership and rethink the basic nature of the relationship between science and society," Jessica WANG, *American science in the age of anxiety. Scientists, Anticommunism, and the Cold War*, University of North Carolina Press, USA, 1999, pp.1-2

²⁷ "Intelligence and political analysis became self-enforcing, and the outpouring of books and articles after 1955 on military strategy were written by advisers [such as].. Henry Kissinger whose consuming ambition alone made it inconceivable for them to challenge the illusions and false assumption of conventional wisdom and mounting risks. [p.9]

An infrastructure of ambitious people exists [existed-referință la Războiul Rece] to reinforce the leaders, in part because they too are socialized to believe what often proves to be an illusion." [p.57] Gabriel KOLKO, *The age of war. The United States confronts the world*, Boulder, London/Colorado, 2006

²⁸ Pentru mai multe informații despre istoria armatei americane vezi Maurice MATLOFF, *American military history*, US Government Printing Office, Washington, 1969. Vezi și Silviu Valentin Pietraru, Republica din Imperiu. Complexul militar-industrial American, *Revista Lumea*, An XVI, Nr.1 (202), Septembrie 2010, pp.34-41

²⁹ Daniel S.GREENBERG, *The politics of pure science*, University of Chicago Press, Chicago, 1999, p.8

³⁰ Roger A.FREEMAN, *The wayward welfare state.. op.cit.*, p.21

³¹ Daniel S.GREENBERG, *op.cit.*, p.19

³² Thomas E.Woods Jr, The neglected costs of warfare state. An Austrian tribute to Seymour Melman, *Ludwig von Mises Institute*, pp.10-13

³³ Jessica WANG, *op.cit.*, pp.15-19

³⁴ Trevor J. Barnes, Geography's underworld: The military-industrial complex, mathematical modelling and the quantitative revolution, *Geoforum* 39 (2008) 3-16
http://www.geog.ubc.ca/~tbarnes/pdf/PAPER_Geography_underworld.pdf

³⁵ Daniel S.GREENBERG, *The politics of pure science.. op.cit.*, p.15

³⁶ Andras Szalai, PhD Candidate, (Central European University), A Sole Group of 'Superscientists' - Explaining RAND's Role in the Cold War US Military Bureaucracy 1946-1960, Paper Submitted for the 2009 Annual Doctoral Conference, pp.20-24

³⁷ *Ibidem*, p.22

³⁸ Max Golden, "Memorandum for Mr.Zuckert", 28 Apr. 1962, General Curtis LeMay Papers, Box B-127, Library of Congress, Washington D.C., apud David Hounshell, *Cold War, RAND and the Generation of Knowledge, 1945-1962*, RAND History Project, 1998, pp.242-243

³⁹ Chalmers Johnson, Review: America's university of imperialism. *Soldiers of Reason* by Alex Abella, Asia Times, May 3 2008, http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/JE03Ak01.html

Alex ABELLA, *Soldiers of Reason: The RAND Corporation and the Rise of the American Empire*, Houghton Mifflin Harcourt, 2009

Alex Abella: Inside The RAND Corporation (Full Length • HD), Dec 20, 2010, <http://www.youtube.com/watch?v=mYrkLwLTrIg>

⁴⁰ David Hounshell, *op.cit.*, p.253

⁴¹ Esther-Mirjam Sent, Some Like it Cold: Thomas Schelling as a Cold Warrior, Department of Economics, Nijmegen School of Management 13 November 2006

⁴² David Hounshell, *op.cit.*, p.243

⁴³ Mai Elliott, RAND in Southeast Asia. A history of the Vietnam Era, 2010, p.33

⁴⁴ *Ibidem*, p.45

⁴⁵ *Ibidem*, p.48

⁴⁶ *Ibidem*, p.37

⁴⁷ Chalmers Johnson, Review: **America's university of imperialism. Soldiers of Reason** by Alex Abella, Asia Times, May 3 2008, http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/JE03Ak01.html

⁴⁸ Vezi în acest sens: Francis FUKUYAMA, *America la răscruce*, Antet, Prahova, 2006, pp.18-59 și *passim*

Paul Berman, Neo No More, The New York Times, March 26, 2006, <http://www.nytimes.com/2006/03/26/books/review/26berman.html?pagewanted=all>

ABSTRACT

Reloading and echoing a Biblical theme, modern industrial state, especially from libertarian view, has shown its capability of combining swords with ploughshares. The peril of modern centralised bureaucracy consists in chipping individual civic freedom for the sake of a small elite or state interests. One distinct view is the one of Murray Rothbard who argues that the growth of the modern national state has transformed intellectual independent labor in ideological propensity for its own sake. Focusing on America's first part of the XX century, Rothbard considers that intellectuals (meaning a loose category encompassing a whole variety of subfield from mathematicians and school teachers to media pundits) have become a techno-priesthood forging a new alliance between Throne and Altar. Using Murray Rothbard's theoretical framework, this study analyses RAND Corporation as a case of science embedding in service of political power. [§]

Keywords: Murray Rothbard, welfare state, warfare state, Cold War, RAND Corporation, Thomas C.Schelling, game theory

Silviu Petre is a PhD candidate at SNSPA with a thesis about India and terrorism. He is also researcher at the Center for East-European and Asian Studies-CSEEA within SNSPA. His main subjects of interests are strategic studies, sociological history and intellectual history.

Beneficiary of the Sectoral Operational Programme HumanResources Development 2007-2013, program co-financed by European Social Fund

Obiectivele recente de politică externă a Turciei – o identitate în construcție?

Agnes NICOLESCU

Modelarea identității politicii externe a Turciei are loc într-un context în care însăși natura construcției europene și euro-atlantice se redefinesc. Unii cercetători (Tocci, 2010) consideră că centrul strategic de greutate al relațiilor transatlantice se deplasează către sud-estul Europei, ceea ce poate spori rolul Turciei în regiune în deceniul care urmează. Negocierile de aderare a Turciei la UE, deschise formal în 2005, suscită dezbateri și o rezistență fără precedent din partea guvernelor europene, care au invocat chiar incapacitatea Uniunii de a asimila noi membri, criteriu de la Copenhaga foarte puțin invocat până în prezent. Datorită poziției sale geostrategice și a spectrului complex de vecini, Turcia joacă un rol semnificativ în mediul de securitate al Mediteranei de Vest și al Mării Negre. Votul Ankarei împotriva sancțiunilor suplimentare impuse de Consiliul de Securitate al ONU Iranului în 2010 a fost interpretat drept un semnal că Turcia și-ar putea îndrepta atenția dinspre Vest către Est.

Relațiile îmbunătățite ale Ankarei cu vecinii săi – nu numai din Orientul Mijlociu – din ultimul deceniu sunt în mare parte rezultatul firesc al evoluțiilor interne dar și externe care au condus la deschiderea către exterior a Turciei și în principal la democratizarea sa. Lucrarea de față încearcă să ofere câteva răspunsuri la întrebarea dacă evoluțiile recente din politica externă turcă reprezintă într-adevăr un element de noutate și dacă acestea sunt menite să afecteze în vreun fel relațiile acesteia cu comunitatea euro-atlantică.

Motorul principal al schimbării societății turce dar și al discursului de politică externă este reprezentat de dinamica politico-socială internă,

dominată de accentuarea procesului de modernizare și urbanizare a Turciei. În condițiile în care armata a pierdut teren pe parcursul ultimelor trei mandate, actualul partid aflat la putere promovează un islamism moderat. Astfel, baza schimbării o constituie *identitatea* în schimbare a politicii interne și externe turce, prin urmare paradigma de gândire folosită este una de tip constructivist. Un alt scop al cercetării este analiza ipotezei potrivit căreia Turcia poate acționa ca drept mediator în regiune, între regimurile autoritare din Orientul Mijlociu și comunitatea occidentală, precum și a premiselor dacă rolului de lider regional pe care Ankara și-l asumă în raport cu statele vecine.

Dificultățile întâmpinate până acum în clasificarea sau încadrarea recentelor evoluții din politica externă turcă demonstrează – în opinia unor cercetători (Lesser, Alessandri, 2011) – necesitatea elaborării unor strategii trilaterale, care merg dincolo de discutarea perspectivelor Turciei în cadrul UE și de o „relație strategică cu Washington”. Aceste subiecte de interes comun includ probleme globale, cu relevanță pe termen lung pentru toți actorii implicați în dialogul transatlantic, precum demografia, migrația și guvernarea globală. Aceste aspecte generează considerații importante pentru configurarea relațiilor de putere și a provocărilor la adresa securității în regiune, nu doar în raporturile dintre Occident și „avanposturile tiraniei” (Gardner, 2005) din regiunea Orientului Mijlociu, dar și între membrii NATO înșiși.

Angajamentul dinamic din ultima perioadă al Ankarei în relația cu vecinii săi sudici nu înseamnă neapărat o îndepărtare de la valorile occi-

dentale, unul dintre cele mai recente exemple fiind atitudinea sa cu privire la tulburările din Africa de Nord și țările din Orientul Mijlociu, când Turcia s-a alăturat puterilor vestice în condamnarea acțiunilor întreprinse de regimul sirian împotriva demonstranților¹. Astfel de gesturi oficiale par să infirme ipoteza potrivit căreia AKP are o agenda „islamistă” ascunsă, susținând mai degrabă teza conform căreia Ankara se folosește de astfel de ocazii pentru a-și spori prestigiul în regiune. Rămâne totodată de cercetat dacă obiectivul principal al noii politici externe a Turciei este aducerea la viață a identității otomane, înțelesă ca „o nouă hegemonie culturală și economică în fostele teritorii ale califatului turcesc”².

O dată cu venirea la putere a AKP (Partidul Justiției și Dezvoltării), la nivelul comunității euro-atlantice s-au intensificat temerile conform cărora acesta are de fapt o agenda ascunsă de „islamizare”³, în ciuda discursului care pune accent pe liberalizare și obiectivul integrării europene. Aceste temeri au fost alimentate de declarațiile unor oficiali turci care au pus sub semnul dezideratului de integrare europeană, evidențiind mai degrabă frustrarea resimțită de autoritățile de la Ankara în fața incapacității Europei de a formula răspunsul dorit la cererea sa privind aderarea la UE⁴. Însă astfel de declarații nu trebuie să inducă în eroare, întrucât integrarea europeană rămâne obiectivul oficial al Turciei. Cu toate acestea, astfel de afirmații reprezintă un semnal îngrijorător pentru europeni, având în vedere că utilitatea principalului lor proiect politic este pusă la îndoială.

Statutul Turciei în UE a devenit un subiect de intense dezbateri politice și academice pe parcursul ultimelor decenii. Turcia și-a depus candidatura formală pentru statutul de membru în anul 1987 însă recenta creare a unui minister pentru afaceri europene este un indiciu al voinței Ankarei de a da un impuls nou eforturilor sale în această direcție. Negocierile oficiale au început în urmă cu cinci ani, într-un context european mult mai favorabil extinderii Uniunii decât cel de acum.

Decizia parlamentului turc din 2003 de a refuza SUA utilizarea bazelor sale militare pentru lansarea ofensivei asupra Irakului a marcat un moment de referință în relațiile dintre guvernele AKP și administrația americană.

Cât de recentă este „schimbarea” politicii externe turce?

La o privire mai atentă, se observă că Ankara a început să-și redescopere rădăcinile islamice și totodată să se deschidă către comunitatea internațională în ansamblu încă dinainte de anii 80, două tendințe aparent contradictorii care, împletite, au reușit să asigure dezvoltarea statului laic turc. Apropierea de lumea arabă a început să se producă la scurt timp după ce SUA refuzat Ankarei un sprijin în timpul crizei Ciprului din 1964, întrucât Washingtonul se temea că acțiunile Turciei ar putea determina o intervenție a URSS în Marea Mediterană.

Încercările fostei URSS de a dobândi control asupra unor porțiuni de teritoriu din nord-vestul și nord-estul Turciei au determinat apropierea Ankarei de Statele Unite și NATO. La începutul anilor 50, imaginea politicii externe turce ca ecou al politicii externe americane a fost consolidată de încercarea eșuată de a atrage statele arabe din Orientul Mijlociu într-o alianță regională îndreptată împotriva Uniunii Sovietice. Un alt exemplu grăitor de această dată pentru atitudinea arabilor este reprezentat de declararea Turciei drept *persona non grata* în lumea arabă de către președintele egiptean Nasser⁵.

Pe fondul acestor evoluții la începutul erei republicane, a intervenit și o lipsă de planificare respectiv a unei viziuni pe termen lung, realitate care s-a prelungit până spre anii 1990⁶. Sfârșitul Războiului Rece a reprezentat un moment de cotitură, care a scos la iveală destule puncte vulnerabile în relațiile Ankarei cu statele din zonă.

În ceea ce privește relația Ankarei cu Orientul Mijlociu în ansamblu, aceasta este marcată de sușuri și coborâșuri. De-a lungul timpului, au fost mulți decidenți turci care nu au privit cu ochi buni cedarea - sau chiar sprijinul acordat pe alocuri - de către statele arabe din regiune în fața Imperiului Britanic⁷. Pe de altă parte, în momentul în care lumea arabă și-a dobândit independența la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, multe dintre aceste nații au dat vina pe deficiențele guvernării otomane.

Potrivit lui Robinson⁸, încă din perioada republicană de început factorul primordial în apropierea Ankarei de vecinii arabi a fost cel

economic. Pe de altă parte, prin însăși construcția instituțională și chiar viziunea istorică și culturală, Ankara rămâne puternic ancorată în comunitatea occidentală. Un alt argument în favoarea acestei idei este faptul că în cadrul tuturor organizațiilor internaționale în care Turcia activează, inclusiv pe parcursul mandatelor exercitate în cadrul Consiliului de Securitate ONU, nu s-au înregistrat foarte multe cazuri în care Ankara s-a poziționat ferm de partea vreunui stat arab.

O figură semnificativă în articularea politicii externe recente a Ankarei a fost Ismail Cem, ministru al afacerilor de externe în perioada 1997 – 2002. El a fost arhitectul normalizării relației cu Grecia precum și inițiatorul reuniunilor dintre UE și Organizația Conferinței Islamice. În ceea ce privește relațiile cu vecinii Turciei, Cem a promovat o abordare accentuat mai armonioasă inclusiv cu state precum Israelul și Siria, cu aceasta din urmă reușind astfel să depășească atmosfera extrem de tensionată de la sfârșitul anilor 90⁹.

Nu trebuie uitat rolul jucat de Turgut Özal, fondatorul Partidului Patria Mamă (ANAP) în promovarea interesului pentru tema integrării europene la nivelul societății turce, pe de o parte, dar și în consolidarea rolului de leader regional în lumea musulmană pentru țara sa. Este foarte posibil ca tocmai acest amestec original de islamism moderat și aspirații europene să fi contribuit la consolidarea statutului Turciei. Câteva dintre inițiativele de colaborare regională care se subscriu acestui curent de deschidere care s-a manifestat în ultimii ani includ: deschiderea în dialogul cu Grecia, inclusiv în ceea ce privește soluționarea problemei Ciprului, dar și implicarea în procesul de mediere dintre Rusia și Georgia în urma conflictului din august 2008, sau interesul sporit pentru gestionarea unor conflicte înghețate din Caucaz¹⁰.

Având în vedere lipsa unui filon comun de gândire și acțiune strategică între Ankara și statele arabe din vecinătatea sa, comportamentul ei în Orientul Mijlociu din ultimii ani poate fi mai degrabă interpretat drept o competiție acerbă pentru hegemonie regională între Ankara și state precum Iran și Egipt, decât o încercare de unificare a regiunii într-un bloc unitar. Turcia și Iranul sunt unite de o serie de interese comune pe teme

deosebit de importante pentru ambele state, cum ar fi viitorul Irakului și al comunității kurde din acest stat.

O altă relație bilaterală pe care Ankara a reușit să o îmbunătățească simțitor pe parcursul ultimilor ani este cea cu Siria, mergând până la ridicarea vizelor și continuând cu intermedierea între Siria și Israel în perioada 2007 – 2008. După cum arată Emiliano Alessandri, “întrucât este o consecință a schimbărilor sistemice generale dar și a dinamicii interne complexe, noua politică externă turcă aduce în atenție un spectru întreg de noi problematici care trebuie tratate într-o manieră obiectivă”¹¹. Dincolo de preocuparea de a asigura relații stabile cu vecini direcți precum Siria și Irakul, Ankara pare decisă să valorifice la maxim relațiile comerciale cu cele două state.

Un alt stat cu care Ankara are o relație dificil de gestionat și care e totodată relevant pentru modul în care a fluctuat politica externă turcă pe parcursul ultimilor cincizeci de ani este Israelul. În ciuda apropierii de Israel la începutul anilor 50 și a faptului că Turcia s-a numărat printre primele state care au recunoscut statalitatea Israelului, au existat episoade puternic tensionate între cele două state, care au culminat cu prima și cea de-a doua Intifadă.

Urmărind logica discursului lui Ahmet Davutoğlu, actualul ministru de externe al Turciei, cu privire la conceptul de “*adâncime strategică*”, observăm că Ankara încearcă să-și definească poziția definită ca centru de intersecție al unor regiuni relevante din punct de vedere geopolitic¹². Dacă referirile anterioare la rolul Turciei în regiune o prezentau drept pod de legătură sau placă turnantă între Occident și Orient primate ca două blocuri geografice și ideologice majore, noua orientare a discursului de politică externă pune accent pe centralitatea Turciei. În acest punct se ridică problema apartenenței și relației Ankarei cu Occidentul, respectiv cu cele două instituții principale: UE și NATO. În ce măsură corespund obiectivele lor?

Dacă aderarea la Alianța Nord-Atlantică a avut loc timpuriu, candidatura la UE a fost privită cu mult mai mult scepticism. Multă vreme, perspectiva integrării europene a fost tratată drept o problemă de care depindea în mare măsură succesul proiectului statului modern turc.

Nu se poate spune același lucru și astăzi. Discursul oficial predominant respinge un alt statut pentru Turcia decât cel de membru deplin al Uniunii Europene, considerând formula de „partener privilegiat” propusă Ankarei nici mai mult nici mai puțin decât un afront. Cu toate acestea, există declarații¹³ formulate în diferite chei potrivit cărora obiectivul aderării la UE nu mai reprezintă o prioritate absolută pentru Ankara, având în vedere refuzul constant al unor state precum Franța de a lua în considerare cererea Turciei de aderare. Aceste declarații însă ar trebui privite într-un context strict conjunctural, și care poate lăsa loc în orice moment pentru un dialog de substanță.

Pentru a da un exemplu concret, Parisul a ridicat piedici serioase în cadrul procesului de negocieri, blocând în mod unilateral o serie de capitole de negociere, care ar fi permis Ankarei să abordeze aspecte semnificative de ordin economic și financiar.

Declarații precum cele menționate mai sus ar trebui înțelese ca fiind mai mult decât simple instrumente de retorică, menite să evidențieze frustrarea Ankarei în ceea ce privește stagnarea înregistrată în negocierile cu UE. Ele par a purta un mesaj puternic naționalist care transpare din ce în ce mai mult pe parcursul ultimilor ani, sugerând o detașare accentuată de obiectivele și valorile occidentale și căutarea unui model de politică internă și externă care să maximizeze potențialul uman și economic semnificativ al țării. Astfel, obiectivele urmărite de Ankara în cadrul instituțiilor euro-atlantice sunt dorite de Ankara în măsura în care nu-i limitează posibilitățile de a dezvolta relații cu alți actori internaționali.

În fața unor obstacole concrete precum cele ridicate de europeni, este de înțeles că Turcia încearcă să-și diversifice parteneriatele regionale și globale, care nu au neapărat legătură sau urmăresc obiective comune cu UE sau NATO.

Cu toate acestea, ar fi simplist să afirmăm că inițiativele multiple promovate de politica externă turcă sunt o consecință unică a dificultăților întâmpinate în relația cu partenerii europeni. Din ce în ce mai mult, ideea *non-alinierii* la obiectivele urmărite în mod tradițional de instituțiile occidentale transpare ca o idee atractivă pentru decidenții turci ca formulă de afirmare a unei maturități în

planul politicii externe îndelung căutate și a unei identități și opțiuni de politică de sine stătătoare. Dacă acest obiectiv de non-aliniere recent afirmat este mai mult sau mai puțin dictat de motivații electorale sau de politică internă nu are importanță. Ceea ce contează este încercarea Turciei de a-și formula o identitate de politică externă proprie.

Coordonate ale discursului de politică externă a Turciei

Turcia ca stat „comercial”

Oficialii turci insistă că discursul de politică externă al Ankarei pune accentul pe cooperare, și nu neapărat pe noțiunea de unitate islamică¹⁴. Relațiile Turciei cu statele din Orientul Mijlociu se bazează pe o serie de interese și preocupări comune, și nu neapărat pe ideea de a crea o unitate musulmană. Activismul Ankarei nu s-a manifestat numai în state musulmane sau din vecinătatea sa; conceptul său de „relații strategice la nivel înalt” a fost aplicat în primă instanță în raport cu state europene. Astfel, medierea turcă între Serbia și Bosnia Herțegovina a condus la numirea unui ambasador bosniac la Belgrad, după ani întregi de blocaj în relațiile dintre cele două state.

Economia turcă produce echivalentul a jumătate din tot ceea ce se produce în Orientul Mijlociu și Africa de nord, inclusiv Arabia Saudită, Iran, Egipt și Israel¹⁵. Ministrul de externe Davutoglu a făcut referire în numeroase ocazii la *interdependența economică* drept un instrument deosebit de util în realizarea obiectivelor Ankarei în vecinătate, și consideră că un vehicul deosebit de util în acest sens sunt companiile private și întreprinderile mici și mijlocii, care reprezintă motorul economiei turce¹⁶. Aceste deziderate de cooperare economică nu fac decât să sprijine orientarea politicii externe specifică unui „*stat comercial*”. Situațiile conflictuale sunt astfel privite drept cele mai mari obstacole în calea realizării obiectivelor economice.

AKP consideră comerțul regional ca reprezentând „principalul vehicul de sinergie pentru o dezvoltare economică continuă”, în special în

relația cu statele islamice. Este important de menționat faptul că accentul pus pe schimburile comerciale cu statele musulmane s-a făcut simțit cu mult înainte de venirea la putere a AKP. Cu toate acestea, chiar dacă relațiile comerciale ale Turciei cu statele din Orientul Mijlociu au cunoscut o creștere mai accentuată decât cele cu Europa pe parcursul ultimului deceniu, această tendință are o pantă ascendentă ori descendentă în funcție de prețul petrolului. În același timp, în timp ce schimburile comerciale turce cu restul lumii înregistrează un deficit, în relația cu Orientul Mijlociu, Ankara are un surplus semnificativ. Exporturile Turciei către Europa au crescut cu 29% în ultimii cinci ani în timp ce creșterea în cazul exporturilor către alte zone geografice a fost de 62%¹⁷.

Un alt sector de activitate în care se remarcă întreprinderile turcești în vecinătatea apropiată e reprezentat de construcții; antreprenorii și companiile turcești sunt prezente în întreaga regiune cu lucrări de infrastructură.

În unele ocazii, oficiali AKP au fost surprinși făcând comparații între ambițiile Turciei de integrare economică în regiune și începuturile Uniunii Europene ca precedent pentru realizarea unei convergențe economice. Există și oficiali europeni conștienți de aceste ambiții; astfel, un oficial al UE declara pentru un interviu realizat pentru Crisis Group în Ankara că Davutoglu, un mare admirator al Uniunii Europene, ... încearcă să implementeze acest model, în ciuda tuturor constrângerilor pe care le impune regiunea¹⁸. Ankara se străduiește astfel să schimbe tiparul actualmente caracteristic Orientului Mijlociu, unde statele nu simt că este în interesul lor să coopereze. Motivele care stau la baza acestei situații sunt numeroase.

În primul rând, majoritatea statelor tind să pună accentul pe relațiile bilaterale cu marile puteri care nu se află neapărat în regiune. Turcia a întreprins câțiva pași concreți în sensul eliminării unor obstacole fundamentale în calea liberei circulații: a eliminat în 2009 vizele pentru Siria, Liban, Iordania și Libia, fapt ce a contribuit la stimularea turismului între aceste state. O altă măsură a vizat redeschiderea în 2010 a unei căi ferate între Turcia, Siria și Irak, care fusese închisă în urma invaziei Irakului în anul 2003.

Mai mult, Turcia a devenit donator de ajutoare pentru dezvoltare. S-a remarcat acordând ajutoare Afganistanului, constând în sprijin pentru construirea de infrastructură, șosele, spitale și școli. Are de asemenea în vedere realizarea unei zone industriale palestiniano-israeliano-turce în apropierea orașului Jenin, care să cuprindă un spital, o școală și zona industrială propriu-zisă¹⁹.

Cu toate că ambițiile Ankarei sunt semnificative, incluzând și crearea unei zone comune de liber schimb în regiune, deja discutate și agreeate împreună cu Siria, Iordania și Libanul, numeroși oficiali arabi rămân sceptici cu privire la capacitatea Turciei de a pune în practică toate măsurile și protocoalele de colaborare încheiate deja cu statele musulmane vecine. Mai mult de atât, în ciuda discursului optimist, Ankara nu a reușit să obțină progrese în negocierea unor dosare importante cum este cel al unui acord pentru partajarea resurselor de apă provenind din Eufrat, alături de vecinii săi Siria și Irakul²⁰.

Doctrina Davutoglu

Discursul de politică externă al lui Davutoglu subliniază în egală măsură noutatea contextului geopolitic în care se găsește Turcia în prezent, alături de ceilalți actori, precum și necesitatea stabilirii unor noi paradigme²¹. Având în vedere aceste elemente, Alessandri (2008) argumentează că tocmai în cursul acestui proces de căutare de sine, este foarte probabil ca decidenții turci să regăsească similitudini între parcursul Turciei și cel al UE. Acest proces însă cel mai probabil va implica o modelare reciprocă a așteptărilor, fiind puțin probabil ca Ankara să nu-și dorească să-și pună amprenta asupra construcției europene, fie ca se va situa înăuntrul sau în afara ei.

Actualul ministru de externe Ahmet Davutoglu critică politica externă a Turciei pentru faptul că nu are o strategie maritimă coordonată. Mai mult, acesta identifică „cele mai importante trei zone geopolitice de influență”: 1. Bazinele continentale apropiate, respectiv Balcanii, Orientul Mijlociu și Caspica; 2. Bazinele maritime apropiate, adică Marea Neagră, Adriatica, Mediterana Estică, Marea Roșie, Golful, și Marea Caspică și 3. „continentele apropiate”, respectiv Europa, Africa de nord, Asia de sud, Asia centrală și de

est²². Dacă în timpul Războiului rece aceste zone erau divizate și totodată prinse într-o formulă statică de interacțiune, caracteristică sistemului internațional bipolar, sfârșitul acestuia a adus cu sine un nou mod de interacțiune între Turcia și statele din regiune. Acest nou concept conferă un sens schimbat mărilor și căilor maritime, unul mai aproape de viziunea lui Ahmet Davutoglu, în care Turcia își poate spori prestigiul internațional prin intermediul acestor zone de influență.

Mai mult, Davutoglu aduce argumente în favoarea importanței strategice a Ciprului pentru politica externă turcă, într-un context geopolitic mai larg. În cele din urmă, decidenții turci par să fi înțeles argumentele lui și anume faptul că Turcia și interesele sale de politică externă nu pot fi subscrise unei singure arii geografice, întrucât aceasta se află la intersecția mai multor continente și bazine. Un exemplu relevant în acest sens este schimbarea semnificativă observată în 2004 în problema Ciprului, moment în care guvernul turc a decis să sprijine Planul ONU negociat de Annan.

Unul dintre motivele acestei schimbări importante a constatat în înțelegerea faptului că politica Turciei în Mediterana de est nu se reduce exclusiv la problema Ciprului ci ar trebui tratată în cadrul unei rețele mai largi de interacțiuni. Astfel, potrivit guvernului AKP la putere în acel moment, interesele Ankarei în Cipru nu pot fi definite numai în termeni de percepție de amenințare militară, ci mai degrabă ca oportunitate pentru valorificarea elementelor pozitive din domeniul energiei, transporturilor și turismului pe coasta sudică a Turciei. Astfel, decidenții turci au ajuns să considere că este în interesul Turciei să se accelereze soluționarea conflictului din Cipru²³.

Pe de altă parte, dacă este luăm în considerare ca exemplu particular regiunea Asiei centrale, importanța economică a acesteia nu este destul de puternică pentru a justifica o angajare cu orice preț din partea Turciei în regiune. Așa-numitul „coridor vestic” care străbate Marea Caspică și Caucazul către Marea Neagră este relevant numai din perspectiva transportului resurselor petroliere. După cum arată Tomasz Sikorski într-un studiu dedicat acestei teme, „lipsa rutelor adecvate de transport face cooperarea în orice alt sector al economiei extrem de dificilă. Mai

mult, așteptările mari de cooperare între Turcia și statele cu moștenire turcică din Asia centrală care au apărut la începutul anilor 1990 s-au verificat imediat în mod negativ.”²⁴

Tendențele manifestate la nivelul noii politici externe turce în ultimii ani au suscitât întrebări legitime în rândul europenilor cu privire la motivațiile Ankarei, mulți percepend ascensiunea acesteia în plan regional, presărată în unele ocazii cu accente mai agresive, nu neapărat ca pe un factor pozitiv și exemplu de urmat. După cum evidențiază chiar oficiali turci dar și europeni, principalele componente a noii politici externe turce a devenit valorificarea oportunităților economice și urmărirea păcii în regiune, ambele obiective subscriindu-se celor europene.

Totodată, având în vedere aceste elemente, apare întrebarea dacă această transformare observată la nivelul politicii externe turce este suficientă pentru ca Turcia să devină o putere în regiunea Mediteranei. Numeroși cercetători și-au pus această întrebare legitimă, în conexiune și cu un posibil rol pe care Turcia și l-ar fi putut asuma în regiune, inspirându-se din comportamentul SUA (Tocci, Altunışik, Kirişci, 2011). Altunışik este preocupat să exploreze, înainte de toate, întrebarea dacă Turcia a fost și va fi vreodată o putere mediteraneană²⁵. Premisa de la care pleacă Altunışik este aceea că Ankara nu a dezvoltat niciodată o politică cuprinzătoare pentru regiunea Mediteranei; abia o dată cu sfârșitul Războiului Rece decidenții politici turci au început să privească Mediterana drept o regiune distinctă. În același timp, dacă înainte politica turcă în regiune era impregnată cu o puternică dimensiune de *hard security*, această caracteristică pare să se fi atenuat începând cu anul 2000.

Cel mai probabil din rațiuni de geografie, Turcia este mai interesată de regiunea de est a Mediteranei și de Orientul Mijlociu, în timp ce Africa de nord rămâne în mare parte în afara ariei sale de interes. Această viziune, bazată mai degrabă pe subregiuni, este mai apropiată de modul în care SUA văd regiunea Mediteranei decât de cel european²⁶.

Desecurizarea politicii externe a Turciei față de statele vecine a însemnat în esență mutarea accentului în mod primordial pe schimburile

comerciale, încurajarea circulației persoanelor în regiune dar și măsuri implicite menite să susțină buna guvernare. Un fapt evidențiat de Altunişik este că Ankara tinde să adopte o abordare funcționalistă față de provocările la adresa securității regionale și pare totodată angajată să urmeze un set de politici în sprijinul stabilității regionale similare celor urmărite de UE. Acest tip de politică pare mai potrivit pentru atingerea obiectivelor dorite în regiune, decât abordarea Uniunii, focusată în principal pe combaterea migrației ilegale, a crimei organizate și terorismului. Astfel, Turcia pare mai capabilă decât UE să înțeleagă problemele specifice al regiunii și să valorifice instrumentele de politică în mod adecvat.

Politica Turciei în Orientul Mijlociu

Mișcările care au avut loc pe parcursul acestui an în cadrul curentului cunoscut drept „Primăvara Arabă” au determinat statele din zonă să-și redefinească prioritățile în raport cu vecinii dar și atitudinea generală față de regimurile acestora și față de fenomenul democrației. Turcia se numără printre aceste state care sunt în plin proces de modelare a percepției cu privire la rolul ei în regiunea Orientului Mijlociu dar și cu privire la interacțiunile ei cu statele vecine. Înaintea Primăverii arabe, Ankara era considerată drept revelația regiunii, având în vedere agenda sa pro-activă în domeniul politicii externe. Însă rămâne sub semnul întrebării în ce măsură politica sa externă este una care conduce la și favorizează democratizarea regiunii.

O serie de analiști s-au grăbit să afirme că Turcia și-a ratat momentul de afirmare ca putere emergentă regională, în ciuda contextului favorabil reprezentat de evoluțiile Primăverii arabe și de absența unui lider arab. Aceste argumente s-au bazat în mare parte pe faptul că ritmul alert de desfășurare a evenimentelor în regiune ridică dificultăți din ce în ce mai semnificative pentru construirea și implementarea politicii „zero probleme cu vecinii” a Ministrului de externe Davutoglu și în special cu Siria. În acest context, sunt legitime întrebările dacă Ankara poate fi considerată, pe o parte, o putere regională și, pe

de altă parte, un model democratic demn de urmat de restul lumii arabe.

Egiptul însă pare a se contura, treptat, drept un stat arab care poate reprezenta din nou un punct de reper în regiune. Atât în Egipt cât și în Turcia armata a jucat un rol esențial în procesul de tranziție post-regimuri autoritare.

Pentru a analiza caracteristicile sistemului politic turc, este nevoie să ne uităm la tradiția sa istorică. Statul turc a dezvoltat o tradiție de supremație a politicului asupra Islamului, bazată pe legislația cunoscută drept „kanuns”, care se aplică în numeroase domenii ale sferei publice, inclusiv a celei administrative și juridice, în manieră complet independentă de preceptele islamice. „Moderația Islamismului politic turc a fost parțial dictată de prezența unui stat puternic, secular și de o armată intervenționistă. ... În prezent, AKP este cea de-a patra reîncarnare a Islamului politic în Turcia. Predecesorii săi au fost eliminați fie prin intervenții militare fie de Curtea Constituțională. În mod interesant, acest tipar nu a condus la o radicalizare în interiorul mișcării islamiste.”²⁷

Este posibil ca unul din elementele care au stat la baza acestei moderații să fie faptul că islamistii turci au o agendă mult mai puțin ambițioasă decât partenerii lor arabi. Pe de altă parte, moderația sistemului politic turc nu se poate datora numai existenței unei armate care a reușit să nu cadă în capcana radicalismului – așa cum s-a întâmplat în alte state din regiune – dar și existenței unei construcții statale cu o puternică tradiție seculară. Aici intervine rolul important al factorului democrație în înțelegerea diferențelor dintre Turcia și celelalte state din regiune. Democrația poate constitui deseori cea mai indicată soluție pentru evitarea islamismului politic. Turcia a reușit să evite acest pericol cu ajutorul tranziției la sistemul pluripartidic în anii 1950, dar și prin angrenarea în sistemul economic capitalist și încurajarea unei clase medii capabile să valorifice beneficiile globalizării²⁸.

Relațiile cu partenerii europeni și atlantici

În ceea ce privește dimensiunea externă, existența unei perspective europene a constituit

un motor puternic pentru stimularea modernizării și reformării la nivelul societății turce. Ideea relaționării Turciei cu statele vecine în calitate de model demn de urmat de acestea din urmă ridică din start o serie de elemente care trebuie clarificate; în primul rând, aceasta nu este o țară arabă și, în al doilea rând, nu este o democrație perfectă, având în vedere că un număr semnificativ de jurnaliști sunt încă închiși. Acest lucru nu înseamnă că nu există și elemente utile care pot fi desprinse de statele arabe din experiența Turciei, mai ales în relația cu UE și NATO. Astfel, este important ca partenerii occidentali să continue sprijinul financiar și politic pentru comunitățile politice din state precum Egipt, Tunisia și Libia, pentru a le păstra angajate în democratizare.

Amibițiile Turciei în zonă par a se fi impregnat de preocupări similare cu cele ale Uniunii Europene în ceea ce privește interesul pentru vecinătatea sa; în acest sens, președintele Gül descria poziția Turciei în raport cu provocările pe care le întâmpină regiunea imediat apropiată drept una „de responsabilitate față de regiunea *din jurul* nostru. Unele probleme ne privesc direct. Cu altele nu avem o legătură directă. Noi dorim să participăm la soluționarea *tuturor* acestor probleme.”²⁹ Această viziune a responsabilității turce față de provocările din regiunea sa este completată de afirmațiile lui Ahmet Davutoglu, care corelează sentimentul răspunderii Ankarei cu „multiplele identități regionale”. Un element la fel de important este faptul că securitatea nu este considerată „un joc de sumă zero în care siguranța țării A poate spori în defavoarea bunăstării țării B.”³⁰ În același articol publicat în toamna anului 2009, ministrul Davutoglu relua ideea că integrarea în UE rămâne și va rămâne prioritatea, constituind o opțiune strategică.

Domeniile care unesc Turcia și UE sunt deosebit de importante și numeroase: începând de la comerț și terminând cu securitatea. UE este cel mai însemnat partener comercial al Turciei; în același timp, Turcia este statul nemembru al UE cu cea mai semnificativă contribuție la misiunile PESA.

Turcia este bine poziționată pentru a juca un rol important în regiunea Orientului Mijlocii și chiar a Africii de nord. Economia sa bazată pe exporturi se află într-o permanentă căutare de

noi piețe de desfacere pentru produsele sale, fabricate în mare parte de întreprinderile mici și mijlocii care constituie un segment important al electoratului care sprijină AKP-ul și modelul de stabilitate pe care acesta îl promovează. Astfel, nevoia de a identifica și extinde piețele de export se regăsește ca o dimensiune importantă a politicii externe turce. În această logică se înscriu inițiative precum încheierea unor acorduri de liberă circulație, semnarea unor acorduri comerciale, inclusiv a unor acorduri de liber schimb, precum și îmbunătățirea relațiilor cu state vecine precum Siria.

În același timp, Davutoglu știe să evidențieze calitățile unice ale Turciei ca fiind singura țară „care este simultan membru a G-20, NATO și al OCI³¹”. Mai mult, în același faimos articol, ministrul de externe al Turciei face apel la Europa să pună capăt dezbatelor fără sfârșit referitoare la vocația europeană a țării sale, care – în opinia lui – are aceleași obiective precum europenii, mai cu seamă în planul dezvoltării și securității.

La scurt timp după venirea la putere, AKP-ul s-a concentrat pe consolidarea relațiilor cu partenerii occidentali ai Turciei, precum și pe urmărirea obiectivului integrării în UE, fapt dovedit prin sprijinirea planului Annan pentru Cipru, după o perioadă lungă de opoziție pe această temă. În mod ironic, partidele naționaliste și seculariste din Turcia au acuzat AKP că este subordonat Occidentalilor. Au existat o serie de episoade importante care au subminat aceste eforturi de apropiere de partenerii occidentali: în martie 2003, deputații turci au hotărât să nu permită trupelor americane să tranziteze Turcia în cadrul ofensivei în Irak iar următorii patru ani au fost marcați de puternice tensiuni, susținute de dezaprobarea manifestată la nivelul societății turce față de invazia Irakului³².

Totodată, respingerea în 2004 de către ciprioții greci a planului Annan – care se bucura de susținerea Turciei dar și a UE și Statelor Unite – a condus la eșecul acestuia și totodată la un blocaj în negocierile de aderare a Turciei la UE. Nu în ultimul rând, curente naționalist-populiste din state precum Franța, Germania și alte state UE nu au făcut decât să pună sub semnul întrebării întregul demers al Ankarei vizând integrarea europeană și să intensifice frustrarea decidenților turci.

Aceste evoluții au mărit presiunea asupra liderilor AKP de a identifica noi opțiuni de politică externă. Yücel Turan, profesor de științe politice la Universitatea Bilgi din Istanbul surprinde starea predominantă în acea perioadă de dezamăgire la nivelul societății turce: „Majoritatea turcilor cred acum că planul aderării la UE nu este realist. Acest fapt îi face pe oameni să se gândească la o nouă ordine mondială... Acest lucru este foarte periculos, este o alunecare spre o alianță a statelor autoritare, iar autoritarismul înseamnă că militarismul ar putea reveni³³”.

În același timp, este necesar să privim îndeaproape și caracteristicile politicii interne care au fost asociate cu schimbarea de perspectivă la nivelul decidenților de la Ankara. În acest sens, se impune înțelegerea asocierii discursului politic al AKP cu teoria neo-otomanismului prin prisma similitudinii instrumentelor de politică folosite de acestea, respectiv *soft power*, interdependența și cooperarea și încercarea renunțării la mijloacele specifice *hard power*. Mai mult, după cum arată Meliha Altunışık, „AKP dorește soluții regionale, ceea ce reprezintă vechiul stil Otoman. Iar AKP dorește să dialogheze cu toți, în timp ce guvernele anterioare nu făceau acest lucru³⁴”.

Pe de altă parte, actuala criză financiară prin care trece Europa i-a determinat pe decidenții de la Ankara să fie mai rezervati în ceea ce privește obiectivul integrării europene. Acestei percepții i se adaugă și convingerea din ce în ce mai accentuată a guvernului turc în propriile forțe într-o perioadă în care UE și SUA se străduiesc să găsească soluții la dificultățile economice și financiare. Această încredere recent regăsită a Turciei în capacitatea sa de a continua să se dezvolte se bazează pe o serie de abordări și măsuri de politici care până în prezent par a fi adecvate obiectivelor propuse: o diplomatie pro-activă, angajată în valorificarea oportunităților în plan economic dar și politic, accentul pus pe instrumentele de tip *soft power*, dintre care se disting cele de natură economică, care fac din Turcia a „șaptesprezecea economie din lume³⁵”.

Din perspectivă a relațiilor transatlantice, merită precizat că dezbaterea publică declanșată în SUA de Raportul Grupului de Studiu pe Irak³⁶ a contribuit la contestarea largă a discursului neo-conservator și a deschis drumul către o abordare

alternativă în ceea ce privește angajarea și rolul Statelor Unite ale Americii în regiunea Orientului Mijlociu. În același timp, lucrarea privește către o nouă abordare și un nou curs de acțiune în Irak, stabilind o condiționalitate puternică între obiectivele SUA în Orientul Mijlociu și necesitatea unei angajament susținut din partea Washingtonului către o pace arabo-israeliană, cât mai cuprinzătoare. Recomandările făcute în cadrul raportului menționat indică necesitatea constituirii unor formate extinse pentru discuții și consultări pe toate tematicile privind mediul de securitate din Orientul Mijlociu.

„Eșecul atingerii unui acord va ridica serioase complicații pentru alte politici americane în Orientul Mijlociu deoarece conflictul arabo-israelian rămâne central nu doar pentru Israel și vecinii săi, dar și pentru modul în care arabii privesc SUA³⁷”. Totodată, în condițiile în care o implicare mai puternică a UE în procesul de pace arabo-israelian a fost dorită de către palestinieni, Turcia a încercat să-și asume un rol mai dinamic în procesul de pace de mai mulți ani și, de asemenea, s-a remarcat ca mediator între Israel și Siria. Pentru Gardner, Turcia reprezintă un „stat pivot”, în jurul căruia pot apărea noi centri de putere.

Populațiile din Nordul Africii și Orientul Mijlociu sunt preponderant tinere, dinamice și motivate să caute oportunități de lucru în state mai dezvoltate, inclusiv în Turcia precum și în statele membre ale UE aflate în sudul continentului. În timp, este probabil ca perspectiva europeană și cea a Turciei cu privire la migrație să converge, ambele confruntându-se din ce în ce mai mult cu fluxurile de migranți din nordul Africii. În acest sens, este important să se identifice elementele comune în percepțiile UE și ale Turciei cu privire la provocările la adresa securității și direcțiile în care acestea pot evolua în viitor.

Concluzii

Ținând seama de aceste elemente, se poate afirma că Ankara interpretează modelele de integrare euro-atlantică într-o cheie proprie, adaptate cerințelor și priorităților sale specifice în plan economic și politic. Obiectivele sale de cooperare economică le susțin pe cele de politică

externă, aceasta din urmă având la rândul ei menirea de a identifica noi oportunități de extindere a piețelor de export.

În ceea ce privește relațiile Ankarei cu UE din punct de vedere al ultimelor evoluții în regiune, aceasta din urmă poate trage câteva învățăminte utile din modul în care relaționează Turcia cu vecinii săi, în special în ceea ce privește desecurizarea politicii sale de integrare regională. Pe de altă parte, adevăratul impact al dinamicii antrenate de activismul Turciei în regiune va putea fi testat cu adevărat în momentul în care se vor realiza progrese în dosare importante pentru regiune, precum cel al gestionării comune a apei – în colaborare directă cu Siria și Iranul – sau în relațiile israeliano-palestinienne respectiv încetarea de către Israel a proiectelor de noi colonizări.

Întrucât nu se poate vorbi de o gândire comună în plan politic la nivel regional, comportamentul Turciei în Orientul Mijlociu din ultimii ani poate fi mai degrabă considerat drept o manifestare a competiției pentru hegemonie regională între Ankara și state precum Iran și Egipt, decât o încercare de unificare a regiunii într-un bloc unitar, din motive de religie sau cultură comune. Partenerii europeni și americani deja privesc cu mari rezerve obiectivele și discursul de politică externă promovate de guvernul turc precum și caracterul independent și chiar unilateral a numeroase inițiative întreprinse în ultimii ani. La fel de îngrijorător este faptul că destui analiști turci prezintă consolidarea relațiilor cu statele din Orientul Mijlociu drept o alternativă la parteneriatul cu Europa și SUA, și nu ca pe o componentă suplimentară și de altfel foarte utilă.

Pe de altă parte, privind lucrurile strict din punctul de vedere al Ankarei, este probabil ca actualele metode de abordare diplomatică să-i aducă mai multe beneficii în planul cooperării cu vecinii din regiune decât Uniunii Europene. Pe viitor, Turcia ar trebui să depună mai multe eforturi pentru a asigura sustenabilitatea și convergența politicilor sale cu cele ale statelor din zonă, mai ales că există destui sceptici în regiune cu privire la capacitatea turcilor de a-și realiza toate obiectivele propuse. Dintre acestea, cel mai dificil de realizat pare a fi cel vizând transformarea cooperării economice regionale într-un instru-

ment de asigurare a convergenței politice cu statele din jur.

Bibliografie

ALESSANDRI, Emiliano, *The New Turkish Foreign Policy and the future of Turkey – EU Relations*, Istituto di Affari Internazionali, 2010

ALESSANDRI Emiliano, KIBAROGLU Mustafa and CAGLAR Baris, 'Implications of a Nuclear Iran for Turkey', *Middle East Policy*, 15:4, Winter 2008

ALTUNIŞIK, Meliha Benli, Kirişçi Kemal, Tocci Nathalie, *Turkey: Reluctant Mediterranean Power*, GMF study, 2011, Istituto di affari internazionali

ARAS, Bülent, 'The Davutoglu Era in Turkish Foreign Policy', *Insight Turkey*, 11:3, 2009

DAVUTOGLU, Ahmet. (2001), *Stratejik Derinlik (Strategic Depth)*, Istanbul, Kure Publications

DAVUTOGLU, Ahmet (2007), *Türkiye Soylesileri 1* (Turkey Interviews 1), Istanbul, Kure Publications

DAVUTOGLU, Ahmet, „Turkish Foreign Policy and the EU in 2010”, *Turkish Policy Quarterly*, fall 2009

DEVIRIM Deniz, SCHULZ Evelina, 'The Caucasus: Which Role for Turkey in the European Neighborhood?', *Insight Turkey* 11:3, 2009

GARDNER, Hall, *American Global Strategy and the "War on Terrorism"*, Ashgate, 2005.

LARRABEE, F. Stephen, *Troubled Partnership: U.S. – Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change*, Santa Monica, 2010

LESSER, Ian O., ALESSANDRI, Emiliano, *Turks, Europeans and American Debate Power and Prosperity: Reflections on the Fourth Meeting of the Trilateral Strategy Group*, German Marshall Fund of the United States, Mediterranean Policy Program Policy Brief, August 2011

POPE Nicole, POPE, Hugh, *Turkey Unveiled: a History of Modern Turkey*, London 1997

ROBINS, Philip, *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy since the Cold War*, London, 2003

SIKORSKI, Tomasz, *Strategic Vacuum in central Asia – a Case for European Enlargement?*, Polish Institute of International Affairs, April 2011

TOCCI, Nathalie, Altunişik, Meliha Benli, Kirişçi, Kemal *Turkey: Reluctant Mediterranean Power*, The German Marshall Fund of the United States Mediterranean paper series 2011

TOCCI Nathalie, Ömer Taşpınar, Henri J. Barkey, Eduard Soler i Lecha, Hassan Nafaa, *Turkey and the Arab Spring, Implications for Turkish Foreign Policy from a transatlantic perspective*, Mediterranean paper series 2011, GMF study, IAI, 2011

WALKER, Joshua, 'Learning Strategic Depth: Implications of Turkey's New Foreign Policy Doctrine', *Insight Turkey*, 9:3, 2007

YAVUZ, Hakan, ed. *The Emergence of a New Turkey. Democracy and the AK Party*, Salt Lake City: University of Utah Press, 2006.

Interviuri, discursuri oficiale:

Crisis Group Interview, Meliha Altunişik, Department for International relations, Middle East Technical University, Ankara, 12 February 2010

Interviu cu oficiali turci, București, februarie 2011

Pagini de internet:

James A. Baker, III and Lee H. Hamilton, Lawrence S. Eagleburger, Vernon E. Jordan, Jr., Edwin Meese III, Sandra Day O'Connor, Leon E. Panetta, William J. Perry, Charles S. Robb, Alan K. Simpson, *The Iraq Study Group Report*, http://media.usip.org/reports/iraq_study_group_report.pdf

Press statement by H.E. Ahmet Davutoglu, Minister of Foreign Affairs of the Republic of Turkey on the recent Developments in Syria, 15 August 2011, http://www.mfa.gov.tr/press-statement-by-h_e_-ahmet-davutoglu_-minister-of-foreign-affairs-of-turkey-on-the-recent-developments-in-syria_-15-august-2011.en.mfa

Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints, Europe Report no. 203 – aprilie 2010, International Crisis Group, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/203%20Turkey%20and%20the%20Middle%20East%20-%20Ambitions%20and%20Constraints.pdf>

World Bank report „*Middle East and NorthAfrica region 2008 Economic Development and Prospects*”, <http://www.gcel.net/files/World%20Bank%20Report%20Middle%20East%20and%20North%20Africa%20Region%202008%20Economic%20Developments%20and%20Prospects.pdf>

Note

¹ Press statement by H.E. Ahmet Davutoglu, Minister of Foreign Affairs of the Republic of Turkey on the recent Developments in Syria, 15 August 2011, http://www.mfa.gov.tr/press-statement-by-h_e_-ahmet-davutoglu_-minister-of-foreign-affairs-of-turkey-on-the-recent-developments-in-syria_-15-august-2011.en.mfa, accessed on 16 August 2011.

² Emiliano Alessandri, *The New Turkish Foreign Policy and the future of Turkey – EU Relations*, IAI, 2010, p. 4.

³ M. Hakan Yavuz, ed. *The Emergence of a New Turkey. Democracy and the AK Party*, Salt Lake City: University of Utah Press, 2006.

⁴ Interviu cu oficiali turci, București, februarie 2011.

⁵ Philip Robins, *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy since the Cold War* (London, 2003), pp. 241-249.

⁶ *Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints*, Europe Report no. 203 – aprilie 2010, International Crisis Group, p. 5.

⁷ Nicole Pope, Hugh Pope, *Turkey Unveiled: a History of Modern Turkey* (London 1997), p. 219.

⁸ Philip Robins, *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy since the Cold War* (London, 2003), pp. 241-249.

⁹ *Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints*, Europe Report no. 203, aprilie 2010, p. 5.

¹⁰ Deniz Devrim and Evelina Schulz, 'The Caucasus: Which Role for Turkey in the European Neighborhood?', *Insight Turkey* 11:3, 2009, 177-193.

¹¹ Emiliano Alessandri, Mustafa Kibaroglu and Baris Caglar, 'Implications of a Nuclear Iran for Turkey', *Middle East Policy*, 15:4, Winter 2008, p. 10.

¹² Joshua Walker, 'Learning Strategic Depth: Implications of Turkey's New Foreign Policy Doctrine', *Insight Turkey*, 9:3, 2007, 25-36.

¹³ Interviu cu oficiali turci, București, februarie 2011.

¹⁴ Crisis Group interview, Turkish official, Ankara, March 2010.

¹⁵ World Bank report „*Middle East and NorthAfrica region 2008 Economic Development and Prospects*”, <http://www.gcel.net/files/World%20Bank%20Report%20Middle%20East%20and%20North%20Africa%20Region%202008%20Economic%20Developments%20and%20Prospects.pdf>, accesat pe 6 noiembrie 2011.

¹⁶ Interview of Turkish foreign Affairs minister Ahmet Davutoglu, *Turkishtime*, April – May 2004.

¹⁷ *Turkey and the Middle East*, *Crisis Group Europe Report*, op cit., p. 10.

¹⁸ Crisis Group interview, EU official, Ankara, February 2010.

¹⁹ Crisis Group interview, Turkish official, Ankara, March 2010.

²⁰ Crisis Group interview, senior Turkish official, Ankara, March 2010.

²¹ Bülent Aras, 'The Davutoglu Era in Turkish Foreign Policy', *Insight Turkey*, 11:3, 2009, 127-142.

²² Ahmet Davutoglu (2001), *Stratejik Derinlik (Strategic Depth)*, Istanbul, Kure Publications, pp. 151 – 152.

²³ Davutoglu, A. (2007), *Türkiye Soylesilieri 1* (Turkey Interviews 1), Istanbul, Kure Publications, cited in Zengin (2010), pp. 372 – 374.

²⁴ Tomasz Sikorski, *Strategic Vacuum in central Asia – a Case for European Enlargement?*, Polish Institute of International Affairs, April 2011, p. 2.

²⁵ Meliha Benli Altunişik, Kemal Kirişçi, Nathalie Tocci, *Turkey: Reluctant Mediterranean Power*, GMF study, 2011, Istituto di affari internazionali, p. 5.

²⁶ Ibid 25.

²⁷ Nathalie Tocci, Ömer Taşpinar, Henri J. Barkey, Eduard Soler i Lecha, Hassan Nafaa, *Turkey and the Arab Spring, Implications for Turkish Foreign Policy from a transatlantic perspective*, Mediterranean paper series 2011, GMF study, IAI, 2011, p. 12.

²⁸ Ibidem 27, p. 18.

²⁹ *Turkey and the Middle East: Ambitions and constraints*, Crisis Group Europe Report no. 203, April 2010, p. 5.

³⁰ Ahmet Davutoglu, „Turkish Foreign Policy and the EU in 2010”, *Turkish Policy Quarterly*, fall 2009, p. 12.

³¹ Ibid 30, p. 15.

³² „Relațiile americano-turce s-au deteriorat serios”. F. Stephen Larrabee, *Troubled Partnership: U.S. – Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change*, Santa Monica, 2010.

³³ Ylter Turan, discurs la Academia Transatlantică, Washington D.C., 17 noiembrie 2009.

³⁴ Crisis Group Interview, Meliha Altunişik, Department for International relations, Middle East Technical University, Ankara, 12 February 2010.

³⁵ Ibrahim Kalin, discurs la Institutul pentru Orientul Mijlociu, 9 octombrie 2009, *Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints*, Europe Report no. 203 – aprilie 2010, International Crisis Group, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkeycyprus/turkey/203%20Turkey%20and%20the%20Middle%20East%20-%20Ambitions%20and%20Constraints.pdf>, accesat pe 12 noiembrie 2011.

³⁶ James A. Baker, *The Iraq Study Group Report*, http://media.usip.org/reports/iraq_study_group_report.pdf, accesat pe 10 august 2011.

³⁷ *Ibidem*.

ABSTRACT

Turkish recent foreign policy has generated numerous debates and concerns regarding the direction towards which it is heading, the transatlantic community being worried about Ankara's interest in reviving cooperation initiatives, which do not necessarily converge with those of the Euro-Atlantic partners. The objective of European integration – irrespective of how impossible or distant it may seem, especially from the perspective of European states – remains firmly grounded in the political agenda of the Turkish government. Ankara's relations with neighbouring countries are primarily based on regional economic and potentially political convergency principles, and not necessarily on the idea of Muslim unity. If we are to assess the situation beyond the conviction expressed by the Turkish government in its own capacity to contribute to solving as many problems of the region as possible, it remains to be seen how lasting and solid the alliances which Ankara seeks to build up in the region really are, and whether their creation is likely to undermine the objectives of Western countries.

Keywords: Turkey, strategy, Muslim, Europe, identity

Agnes Nicolescu is expert with the Studies and Analyses unit of the European Institute of Romania. She has a MA in International Relations from the Faculty of Political Sciences, University of Bucharest and a BA in Political Sciences, English section at the same Faculty. After undertaking an internship with NATO's Public Diplomacy Division, she has worked in the public and NGO sector.

RECENZII

Istoria între știință și pariu

Peter Turchin, *War and peace and war.
The rise and fall of empires,*

Penguin Books, New York, 2007, 329 pagini

Drd. Silviu PETRE

Încă de la nașterea sa, rămășagul istoriei a fost dacă să devină o subspecie a muzeologiei sau una a profeției. În primul caz, istoria nu este decât o colecție etern adăugabilă de fapte ireversibile și diferite unul de celălalt. Cum totul este aleatoriu, sfatul pe care istoria ni-l poate da este acela al prudenței [din moment ce viitorul este diferit de ceea ce cunoaștem și imprezibil orice acțiune devine un risc, deci trebuie acționat cu chibzuință]. În al doilea caz, istoria nu este decât un prezent continuu, multimilenar în care viitorul și trecutul nu sunt decât modalitățile unor tipare eterne. Nu trebuie decât să găsești acel limbaj primar mereu descifrabil în caligrafia fiecărei epoci - adică pachetul de cărți cu care se derulează jocul de poker al marilor mize. Odată ce ai citit modul în care legile eterne se regăsesc în specificul vremii tale, poți ghici și ce va urma.

Matematicianul ruso-american Peter Turchin își propune să se înscrie în galeria marilor filozofi ai istoriei, promițându-ne o metodologie care să apropie istoria de științele exacte și să ofere previziuni. Subdisciplina sa - cliodinamica (de la Clio, muza Istoriei) folosește modele matematice îmbinate într-un tablou pluridisciplinar (ecologie, economie, geopolitică, psihologie etc.) pentru a citi repetitivitatea.¹

Trebuie spus că *"Război, pace, război"* este un tratat de metodologie, el are două componente: un conținut [A] (sau precondiție) și un proces cu mai multe etape [B].

A. Turchin introduce termenul de „asabya” preluat de la filozoful arab Ibn Khaldun. Asabya, însemnând solidaritate, este asemănătoarea noțiunii sociologice moderne de capital social și

descrie disponibilitatea către cooperare a membrilor unei comunități. Acolo unde asabya este intensă, societatea respectivă este rezistentă, indiferent dacă are un comportament expansiv sau, dimpotrivă, unul de status-quo. Acolo unde ea lipsește, declinul, ce culminează cu starea naturală a filozofilor baroci, se instalează. Analiza lui Ibn Khaldun se referă în primul rând la societățile agrare și nomade din vremea sa descriind modul cum cuceritorii deșertici, după ce au cucerit așezările civilizate devin la rândul său moleșiți de lux și confort până când un alt grup de îndrăzneți reiau ciclul. Turchin extrapolează pe marginea acestui tablou făcând din asabya piatra unghiulară a teoriei sale. Teoria sa se dorește o alternativă la teza actorului rațional tributară lui Adam Smith și David Ricardo și retușată de adepții modelelor matematice din perioadă postbelică americană (John Nash, Kenneth Arrow șamd). Firul său argumentativ citează diferite tablouri istorice din Roma antică, republicană sau luptele rușilor în stepa mongolilor mergând cu aluziile până spre zilele prezente. [pp.18-49 și *passim*]

Spațial vorbit asabya joacă o postură cardinală în forjarea societăților întrucât ea se naște și se 'bătătoarește' la granița dintre două societăți. Asemenea presiunii de suprafață din mecanica fluidelor care restrâng volumul unui anumit lichid, tot astfel presiunea externă trezește conștiința identitară a unei comunități rezultând în strângerea rândurilor. Cantonamentul acesta al spiritului marțial poate fi inclus și într-o comparație a regimurilor depășind diferențele. Aici Turchin compară mitul stepei rusești cu mitul frontierei americane pentru a arăta că asabya s-a născut în

ambele cazuri în condiții similare, chiar dacă America s-a dezvoltat ca o republică în timp de Rusia s-a obișnuit sub cnutul țarismului. [pp.30-49]

B. Asabya unei societăți rămâne un concept cel mult pseudo-științific și cu alură de misticism. Pentru a descrie fluctuațiile de *asabya* în *longue durée* este nevoie să ne întrebăm asupra factorilor socio-economico-demografici ai unei societăți. Declinologia lui Turchin emite trei factori ca fiind responsabili pentru implozia comunitară și dispariția asabyei: 1) bancruta statului; 2) competiția intra-elitară și 3) explozia demografică. Să le luăm pe rând.

În secolul XIX Thomas Malthus dezvoltă o teorie a dependenței demografiei de resurse care va cunoaște numeroase avataruri și imitații în ciuda criticilor aduse. Pornind de la acest fundament, Turchin afirmă că perioadele de boom economic conduc spre o creștere a populației, atât a oamenilor simpli cât și a elitelor. În anumiți parametri, sau mai bine zis până la un anumit nivel creșterea populației are ca efect creșterea totală a productivității, a taxelor care rezultă din impozitarea muncii productive și deci a consolidării statului. Cu un deznodământ dialectic procesul are în sămburele său propria-i distrugere. Dincolo de o anumită limită demografică, numărul prea mare de oameni conduce la scăderea productivității, șomaj, competiție pentru locuri de muncă și avere, în rezumat la o intensificare a instabilității societale. Atât oamenii de rând cât și nobilii sunt anexați acestui proces. Competiția intra-elitară, între marii nobilii și cei mici sau sărăciți, sau între cei vechi și *uomini nuovi* se poate cupla cu revolte sociale, mai ales când o parte nobililor se aliază cu pătri sociale inferioare pentru a-și răsturna confracții căpătuți.

Cele două studii de caz asupra cărora autorul zăbovește abundent sunt cel al Franței medievale și al Angliei postmedievale.

Cazul francez [pp.166-186]

Pe la 1300, pe timpul lui Ludovic IX cel Sfânt Franța, era hegemonul Europei de Vest creștine din punct de vedere economic, militar și cultural. În 1360, conform lui Petrarca, Franța nu mai era decât un mușuroi de așchii, situație prelungită în următoarele două secole când ea va cunoaște

războaie civile, fronde, foamete și sărăcie. Cum s-a întâmplat? În timp ce restul regatelor erau prinse în probleme interne, populația Franței s-a triplat în două sute de ani (1100-1300) ajungând de la 6 milioane de locuitori la 20-22 milioane; Parisul găzduind 230.000 în calitatea sa de cel mai splendid oraș al latinității. Explozia demografică a determinat deforestarea unei arii impresionante de pădure necesară extinderii agriculturii. Indicele demografic l-a urmat pe cel economic, productivitatea crescând. Urmarea a fost și creșterea numărului de nobili la circa 60.000-100.000 (sub 2% din populația) [p.170]. Mai ales după Marea Ciumă din 1348 nobilii rămași în viață s-au trezit fără țărani care să le muncească pământul și au fost obligați să devină mai competitivi în goana după puținele resurse. Între 1290-1327 au fost 12 conflicte intra-elitare, adică mini-revolte sau fronde [p.181]. Numărul de dueluri crește și el. Situația se va liniști de abia după 1450 când surplusul de nobili a fost lichidat în bătăliile cu englezii din cadrul conflictului de o Sută de ani. Numai la Azincourt (25 oct.1415) au murit 10.000 de nobili dintre care 10 duci și 1.500 de cavaleri [p.202]. Tabloul se va repeta în secolul XVII când creșterea numărului de nobili precum și distanța între nobili și țărani/ the haves and the have not crește. Cazul lui D'Artagnan din romanul lui Dumas, consideră Turchin, este o mostră a competiției intra-elitare din Franța lui Richelieu și Mazarin. (Se estimează că între 1588-1610 7-8000 de francezi au murit în dueluri și numai Henric IV a acordat 6.000 de iertări pentru dueluri!) [pp.222-223]

Cazul englez [pp.183-236 și *passim*]. În cazul Angliei o situație similară are loc în turbulentul secol al-XVII-lea, când povara economică este și mai mult accentuată de creșterea numărului elitelor. ("The society became top-heavy", p.220) Aici incluzându-se atât nobili cât și oameni cu carte care asaltau universitățile. Dacă în 1500 existau 60 mari nobili (*peers*) în 1640 existau 160. Numărul familiilor cu pretenții va crește în aceeași perioadă de la 5-6000 spre 18.000.

Cantitatea de studenți a devenit neîncăpătoare pentru universitățile Oxford și Cambridge tot în 1640. Numărul de procese din tribunale ca și cel de dueluri a crescut și el de asemenea. [pp.220-221]

Pentru nepasionații de istorie un asemenea fir narativ ar fi plictisitor dacă Turchin nu ar fi prevăzut, folosind același calapod și Primăvara Arabă aflată în desfășurare. Într-un material din 2003, acesta arată cum tendințele din cadrul monarhiei saudite: cheltuieli excesive, creștere demografică alături de sporirea numărului de persoane cu studii ar urma să ducă în 5-20 de ani (de la nivelul lui 2003) la colapsul establishmentului și revolte populare.² Chiar dacă regimul saudit a rămas stabil în cadrul marelui regionale din 2011, permisiunea de a oferi femeilor drept de vot arată, fie și la un nivel mimat frica de combustia internă comprimată.

Asemenea lui Emanuel Todd care a prevăzut colapsul URSS-ului folosindu-se de indicii demografici, sau criza din 2008 pornind de la cifra datoriei externe americane, Turchin ne oferă un instrumentar de care trebuie să ținem seama.

Ca o privire de final trebuie făcute o serie de observații și critici care se descoperă la analiza textului.

I. Prima remarcă este aceea că Turchin „dese-nează” o teorie sociologică, de politică externă. El ne spune, în maniera lui Lenin, Hobson sau Keynes cum poate fi explicată comportarea unui stat pornind de la resorturile sale domestice. Nu este o teorie a relațiilor internaționale, sociologie a societății anarhice așa cum a pionierat Kenneth Waltz. La limită este una a relațiilor **infranaționale** [denumire proprie, S.P.] ce ne poate descrie cum anumite evenimente ale unui stat pot fi hotărâte de cauze climaterice, geografice sau de presiunea altor state.

II. A doua remarcă ține de faptul că Turchin este în principal interesat de statele agrare care au dominat istoria pe timpul câtorva milenii și care sunt și astăzi amestecate printre cele dezvoltate. Nu ne poate spune foarte mult despre comportamentul statelor industriale și postindustriale. Spre exemplu nu poate da seama de specificul hegemoniei americane; de politica agresivă dusă de regimul Putin în Rusia, în condițiile în care trendul demografic este descendent sau despre ridicarea pașnică a Chinei.*

III. Ca orice demers complex și ambițios, multe sunt observațiile ce s-ar putea face pe marginea hărții conceptuale trasate de Turchin. O critică pe care am putea-o aduce ține de rolul crești-

nismului în declinul Imperiului Roman. În contrast cu stereotipul moștenit de la Gibbon, conform căruia creștinismul a distrus Imperiul Roman, Turchin consideră afirmația falsă întrucât declinul a avut loc în Italia și restul Occidentului roman, nu și în Bizanț. Departate de a tranșa discuția, credem că efectul creștinismului a fost nuanțat și oximoronic asupra Imperiului Roman. În prima fază el mai degrabă a distrus zelul militarist (refuzul primilor creștini de a lua armele) și a creat o societate transnațională dincolo de fruntariile imperiale. Creștinarea unor barbari precum Attila le-a modificat acestora identitatea îmboldindu-i să aspire la splendoarea imperială-când nu au primit ce au dorit s-au transformat în nemesis-ul romanilor. Cetățenii înșiși sătui de luxul și corupția elitelor ajunseseră să îi aștepte pe barbari la eliberatori.³ A nu se uita un episod peste care Turchin trece: anume faptul că Attila a venit în 450 d.C. în Italia invocând chemarea prințesei romane Honoria care îi oferea mâna alături de puterea romană. Ar fi fost mult mai greu de încercat o asemenea schemă dacă Attila nu era (mimat) creștin și, deci, perceput ca un străin absolut. (și deci dacă noua religie nu ar fi creat un cod diplomatic care permitea negocierea dintre romani și unele regate barbare în curs de formare).

Seducătoare în ansamblul său, asemenea unui gablonț ale cărui două fețe îmbină fluiditatea frumuseții cu complexitatea tehnicii, teoria lui Turchin are șansele de a fi scânteia unor noi dezbateri în științele sociale.

Note

¹ Arise 'cliodynamics', Essay, NATURE, Vol 454, 3 July 2008, http://cliodynamics.info/PDF/Arise_Clio_Nature.pdf

Vezi și pagina de net a revistei Cliodynamics: http://escholarship.org/uc/irows_cliodynamics

² Peter Turchin (University of Connecticut), Scientific Prediction in Historical Sociology: Ibn Khaldun meets Al Saud, FINAL DRAFT: December 11, 2003, <http://cliodynamics.info/PDF/Khaldun-Saud.pdf> (accesat 9 octombrie 2011)

* În cazul rusesc avem de a face cu un declin demografic și o retardare tehnologică relativă față de Occident sau noi poli de putere ai Orientului: India, China etc. Politica vocală a Rusiei din ultimul deceniu nu are în spate un boom demografic, ci poate fi interpretată mai degrabă ca un act ce provine din insecuritatea resimțită pe termen lung (față de America, Europa, China care îi colonizează estul șamd).

În cazul chinez creșterea demografică a fost unul din motoarele miracolului economic, fără ca prin aceasta revoltele sociale să pună în pericol stabilitatea de ansamblu a regimului.

³ Bruce Bartlett, *How excessive government killed ancient Rome*, *The Cato Journal*, Volume 14, Number 2, Fall 1994.

EURO-ATLANTIC SECURITY

Angela Grămadă – Comparative Analysis of the Evolution of the Triad USA–UE–Russia’s Influence on Central Asia, in relation with the Western Balkans / 5

Ioana - Cristina Mihail – The Bilateral Relation France – USA – USA and its Influence on the Evolution of the Trans-Atlantic Partnership between EU-USA / 17

Raluca Răileanu – NATO After Lisbon: A Case Study on NATO’s Operation in Libya / 43

ROMANIA’S NATIONAL SECURITY AND DEFENSE POLICY

Simona R. Soare – The Obama Plan for the anti-missile defense. Implications for Romania’s national security strategy / 51

Mirel Țariuc – Strategic Defense Planning of Romania, NATO, EU and some allied states – a comparative study / 62

INTERNATIONAL CONFLICT AND CRISIS MANAGEMENT

Dragoș Bănescu – The Stabilization and Post-Conflict Reconstruction Process as an Instrument of Foreign Policy / 71

Vasile Rotaru – Economic Interests, Security and Power. EU-Russia relations after the Georgian War / 85

Simona Țuțuianu – Chiefs of State’s Immunity and the “Responsibility to Protect” Doctrine in the Context of the Revolutionary Activities with the MENA / 91

OPINIONS

Silviu Petre – State, Science and Society / 101

Agnes Nicolescu – The Recent Goals of Turkey’s Foreign Policy / 115

BOOK REVIEWS

History, between Science and Bet – book review of *War and peace and war. The rise and fall of empires* by Peter Turchin – **Silviu Petre** / 129